

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛОМАЧИНСЬКИЙ БОГДАН ГЕННАДІЙОВИЧ

УДК 316.7: 021.1

ДИСЕРТАЦІЯ
ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У
КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ БІБЛІОТЕКИ

029 – Інформаційна, бібліотечна, архівна справа

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії з
соціальних комунікацій

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Б.Г.Ломачинський

Науковий керівник:

Дубровіна Любов Андріївна,

доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
генеральний директор Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

Київ–2025

АНОТАЦІЯ

Ломачинський Б.Г. Феномен інформаційної культури у комунікаційному просторі бібліотеки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з соціальних комунікацій (029 – Інформаційна, бібліотечна, архівна справа). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ, 2025.

У дисертації здійснено системне дослідження форм і методів формування інформаційної культури у комунікаційному просторі бібліотеки. Систематизовано багатозначність поняття інформаційної культури як динамічного світоглядного, гносеологічного, аксіологічного, праксеологічного феномену. Уточнено роль бібліотеки як провідного соціально-комунікаційного інституту, що забезпечує накопичення, збереження та ретрансляцію знаннєвого потенціалу, створюючи ціннісні основи національної пам'яті для протидії глобальним загрозам сучасності. Виокремлено змістовне наповнення та специфіку реалізації функцій інформаційної культури бібліотеки. Визначено фахові інформаційні компетентності бібліотекаря. Доведено домінуючу роль українських бібліотек у збереженні і популяризації національної історико-культурної спадщини. Проаналізовано специфіку медіапростору бібліотеки. Визначено провідну роль бібліотекарів як медіапедагогів у формуванні медіакультури суспільства. Запропоновано модель інформаційної культури сучасної бібліотеки, спрямованої на розширення можливостей знаннєвого обслуговування та сприяння процесу управління знаннями.

В умовах глобальних викликів сучасності бібліотеки, як основні інститути збереження і ретрансляції суспільної пам'яті, забезпечують формування інформаційної культури як основного засобу протидії глобальній консцієнтальній експансії. Феномен інформаційної культури виступає

основним рушієм генези культури людства, відображаючи найбільш характерні для кожного етапу людської історії знання, вміння і навички, необхідні для творення матеріальних і духовних артефактів.

Початок двадцять першого століття зумовлений становленням цифрової епохи, що сформувала феномен «цифрової людини» та поставила перед бібліотеками нові виклики – необхідність підвищення рівня цифрових компетентностей бібліотечних працівників, подолання цифрової нерівності у доступі до інформаційних ресурсів і технологій та їх використання. Поширення Інтернету сформувало нову реальність своєрідного інформаційного «самообслуговування», що впливає на зміну форм і методів роботи бібліотек з активною орієнтацією на залучення цифрових технологій. Це зумовлює формування комплексу заходів по підвищенню рівня фахових інформаційних компетентностей бібліотечних працівників задля якісного обслуговування користувачів бібліотечних послуг як у традиційному, так і у віртуальному форматі.

Проаналізовано стан наукового аналізу проблематики дисертаційного дослідження, окреслено його джерельну базу. Зазначено, що науковий світ приділяє увагу окремим елементам дослідженої проблематики, але інформаційна культура є динамічним феноменом, що знаходиться у постійному розвитку, розвиваючись в умовах цифрової доби за синергетичними принципами, що унеможливило вироблення усталених підходів до означеної проблеми. В дисертаційному дослідженні аналіз змісту та функціональної спрямованості інформаційної культури автор здійснює з позицій найбільш поширених у науковій думці інформаційно-технологічного, філософського та культурологічного підходів, що дозволило зробити висновок про різноплановість феномену інформаційної культури у просторі бібліотеки, який знаходить своє логічне відображення на чотирьох ієрархічних рівнях: загальноцивілізаційному, суспільному, груповому, особистісному. Доведено, що інформаційну культуру у просторі бібліотеки варто розуміти як складне поліфункціональне явище, що знаходиться у постійній динаміці і

трансформаційних змінах. Розвиток сучасної цифрової доби актуалізує необхідність аналізу інформаційної культури з позицій інформаційної безпеки.

Доведено, що інформаційна культура у просторі бібліотеки постає як логічний взаємозв'язок медіа та цифрової культури, що забезпечує формування відповідних інформаційних, медіа та цифрових компетентностей. В роботі підкреслюється, що інформаційну компетентність бібліотекаря необхідно розуміти як володіння комплексом аналітичних, цифрових, медіакомпетентностей, а також розуміння постійного підвищення навичок інформаційної безпеки та правових знань. В роботі дається авторське визначення інформаційної культури бібліотеки як складного багаторівневого поліфункціонального феномену, що включає світоглядні, пізнавальні, аксіологічні, праксеологічні компоненти.

Наголошено на тому, що входження українських бібліотек у віртуальний простір бібліотечного обслуговування актуалізувало проблему кібербезпеки, серед пріоритетних цілей якої - професійне вдосконалення, кіберобізнане суспільство та науково-технічне забезпечення кібербезпеки. Тому цифрові навички, кіберобізнаність бібліотекарів та користувачів бібліотечних послуг щодо сучасних кіберзагроз та протидії ним мають стати невід'ємними складовими в просвітницькій роботі українських бібліотек. Сучасний бібліотечний працівник повинен оволодіти широким спектром соціально-гуманітарного знання, мати сформоване аналітичне мислення, соціальні навички, а також організаційно-управлінські, інформаційно-комунікаційні та цифрові компетентності. Серед найбільш поширених заходів з підвищення фахових інформаційних компетентностей бібліотекарів зазначено наступні: бібліотечні школи, короткострокові курси підвищення кваліфікації, семінари, конференції, круглі столи тощо. Цифровізація освітніх процесів зумовлює можливість залучення різних форм дистанційного навчання як елементу фахового інформаційного розвитку бібліотекарів - онлайн навчальні курси, вебінари, аудіо-, відеолекції, блоги, форуми, корпоративні інформаційні

портали, телеконференції тощо, особисті профілі бібліотекарів та бібліотечні сторінки у соціальних мережах, а також підготовка тематичних виставок у традиційному та електронному форматах. Функціонує науково-методична служба «Для бібліотечного фахівця», база нормативно-правових документів, база даних бібліотекознавчої літератури з публікаціями в галузі бібліотечної справи.

Культура управління знаннями у контексті бібліотечної діяльності представлена як поєднання інноваційного та комунікаційного менеджменту. Бібліотеки виступають своєрідними інформаційними посередниками та здійснюють опосередкований вплив на ефективність діяльності закладів вищої освіти. Серед найбільш ефективних методів управління знаннями в дисертаційному дослідженні виділяються наступні: орієнтація на постійне самонавчання (обмін методами мислення та накопичення навиків з акцентом на неявні знання найбільш досвідчених членів колективу); бібліотека знань (забезпечення спільного доступу до найбільш цінних результатів попереднього досвіду, який можливо використати в майбутньому), усвідомлення місії. Доведено, що місце і роль наукових бібліотек визначається їхньою здатністю до системної трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності через інновацію та вимагає формування постаті «бібліотекаря-дослідника», здатного працювати разом з науковцями задля вирішення науково-дослідних завдань. Перевагою наукових бібліотек є їхній досвід та відкритість, які дають змогу впроваджувати нові технології на ранній стадії змін, що визначає їх вирішальну роль у готовності закладів вищої освіти до цифрової трансформації. Інформаційна культура наукових бібліотек забезпечує реалізацію принципу відкритості, а розвиток світової інфраструктури е-науки посилює роботу наукових бібліотек щодо інтегрування університетських видань в міжнародні інформаційні системи. Визначено заходи з підвищення рівня інформаційної культури, а саме - тренінги з поглиблення інформаційно-комунікаційних навичок роботи з платформами дистанційного навчання, з проблем інтелектуальної власності та

академічної доброчесності, сприяють розширенню можливостей науковців, що забезпечує розвиток передових стратегій та інновацій.

Задля підвищення рівня інформаційної культури суспільства публічні бібліотеки надають консультативну інформаційну та соціально-правову допомогу. Як ефективну стратегією протидії консцієнтальним війнам автором визначено оцифрування національної документної спадщини задля збереження національної пам'яті та ідентичності, зокрема, в межах міждержавних гуманітарних ініціатив. Прикладом можуть слугувати: електронна бібліотека «Україніка»; електронна бібліотека «Наукова періодика України»; інформаційний портал «Наука України: доступ до знань», електронна бібліотека «Культура України» тощо. В дисертаційному дослідженні пріоритетом визначено розробку комплексу заходів щодо просування в мережі Інтернет українських е-бібліотек засобами веб-аналітики та активної пропаганди українського інформаційного продукту засобами соціальних мереж. Пріоритетним завданням бібліотек є розвиток книжкової екосистеми з метою популяризації української мови як важливого чинника державотворення та формування національної ідентичності, а також стимулювання інтересу читачів до національної історії, джерел вітчизняної духовності та культури. В умовах глобалізаційних викликів сучасності держава потребує єдиної системи формування медіа інформаційної культури, яка зможе поєднати бібліотекарів та користувачів бібліотечних послуг задля забезпечення цілісного інформаційного світогляду і протидії маніпулятивним фейкам. Серед заходів, спрямованих на підвищення медіакультури користувачів бібліотек визначено наступні: навчання користувачів роботи з перевіреними каналами спілкування (блогами, мобільними додатками, соціальними мережами тощо); налагодження співпраці з медіа та освітніми структурами, моніторинг бібліотечно-інформаційної діяльності; актуалізація профілів бібліотек у соціальних мережах, що сприяють позитивному іміджу та популяризації бібліотечних послуг.

Серед перспективних напрямів роботи бібліотекарів як медіапедагогів є формування бібліотечних ресурсів з інноваційними послугами бібліотек, створення комп'ютерно-технологічної платформи відкритої освіти; удосконалення технічного оснащення бібліотек комп'ютерними системами; проведення міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, що сприяють розвитку комплексних наукових досліджень з проблем медіаосвіти; створення на сайтах книгозбірень окремих сторінок, присвячених медіаосвіті та медіаграмотності.

Ключові слова: бібліотека, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), управління бібліотекою, бібліотекознавче дослідження, бібліотечні інформаційні ресурси, бази даних, соціокультурна діяльність бібліотек, історико-культурна спадщина, книжкова культура, культура читання, комунікація, інформаційна культура, цифрова культура, цифрові трансформації, інформаційний центр, інформаційний простір, інформаційна політика, соціальні медіа, національна інформаційна система

ABSTRACT

Lomachynskyi B.H. The phenomenon of information culture in the communication space of the library. – Qualifying scientific work on manuscript rights. Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Social Communications (029 Information, library and archival studies). V. I. Vernadsky National library of Ukraine, Kyiv, 2025.

The dissertation presents a systematic study of the forms and methods of information culture in the communication space of the library. The ambiguity of the concept of information culture as a dynamic worldview, epistemological, axiological, and praxeological phenomenon has been systematized. The role of the library as a leading social and communication institution, which ensures the accumulation, preservation and relaying of knowledge potential, creating the value-based foundations of national memory to counteract the global threats of modernity, has been clarified. The meaningful content and specifics of the implementation of functions of information culture of the library are highlighted. The professional information competencies of the librarian are defined. The dominant role of Ukrainian libraries in the preservation and popularization of the national historical and cultural heritage has been proven. The specifics of the library's media space have been analyzed. The leading role of librarians as media educators in shaping society's media culture is defined. A model of the information culture of a modern library aimed at expanding the possibilities of knowledge service and facilitating the process of knowledge management is proposed.

In the conditions of the global challenges of modernity, libraries, as the main institutions of preservation and relaying of public memory, ensure the formation of information culture as the main means of countering global consciousness expansion. The phenomenon of information culture acts as the main driver of the genesis of human culture, reflecting the most characteristic knowledge, skills and abilities necessary for the creation of material and spiritual artifacts for each stage of human history.

The beginning of the twenty-first century has been marked by the emergence of the digital age, which has shaped the phenomenon of the "digital person" and posed new challenges to libraries - the need to increase the level of digital competencies of library workers, to overcome digital inequality in access to information resources and technologies and improve their use. The spread of the Internet has created a new reality of a kind of information "self-service", which has influenced changes in the forms and methods of library work, with an active focus on the involvement of digital technologies. This leads to the formation of a complex of measures to increase the level of professional information competences of library workers for the sake of providing high-quality service to users of library services in both traditional and virtual formats.

The state of scientific analysis of the issues addressed in the dissertation has been analyzed, and its source base has been outlined. It is noted that the scientific community pays attention to certain elements of the investigated problem, but information culture is a dynamic phenomenon that is in constant development, evolving within the digital age according to synergistic principles, which has made it impossible to develop established approaches to the specified problem. In the dissertation study, the author analyzes the content and functional orientation of information culture from the standpoint of the most widely used approaches in scholarly discourse: the information-technological, philosophical, and cultural studies approaches. This made it possible to conclude that the phenomenon of information culture in the library space is multifaceted, with its logical expression at four hierarchical levels: general civilizational, societal, group, and personal. It has been proven that the information culture in the space of the library should be understood as a complex multifunctional phenomenon that is in a state of constant dynamics and transformational changes. The development of the modern digital age highlights the necessity of analyzing information culture from the standpoint of information security.

It is demonstrated that information culture in the library space appears as a logical relationship between media and digital culture, which ensures the formation

of relevant information, media and digital competencies. The work emphasizes that the information competency of a librarian must be understood as the possession of a complex of analytical, digital, and media competencies, as well as an understanding of the constant improvement of information security skills and legal knowledge. The work provides the author's definition of the information culture of the library as a complex, multi-level, multifunctional phenomenon, which includes worldview, cognitive, axiological, and praxeological components.

The entry of Ukrainian libraries into the virtual space of library services has highlighted the cybersecurity problem, with priority goals including professional improvement, a cyber-aware society and scientific and technical support for cybersecurity. Therefore, digital skills and cyber awareness among librarians and users of library services regarding modern cyber threats and their countermeasures should become integral components of the educational work of Ukrainian libraries. A modern librarian must master a wide range of socio-humanitarian knowledge, have well-formed analytical thinking, social skills, as well as organizational-management, information-communication and digital competencies. Among the most common measures to increase professional information competencies of librarians are the following activities: library schools, short-term professional development courses, seminars, conferences, round tables, etc. The digitization of educational processes makes it possible to involve various forms of distance learning as an element of professional information development of librarians - online training courses, webinars, audio and video lectures, blogs, forums, corporate information portals, teleconferences, etc., personal profiles of librarians and library pages in social networks, and as well as preparation of thematic exhibitions in traditional and electronic formats. There is a scientific and methodological service entitled "For a library specialist", a database of regulatory and legal documents, and a database of librarian literature with publications in the field of librarianship.

The culture of knowledge management in the context of library activity is presented as a combination of innovation and communication management. Libraries act as a kind of information mediators and have an indirect influence on

the effectiveness of higher education institutions. Among the most effective methods of knowledge management in the dissertation research, the following stand out: a focus on continuous self-learning (exchange of thinking methods and accumulation of skills with an emphasis on implicit knowledge of the most experienced team members); a knowledge repository (providing shared access to the most valuable results of previous experience that can be used in the future), and mission awareness. It has been proven that the place and role of scientific libraries are determined by their ability to systematically transform library and information activities through innovation, and by the need to form the figure of a "research librarian" capable of working together with scientists to solve scientific research tasks. The advantage of scientific libraries is their experience and openness, which enable the introduction of new technologies at an early stage of change, highlighting their decisive role in the readiness of higher education institutions for digital transformation. The information culture of scientific libraries ensures the implementation of the principle of openness, and the development of the global e-science infrastructure strengthens the work of scientific libraries in integrating university publications into international information systems. Measures to increase the level of information culture have been identified, namely, training sessions on deepening information and communication skills for working with distance learning platforms, on intellectual property and academic integrity issues, contributing to the expansion of the capabilities of scientists, which ensures the development of advanced strategies and innovations.

In order to raise the level of society's information culture, public libraries provide advisory information and socio-legal assistance. The author identifies the digitization of the national documentary heritage as an effective strategy for countering consciousness wars in order to preserve national memory and identity, in particular, within the framework of interstate humanitarian initiatives. Examples include: electronic library "Ukrainika"; electronic library "Scientific Periodicals of Ukraine"; information portal "Science of Ukraine: access to knowledge", electronic library "Culture of Ukraine", etc. In the dissertation research, the development of a

set of measures for the promotion of Ukrainian e-libraries on the Internet by means of web analytics and active promotion of the Ukrainian information product by means of social networks is defined as a priority. The priority task of libraries is the development of the book ecosystem with the aim of popularizing the Ukrainian language as an important factor in state formation and the formation of national identity, as well as stimulating readers' interest in national history, sources of national spirituality and culture. In the conditions of globalization challenges of modern times, the state needs a unified system of formation of media information culture, which will be able to connect librarians and users of library services in order to ensure a holistic information worldview and counter manipulative fakes. Among the measures aimed at improving the media culture of library users, the following have been identified: training users to work with reliable communication channels (blogs, mobile applications, social networks, etc.); establishment of cooperation with media and educational structures, monitoring of library and information activities; updating library profiles in social networks, which contribute to a positive image and popularization of library services.

Among the promising areas of work for librarians as media educators are the formation of library resources offering innovative library services, the creation of a computer-technological platform for open education; improvement of technical equipment of libraries with computer systems; holding international and all-Ukrainian scientific and practical conferences that contribute to the development of comprehensive scientific research on the problems of media education; and the creation of separate pages dedicated to media education and media literacy on the websites of book collections.

Keywords: library, V. I. Vernadsky National library of Ukraine (VNLU), library management, library research, library information resources, databases, socio-cultural activities of libraries, historical and cultural heritage, book culture, reading culture, communication, information culture, digital culture, digital transformations, information center, information space, information policy, social media, national information system

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових журналах (категорія Б за спеціальністю 029)

1. Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура у просторі бібліотеки: виклики цифровізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С.75 – 83. DOI: 10.32461/2409-9805.4.2023.294077 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2023_4_12 (дата звернення: 01.06.2025)
2. Ломачинський Б.Г. Термінологія інформаційної культури в контексті сучасних бібліотечних практик. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.Вернадського*. 2023. № 68. С.174 – 188. DOI: [10.15407/nr.68.174](https://doi.org/10.15407/nr.68.174) URL: http://np.nbuv.gov.ua/doc/nprnbuimviv_2023_68_14 (дата звернення: 01.06.2025)
3. Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура у просторі бібліотеки в умовах консцієнтальних війн сучасності. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.Вернадського*. 2023. № 69. С.154 – 168. DOI: 10.15407/nr.69.154 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2023_69_13 (дата звернення: 01.06.2025)
4. Lomachinskiy B. Ukrainian and international experience of formation of information competences by means of library practices. *Society. Document. Communication*. 2023. № 8(3). P. 22-33. DOI: 10.69587/sdc/3.2023.22. URL: <https://sdc-journal.com.ua/en/journals/tom-8-3-2023/ukrayinsky-ta-mizhnarodny-dosvid-formuvannya-informatsiynikh-kompetentnostey-zasobami-biblioteknikh-praktik> (дата звернення: 01.06.2025)
5. Lomachinskiy B. Prospects for the implementation of the concept of digital citizenship in scientific libraries. *Society. Document. Communication*. 2023. № 8 (4). P. 29-39. DOI: 10.69587/sdc/4.2023.29 URL: <https://sdc-journal.com.ua/uk/journals/tom-8-4-2023/perspektivi-realizatsiyi-kontseptsiyi-tsifrovogo-gromadyanstva-v-naukovikh-bibliotekakh> (дата звернення: 01.06.2025)

Статті у закордонних виданнях:

6. Lomachynska I., Lomachinsky B. Culture of knowledge management at a modern university. *Quality of University Education: Educological Discourse: collective monograph / Ed. V. Ogneviuk*. Prague: Oktan Print, 2022. P. 190-210
URL:

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40794/2/V_Ogneviuk_2022_NDLO.pdf (дата звернення: 01.06.2025)

Здобувачу належить 60% тексту

Статті в наукових журналах (категорія Б, інші спеціальності)

7. Lomachynskyi B. The role of digitalization of libraries in ensuring the humanitarian security of society. *SKHID*. 2023. № 4 (3). P.66 – 73 (дата звернення: 01.06.2025). DOI: 10.21847/2411-3093.2023.4(3).268297 URL: <https://skhid.kubg.edu.ua/article/view/296863> (дата звернення: 01.06.2025)

8. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль медіакультури в інформаційних війнах сучасності. *SKHID*. 2022. 3(3). С.66 – 73.
DOI: 10.21847/1728-9343.2022.3(3).268297 URL: <https://skhid.kubg.edu.ua/article/view/268297> (дата звернення: 01.06.2025)

Здобувачу належить 60% тексту

9. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у регулюванні соціальних інформаційних систем. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософ.-політолог. студії*. 2020. № 29. С. 90 – 97 DOI: 10.30970/PPS.2020.29.12
URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/29_2020/14.pdf (дата звернення: 01.06.2025)

Здобувачу належить 60% тексту

10. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Функціональна спрямованість інформаційної культури. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософ.-політолог. студії*. 2020. № 30. С. 77 – 93 DOI: 10.30970/PPS.2020.30.10
URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/30_2020/12.pdf (дата звернення: 01.06.2025)

Здобувачу належить 60% тексту

Тези доповідей на конференціях:

11. Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура бібліотечних працівників в епоху глобалізації. *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті : матеріали II Всеукр. студ. наук.-практ. конф., 23 вер. 2016 р., м. Київ.* Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Укр. бібл. асоц.; редкол.: Г.В. Горбенко, О.В. Воскобойнікова-Гузева, В.В. Литвиненко, В.Є. Сошинська. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. С. 42-47. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24461/1/2017_03_09_konf_Медіасвіт_ІІ.pdf (дата звернення: 01.06.2025)
12. Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура сучасного інформаційного аналітика. *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті : матеріали IV Всеукр. студ. наук.-практ. конф., 28 верес. 2018 р., м. Київ.* Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. С. 89 – 92 URL: https://www.fj.kubg.edu.ua/images/phocagallery/Podii2018/Zbirnyk_KUBG_IV_compressed.pdf (дата звернення: 01.06.2025)
13. Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у особистості в системі релігійної комунікації. *Київські філософські студії: Матеріали наукової конференції (м. Київ, 17-18 травня 2018 р.).* Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. С.121-124. URL: https://www.researchgate.net/publication/341597708_KYIV_PHILOSOPHY_STUDIES-2018 (дата звернення: 01.06.2025)
14. Ломачинський Б.Г. Міфологеми медіакультури як регулятори масової свідомості інформаційного суспільства. *Київські філософські студії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 19 травня 2020 р.).* Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. С.191 - 194 URL: https://www.researchgate.net/profile/Marina-Kolinko-2/publication/341930770_KFS2020all/links/5ed9ef4f92851c9c5e8180b3/KFS2020all.pdf (дата звернення: 01.06.2025)
15. Ломачинський Б.Г. Роль системного підходу у методології досліджень інформаційної культури. *«Інформація, комунікація та управління знаннями в*

глобалізованому світі»: *Матеріали III міжнародної наукової конференції.*, 14 – 16 травня 2020 р. Київ, 2020. С.157 – 158 URL: <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/information-komunikation.pdf> (дата звернення: 01.06.2025)

16. Ломачинський Б.Г., Ломачинська І.М. Роль інформаційної аналітики у формуванні фахових компетентностей випускників спеціальності «філософія». *«Advancing in research and education»: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції, December 07 – 10, 2020, La Rochelle, France.* С.474 – 479 DOI: 10.46299/ISG.2020.II.XII URL: <https://isg-konf.com/advancing-in-research-and-education-en/> (дата звернення: 01.06.2025)

17. Ломачинський Б.Г. Організаційна інформаційна культура: ціннісний вимір. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі: Матеріали Четвертої Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 20 - 22 травня 2021 р.).* Київ: Видавничий центр КНУКІМ, 2021. С.129 – 131 URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/10f79720-d273-4bd5-92fa-147cc446de4c/content> (дата звернення: 01.06.2025)

18. Ломачинський Б.Г. Роль медіаосвіти у формуванні інформаційної культури сучасної молоді. *«Theoretical foundations in practice and science»: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції.* Bilbao, Spain. 2021. С. 85 – 89 DOI: 10.46299/ISG.2021.II.XIV URL: <https://isg-konf.com/uk/theoretical-foundations-in-practice-and-science-ua/> (дата звернення: 01.06.2025)

19. Ломачинський Б.Г. Ціннісні орієнтири інформаційної культури у просторі суспільства знань. *Київські філософські студії-2021: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 21 травня 2021 р.).* Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. С.100 – 103 URL: https://www.researchgate.net/publication/351986095_KYIV_PHILOSOPHY_STUDIES-2021 (дата звернення: 01.06.2025)

20. Ломачинський Б.Г. Роль медіа в інформаційних війнах сучасності. *Київські філософські студії-2022: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 20 травня 2022 р.)*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. С.118 – 122 URL: https://www.researchgate.net/publication/361245552_Kiivski_filosofski_studii-2022_Materiali_V_Vseukrainskoi_naukovo_i_konferencii_20_travna_2022_roku (дата звернення: 01.06.2025)
21. Ломачинський Б.Г. Роль цифрової культури у сучасному віртуальному просторі. «*Society and science. Problems and prospects*»: *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*. London, England. 2022. С. 100-104. DOI: 10.46299/ISG.2022.I.III URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2022/01/SOCIETY-AND-SCIENCE.-PROBLEMS-AND-PROSPECTS.pdf> (дата звернення: 01.06.2025)
22. Ломачинський Б.Г. Феномен цифрової культури в університетських бібліотеках. «*Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice*»: *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Edmonton, Canada. 2022. С.104 – 108. URL: <https://isg-konf.com/multidisciplinary-scientific-notes-theory-history-and-practice/> (дата звернення: 01.06.2025)
23. Ломачинський Б.Г. Світоглядна роль бібліотек у конспієнтальних війнах сучасності. *Київські філософські студії-2023 : Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.)*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. С.152 – 156 URL: https://www.researchgate.net/publication/371166241_Kiivski_filosofski_studii-2023_Materiali_VI_Vseukrainskoi_naukovo_i_konferencii_19_travna_2023_roku (дата звернення: 01.06.2025)
24. Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура релігійного простору цифрової доби. *Київські філософські студії-2025 : Матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 16 травня 2025 р.)*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2025. 368 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	19
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ОБ’ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	29
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену інформаційної культури у просторі бібліотеки.....	29
1.2. Генеза термінологічно-поняттєвого апарату інформаційної культури в контексті діяльності бібліотек	41
1.3. Інформаційно-правова база функціонування інформаційної культури в комунікативному просторі бібліотеки: український та світовий досвід	79
Висновки до першого розділу.....	93
РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	98
2.1. Форми, методи і напрями формування інформаційної культури в бібліотеках України.....	98
2.2. Культура управління знаннями в наукових бібліотеках	133
2.3. Роль бібліотек у становленні культури інформаційного суспільства як вагомий чинник його інформаційної безпеки	169
Висновки до другого розділу.....	189
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ФОРМУВАННІ МЕДІАКУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА	194
3.1. Феномен медіакультури як складової інформаційної культури бібліотеки.....	194
3.2. Технології медіаосвіти у віртуальному просторі бібліотеки	213
Висновки до третього розділу.....	227
ВИСНОВКИ	230
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	238
ДОДАТКИ	293

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВОІВ (WIPO) - Всесвітня організація інтелектуальної власності /World Intellectual Property Organization

CILIP - Бібліотечно-інформаційна асоціація Великобританії

CWS – коворкінг простір/Co-working space

DPLA – Цифрова публічна бібліотека Америки /Digital Public Library of America

DQ – (digital intelligence)- цифровий інтелект /

IFLA – Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ / The International Federation of Library Associations and Institutions

РІТАС – Президентський консультативний комітет з інформаційних технологій США/President’s Information Technology Advisory Committee

ДНПБ України – Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського

ДНТБ України – Державна науково-технічна бібліотека України

ДРНКН - Державний реєстр національного культурного надбання

ЕБ – електронна бібліотека

ЄС – Європейський союз

ЗМІ – засоби масової комунікації

МІГ – медіаінформаційна грамотність

МКІП– Міністерство культури та інформаційної політики України

НБ КНУ ім. Т. Шевченка – Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НБУ ім. Ярослава Мудрого – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого

НБУВ – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського Національної академії наук України

НІБ України – Національна історична бібліотека України

ННМБ України – Національна наукова медична бібліотека України

ННСГБ НААН – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук

ОННБ – Одеська національна наукова бібліотека

УЦБ –Українська цифрова бібліотека

ХДНБ ім. В. Г. Короленка – Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г.
Короленка

ШІ – штучний інтелект

ЮНЕСКО (UNESCO) – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки
і культури / United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах глобальних викликів сучасності, зумовлених ескалацією геополітичного протистояння провідних акторів світового політичного, економічного та інформаційного простору, людство стикається з масштабними ризиками, породженими стрімкими трансформаціями цифрової доби. Перехід від інформаційного суспільства до суспільства знань актуалізує потребу в безперервному навчанні, що стає ключовою умовою успішної адаптації особистості до динамічно змінного середовища. Сучасна епоха знову актуалізує діалектику взаємодії культури і цивілізації, у якій бібліотеки відіграють важливу роль як інститути збереження, трансляції та оновлення соціокультурної пам'яті. Вони активно сприяють формуванню інформаційної культури, що постає основним інструментом протидії глобальній експансії консцієнтальних впливів.

Інформаційна культура постає не лише як характеристика сучасного інформаційного етапу розвитку людства, а як універсальний феномен, що супроводжує всю історію культурогенезу. Вона уособлює систему знань, умінь і навичок, що є визначальними для створення матеріальних і духовних цінностей у різні історичні періоди. Впродовж усього еволюційного шляху розвитку інформаційної культури бібліотеки залишалися провідними центрами акумулювання, збереження та поширення знаннєвого потенціалу людства.

Початок ХХІ століття ознаменувався входженням у цифрову епоху, що спричинила появу нового соціокультурного феномену — «цифрової людини» — і поставила перед бібліотеками низку принципово нових викликів. Серед них — необхідність розвитку цифрових компетентностей бібліотечних фахівців, цифровізації інформаційних ресурсів, подолання цифрової нерівності в доступі до інформації та технологій, а також ефективне їх використання. Масове поширення Інтернету трансформувало підходи до отримання інформації, сформувавши модель інформаційного «самообслуговування», що вимагає переосмислення традиційних форм

бібліотечної діяльності з акцентом на віртуалізацію сервісів і застосування цифрових технологій. У цьому контексті особливої актуальності набуває системна робота щодо підвищення рівня професійних інформаційних компетентностей бібліотечних працівників з метою забезпечення якісного інформаційного обслуговування користувачів як у фізичному, так і у цифровому форматі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідних робіт за темами «**Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій**» (2020 – 2022 рр; державний реєстраційний номер 0119U102405) і «**Теоретичні та прикладні аспекти організації діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в сучасних умовах**» (2020 – 2022 рр; Державний реєстраційний номер 0123U100642) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування форм, методів і напрямів реалізації інформаційної культури бібліотеки в контексті глобалізаційних викликів сучасної цифрової доби.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що активний розвиток цифрових комунікацій сучасного суспільства знань постійно формує перед бібліотеками нові виклики, пов'язані з необхідністю розширення уявлень про феномен інформаційної культури в організаційному, методологічному, компетентнісному, ціннісному, правовому контекстах її реалізації.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань:**

- Проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження феномену інформаційної культури у просторі бібліотеки;
- охарактеризувати генезу термінологічно-поняттєвого апарату інформаційної культури в контексті діяльності бібліотек;

- визначити особливості становлення українського та світового досвіду інформаційно-правової бази функціонування інформаційної культури в комунікативному просторі бібліотеки;
- дослідити напрями, форми, методи формування інформаційної культури в бібліотеках України;
- розкрити особливості культури управління знаннями в бібліотеках вищих навчальних закладів;
- розглянути роль бібліотек у становленні культури інформаційного суспільства в контексті його безпекової компоненти;
- проаналізувати феномен медіакультури як складової інформаційної культури бібліотеки;
- визначити особливості використання бібліотечних технологій медіаосвіти для користувачів бібліотек.

Об'єктом дослідження є інформаційна культура бібліотеки як невід'ємного складника глобальної інформаційної культури суспільства.

Предметом дослідження є теоретико-практичні та методологічні напрями реалізації інформаційної культури у комунікаційному просторі бібліотеки в її фахово-компетентнісних аспектах.

Методи дослідження. Феномен інформаційної культури перебуває на перехресті численних гуманітарних дисциплін, що зумовлює необхідність використання комплексу наукових підходів для його всебічного теоретичного осмислення. Сприйняття бібліотеки як цілісної, структурованої й самоорганізованої інформаційної системи, що функціонує в умовах постійної динаміки, потребує залучення синергетичного підходу, здатного відобразити складні процеси її розвитку та трансформації. Аналіз феномену інформаційної культури у бібліотечному просторі передбачає його інтеграцію в ширший соціокультурний контекст, охоплюючи культурологічні, соціально-філософські, історичні, правові та інші площини гуманітарного знання. Відтак, одним із ключових методологічних орієнтирів у дослідженні виступає міждисциплінарний підхід.

Методологічну базу дослідження теоретичних і прикладних аспектів інформаційної культури в межах бібліотечного простору становить сукупність наукових методів. Насамперед, застосовується діалектичний метод пізнання, який забезпечує всебічний і цілісний аналіз соціального явища через виявлення суперечливих взаємозв'язків його внутрішніх і зовнішніх компонентів, форм і проявів, поєднуючи кількісні та якісні характеристики з логічним і історичним підходами. Системний підхід використано для дослідження бібліотеки як складової соціальної інформаційно-комунікаційної системи, що функціонує як цілісна інформаційна структура. В рамках системного підходу застосовано структурний і функціональний методи, а також метод системного аналізу — для уточнення змісту поняття інформаційної культури та виокремлення її основних ознак.

Джерелознавчий аналіз дозволив здійснити критичне осмислення наукової літератури, присвяченої об'єкту дослідження, а термінологічний аналіз був спрямований на поглиблення поняттєво-категоріального апарату, пов'язаного з інформаційною культурою. Компаративний метод застосовувався для виявлення спільних і відмінних рис у трактуванні феномену інформаційної культури в різних соціокультурних контекстах. Використання функціонального аналізу сприяло виявленню провідних функцій інформаційної культури у межах соціально-комунікаційної системи суспільства. Логічний метод було використано при конструюванні логіко-структурної моделі роботи; методи аналізу та синтезу — на етапі розкриття основного змісту; узагальнення — під час формулювання висновків і підсумкових положень дисертації.

У межах дослідження з метою емпіричного вивчення актуального стану інформаційної культури бібліотек у контексті цифрової трансформації та сталого розвитку було застосовано метод анкетування, що дозволив охопити широку аудиторію респондентів та забезпечити репрезентативність зібраного матеріалу. У анкетуванні взяли участь студенти гуманітарних спеціальностей

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Білоцерківського національного аграрного університету та Білоцерківського гуманітарно-педагогічного коледжу. Загальна кількість учасників становила 90 студентів першого-четвертого курсів. Вибірку склали молодь з усіх регіонів України. Середній вік респондентів становив 19 років. Усі учасники проінформовані про мету дослідження та анонімність їхніх відповідей, добровільно погодилися взяти участь в опитуванні. Етап діагностики базувався на письмовій анкеті, заповненій через Google Forms (оригінальний дизайн вмісту). Структура анкети включала як закриті, так і відкриті запитання, що дало змогу поєднати стандартизовану оцінку тенденцій із можливістю фіксації суб'єктивних суджень та інтерпретацій. Отримані результати анкетування стали емпіричною основою для аналізу рівня сформованості цифрових компетентностей користувачів бібліотек, ступеня інтегрованості цифрової культури в бібліотечне середовище, а також ролі бібліотек у формуванні екосистеми сталого розвитку (*Додаток 13*).

Новизна:

Вперше:

- теоретично обґрунтовано роль інформаційної культури бібліотек як цілісної багаторівневої системи соціально-комунікаційної взаємодії у протидії консцієнтальним війнам сучасності на особистісному, груповому та суспільному рівнях з урахуванням аналітичної та методологічної компонентів;
- узагальнено і удосконалено наукові підходи до постаті нового користувача бібліотеки цифрової доби – цифрової людини, що зумовлює необхідність формування бібліотеки цифрової доби як відкритої системи, яка рухається до читача, назустріч його інформаційним потребам в умовах жорсткої інформаційної конкуренції, пропонуючи інформацію національно-свідомого спрямування, формуючи його світоглядні, пізнавальні та ціннісні орієнтири у протидії консцієнтальним загрозам сучасності;
- запропоновано модель інформаційної культури сучасної бібліотеки з активним залученням аналітико-комунікативної компоненти, спрямованої на

розширення можливостей знаннєвого обслуговування та сприяння процесу управління знаннями.

Уточнено:

- змістовне наповнення понятійної бази інформаційної культури бібліотеки відповідно до діючих законодавчих та нормативно-правових актів;
- сутнісні особливості реалізації концепції цифрового громадянства в діяльності сучасних бібліотек;
- роль культури управління знаннями в формуванні інформаційної культури наукових бібліотек;
- бібліотечні практики застосування технологій медіакультури у поглибленні медіакомпетентностей та формуванні критичного мислення;
- основні компоненти комплексу організаційних, нормативно-правових та технічних заходів, спрямованих на підвищення рівня інформаційної безпеки бібліотеки як цілісної інформаційно-комунікаційної системи в умовах глобалізаційних викликів сучасності.

Набуло подальшого розвитку:

- уявлення про стратегії практичного застосування культури управління знаннями в організаційному контексті бібліотечних та освітніх практик;
- уявлення про роль українських електронних бібліотек у збереженні національної ідентичності та протидії консцієнтальним війнам сучасності.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає у впровадженні розроблених науково-методичних положень для організації дієвої системи співпраці бібліотек, освітніх закладів, засобів масової інформації, громадських організацій у напрямі формування стратегії інформаційної культури українського суспільства як ефективного чинника забезпечення його інформаційної безпеки. Отримані в дисертації наукові результати можуть бути використані як теоретична база для подальших наукових досліджень з проблем культури суспільства цифрової доби; для вдосконалення навчальних курсів гуманітарного спрямування, також при

написанні відповідної навчально-методичної літератури. Одержані результати дослідження можуть залучатись до розробки методичних рекомендацій з підвищення рівня інформаційної культури в різних галузях інформаційно-комунікаційної практики.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням здобувача, його структура, логіка і висновки відображають наукову позицію автора. У публікаціях, написаних у співавторстві, особистий внесок здобувача складає 60 %.

Апробація результатів дослідження. Зміст, основні положення та висновки дисертації були обговорені на засіданнях Вченої ради Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Теоретичні напрацювання і результати дослідження було оприлюднено на чотирнадцяти міжнародних та всеукраїнських наукових **конференціях**: Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: II Всеукраїнська науково-практична конференція (Київ, 2017); «Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: IV Всеукраїнська науково-практична конференція (Київ, 2018); Київські філософські студії: Всеукраїнська наукова конференція (Київ, 2018); Київські філософські студії: Всеукраїнська наукова конференція з міжнародною участю (Київ, 2020); «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі»: III міжнародна наукова конференція (Київ, 2020); «Advancing in research and education»: XII Міжнародна науково-практична конференція (La Rochelle, France 2020); «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі»: Четверта Міжнародна наукова конференція (Київ, 2021); Київські філософські студії: Всеукраїнська наукова конференція з міжнародною участю (Київ, 2021); XIV Міжнародна науково-практична конференція «Theoretical foundations in practice and science» (Bilbao, Spain, 2021); III Міжнародна науково-практична конференція «Society and science. Problems and prospects» (London, England. 2022); VI Міжнародна науково-практична конференція «Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice» (Edmonton, Canada, 2022); Київські філософські студії: Всеукраїнська

наукова конференція з міжнародною участю (Київ, 2022); Київські філософські студії: Всеукраїнська наукова конференція з міжнародною участю (Київ, 2023); Київські філософські студії: Всеукраїнська наукова конференція (Київ, 2025).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено автором у 24 публікаціях, з яких 10 – в українських наукових фахових виданнях (5 публікацій у фахових виданнях за напрямом 029), підрозділ у колективній зарубіжній монографії, а також у 14 тезах виступів на конференціях

Структура роботи. Відповідає меті і завданням дослідження, складається зі вступу, трьох розділів (8 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (**484 позиції**). Загальний обсяг дисертації **317 с.**, з них основного тексту - **220 с.**

РОЗДІЛ 1. ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену інформаційної культури у просторі бібліотеки

Становлення інформаційної культури як об'єкта наукового осмислення як у західній гуманітарній традиції, так і в науковому дискурсі пострадянського простору демонструє еволюцію теоретичних підходів до її вивчення — від розуміння її як комплексу прикладних навичок роботи з інформацією до антропологічного виміру, що репрезентує процеси становлення та розвитку інтелектуального потенціалу людства в контексті як матеріальної, так і духовної культури.

Теоретичне підґрунтя для осмислення трансформацій, пов'язаних із переходом до інформаційного суспільства, було закладене у працях провідних теоретиків — Д. Белла [352], Ж. Бодріяра [22], [23], П. Друкера [83], М. Кастельса [360], Н. Лумана [412], [413], [414], М. Маклюена [420], [421], [422], [423], Е. Тоффлера [468], У. Уебстера [476], які сформуvalи концептуальні засади аналізу соціальних, комунікативних і технологічних процесів, що супроводжують формування нового типу суспільства — суспільства знань.

Формування уявлень про інформаційну культуру як складну соціокультурну конструкцію є логічним результатом взаємодії низки чинників, що зумовили постання інформаційного суспільства: стрімке зростання обсягів інформації, розвиток інформаційних технологій, зростаюча складність процесів інформатизації суспільного життя, що актуалізують потребу в новому типі мислення — інформаційному мисленні. У цьому контексті наукове осмислення функціональної природи інформаційної культури здійснюється крізь призму інформаційно-технологічного, філософського та культурологічного підходів.

Інформаційно-технологічний підхід, що почав формуватися наприкінці 1980-х років у межах філософії інформації, інтерпретує інформаційну культуру передусім як рівень інформаційної компетентності. У цьому підході інформаційна культура розглядається як система знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективний пошук, аналіз, оцінювання та використання інформації відповідно до індивідуальних та професійних потреб. У такій інтерпретації рівень сформованості інформаційної культури виступає також показником соціальної диференціації, зокрема доступу до інформаційних ресурсів та здатності їх ефективно використовувати.

На основі цього підходу формується низка прикладних досліджень, присвячених вивченню інформаційної культури в контексті конкретних професійних сфер, зокрема бібліотечно-бібліографічної, педагогічної, правничої тощо. Визначний внесок у розвиток цього напрямку здійснила М. Гінман, яка розглядала інформаційну культуру як відкриту до інновацій структуру, що тісно пов'язана з ефективною організаційною практикою. Зокрема, дослідниця наголошувала на стратегічному значенні інформаційної культури для інституційного розвитку й вважала, що її необхідно планувати відповідно до загальної стратегії трансформації ресурсів організації. Її положення стали основою для подальших досліджень взаємозв'язку між рівнем інформаційної культури й ефективністю управлінських і бізнес-процесів [363, с. 2].

Ретроспектива становлення інформаційної культури як предмета наукового аналізу на теренах колишнього СРСР та пострадянських держав дозволяє виокремити три основні етапи її осмислення: перший етап (1970–1980-ті рр.) характеризується початковими спробами теоретичного обґрунтування проблеми формування інформаційної культури особистості. Термін «інформаційна культура» вперше з'являється у науковому обігу в працях радянських дослідників, зокрема Г. Воробйова (1971), К. Воханського і Б. Смирнової (1974), Е. Шапіро (1975), та поступово входить до лексики бібліографознавців, бібліотекознавців і книгознавців. Другий етап (1980–

1990-ті рр.) позначений розширенням дослідницької проблематики за рахунок включення педагогіки, філософії, інформатики. У цей період поняття інформаційної культури набуває категоріального статусу й аналізується в межах спеціально-наукового та міждисциплінарного дискурсу. Третій етап (з 1990-х рр. до сьогодні) характеризується подальшим ускладненням аналітичного поля: інформаційна культура досліджується в контексті інформаційної культурології, соціології, психології, семіотики, лінгвістики, естетики. Це зумовлює розширення її концептуальних меж і виведення за рамки суто утилітарного тлумачення.

Таким чином, сучасне розуміння інформаційної культури формується на основі інтеграції теоретико-методологічних підходів різних гуманітарних наук, що дозволяє розглядати її не лише як інструментальний ресурс, а як фундаментальний чинник соціокультурної динаміки інформаційного суспільства [320].

На початку двадцять першого століття, з активних поширенням цифрових технологій, перед бібліотеками постають серйозні виклики, пов'язані з нагальною необхідністю оцифрування книжкової спадщини, посилення рівня інформаційної безпеки та удосконалення форм і методів роботи з читачами, що зумовлює загострення наукового інтересу до проблем інформаційної культури представників бібліотечної справи. Основна складність при реалізації на практиці заходів, спрямованих на формування інформаційної культури тих чи інших соціальних груп суспільства, що пов'язано з багатозначністю власне поняття інформаційної культури. *(Додаток 1)*

Осмислення інформаційної культури в глобальному контексті найбільш комплексно представлено в контексті культурологічного напрямку, а саме як історично зумовленого способу інформаційного пізнання світу, творчим результатом якого є артефакти духовної і матеріальної культури.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці провідних українських науковців в бібліотечно-бібліографічній та інформаційній галузях

знання, що створюють комплексне уявлення про бібліотеку як провідний соціально-комунікаційний інститут, що забезпечує накопичення, збереження та ретрансляцію знаннєвого потенціалу людства, створюючи ціннісні основи національної пам'яті для протидії глобальним загрозам сучасності. Зокрема, це праці колективу провідних науковців НБУВ - Л.А.Дубровіної [85], [86], [87], В.М.Горового [60], [61], [62], О.С.Онищенка [89], [105], [106]. [219], [226].

Як слушно зауважує В. Горовий, удосконалення сучасних електронних інформаційних засобів сприяє не лише кількісному зростанню інформаційних потоків, а й якісним змінам у суспільній свідомості. Зокрема, інтенсифікація процесів інформатизації та впровадження електронних інформаційних технологій в інфосферу суспільства стали каталізаторами зростання творчого потенціалу, що, у свою чергу, зумовило поступову еволюцію суспільної свідомості в напрямі її адаптивності до нових соціальних викликів. Така динаміка розвитку суспільної рефлексії є надзвичайно важливою для забезпечення адекватної реакції на зростання кількості та складності суспільно значущих проблем. У цьому контексті цілком поділяється позиція В. Горового щодо традиційної ролі бібліотечних установ як інформаційного підґрунтя формування суспільної пам'яті [61, с.3].

Питання трансформації соціокультурної сфери українського суспільства під впливом інформатизаційних процесів знайшли ґрунтовне відображення у колективній монографії науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського під керівництвом О. С. Онищенка. У межах цієї праці висвітлено зміст бібліотечно-інформаційної та аналітичної діяльності як інструменту інтеграції й координації зусиль бібліотеки, органів влади та бізнесу, що є релевантним для розкриття проблематики інформаційної культури у контексті сучасного бібліотечного простору [106].

Вагомий внесок у наукову розробку теми інформаційної культури здійснено авторським колективом НБУВ у межах монографії «Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань», де окреслено пріоритетні напрями забезпечення інтелектуального

доступу до інформаційних ресурсів і знань як ключового чинника задоволення інформаційно-знаннєвих потреб сучасного суспільства [110].

Технологічні аспекти організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності висвітлено у працях К. В. Лобузіної [146], [147], [148] та В. Копанєвої [129], які окреслюють новітні підходи до систематизації знань та оптимізації доступу до них. Окрему дослідницьку цінність для розуміння процесів становлення інформаційної культури становлять напрацювання О. Воскобойнікової-Гузевої [45], [46], [47], [48], [49]. [50]. присвячені етапам стратегічного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України та Ю. Половинчак [241], [242], [243], присвячені аналізу соціокомунікаційних аспектів української книжкової культури.

Таким чином, інформаційна культура розглядається як невід'ємна складова загальнолюдської культури, що проявляється як у матеріальних, так і в духовних її вимірах. Культурологічний підхід дозволяє розглядати інформаційну культуру як комплексне, системне явище, що потребує дослідження з урахуванням аксіологічного, діяльнісного, історичного та комунікативного підходів. У межах цього напрямку інформаційна культура набуває значення не лише як сукупність знань та навичок, а як цілісна система цінностей, норм і моделей поведінки в інформаційному середовищі.

Комплексному аналізу інформаційної культури присвячено також навчальний посібник авторства Ю. Палехи, О. Палехи та Ю. Горбаня. У межах цієї праці автори виокремлюють три основні рівні прояву інформаційної культури як об'єкта наукового аналізу: інформаційна культура суспільства, що характеризує етап зростання обсягів і різноманіття інформації та каналів її поширення; інформаційна культура особистості, яка інтегрує знання щодо методів інформаційних технологій та навички практичного використання інформації для вирішення прикладних завдань; та інформаційна культура організації, що реалізується через створення консолідованого інформаційного продукту або послуги. [230, с.6-7]. Доцільно також актуалізувати увагу на наукових розвідках Ю. Горбаня, присвячених різним аспектам реалізації

інформаційної культури у комунікаційному просторі бібліотеки [55], [56], [57], [58], [213].

Проблема функціонування інформаційної культури в комунікаційному просторі зумовила звернення до наукових розвідок, присвячених специфіці соціокомунікаційного простору бібліотеки. Серед найбільш комплексних – монографії В. Добровольської [82], Т. Гранчак [63]. Також варто відмітити наукові розвідки О. Ауліна та А. Ауліної [3], І. Давидової [69], Н. Зражевської [100], [101], Т. Кузнєцової [132] та наукові розвідки С.Хрущ [326], [327].

Одними з перших найбільш комплексних досліджень в українській науковій думці, присвячених проблемі інформаційної культури, в яких автори підсумовують теоретичні напрацювання українських та зарубіжних науковців та роблять висновки щодо проблемного поля інформаційної культури є монографії Н. Джинчарадзе [74], Л. Винарик, А. Щедріна [37]. О. Ронжес [291] працює над проблемою рівнів цифрової та медіакомпетентності, які авторка подає як складові частини комунікативної компетентності, що дає змогу орієнтуватися у світі інтернет-технологій.

Нормативне введення поняття «інформаційна культура» в освітній простір зумовило ряд наукових досліджень, присвячених особливостям формування інформаційної культури засобами освітніх практик. Особливо варто актуалізувати увагу на дослідженнях Я. Хіміч [322], [323], [324], [325], яка розглядає інформаційну культуру у різних аспектах її реалізації – в практичному аспекті як базову компетентність бібліотечних працівників та як навчальну дисципліну в освітньому процесі.

Зокрема, фахово-компетентнісні підходи до аналізу сутності інформаційної культури представлені в дисертаційних дослідженнях Т. Бабенко [4], Г. Вишинської [38], О. Значенко [99], Л. Калініної [113], А. Клименка [118], А. Олійник [217], О. Повідайчик [238], Н. Шубенко [340], М. Шехавцова [338].

Розвиток інформаційного суспільства актуалізував проблему інформаційного права та зумовив ряд комплексних досліджень, присвячених

проблемі інформаційної правової культури. Зокрема, це наукові розвідки І. Арістової [2], К. Беякова, С. Онопрієнка, І. Шопіної [9], В. Цимбалюка [330], В. Гавловського [225], І. Коваленко [121], Н. Новицької [214].

Початок двадцять першого століття зумовлений становленням цифрової епохи, що сформувала феномен «цифрової людини» та поставила перед бібліотеками нові виклики – необхідність підвищення рівня цифрових компетентностей бібліотечних працівників, оцифрування інформаційних ресурсів, подолання цифрової нерівності у доступі до інформаційних ресурсів і технологій та їх використання. Поширення Інтернету сформувало нову реальність своєрідного інформаційного «самообслуговування», що впливає на зміну форм і методів роботи бібліотек з активною орієнтацією на обслуговування у віртуальному просторі із залученням цифрових технологій. Це зумовлює формування комплексу заходів по підвищенню рівня інформаційних компетентностей бібліотечних працівників для якісного обслуговування спільноти «віртуальних» читачів, а також самих читачів.

Для розкриття сутності означеної проблеми варто відмітити наукові дослідження М. Deja [374], D. Rak та V. Bell [375], які у своїх дослідженнях зосередились на особливостях реалізації інформаційної культури у просторі університетської бібліотеки. Автори детально аналізують проблему формування інформаційних компетентностей в університетських бібліотеках та зазначають, що поєднання інформаційної та цифрової грамотності впливає на намір використовувати цифрові технології для навчання, а загалом інформаційна грамотність позитивно впливає на намір використовувати цифрові інструменти.

Для сучасних бібліотек у світовому контексті особливої уваги набуває проблема оцифрування бібліотечних фондів. Зокрема, N. Varbuti [349] акцентує увагу на важливості оцифрування бібліотек задля збереження культурної спадщини. Однак, оцифрування бібліотечних фондів формує проблему інформаційної безпеки задля якісного їх збереження, а також рівня

інформаційних компетентностей самих бібліотекарів як менеджерів знань. А. Khan, М. Ibrahim, А. Hussain, зосередили свою увагу на аналізі інформаційної безпеки в університетських бібліотеках Пакистану [400]. Проблема управління безпекою у бібліотечному менеджменті стала об'єктом уваги у V. Singh і M. Margam [459], які аналізують проблему безпеки інформації у бібліотеках університетів Індії.

Активні дослідження в галузі штучного інтелекту стали в центрі уваги світової науки. Проблема штучного інтелекту в бібліотечній сфері нерозривно пов'язана з рівнем інформаційної та цифрової культури учасників бібліотечного процесу. ШІ є не лише технологічним інструментом, а й викликом до культурного оновлення бібліотек, яке неможливе без розвитку інформаційної самосвідомості, критичного мислення і відповідального використання технологій. Серед публікацій на цю тему варто відмітити наукові розвідки M. N. Islam, S. Ahmad, M. Aqil [395]; Y. Huang, A. M. Cox, J. Cox [393]; A. Hussain, S. Ahmad [394]; D. J. Borgohain, R. K. Bhardwaj, M. K. Verma [354], L. Lo [406].

Специфічною рисою інформаційної сфери сучасного суспільства є її багатовимірний характер. Культура інформаційного суспільства – це культура, побудована на вірі у безмежний прогрес людства завдяки інформаційним технологіям, що втілена у віртуальних мережах, спрямованих на створення нового мультикультурного суспільства, матеріалізованого у функціонуванні нової інформаційної економіки та нової глобальної культури.

Однак, сучасна епоха характеризується загостренням геополітичних протистоянь, що зумовило необхідність звернення до наукових публікацій, присвячених проблемі інформаційних війн в усіх їх проявах. Зокрема, це праці О. Бондаренко, С. Гречки [24], Р. Гули, І. Передерій, В. Сажко [68], Н. Карпчук [116], Д. Кулеби [136], О. Курбана [139], І. Ломачинської [149], [150], Ю. Половинчак [240], Г. Почепцова [247], [248], [249], К. Родригіна [289], О. Сенченка [294] тощо.

Проблема інформаційної безпеки як взаємопов'язаної сутності функціонуванні інформаційної культури представлена у дослідженнях О. Дзьобаня, Є. Мануйлова [78], Д. Павленка [228], Я. Жаркова, В. Карпенка, Л. Компанцевої, В. Остроухова В. Петрика [112], В.Толубка [107], а безпекові компоненти в бібліотеки суспільства знань розкриті у О. Півнюк [234].

Функціональний напрям осягнення суті інформації як властивості високоорганізованої матерії за умови обов'язкового зв'язку з процесами управління в самоорганізованих системах звужує предметне поле інформаційної культури як культури інформаційного суспільства, що призводить до її розгляду в тісному взаємозв'язку з такими поняттями, як «інформаційне середовище», «інформаційні ресурси», «інформаційні потреби», «інформаційна поведінка».

Важливе значення для з'ясування сутності інформаційної культури у просторі бібліотеки мали дослідження, спрямовані на розкриття сутності цифрової епохи, визначення пріоритетних напрямів цифровізації у суспільстві загалом та у бібліотечній справі. Зокрема, це розвідки авторів: Л. Бутко, О. Василенко, В. Саранча [29], [30], О. Головка [53], С. Дебновецького [72], І. Івашкевич [103], О. Кузьменко, В. Загуменної [133], [134], В. Куйбіди [135], А. Кух [140], О. Матвієнко [187], Н. Морзе [199], С. Назаровець, Є Кулик [201], В. Нікітенко, Р. Олексенко, О. Кивлюк [211], О. Овчарук [216], О. Перчук, Р. Вовченко, О. Артюх [232], І.Салата [293], М. Толмач [316], І. Ярема [344], [345] тощо.

Активний розвиток цифрових медіа зумовив посилення наукової уваги до ризиків та небезпек маніпулятивних стратегій медіа у віртуальній реальності загалом, а також особливості його прояву у комунікативному просторі бібліотеки. Інформаційна культура в контексті пропагандистських медіатехнологій зумовлює застосування медіаосвіти як основного засобу формування медіакомпетентності. Зокрема, це наукові публікації Г. Головченко [54], Л. Лисенко [143], О. Матвійчука [189], В. Іванової [102], О. Москвич [200], Л. Ороховської [224], В.Шкляра [339].

У дисертації використано здобутки класичної та постнекласичної парадигм наукового мислення, оскільки дослідження інформаційної культури вимагає аналізу динаміки соціокультурних трансформацій. Соціокультурна самоорганізація не зводиться лише до соціальних чинників, а охоплює духовно-символічну специфіку, роль традицій і ціннісно-смыслових основ культури. Це зумовлює інтеграцію принципів синергетики з культурологічними методами. Класична парадигма, що спирається на діалектичний метод, дозволяє простежити етапи становлення інформаційної культури як діалектичний перехід від технократичного накопичення інновацій до якісного зростання інтелектуального соціального розвитку.

Постнекласична наука акцентує соціально-практичну спрямованість, тому еволюційно-синергетична парадигма виступає міждисциплінарним знанням, що поєднує когнітивні моделі з різних галузей. Синергетика пропонує динамічний підхід до самоорганізованих систем, включно з інформаційними. Це дозволяє не лише оцінити сучасний стан методологічного забезпечення розвитку інформаційної культури в бібліотеках, а й окреслити перспективи впровадження бібліотечної медіаосвіти.

Застосування синергетики як методології соціокультурного аналізу передбачає поєднання фундаментального та прикладного рівнів. Теоретичний рівень охоплює аналіз інформаційної культури як механізму регуляції поведінки відкритих соціальних інформаційних систем, до яких належить і бібліотека як ключовий комунікаційний інститут. Прикладний рівень зосереджений на механізмах самоорганізації соціокультурних процесів, зокрема, у використанні бібліотечних технологій медіакультури й медіаосвіти у віртуальному просторі. Соціальна синергетика забезпечує перехід між теоретичним і емпіричним рівнями аналізу. Необхідність її застосування в бібліотекознавчих дослідженнях підкреслюють О. Сокур та О. Клименко, наголошуючи, що синергетичний підхід розширює спектр бібліотечних інформаційних процесів і зміцнює взаємодію із зовнішнім середовищем [298, с.12].

Поєднання атрибутивного та функціонального підходів до розуміння інформації забезпечує системний аналіз інформаційної культури з урахуванням не лише кількісних, а й якісних характеристик пізнаваного об'єкта. Системний підхід відображає групу методів, за допомогою яких об'єкт описується як сукупність взаємопов'язаних елементів. Ці методи є результатом міждисциплінарного синтезу, поєднуючи ідеї цілісності та відносної автономії об'єктів у межах цілісного світу. Об'єкт аналізу розглядається як система, що характеризується складом елементів, структурою їх взаємозв'язку, функціями, взаємодією з середовищем і законами розвитку [311, с. 8-9].

Таким чином, систему можна трактувати як сукупність елементів, об'єднаних спільним функціональним середовищем і метою, у межах якої елементи частково втрачають індивідуальні властивості та набувають спеціалізації. У бібліотечній сфері інформаційну систему доцільно розглядати як комунікаційну структуру, що забезпечує збирання, пошук, оброблення, передавання й зберігання інформації [20, с.5].

Для дослідження сутності феномену інформаційної культури особливе значення має системний аналіз, що спирається на принципи цілісності об'єкта та взаємозв'язок структури й функцій. На макрорівні його застосування дозволило розглядати суспільство як інформаційно-комунікаційну систему, єдність якої забезпечується взаємодією соціально-комунікаційних інститутів, серед яких ключову роль відіграють бібліотеки. На мікрорівні системний аналіз дав змогу вивчити функціонування інформаційної культури в межах бібліотеки як інформаційно-комунікаційної системи. У цьому контексті поняття «інформаційно-комунікаційна система» трактується як єдність інформаційних і електронних комунікаційних засобів, які під час обробки інформації діють цілісно [260].

Виходячи з ідей цілісності та відносної автономності об'єктів реальності, принцип системності передбачає розгляд об'єкта як системи зі структурою, функціональною взаємозалежністю елементів і власними

законами розвитку. У дослідженнях Т. Парсонса [443] акцент зроблено на ціннісному аспекті суспільних відносин. Суспільство, за його концепцією, функціонує як складна система соціальних елементів (індивідів, груп, інститутів), взаємодія яких здійснюється через виконання функцій адаптації, цілеорієнтації, інтеграції та мотивації. Основна теза вченого полягає в тому, що суспільство є самоорганізованою системою, інтегрованою через спільні моральні цінності, які забезпечують взаємодію соціальних інститутів, що забезпечують розвиток системи через накопичення соціального й культурного досвіду. Згідно з Н. Луманом [413], соціальні системи є найскладнішими і здатні до самовідтворення завдяки комунікаціям, що мають внутрішній смисл. Ускладнення засобів комунікації зумовлює трансформацію суспільної системи. Зміни в комунікаційних засобах (від писемності й друкарства до сучасних телекомунікацій) та формах системної диференціації можуть мати істотні наслідки для функціонування соціуму.

Методологічну основу дослідження феномену інформаційної культури також становить діалектичний метод, який забезпечує всебічний розгляд цього соціального явища крізь призму суперечностей його елементів, форм та проявів, єдності кількісних і якісних характеристик, логічного та історичного підходів. Функціональний аналіз дав змогу визначити соціальну спрямованість інформаційної культури в комунікативному середовищі. Джерелознавчий метод застосовувався для встановлення наукових підходів до предмета дослідження, термінологічний – для уточнення понятійної бази, компаративний – для виявлення спільного й специфічного в детермінації інформаційної культури в різних суспільних умовах. Робота також спирається на загальнонаукові методи: логічний – під час структурування дослідження, аналіз і синтез – при викладенні змісту, узагальнення – у формулюванні висновків.

Аналіз теоретичної бази дослідження дозволяє зробити висновок про різноплановість феномену інформаційної культури, що знаходить своє логічне відображення на чотирьох ієрархічних рівнях: загально цивілізаційному – як

становлення способів та засобів оволодіння інформацією на різних етапах історії людства, її фіксації на матеріальних носіях та формування колективної пам'яті людства; на суспільному (національному) – у процесі формування нації як цілісної інформаційної системи зі спільною соціальною пам'яттю та національною системою цінностей; на груповому – як сукупність ціннісно-нормативних регуляторів діяльності й поведінки людей у певній сфері суспільної взаємодії; на особистісному – як інформаційну культуру особистості (*Додаток 2*). Визначена як предмет дослідження проблема функціонування інформаційної культури у просторі бібліотеки зумовлює необхідність її аналізу на трьох рівнях – суспільному, груповому та особистісному. Означена проблема є динамічним феноменом, і з урахуванням глобальних викликів цифрової доби ще не отримала належного комплексного теоретичного обґрунтування, що зумовлює актуальність її подальшого наукового осмислення.

1.2. Генеза термінологічно-понятійного апарату інформаційної культури в контексті діяльності бібліотек

Інтенсивний розвиток сучасного інформаційного суспільства зумовлює усвідомлення важливої ролі інформаційної культури як ключового чинника ефективного функціонування сучасних бібліотек. Згідно зі «Стратегією розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року», бібліотеки в Україні визначено як фундаментальний елемент культурної, наукової, освітньої та інформаційної інфраструктури держави. Їхня діяльність є вагомим чинником у формуванні інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового й екологічного виховання, а також у стимулюванні зацікавлення національною історією та культурною спадщиною. Бібліотеки відіграють важливу роль у становленні читаючого, критично мислячого та освіченого суспільства, здатного ефективно застосовувати здобуті знання й досвід у процесі розбудови незалежної України [277].

В українському законодавстві бібліотека розглядається як поліфункціональна установа, що виконує інформаційні, культурні та освітні функції з метою задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних й інших потреб користувачів. Відповідно, характерною ознакою розвитку бібліотечної справи в Україні упродовж ХХ століття, як слушно зазначають Л. А. Дубровіна та О. С. Онищенко, є поступова трансформація бібліотек: від інституцій, що виконували функції накопичення, зберігання та надання у користування друкованих і рукописних документів, до сучасних центрів опрацювання, інтеграції та суспільного використання всіх доступних ресурсів та основних інформаційних потоків [85, с.22].

Стрімкий розвиток цифрового суспільства зумовив переосмислення значення інформаційних ресурсів у глобальному контексті та став поштовхом до впровадження ЮНЕСКО концепції «суспільств знання». У Світовій доповіді «До суспільств знань» експерти ЮНЕСКО підкреслили, що знання мають розглядатися як суспільне благо, доступне кожному, а головною метою розвитку сучасного суспільства є соціальна інтеграція та активізація участі всіх його членів. У колективній монографії, підготовленій провідними науковцями НБУВ, акцентовано, що за умов нерівного доступу до освіти та інформації, а також за відсутності навичок критичного осмислення, аналізу й відбору релевантних знань, інформація залишається лише хаотичним набором відомостей. У цьому контексті особливої ваги набувають здатність орієнтуватися в складних інформаційних потоках, розвиток когнітивних навичок і критичного мислення. Підтримується позиція про те, що ефективне використання потенціалу «людського капіталу» передбачає запровадження нових моделей розвитку, що ґрунтуються на знаннях, співпраці та широкій суспільній участі [290, с.96].

Означена позиція обрана як визначальна для подальшого розгляду проблеми інформаційної культури у просторі бібліотеки, її розуміння як складного поліфункціонального явища, що знаходиться у постійній динаміці і трансформаційних змінах. В контексті розвитку культури людства

інформаційна культура завжди існувала, з одного боку, як відповідь на виклики запровадження технічних новацій, а з іншого – вона виступала рушієм подальшого технологічного розвитку. І ті соціальні спільноти, які швидше оволодівали навичками інформаційної культури відповідно до вимог конкретної історичної доби, ставали не лише інформаційними, але і політичними лідерами у геополітичних протистояннях своєї епохи.

Для з'ясування проблеми дослідження окремої уваги заслуговує поняття простору бібліотеки. Зона функціонування інформаційної культури охоплює весь культурний простір України, який в Законі України «Про культуру» визначається як «сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвіллі потреби громадян» [263].

Колективом провідних науковців НБУВ запропоновано поняття інформаційного простору в широкому його тлумаченні - як «середовище певних інформаційних взаємодій та сферу відносин між людьми й спільнотами з приводу інформації» [106, с.25]. У визначенні національного інформаційного простору означені автори зазначають його багаторівневі компоненти, в контексті охоплення політичних, територіальних, соціально-комунікаційних, технологічних складових, а також дають визначення національного науково-інформаційного простору як «середовища інтеграції, опрацювання й поширення наукових даних, обміну новими знаннями, обговорення завдань і результатів наукових досліджень, питань організації наукового пошуку, координації дослідницьких зусиль, творчої комунікативної взаємодії тощо» [106, с.26], в якому в сучасну цифрову добу дедалі більшого значення набуває його електронний бібліотечний сегмент.

К. Лобузін розглядає поняття «інформаційного простору» бібліотеки у двох ключових аспектах. Перший — це безпосередньо інформаційний простір бібліотеки як сукупність архітектурних, технічних та технологічних рішень, що забезпечують оперативний і зручний доступ до інформації. У цьому контексті актуальною є французька концепція «медіатеки», яка характеризує

сучасну бібліотеку, що функціонує відповідно до міжнародних стандартів обслуговування, має фонд різнорідних документів — від друкованих до електронних і мультимедійних — та забезпечує доступ до глобальних інформаційних мереж. Другий аспект — розгляд бібліотеки як складової частини глобального інформаційного простору, тобто як елемента єдиної системи, що охоплює інформаційні ресурси, процеси, організаційні структури, технічні засоби та канали інформаційної взаємодії. Виходячи з цього підходу, дослідниця виокремлює чотири основні складники інформаційного простору бібліотеки: інформаційні ресурси; організаційні структури; інструменти та механізми інформаційної взаємодії між користувачами та організаціями; користувачі інформаційних комунікацій і споживачі інформації [146, с. 3 - 4].

С. Горова інтерпретує сучасний національний інформаційний простір як сферу інформаційних обмінів, що мають загальнонаціональне значення та охоплюють складну систему інституцій і структур, які забезпечують створення нової інформації, зберігання наявних інформаційних ресурсів на різних носіях, а також організацію їх ефективного використання через мережу соціальних комунікацій як усередині країни, так і в міжнародному контексті. У такому розумінні національний інформаційний простір формує основу інформаційного ресурсу держави — її інформаційного потенціалу [59, с.18].

Водночас, за спостереженням колективу дослідників НБУВ під керівництвом О. Онищенко, інформаційний простір не зводиться виключно до технологічної складової; він передусім постає як система взаємин між усіма учасниками інформаційного процесу — виробниками, поширювачами, зберігачами та споживачами інформації. Особливе значення надається тим елементам системи, які володіють здатністю до генерації та обробки знань, а також до управління знанневими процесами. Водночас підтримується думка, що визначальною характеристикою інформаційного суспільства є зростаюча роль консультантів і експертів, а інститути, засновані на інтелектуальній діяльності, зокрема бібліотеки, трансформуються у провідні соціальні інституції [290, с.99-100].

Вважаємо, що поняття «інформаційного простору» та «культурного простору» перебувають у взаємозв'язку перетину, утворюючи складне комунікативне середовище. В. Добровольська вводить у науковий обіг визначення «соціокомунікаційного простору культури» [82, с.60] як багаторівневої системи, що не лише забезпечує інформаційний обмін у горизонтальній і вертикальній площинах, а й стимулює продукування нових знань, виявляючи синергетичні властивості та функціонуючи в динамічному, а іноді навіть біфуркаційному режимі розвитку. Дослідниця акцентує увагу на складності й суперечливості мотивацій суб'єктів культурного простору, що породжує цивілізаційні ризики, зокрема у формі інформаційних війн, які, за її оцінкою, мають саме таку природу.

У свою чергу, О. Дубас розглядає інформаційно-комунікаційний простір сучасного суспільства як нову децентровану комунікативну систему, що існує поза межами традиційних соціокультурних маркерів, таких як ідеологія, релігія, національна належність чи культурна ідентичність, і безпосередньо впливає на формування поведінкових моделей індивіда [84, с.227]. У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток нової інформаційної культури, яка трансформує не лише сфери економіки, управління, комунікацій і повсякденного життя, але й істотно впливає на ментальність, самосвідомість та поведінкові установки людини.

О. Сокур та О. Клименко пропонують концепцію формування українського наукового інформаційного простору як структури, що функціонує на трьох взаємопов'язаних рівнях: регіональному, національному та міжнародному. Вчені наголошують, що ефективність функціонування макро- та мегарівнів безпосередньо залежить від якісного налаштування технологічних процесів на мікрорівні, що, у свою чергу, передбачає створення уніфікованої нормативно-методичної бази [298, с. 238].

Інтенсивний розвиток цифрового суспільства зумовлює нагальну потребу в оцифруванні знанневих ресурсів, що, у свою чергу, вимагає переосмислення функціонування бібліотек у межах кіберпростору. У

«Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» цифровізація трактується як процес насичення фізичного середовища електронно-цифровими пристроями, системами та засобами, що забезпечують електронно-комунікаційний обмін між ними, уможливаючи інтеграцію фізичної та віртуальної реальностей у єдиний кіберфізичний простір [127].

У контексті українського законодавства, зокрема у Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», кіберпростір визначено як віртуальне середовище, сформоване внаслідок функціонування взаємопов'язаних комунікаційних систем і реалізації електронних комунікацій через мережу Інтернет або інші глобальні мережі передачі даних [267]. Це середовище створює можливості як для комунікації, так і для функціонування різних форм суспільних відносин.

У цьому контексті В. Добровольська та Л. Чередник вводять поняття віртуального інформаційного простору бібліотеки, який формується з метою задоволення інформаційних потреб користувачів. Такий простір включає цифрові представництва бібліотек у вигляді вебсайтів, блогів, сторінок і спільнот у соціальних мережах, що забезпечують нові форми інформаційної взаємодії та комунікації з користувачами [81, с.10]. Відповідно, формування віртуального інформаційного простору бібліотек є невід'ємною складовою трансформації інформаційного середовища цифрової епохи. У цих умовах особливої ваги набуває розвиток інформаційної культури — як на інституційному, так і на індивідуальному рівні. Інформаційна культура виступає ключовим чинником адаптації користувачів до нових інформаційних реалій, забезпечуючи не лише ефективне засвоєння та критичну оцінку інформації, а й відповідальне ставлення до її використання. Саме вона формує підґрунтя для свідомої участі особистості в інформаційних процесах і сприяє утвердженню бібліотек як стратегічних центрів знань у цифровому суспільстві.

У процесі пошуку ефективних стратегій передачі знань актуалізується концепція нового інформаційного простору, зокрема моделі коворкінгових

просторів (*coworking space, CWS*). Коворкінг-простір розглядається як динамічна форма організації спільної діяльності, що активно поширюється на глобальному рівні й слугує ефективним середовищем для фрілансерів, підприємців, представників малого бізнесу, насамперед у сфері інформаційних технологій і креативних індустрій. Зазначений формат поєднує гнучкість індивідуальної праці з можливостями соціальної взаємодії та обміну знаннями [452]. У контексті бібліотечної справи В. Добровольська та Л. Чередник інтерпретують коворкінг як інноваційну модель функціонування бібліотек, у межах якої користувачі, зберігаючи інституційну та професійну автономію, мають можливість колективно використовувати інформаційний, технічний та комунікаційний простір. Така модель сприяє підвищенню ролі бібліотеки як відкритого суспільного майданчика для генерації, обробки та поширення знань [81, с.7].

За результатами опитування, майже всі респонденти (97, 8%), підтримують ідею розвитку бібліотек як відкритих просторів для спільної роботи та навчання (*Додаток 13, Рисунок 26*).

У цьому ж ключі С. Хрущ виокремлює інноваційний медіапростір бібліотеки, що формується як результат цифрової трансформації. Він трактується як цілісна система техніко-технологічних і програмно-апаратних засобів, орієнтована на задоволення інформаційних, комунікативних і соціальних потреб громадян [326, с.74]. Такий простір забезпечує підтримку професійної діяльності, освіти, особистісного зростання, дозвілля та інших сфер життєдіяльності користувачів.

Підсумовуючи означені наукові позиції, пропонуємо авторське визначення *комунікаційного простору бібліотеки* - це історично сформована система відносин між творцями, ретрансляторами і споживачами інформаційних продуктів та послуг, що постає як сукупність найбільш ефективних форм, методів, технологій духовно-практичного освоєння знанневих ресурсів за допомогою засобів комунікації.

Поняття інформаційної культури залишається об'єктом наукової дискусії, що зумовлено складною природою взаємозв'язку її ключових компонентів — інформаційного та культурного. Такий взаємозв'язок спричиняє необхідність міждисциплінарного аналізу, в якому інформаційний підхід виступає методологічною основою для виявлення характерних інформаційних аспектів, що впливають на функціонування та еволюцію досліджуваних явищ. У межах цього підходу виділяють атрибутивний і функціональний напрями аналізу категорії «інформація», що розглядається як філософське й наукове поняття.

Згідно з атрибутивним підходом, інформація осмислюється крізь призму універсальних процесів руху й різноманіття, як прояв фундаментальної властивості природи — відображення. Такий підхід дозволяє визначати ступінь розвитку конкретної інформаційної системи на основі відповідного інформаційного критерію. У цьому контексті інформаційна культура постає як максимально широка концепція, тотожна поняттю культури в цілому або як її структурна підсистема, що вміщує знаннєвий потенціал людства — сукупність створених матеріальних і духовних цінностей.

Водночас функціональний підхід дозволяє конкретизувати сутність інформаційної культури, трактуючи її як історично сформовану систему практик, методів і засобів збереження, передавання, аналізу та використання інформації, що вирізняється серед інших форм культурної діяльності. Така диференціація дозволяє виявити специфіку інформаційної культури як феномена, пов'язаного з інформаційною поведінкою, знаннєвими процесами та соціальною комунікацією. Варто зазначити, що зарубіжна дослідниця G. Oliver, узагальнюючи існуючі підходи до розуміння інформаційної культури, виокремлює два основні концептуальні напрями: по-перше, інформаційна культура як «культура інформації» — середовище, що забезпечує ефективне функціонування інформаційних ресурсів; по-друге, як сукупність ціннісних орієнтацій, поведінкових установок і переконань щодо інформації, її ролі та значення у суспільстві [440, с.7].

Відповідно, полісемантичність поняття «інформаційна культура» зумовлює необхідність його багатовекторного наукового аналізу. Незалежно від обраного підходу — атрибутивного чи функціонального — інформаційна культура постає як ключова характеристика інформаційного суспільства, що визначає рівень здатності його суб'єктів до ефективного використання інформаційних ресурсів і критичного осмислення знання.

У національних законодавчих актах поняття культури розглядається як інтегральне утворення, що охоплює матеріальні та духовні надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромаджені, закріплені й збагачені впродовж тривалого історичного розвитку. Культура, таким чином, є не лише спадком, що передається з покоління в покоління, а й системою, яка включає всі форми мистецького вираження, наукові знання, освітні практики, культурну спадщину та цінності, відображаючи рівень соціального і духовного розвитку певної спільноти [263]. І, відповідно до «Закону про бібліотеки та бібліотечну справу» [252] саме бібліотеки посідають одне з провідних місць серед інформаційно-комунікаційних інституцій, оскільки саме на них покладено функцію забезпечення широкого та безперешкодного доступу до інформації й культурних цінностей. Цей аспект зумовлює ключову роль бібліотечних установ у формуванні й розвитку інформаційної культури суспільства.

У відповідності до тлумачення, поданого в *Українській бібліотечній енциклопедії* [320], інформаційна культура розуміється як особлива сфера соціального буття, тісно пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві, а також із формуванням інформаційних компетенцій особистості. У широкому розумінні інформаційна культура є системою принципів, механізмів і практик, які забезпечують міжкультурну взаємодію та сприяють інтеграції етнічних і національних культур у глобальний досвід людства. У вузькому трактуванні інформаційна культура охоплює комплекс оптимізованих підходів до використання інформаційних ресурсів із метою вирішення теоретичних і прикладних завдань, розвиток інструментів для

зберігання, обробки й передавання інформації, а також формування системи освіти й підготовки користувачів до ефективного оперування інформаційними засобами. Таким чином, інформаційна культура є не лише чинником особистісного розвитку, а й системною складовою культурної політики, що визначає якість соціальних комунікацій, рівень доступу до знань і потенціал культурної самореалізації суспільства загалом. Бібліотеки, як активні агенти культурної трансформації, відіграють у цьому процесі стратегічну роль.

У науковому дискурсі важливим є розмежування понять «інформаційна культура», «медіакультура» та «цифрова культура», кожне з яких має власну змістову специфіку. З позицій атрибутивного підходу до розуміння інформації інформаційна культура ототожнюється з культурою загалом, тобто як сукупність матеріальних і духовних надбань людства, що репрезентує його знаннєвий потенціал. У такому трактуванні інформаційна культура виступає як надсистема, яка охоплює інші форми культур — включно з медіа- та цифровою. Водночас функціональний підхід дозволяє розглядати інформаційну культуру як сукупність історично сформованих механізмів збереження, трансляції та засвоєння інформації, що передбачає її диференціацію від інших культурних явищ, таких як медіа- чи цифрова культура. Цифрова культура, у свою чергу, відображає трансформаційний вплив цифрових технологій на культуру загалом, зокрема через процеси цифровізації культурної спадщини, а також через домінування цінностей ефективності, мобільності та функціональності, характерних для цифрового суспільства. Таким чином, інформаційна культура в межах цивілізаційного підходу постає як загальніша категорія, що інтегрує феномени медіа- та цифрової культури як породжені новітнім етапом розвитку людства (*Див. Додаток 3*).

Висловлюємо підтримку позиції низки українських і зарубіжних дослідників, які розглядають бібліотечний простір як специфічне середовище для розвитку інформаційної культури, що синтезує елементи медіа- та цифрової культури. Такий підхід забезпечує формування інформаційної,

медіа- та цифрової компетентності користувачів як невід'ємної складової сучасної бібліотечної діяльності.

Філософський вимір інформаційної культури трактує її як глобальний феномен акумуляції, збереження та трансляції знаннєвого потенціалу людства з урахуванням індивідуальної динаміки засвоєння культурної спадщини. М. Yolande, аналізуючи різноманітні теоретичні підходи, визначає інформаційну культуру як процес перманентної модифікації інтелектуального капіталу, що формується на основі габітусу індивіда — здатності осмислювати та використовувати інформаційні системи. Цей процес відбувається у двох площинах: у часовому вимірі — як безперервна мутація інтелектуального капіталу відповідно до закону прискорення, і в матеріальному вимірі — через зростання обсягу та складності інформаційних об'єктів, що підлягають управлінню [480, с. 132]. Відповідно, у сучасному соціокультурному контексті інформаційна культура набуває ознак інтегративного феномена, що поєднує традиційні й новітні форми комунікації, сприяє формуванню інформаційно-компетентної особистості та визначає вектор розвитку знаннєвого суспільства.

У науковому дискурсі інформаційна культура розглядається як ключовий чинник у вимірі аксіологічних засад цивілізаційного розвитку. Зокрема, колектив авторів — О. Данильян, О. Дзьобань, С. Жданенко [312, с.19-20] — аналізує цей феномен через призму взаємозв'язку понять «культура» та «цивілізація», підкреслюючи, що саме ця взаємодія визначає стратегічний вектор сталого, безпечного й збалансованого розвитку як глобального соціуму, так і окремих національних утворень.

На думку представників філософського напрямку — О. Данильяна [313], І. Ломачинської [149] та О. Прудникової [268] — еволюція комунікаційних засобів закономірно зумовлює необхідність розвитку інформаційної культури як ключового механізму адаптивної відповіді складних соціальних систем на зовнішні інформаційні виклики. Така здатність до реагування визначає не лише стабільність функціонування системи, а й її місце в ієрархії соціально-

політичної влади, зокрема завдяки ефективному опрацюванню великих інформаційних потоків.

З початку 2000-х років поняття «інформаційна культура» було інституціоналізовано в освітній нормативно-правовий простір України, що спричинило зростання наукового інтересу до цієї проблематики. У контексті освітньої практики феномен інформаційної культури переважно інтерпретується як сукупність інформаційних компетентностей, які забезпечують здатність особистості ефективно функціонувати в умовах інформаційного суспільства.

Формування інформаційної культури майбутніх педагогів є предметом спеціальних досліджень у галузі педагогіки та інформаційних технологій. Так, у дисертаційному дослідженні А. Клименко [118, с.11] акцент зроблено на визначенні основних структурних компонентів інформаційної культури, серед яких виокремлено мотиваційно-особистісний, гносеологічний і процесуально-діяльнісний. Перший з них відображає усвідомлення значущості практичного застосування інформаційних технологій у професійній діяльності, а також сформованість особистісної ініціативи у розвитку фахових якостей. Гносеологічний компонент охоплює володіння базовими знаннями з інформаційної галузі. Процесуально-діяльнісний компонент пов'язаний із постійним розвитком практичних умінь, необхідних для ефективної інформаційної діяльності, що включає планування та реалізацію інформаційно-технологічних задач.

Дисертаційне дослідження О. Значенко зосереджене на формуванні інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарного профілю. Авторка розглядає інформаційну культуру як багатовимірне явище, що водночас виступає об'єктом, засобом і результатом соціальної активності індивіда, визначаючи її вплив на всі аспекти інформаційної діяльності, зокрема на навчально-дослідницьку роботу, а також на соціальну взаємодію [99, с.14].

Л. Калініна визначає інформаційну культуру як інструмент гармонізації внутрішнього світу особистості шляхом формування раціональної

інформаційної поведінки. Така поведінка забезпечує стійкість і рівновагу в інформаційно-комунікаційному обміні, який здійснюється на основі використання сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій [113, с.25].

О. Олійник [218, с. 364], розглядаючи феномен інформаційної методичної культури, наголошує на важливості її аксіологічного виміру в умовах цифрового суспільства. Автором виокремлено універсальні компоненти цієї культури — інтелектуальний, мотиваційний, вольовий, емоційний і комунікативний, — що можуть бути адаптовані до різних сфер професійної діяльності, зокрема й до бібліотечної справи. Відповідно, аналіз сучасних наукових підходів до формування інформаційної культури педагогів свідчить про її складну структуру, що охоплює когнітивні, діяльнісні, мотиваційні та ціннісні компоненти, і визначає її як ключову умову професійного зростання та ефективної взаємодії в інформаційному суспільстві.

Із впровадженням у нормативно-правовий простір поняття «медіакультура» у педагогічних науках активізувалося дисертаційне вивчення цієї категорії. Зокрема, дослідження Н. Шубенко присвячено осмисленню сутності медіакультури через призму аудіовізуального мистецтва. У межах свого підходу дослідниця виокремлює основні структурні компоненти медіакультури: мотиваційно-ціннісний, перцептивно-емоційний, когнітивно-пізнавальний та творчо-діяльнісний, що дозволяє трактувати її як складне інтегральне утворення з аксіологічним і пізнавальним ядром [340, с.13-14].

У бібліотечній галузі формування інформаційно-правової культури є важливою передумовою професійної компетентності. Вона охоплює управлінський, аналітичний і безпековий рівні діяльності фахівця, що набуває особливої ваги в умовах цифровізації.

У колективному дослідженні під керівництвом В. Цимбалюка, В. Гавловського та В. Гриценка [225] запропоновано багатовимірне розуміння інформаційної культури, що включає одинадцять її аспектів. Вони умовно

класифікуються на загальноцивілізаційний (як сукупність інформаційних досягнень людства), практичний (матеріальні й духовні надбання в інформаційній сфері) та освітній (рівень засвоєння знань у галузі інформаційних відносин).

І. Арістова інтерпретує інформаційно-правову культуру як феномен, базований на інтелектуальних інформаційних технологіях та сучасних комунікаційних засобах [2, с.98].

На думку О. Тихомирова, правова складова цієї культури відображає рівень нормативної організації інформаційного суспільства, яка реалізується шляхом інтеграції правових і інформаційних цінностей, набутих у процесі глобального розвитку [314, с.78]. Погоджуємось з позицією означеного автора, що зростання взаємозалежності між інформаційною та правовою культурами має вирішальне значення для практичної діяльності, зокрема в бібліотечній сфері, де актуалізуються питання дотримання авторського права, кібербезпеки, захисту персональних даних та інформаційної протидії консцієнтальним загрозам.

Найбільш комплексний аналіз інформаційної правової культури представлений у роботі колективу авторів – К. Беякова, С. Онопрієнка та І. Шопіної. У своїх дослідженнях вони трактують інформаційну культуру як цілісне інтегральне утворення, що охоплює світоглядні, ціннісні, когнітивні, комунікативні й інструментальні компоненти життєдіяльності особистості, соціальних спільнот та держави. У сукупності ці компоненти слугують орієнтирами формування інформаційного суспільства, визначають напрям еволюції інформаційного законодавства та проявляються в різних видах інформаційної діяльності [9, с. 139]. На думку дослідників, інформаційна культура втілюється як у технологічних навичках (зокрема в інформаційній грамотності), так і в інформаційній свідомості, типах мислення, а також у формах і рівнях правового регулювання інформаційних відносин [9, с.26]. Погоджуючись із цією позицією, варто наголосити на тому, що інформаційна культура в умовах інформаційного суспільства має забезпечити не лише

доступ до необхідної інформації та розширені можливості інформаційних комунікацій, а й сприяти особистісному розвитку, реалізації громадянських прав та свобод.

Зростаюча значущість інформаційно-правової культури у професійній діяльності бібліотечних працівників зумовила потребу в цільових наукових дослідженнях у цьому напрямі. Зокрема, дисертаційна робота І. Коваленко [121] присвячена вивченню комунікаційних засобів формування правової культури фахівців бібліотечної галузі. У межах свого підходу дослідниця визначає правову культуру бібліотечного працівника як складну систему, що охоплює правові знання, правосвідомість та правову поведінку, які формуються у процесі комунікативної взаємодії. Така взаємодія забезпечує обмін правовою інформацією як у суспільстві загалом, так і в межах його бібліотечної підсистеми зокрема.

Відповідно, сучасне наукове осмислення медіа- та інформаційно-правової культури демонструє їх інтегративний зв'язок із загальною інформаційною культурою, підкреслюючи значення правової, етичної та ціннісної регуляції у сфері інформаційної діяльності, особливо в умовах цифровізації професійної практики, зокрема в освітньо-бібліотечному середовищі.

У західній науковій традиції [364], [439], [440], [480] поняття інформаційної культури часто ототожнюється з інформаційно-комунікаційною культурою в контексті управлінської діяльності, що передбачає наявність як організаційного, так і правового вимірів. Ця концепція підкреслює роль інформаційної культури як чинника ефективного управління в інформаційному суспільстві.

В українському науковому дискурсі проблематика управлінського виміру інформаційної культури також отримує належну увагу. Так, Н. Новицька розглядає інформаційну культуру в управлінській діяльності як систему ключових елементів загальної культури суспільства, що пов'язані з процесами інформатизації управлінських функцій [214]. У сфері бібліотечної

справи управлінський аспект інформаційної культури набуває особливого значення завдяки аналітичному компоненту, що забезпечує не лише ефективне управління інформаційними потоками, а й виконує стратегічну прогностичну функцію.

У сфері бібліотечної справи управлінський аспект інформаційної культури набуває особливого значення завдяки аналітичному компоненту, що забезпечує не лише ефективне управління інформаційними потоками, а й виконує стратегічну прогностичну функцію [363, с.11]. У цьому контексті виокремлюються чотири цільові орієнтації інформаційної культури: результативна культура, яка зосереджується на досягненні цілей та конкурентних переваг; нормативна культура, що базується на дотриманні правил та дисципліни; комунікативна культура, орієнтована на взаємодію та участь; інноваційна культура, спрямована на ризик, творчість і дослідницький пошук. Згідно з позицією Т. Wright, ці типи можуть змінювати одне одного залежно від стадії організаційного розвитку. Трансформація інформаційної культури супроводжується переглядом корпоративної ідентичності, системи цінностей і моделей поведінки, що, у свою чергу, вимагає інтеграції нового управлінського підходу в організаційні стратегії [477].

Серед перспективних напрямів реалізації управлінської інформаційної культури в бібліотечному середовищі варто виокремити значний досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Зокрема, на підставі чинного законодавства та нормативно-правових актів України фахівцями НБУВ розроблено низку управлінських і науково-методичних документів, що регламентують виконання робочих процесів, операцій і взаємодію між структурними підрозділами. Ці документи забезпечують узгодженість і гармонізацію всіх процесних циклів професійної діяльності бібліотеки, регламентують термінологічні засади, облік бібліотечних ресурсів і організацію статистичного супроводу діяльності [208, с. 377]. Унаслідок системного поширення організаційно-управлінських новацій в НБУВ були розроблені: механізми захисту авторських прав і забезпечення інтелектуальної

власності; системи підготовки та підвищення кваліфікації фахівців; інструменти електронної документно-інформаційної взаємодії, зокрема створення пресслужби; заходи з упровадження національних стандартів у сферу бібліотечно-інформаційної діяльності та підвищення рівня комп'ютеризації бібліотечних процесів [208, с. 379].

Підтримується позиція науковців НБУВ [208] щодо необхідності державного сприяння подальшому розвитку управлінсько-комунікаційної інфраструктури бібліотек відповідно до міжнародних стандартів, цифровізації бібліотечної сфери з опорою на єдине програмне забезпечення, уніфікації бібліографічного опису тощо. Ефективне функціонування управлінського рівня інформаційної культури на загальнодержавному рівні є можливим лише за умов впровадження системи авторитетного контролю, реалізацію якої доцільно доручити єдиній національній бібліотеці. Такі трансформаційні процеси у перспективі стануть базисом формування сучасного віртуального культурного простору, в якому користувач зможе не лише споживати, а й створювати інформаційні продукти.

У дослідженні С. W. Choo [364, с. 775–779] виділено основні компоненти організаційної інформаційної культури: комунікаційні потоки; міжорганізаційна взаємодія; внутрішнє середовище (кооперативність, відкритість, довіра); управління інформаційними системами; управління інформацією; процеси та процедури. Ефективність інформаційної культури визначається якістю функціонування цих елементів, а її оптимальний стан характеризується відповідністю місії, стратегії та ціннісним орієнтирам організації.

Комплексний підхід до аналізу інформаційної культури бібліотеки запропоновано Ю. Палехою, який виокремлює два її визначення. Перше – це поєднання професійних компетентностей працівників щодо інформаційного забезпечення діяльності установи, включаючи технології комплектування, обліку, опрацювання, зберігання та захисту фондів, а також здатність ефективно використовувати набутий досвід. Друге – це сукупність

інформаційного світогляду, знань, умінь, рівня інформаційної взаємодії персоналу, здатностей до створення та опрацювання інформації, а також рівень розвитку інформаційних технологій, що забезпечують створення якісних інформаційних продуктів [231, с.203]. Обидва визначення фокусуються на професійних компетенціях і загалом співвідносяться зі змістом поняття «бібліотечно-бібліографічна культура». [231, с.203].

Підсумовуючи світовий і український досвід щодо термінології інформаційної культури пропонуємо авторське тлумачення: *інформаційна культура бібліотеки* – складний багаторівневий поліфункціональний феномен, що включає світоглядні, пізнавальні, аксіологічні, праксеологічні компоненти. Інформаційна культура бібліотеки реалізується як комплексна стратегія комунікаційної взаємодії, що знаходить своє відображення на трьох рівнях – загальнонаціональному (передбачає максимальне використання потенціалу співпраці різних соціальних інститутів шляхом збереження і популяризації національної культурної спадщини, формування національної ідентичності та забезпечення інформаційної безпеки суспільства), груповому (організація комплексу заходів задля підвищення рівня технологічних знань, вмінь та навичок оцифрування інформації; роботи з електронними ресурсами; інформаційної та комп'ютерної безпеки, а також формування методичної та інформаційно-правової культури бібліотечних працівників) та індивідуальному (спрямована на формування інформаційних цифрових та медіакомпетентностей користувачів бібліотеки задля забезпечення їх інформаційних потреб). Інформаційна культура бібліотеки спрямована на забезпечення функціонування бібліотеки в умовах сучасних цифрових трансформацій як відкритої інформаційно-комунікаційної системи, що завдяки тісній взаємодії з іншими соціальними інститутами, рухається до читача, назустріч його інформаційним потребам, пропонуючи інформацію національно-свідомого спрямування, формуючи його світоглядні, пізнавальні та ціннісні орієнтири у протидії консцієнтальним загрозам сучасності.

Задля уточнення специфіки інформаційної культури у просторі бібліотеки вважаємо за доцільне розкриття історичних закономірностей її становлення в контексті світоглядних та технологічних трансформацій.

З точки зору Е. Гідденса [381], характер наявних у суспільстві систем комунікації є одним з основних чинників, які визначають темп і напрям його змін. Наприклад, винахід писемності призвів до більш ефективного контролю за матеріальними ресурсами і сприяв розвитку великих організаційних структур. Етап письмової інформаційної культури не тільки визначив можливість фіксації інформації на матеріальному носії, а й змінив сприйняття людством зв'язків між минулим, сьогоденням і майбутнім, формуючи соціальну пам'ять.

Слід зазначити, що рівень оволодіння інформаційною культурою безпосередньо корелює з формуванням структур духовної та соціальної влади. У руслі концепції М. Маклюєна [420], який виділяє етапи розвитку культури – усний, письмово-друкарський і медіаетап «глобального села», – можна стверджувати, що доступ до інформації визначав соціальну стратифікацію ще в епоху ранніх цивілізацій, адже таємниці знань, доступні лише освіченій меншості, конструювали авторитет духовної еліти.

За твердженням О. Дзьобаня та С. Жданенко, інформаційна культура у своєму термінологічному становленні проходить у своєму розвитку цілу низку етапів. Вона бере свій початок з обміну інформацією за допомогою мови, що стала потім одним з найважливіших елементів інформаційної культури.. Інформація, закріплена як у матеріальних носіях, так і в усній творчості, передавалася з покоління в покоління. Сім'я, навчальні заклади, музеї, архіви, бібліотеки тощо—це історично сформовані соціальні інститути інформаційної культури [77, с.354].

Коментуючи теорію комунікативних епох М. Маклюєна [420], О. Прудникова акцентує увагу на тому, що перетворення інформації та комунікації на продуктивну силу неминуче призводить до виходу за межі локалізованої європейської соціокультурної системи та до підпорядкування

новим глобальним управлінським тенденціям. Ці тенденції пов'язані з подоланням національно-державних кордонів і трансформацією культурно-цивілізаційних просторів. У цьому контексті, зауважує дослідниця, в межах однієї соціокультурної системи може відбуватися еkleктичне співіснування різних способів знакової фіксації реальності, кожен з яких корелює з відповідним рівнем соціального розвитку, історико-культурним контекстом і системою цінностей [283, с.18].

На етапі друкованої культури інформаційна культура набуває конкретизованих форм через розвиток умінь і навичок фіксації інформації як у кількісних, так і в якісних вимірах. Це забезпечило умови для десакралізації знання — процесу, ініційованого гуманістичними рухами доби Відродження та Реформації, у яких бібліотеки відігравали провідну роль. У цей період інформаційна культура трансформується в соціальний механізм, що поступово змінює статус сакральної духовної влади, делегуючи функції управління знанням новій соціальній групі — бюрократичній освіченій еліті. Саме ця еліта починає активно впливати на формування суспільної пам'яті за допомогою соціально-комунікаційних інститутів, зокрема видавництв, періодичних видань і публічних бібліотек.

Якісна особливість другого етапу інформаційно-комунікаційних трансформацій полягає в тому, що інформація — насамперед наукові знання — унаслідок розвитку мережі публічних бібліотек перетворюється на об'єкт масового споживання. М. Маклюен [420] у своїй концепції звертає увагу не лише на глобальний вплив друкарства на інформаційно-комунікаційний розвиток людства загалом, але й підкреслює його національну значущість, акцентуючи на тому, що формування національних систем книгодрукування сприяє становленню окремих національних спільнот як самодостатніх соціально-комунікаційних систем.

Розвиток книгодрукування стимулює процес акумуляції інформаційних ресурсів, зокрема розширення бібліотечних фондів за рахунок літератури національного спрямування. Цей процес став безпосереднім наслідком

Реформації, що, у свою чергу, відображала духовну культуру конкретного суспільства та якісно змінювала його інформаційний статус порівняно з іншими соціальними й комунікаційними системами. Накопичення інформації та здатність її ефективного опрацювання у межах ускладнення інформаційних структур є фундаментальною закономірністю прогресивного розвитку. У цьому контексті бібліотеки акумулюють інформаційний потенціал суспільства, який завдяки розвитку інформаційної культури перетворюється на знаннєвий ресурс, що стимулює інноваційний поступ і визначає формування колективної пам'яті.

У результаті суспільства, що змогли забезпечити якісний розвиток бібліотечної системи та інформаційно-методичне забезпечення її функціонування, досягли домінантних позицій у світовому геополітичному контексті. Це проявлялося як у сфері культурного впливу, так і в політичній експансії, що реалізувалася через освітню перевагу. Так, на прикладі європейського контексту, саме ті нації, які створили розвинену бібліотечну інфраструктуру (зокрема, Німеччина, Франція, Велика Британія), стали не лише інформаційними, а й політичними лідерами.

Третій етап інформаційно-комунікаційних трансформацій пов'язаний із становленням мас-медійної інформаційної культури. В її основі — розширення доступу до інформації та, водночас, підвищення ризику глобального маніпулювання свідомістю. У цьому аспекті М. Маклюен [420] звертає увагу на двоїстий характер медійних технологій: з одного боку, вони сприяють демократизації інформаційного простору, з іншого — створюють інструменти впливу на суспільні уявлення. У свою чергу, Н. Луман [414] розглядає мас-медіа як функціональну систему досягнення взаєморозуміння через інтерпретацію повідомлень, де процес комунікації полягає у встановленні відповідності між повідомленням, інформацією та розумінням.

Четвертий етап трансформацій характеризується формуванням електронної культури, для якої визначальною є повсюдність застосування інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах соціальної взаємодії.

Електронна культура трансформує структуру соціальної пам'яті, зокрема шляхом створення та функціонування віртуальних образів. У контексті концепції М. Кастельса [360], нова комунікаційна система радикально змінює уявлення про простір і час як базові координати людського буття. Особливістю електронних комунікацій, відповідно до позиції автора, є феномен "присутності" — усі види повідомлень функціонують у режимі включення/виключення з глобальної мультимедійної системи комунікації. Це породжує нову структуру владних відносин: той, хто контролює інформаційні потоки, той здобуває домінуючі позиції у процесах владарювання та емансипації в інформаційному суспільстві.

Для ґрунтовного осмислення логічного взаємозв'язку між інформаційною культурою та історією становлення і розвитку бібліотечної справи необхідно зосередити увагу на її функціональному наповненні (*див. Додаток 3*). Спираючись на концепцію М. Маклюена [420], який виокремив три етапи інформаційно-комунікаційних трансформацій — вербальний, друкарський і технологічний — можна констатувати, що технологічний поступ упродовж історії значно випереджав формування відповідного рівня інформаційної культури. У зв'язку з цим еволюція функцій інформаційної культури була зумовлена необхідністю реагувати на глобальні соціокультурні виклики.

На етапі дописемної (вербальної) комунікації ключовими функціями інформаційної культури виступали: світоглядна, що формувала загальну картину світу під впливом домінуючих у суспільстві інформаційних авторитетів; культуротворча, пов'язана зі створенням як матеріальних, так і духовних артефактів; інформаційна, яка забезпечувала регулювання інформаційних потоків відповідно до наявного рівня умінь в оперуванні інформацією; регулятивна, що відповідала за впорядкування суспільних відносин і підтримку владної ієрархії через контроль доступу до інформації.

Інформаційна культура на цьому етапі виступає формою діалогу між інформаційним лідером — носієм і транслятором соціального досвіду — та

практиком, який реалізує запропоновані моделі соціальної поведінки. Прикладом такого взаємозв'язку можуть слугувати перші бібліотеки Київської Русі, що функціонували при монастирях і створювались за ініціативи та коштом представників києворуської знаті. Володіння бібліотекою у той період не лише свідчило про високий матеріальний статус (одна книга могла дорівнювати вартості замиського маєтку), але й надавало статусу інформаційного лідера. Зокрема, православне чернецтво, яке виконувало функції перших бібліотекарів, активно впливало на врегулювання політичних суперечностей між князівськими родами [152].

Із поширенням друкованої культури національними мовами зростають вимоги до інформаційної культури як на індивідуальному, так і суспільному рівні. Інформація починає циркулювати не лише вертикально (від влади до громадян), а й горизонтально — через приватні друкарні, публічні бібліотеки, архіви та музеї. У результаті розширюється функціональна структура інформаційної культури, зокрема за рахунок освітньої, комунікативної функцій і збереження соціальної пам'яті.

У межах професійних спільнот розвивається технологічна функція, що забезпечує передачу спеціалізованих знань і навичок. Інформаційна культура постає як складова професійної ідентичності, інтегруючи наукові й повсякденні знання та формуючи відповідні компетентності.

З епохи Відродження світоглядна функція набуває нових рис: на перший план виходить особистий досвід, заснований на освіті та самоосвіті. Бібліотеки стають важливою ланкою освітнього простору й чинником формування інформаційної культури. Поширення друкарства сприяє становленню медіакультури та реалізації політичної функції, що виявляється у геополітичному домінуванні суспільств із вищим рівнем інформаційної обізнаності.

У глобалізованому інформаційному суспільстві інформаційна культура розвивається інтегрально з цифровою, медіа- та організаційною культурами. Зростає значення управлінської функції, що сприяє розвитку бібліотечно-

інформаційного менеджменту як галузі, де інформація — стратегічний ресурс. Водночас цифрові технології підтримують функцію міжкультурного діалогу, що реалізується через створення бібліотечних ресурсів глобального значення. Їх ефективність залежить від технологічної інфраструктури та інформаційної політики, що відповідає міжнародним стандартам [157].

Сучасна інформаційна культура функціонує як динамічна самоорганізована система. У віртуальному середовищі її ключові функції — світоглядна, культуротворча, освітня, технологічна, інформаційна та регулятивна — поєднуються та набувають нового змісту. У цьому контексті змінюється традиційна система бібліотечних послуг. У сучасному бібліотечному сервісі важливою складовою стає формування цифрової гуманітаристики (*Digital Humanities*), що охоплює процеси актуалізації джерельної бази національної спадщини, створення цифрових ресурсів колективної пам'яті, а також розвиток цифрового менеджменту (кураторства) та удосконалення систем управління науковою інформацією. Науковці Л. А. Дубровіна, К. В. Лобузін, О. С. Онищенко та Г. В. Боряк тлумачать поняття «цифрова гуманітаристика» як узагальнений термін, що охоплює широкий спектр досліджень і розробок трансдисциплінарного характеру, які об'єднують конвергентні практики, пов'язані з двома ключовими напрямками наукової діяльності: по-перше, з гуманітарною інформатикою, що орієнтована на застосування комп'ютерних технологій для вирішення гуманітарних проблем; по-друге, з дослідженням гуманітарних наслідків і перспектив соціальної трансформації, зумовленої стрімкою інформатизацією та розвитком інтернет-технологій [85, с.292].

О. Воскобойнікова-Гузєва пропонує інтегрувати в українську систему освіти міжнародний досвід підготовки фахівців у сфері цифрової гуманітаристики. На думку дослідниці, попит на таких фахівців пояснюється швидким розширенням нових професійних напрямів, пов'язаних із цифровими технологіями, зокрема цифровим маркетингом, електронною комерцією, цифровим правом, електронним книговиданням тощо [45, с.61].

Завдяки міждисциплінарному характеру освітньої підготовки, фахівці в цій галузі здатні долучатися до процесів формування інформаційної культури суспільства.

У мережевому суспільстві інформаційна культура бібліотеки виконує функцію віртуального моделювання соціальної реальності, адже знання й навички в галузі ІТ відкривають можливості створення віртуальних світів як індивідуального, так і колективного характеру. У цьому контексті виокремлюються два типи носіїв інформаційної культури. «Комп'ютерна людина» має доступ до глобальних ресурсів, але часто втрачає критичність мислення через надмірне інформаційне навантаження. Натомість «комп'ютерна над-людина» не лише орієнтується в інформаційному середовищі, а й активно його формує, сприяючи розвитку інформаційної цивілізації. Це вимагає від бібліотек створення нових форм взаємодії з користувачами та вироблення стратегій протидії викликам консцієнтальних війн.

У цифрову добу ключовою стає психолого-реабілітаційна функція бібліотеки як засобу протидії інформаційному стресу. Як зазначають О. Дзьобань і Є. Мануйлов, інформаційний стрес виникає внаслідок дисбалансу між обсягом інформації та здатністю її обробляти, що призводить до перевантаження і дезорієнтації суб'єкта [78, с. 77].

Віртуальний вимір розширює освітню функцію інформаційної культури: процес навчання охоплює не лише самоосвіту, а й інтегрується з формальною освітою, ЗМІ та інституціями громадянського суспільства. П. Друкер підкреслює, що в суспільстві знань потрібна нова освічена особистість, яка володіє не лише класичними знаннями, а й інформаційними компетентностями [376, с. 187].

У межах мережевого суспільства інформаційна культура виконує трансформаційну функцію, що сприяє зміні способів соціалізації, в яких переважає опосередкована взаємодія. Це супроводжується знеціненням соціального досвіду ще до його повного засвоєння [382, с. 386], а отже, зростає

роль бібліотек у формуванні інформаційного світогляду й поведінки особистості в інформаційному середовищі.

У соціумі як складній інформаційно-комунікаційній системі особливу роль відіграють інформаційні повідомлення з аксіологічним змістом, що сприяють інтеграції спільноти й формують колективну пам'ять. Зміни панівної картини світу через спотворення фактів або цілей здатні трансформувати соціальну систему у спосіб, що відповідає зовнішнім інтересам, створюючи загрозу інформаційної війни. Її суть полягає у «комунікативній технології впливу на масову свідомість з метою знищення або перепрограмування складних інформаційних систем» [149, с. 216]. Об'єктами такого впливу є суспільна свідомість, культура, історична пам'ять. У сучасних умовах консцієнтальні війни підсилюють зв'язки між світоглядною, регулятивною та функцією збереження соціальної пам'яті, що зумовлює інформаційне й геополітичне домінування. На думку М. Yolande, інформаційна перевага полягає у володінні ресурсами, здатності їх використовувати й знанні як ключі до змін і сталого розвитку [480].

Це визначає аналітико-прогностичну функцію інформаційної культури в бібліотеках, що виявляється у здатності оцінювати інформаційні процеси й передбачати їх динаміку. Автори з НБУВ акцентують увагу на важливості бібліотечної аналітики для координації зусиль держави, науки й бізнесу, що сприяє підготовці фахівців і забезпеченню доступу до глобальної інформації [106, с. 94].

Формування інформаційної культури в суспільстві знань тісно пов'язане з ефективним використанням ІТ. Водночас недоцільно зводити її лише до технічних навичок, характерних для понять інформаційної грамотності чи медіакомпетентності. Розрив між техніко-технологічними і гуманітарними аспектами загрожує редукцією культурного суб'єкта до «людини маси», що споживає стереотипи. Тому виникає потреба у переосмисленні інформаційної грамотності як інтегральної складової ширшого феномена — інформаційної культури.

Термін «інформаційна грамотність», уперше вжитий у США у 1977 р., еволюціонував від ІКТ-грамотності до поняття «інформаційна компетентність» — здатності ідентифікувати, знаходити, оцінювати й використовувати інформацію [320]. У цифрову епоху вона охоплює вміння керувати цифровим контентом. За визначенням ЮНЕСКО (2005), до ключових засад інформаційного суспільства належать критичне осмислення, доступність, захист прав на інформацію та неперервність інформаційного розвитку [470]. У сучасних українських документах ці підходи реалізовано через інтеграцію понять інформаційної й медіаграмотності в концепт медіа інформаційної грамотності (МІГ) — сукупності знань, умінь і установок, необхідних для безпечного, критичного й ефективного функціонування в інформаційному середовищі [126]. Згідно з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні, бібліотеки поряд з архівами та музеями відіграють важливу роль у формуванні та поширенні медіа інформаційної грамотності. Цей напрям орієнтований на розширення прав людини та свободи самовираження, забезпечення рівного доступу до інформації — засадничих функцій, передбачених Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [252].

У бібліотечно-інформаційній сфері медіаграмотність, за Т. Гранчак, означає поєднання знань, мотивацій та навичок, що забезпечують добір, аналіз, створення й поширення медіатекстів різних типів, а також розуміння функціонування медіа в суспільстві. У бібліотеках вона проявляється через прагнення до зваженого, нейтрального подання суперечливої інформації [64].

Цифрова грамотність у сучасних умовах вважається важливою передумовою професійної ефективності та громадянської активності бібліотекарів. І. McShane [424] розрізняє цифрову й інформаційну грамотність, акцентуючи на переході від пасивного споживання до активного створення інформації. Він трактує бібліотеки як елементи «культури участі», де заохочується творче самовираження, неформальне наставництво та участь у створенні контенту. Відтак цифровий розрив дедалі більше сприймається як

проблема нерівного залучення до інформаційної взаємодії, а не лише доступу до технологій.

Інтернет-технології спричинили еволюцію цифрових компетентностей, що нині тісно пов'язані з інформаційною й медіаграмотністю. Вони охоплюють навички доступу до інформації, її фільтрації, аналізу, створення та обміну цифровим контентом.

В українській науці поняття «інформаційна компетентність» найчастіше розглядається в межах педагогіки. Н. Морзе й А. Кочарян [199] наголошують на її технологічному аспекті — як здатності використовувати ІКТ для досягнення особистих і професійних цілей. Натомість Н. Завадська й М. Ігнатюк [92] підкреслюють необхідність критичного аналізу та раціонального використання інформації в різних сферах життя. Це розширене розуміння наближає інформаційну компетентність до медіакомпетентності, яка, згідно з «Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні» (2016), включає критичне мислення, мотивацію та здатність до ефективної комунікації [126].

В. Івашова з колективом авторів [397] у визначенні інформаційної компетентності наголошує на її комунікаційному вимірі, що передбачає не лише пошук і структурування інформації згідно з особливостями навчального процесу, але й постановку освітніх завдань із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, володіння спеціалізованими інформаційними ресурсами, а також застосування професійних інструментів і методичних комплексів.

М. Толмач, хоча не подає авторського визначення цифрових компетентностей, однак, спираючись на нормативні документи, окреслює можливі освітні профілі бібліотечних фахівців, які мають відповідати вимогам цифрової епохи [316].

Вважаємо, що більш доцільним «інформаційну компетентність» розуміти як більш ширшу за змістом, ніж «цифрова компетентність». **Інформаційну компетентність бібліотекаря** можемо визначити як таку, що передбачає володіння комплексом аналітичних компетентностей для успішної

організації управління знаннями, цифрових компетентностей (впевнене, критичне та відповідальне використання цифрових технологій задля успішної професійної діяльності та самореалізації), медіакомпетентностей (критичне мислення по відношенню до медіатекстів), а також розуміння постійного підвищення навичок інформаційної безпеки та правових знань.

В. Нікітенко, Р. Олексенко та О. Кивлюк [211] трактують цифрові компетентності як здатність аналізувати тенденції розвитку цифрового суспільства, виділяючи серед їх основних компонентів: інформаційну грамотність, комунікативну взаємодію, створення цифрового контенту, цифрову безпеку (включно із захистом персональних даних і здоров'я користувачів), а також досягнення освітніх цілей. Підтримуємо думку авторів, що цифровізація в умовах трансформації суспільства має виступати визначальним фактором реалізації прав і свобод, усунення бар'єрів і розширення можливостей для навчання, професійного розвитку та самореалізації

У свою чергу, В. Стеганцева використовує поняття «інформаційно-цифрова компетентність», трактуючи його як поєднання інформаційно-знаннєвого, цифрового та мотиваційно-етичного компонентів [304].

Світова наукова спільнота наразі не має усталеної думки щодо співвідношення та меж понять «інформаційна компетентність» і «цифрова компетентність». Так, R. Vuorikari та співавтори [474] тлумачать цифрову компетентність у широкому контексті, включаючи інформаційну грамотність, цифрову комунікацію та співпрацю, медіаграмотність, створення цифрового контенту (включаючи програмування), безпеку (в тому числі цифрове благополуччя та кібербезпеку), дотримання норм інтелектуальної власності, вирішення проблем і критичне мислення.

Водночас, за визначенням В.У. Зап та співавторів [482], поняття «інформаційна компетентність» охоплює й медіакомпетентність. Досліджуючи роль університетських бібліотек як осередків розвитку цифрової грамотності студентської молоді, автори наголошують на необхідності

добровільного прийняття бібліотекарями відповідальності за цифрове медіакерівництво. Це передбачає володіння бібліотечними працівниками належним рівнем цифрових навичок, що, у свою чергу, зумовлює потребу у постійному підвищенні їх цифрової компетентності шляхом безперервного професійного навчання.

М. Deja з колективом дослідників [375] використовують термін «інформаційна грамотність» як такий, що ґрунтується на ключових цифрових компетентностях, почутті самоефективності, розширенні інформаційних можливостей, розвиненій інформаційній культурі, здатності управляти інформаційними потоками та ефективно використовувати інформацію. На їх думку, інформаційну грамотність, цифрову грамотність і медіаграмотність доцільно розглядати в єдності та взаємозв'язку. При цьому цифрові компетентності, на відміну від інформаційної грамотності, зосереджені на конкретних навичках доступу, фільтрації, оцінювання, створення, програмування та обміну цифровим контентом – іншими словами, це набір практичних вмінь, необхідних для ефективної роботи з інформацією у комп'ютеризованому середовищі. В академічному ж контексті інформаційна грамотність бібліотекарів передбачає опанування навичками інформаційного менеджменту.

D. Oguche та його колеги [437] у своїх дослідженнях виокремлюють низку ключових навичок і компетентностей, необхідних для бібліотечних фахівців. Серед них: технологічні навички (володіння комп'ютером, використання штрих-кодових технологій, створення й оновлення баз даних, проектування й супровід вебресурсів тощо); інформаційно-пошукові навички; управлінські компетентності (зокрема базові знання з менеджменту персоналу, фінансів, організації роботи структурних підрозділів); комунікативні навички (як посередників між користувачами інформації та ресурсами або постачальниками); а також цифрова безпека.

A. Khan та співавтори [400], аналізуючи інформаційні компетентності, наголошують на важливості інформаційної безпеки. Вони підкреслюють, що

недостатній рівень захищеності інформаційних даних може створити загрозу для формування надійної інфраструктури університетських бібліотек, що в свою чергу може негативно вплинути на ефективність проєктів масової цифровізації та забезпечення доступу до інтелектуальних ресурсів країни.

L. Pangrazio J. Sefton-Green [442] розглядають цифрові компетентності у зв'язку з цифровим громадянством і цифровими правами. У своїх висновках вони вказують, що цифрова грамотність та цифрові права зазвичай акцентують увагу на індивідуальних діях, тоді як цифрове громадянство передбачає взаємодію на рівні спільнот і колективів. Відтак, дослідники наголошують на необхідності постійного підвищення рівня цифрових компетентностей для забезпечення захисту цифрових прав і формування відповідального цифрового громадянства. Лише синтез цих компонентів дозволяє повноцінно функціонувати у цифровому суспільстві.

Таким чином, поняття інформаційної грамотності вужче за цифрову компетентність і охоплює ефективне застосування інформаційно-комунікаційних технологій шляхом залучення різноманітних технічних, когнітивних і соціальних навичок, необхідних для розв'язання завдань і проблем у цифровому середовищі. Цифрові компетенції включають навички доступу до цифрового контенту, його фільтрації, оцінювання, створення, програмування та обміну – тобто, конкретні знання й уміння для обробки інформації в цифровому форматі.

У більш широкому розумінні цифрові компетентності становлять інтегральне поняття, що об'єднує елементи інформаційної та дата-грамотності, комунікації й співпраці, медіаграмотності, створення онлайн-контенту, забезпечення цифрової безпеки, а також критичне мислення та інноваційне використання цифрових технологій. За визначенням К. Martzoukou [419], вони охоплюють не лише технічні навички, пов'язані з інформаційними та комунікаційними технологіями, а й формування поведінки у цифровому середовищі, включаючи відповідальне, етичне та безпечне використання інформації, її поширення, а також розробку інноваційних

підходів до застосування цифрових медіа з метою навчання, професійної діяльності та соціальної участі.

Цифрова компетентність передбачає вміння створювати, оцінювати, програмувати та поширювати цифровий контент, керувати інформацією, цифровими ідентичностями й даними, а також ефективно використовувати ІТ, зокрема ШІ. У цьому контексті цифрова безпека охоплює управління власною ідентичністю в мережі, що сприяє відповідальному цифровому самовираженню. Ідентичність трактується як безпека персональних даних і як самосприйняття в цифровому середовищі.

M. Walters, D. Gee та S. Mohammed [475] визначають цифрову безпеку як сукупність політик і дій, що мінімізують негативний вплив Інтернету. Це включає антивірусний захист, резервне копіювання важливих даних і використання безпечних онлайн-ресурсів для конфіденційної комунікації.

Розвиток Інтернету прискорив інформаційні потоки й трансформував способи інформаційного існування особистості. Людина дедалі більше часу проводить у цифровому середовищі, що впливає на свідомість і мислення. Цей процес супроводжується формуванням цифрової культури — нової форми культури, що охоплює норми поведінки у сфері ІКТ.

Цифрова культура — це не лише технічне явище, а й показник трансформації культурного простору. Вона змінює способи мислення, формує нові компетентності й інтегрується у повсякденне життя. Подібно до інформаційної культури, цифрова культура відображає риси інформаційного суспільства, цифровізацію традиційних цінностей, розвиток індустрії 4.0 та нову парадигму взаємодії людини з технологіями, що базується на мобільності, ефективності й самореалізації.

Ідеологічний вимір інформаційної культури цифрової доби розкриває концепція М. Кириченка, який вводить термін «інформаціоналізм» як нову парадигму соціальної активності. Вона передбачає інтеграцію економічних і соціальних зв'язків, розвиток інформаційної свідомості та культури, а також формування гнучких комунікаційних практик і трансформацію національних

меж [117, с.108].

У цьому контексті важливим є концепт цифрового інтелекту (DQ), запропонований Всесвітнім економічним форумом. Він охоплює цифрове громадянство (відповідальну взаємодію з медіа й технологіями), цифрову креативність (створення контенту) та цифрове підприємництво (застосування цифрових рішень до глобальних викликів).

Сучасні громадяни, сформовані в цифровому середовищі, потребують нових компетентностей для безпечної участі в соціокультурному житті. Це середовище водночас створює можливості та ризики, що вимагає критичного мислення й розвиненого світогляду [461].

А. М. Al-Abdullatif і А. А. Gameil [347] відзначають, що цифровий громадянин має дотримуватися етичних норм, захищати персональні дані, сприяти навчанню, співпраці та продуктивності, поважати культурне розмаїття й діяти з дотриманням принципів інтелектуальної доброчесності. Така особа усвідомлює вплив власних дій у цифровому середовищі й користується ним безпечно й ефективно.

Цифрове громадянство стає об'єктом нормативного регулювання, що актуалізує потребу в його чіткому визначенні. У цьому процесі важливою є державна політика, спрямована на подолання цифрової нерівності та забезпечення цифрової інклюзії. У межах світового академічного дискурсу виділяються дев'ять ключових компонентів цифрового громадянства, які згруповано в три основні категорії: доступ до цифрових технологій, цифровий етикет і цифрове право, а також цифрова комунікація, цифрова грамотність, цифрова комерція, цифровий захист, цифрова безпека та цифрове здоров'я [446], [475].

На думку А. Harris та А. Johns, цифрове громадянство виходить за межі базової цифрової грамотності та стійкості. Йдеться про процес, у якому молодь набуває не лише навичок самозахисту в онлайн-середовищі, але й формується як компетентний, етичний та безпечний користувач інформаційно-комунікаційних технологій, що володіє відповідними

знаннями, навичками та цінностями [384].

Цифрове громадянство, за М. Walters, D. Gee та S. Mohammed [475], охоплює знання й навички, необхідні для ефективної взаємодії у сфері соціальних медіа, де стираються межі між творенням і споживанням інформації, а також між публічним і приватним просторами. Воно проявляється в етичному та відповідальному користуванні цифровими технологіями в освіті, роботі та комунікації.

L. Pangrazio і J. Sefton-Green [442] тісно пов'язують цифрове громадянство із цифровими правами й грамотністю, наголошуючи на тому, що цифрові права є складовою прав людини, яка забезпечує доступ і використання цифрового контенту. Автори підкреслюють важливість архітектури цифрових платформ і бізнес-моделей у реалізації цих прав.

C. Erdem і M. Koçuyiğit [377] вбачають у цифровому громадянстві інструмент для розширення публічного простору, самоорганізації та посилення глобалізаційних процесів. Водночас науковий дискурс вказує на ризики: кібербулінг, інтернет-шахрайство, технологічну залежність, загрози від небезпечного контенту та порушення приватності, що посилює зв'язок між цифровим громадянством і цифровою ідентичністю.

У сучасному цифровому суспільстві розвиток технологій ініціює інноваційні процеси, що сприяють акумуляції суспільного блага. Зростаючий інтерес молоді до цифрових інструментів корелює з концептом *digital native*, що вказує на формування глобальної громадянської свідомості. У цьому контексті N. Cem Dedebali та I. Dasedemir наголошують, що одним із ключових завдань системи освіти на глобальному рівні є формування відповідальних громадян, які здатні функціонувати в умовах цифрового суспільства [372].

О. Овчарук, здійснивши аналіз широкого кола нормативно-правових документів, пропонує розгорнуту інтерпретацію цифрового громадянства як концепту, що відображає свідоме та відповідальне залучення до цифрових технологій і інформаційних ресурсів. Це включає створення, поширення, обробку, обмін, пошук, використання цифрового контенту у процесах гри,

навчання, комунікації [216, с.7].

U. Akcil і M. Bastas визначають цифрового громадянина як індивіда, який володіє необхідними знаннями для етичного, безпечного та відповідального використання цифрових технологій. Саме цифрова громадянська поведінка, на думку дослідників, є основою безпечного існування людини в умовах цифрової епохи [346].

Цифрові громадяни мають усвідомлювати як переваги, так і ризики, пов'язані з цифровим світом, розуміти свої права та обов'язки в онлайн-просторі. Розділяємо позицію С. Mangkhang та колег [416], що цифровий громадянин – це особа, яка усвідомлює важливість колективного використання онлайн-простору, дотримується принципів свободи вираження, відкритості в обміні інформацією, а також захищає особисту конфіденційність. Такий підхід передбачає розуміння інтернет-простору як публічної сфери зі специфічною цифровою етикою та правами.

У цьому контексті цифрові трансформації сучасного світу формують нові виклики для бібліотек, які змушені адаптуватися до якісно нового рівня взаємодії з інформаційними ресурсами. Тому пропонуємо авторське поняття *«бібліотечні практики»* - під яким розуміємо набір методів, технік і стратегій, які використовуються персоналом бібліотек для досягнення ефективного функціонування бібліотеки та надання якісних бібліотечних послуг. Це включає в себе різноманітні аспекти роботи бібліотеки – бібліографічну, інформаційну, управлінську. Бібліотечні практики знаходяться постійному розвитку, оскільки бібліотеки адаптуються до змін у технологіях, суспільних потребах і трендах у сфері освіти та інформації.

Процес цифрових трансформацій зумовлює появу нової системи ціннісних орієнтирів, в центрі якої постає *«цифрова людина» (homo digital)*. Новітні цифрові технології, що активно проникають у традиційні соціальні структури, надають особистості безпрецедентну свободу у формуванні та вираженні власної ідентичності. О. Дзьобань пропонує концепцію *«цифрової людини»* як нової фази розвитку людства – основного суб'єкта й об'єкта

інформаційних відносин в умовах інформаційного суспільства на його завершальному етапі. Це постмодерна версія *homo sapiens*, здатна продукувати нові інформаційні смисли, феномени, взаємозв'язки та структури [76, с.9-10].

Поняття «цифрова людина» узагальнює характеристики представників Інтернет-покоління (IGeneration), що в західній літературі також позначаються як *iGen*, *Plurals*, *Founders*, *Pivotals*, *Homeland Generation*, а загалом охоплюють молодь, народжену орієнтовно між 1990 та 2010 роками. А. Munsch ототожнює цю генерацію з постміленіалами, центеніалами та *Zoomers* (зумерами), підкреслюючи їх спільну цифрову ідентичність [428].

В українських реаліях становлення Інтернет-покоління визначається не лише хронологічними рамками (приблизно 2000–2010 роки), а й технологічними та економічними чинниками. Насамперед йдеться про рівень доступу до якісного стаціонарного та мобільного Інтернету, а також про фінансову можливість придбання цифрових пристроїв – смартфонів чи комп'ютерів – для індивідуального користування.

Зарубіжні дослідники відзначають спільні риси представників Інтернет-покоління: зростання в умовах постійного доступу до Інтернету та соціальних мереж, активне використання цифрового середовища для комунікації й отримання інформації [438], [447]. За спостереженнями G. A. Talmon, основними характеристиками цієї генерації є щоденне користування смарт-пристроями, активна взаємодія з цифровим контентом, пріоритетність онлайн-відео як джерела інформації (95% переглядають YouTube щодня з навчальною та розважальною метою). Більше половини представників цього покоління створюють власний онлайн-контент, регулярно публікуючи відео у соціальних мережах. Електронні ігри для них є не лише формою дозвілля, а й інструментом навчання [466].

Завдяки цифровим технологіям молодь отримала можливість фіксувати та документувати різні аспекти свого повсякденного життя, формувати власний образ, керувати соціальними зв'язками, підтримувати комунікацію з друзями незалежно від місця перебування, слідкувати за актуальними подіями,

взаємодіяти з представниками інших культур без часових обмежень, отримувати знання з питань здоров'я та сприяти розвитку наукової думки й освітніх практик [365], [454].

Цифрову людину характеризують висока компетентність у сфері цифрових технологій, здатність до швидкого пошуку та засвоєння інформації, схильність до візуального сприйняття й коротких повідомлень, що формує феномен кліпового мислення. Для молоді Інтернет-покоління інформація перетворюється на елемент «снєк-культури» – стислі повідомлення з візуальним супроводом і рекламними елементами, які визначають специфіку її сприйняття [425].

Інтернет-покоління вирізняється поінформованістю, амбітністю, прагненням до самовираження та цінуванням індивідуальної автентичності й глобального контексту [353]. Згідно з чинним українським законодавством, користувачем бібліотеки вважається будь-яка особа, яка звертається за бібліотечними послугами. У цифрову добу таким користувачам притаманні цифрова грамотність, відповідальне використання цифрових технологій, дотримання норм цифрової етики та усвідомлення прав у цифровому середовищі.

У цьому контексті постає образ цифрової людини як носія, інтерпретатора й споживача значних обсягів інформації. Проте домінування кількісних показників над якісним засвоєнням інформації актуалізує питання формування критично мислячого, вибіркового читача. Саме «цифрова людина» постає як читач не майбутнього, а вже сьогодення, адже представники покоління зумерів, до якого належать особи віком 20–30 років, є першими, хто народився в умовах цифрової реальності та не уявляє повсякденне життя без мобільного Інтернету й цифрових гаджетів.

З урахуванням специфіки інформаційних потреб представників цього покоління Т. Гранчак пропонує виокремити інноваційну модель бібліотечного обслуговування – знаннєве обслуговування. У науковому обігу, що присвячений сучасним інформаційним процесам, дедалі частіше

використовується термін «*управління знаннями*» (англ. *knowledge management*), що охоплює сукупність систематизованих процесів, спрямованих на створення умов для виявлення, генерації, збереження та ефективного використання знань у межах професійної та освітньої діяльності [66, с.26].

Таким чином, у сучасних умовах цифрової трансформації суспільства значно змінюється як поняття користувача бібліотеки, так і його інформаційні потреби, комунікативні практики, стилі споживання та інтерпретації інформації. Згідно з чинним українським законодавством, користувачем бібліотеки є будь-яка фізична або юридична особа, яка звертається до бібліотеки за послугами, однак в умовах цифрового середовища ця дефініція набуває нових змістових нашарувань, зумовлених соціокультурними, технологічними та інформаційними змінами. Сучасний користувач бібліотеки набуває рис цифрового громадянина — особи, що вільно володіє цифровими технологіями, усвідомлено та відповідально їх використовує, дотримується цифрового етикету, розуміє свої права в цифровому просторі та критично сприймає контент; такий користувач орієнтований на інтерактивність, оперативний доступ до знань, багатоканальну комунікацію та персоналізовані інформаційні ресурси. Особливої уваги набуває покоління зумерів йому притаманні швидкість пошуку інформації, кліпове мислення, візуалізація даних, критичність, мультизадачність та активне використання соціальних мереж для навчання й комунікації. Відповідно, бібліотека має трансформуватися відповідно до запитів нового типу користувача, і в означеному контексті концепція знанневого обслуговування акцентує на створенні умов для виявлення, продукування та ефективного використання знань. В реаліях цифрової доби цифрова людина постає не лише як споживач, а як співтворець і носій інформації, що зумовлює функціонування бібліотеки як динамічного середовища інтеграції інформаційних, когнітивних і соціокультурних процесів.

1.3. Інформаційно-правова база функціонування інформаційної культури в комунікативному просторі бібліотеки: український та міжнародний досвід

Дослідження формування інформаційної культури як чинника інформаційної безпеки суспільства ґрунтується на аналізі міжнародних і українських джерел, що регламентують розвиток інформаційного суспільства та його інтелектуально-інформаційної бази. Основу джерельної бази склали нормативно-правові акти, офіційні документи та повідомлення органів державної влади України й ЄС, звіти міжнародних організацій тощо. Серед національних документів ключовими є Конституція України, а також законодавчі й підзаконні акти з інформаційно-правових питань.

Зокрема, Конституція України гарантує кожному громадянину право на свободу думки й слова, а також на вільний доступ, збирання, зберігання та поширення інформації у будь-який спосіб [124].

Першими базовими законами, що визначили напрями державної інформаційної політики, стали Закони України «Про інформацію» [261] та «Про науково-технічну інформацію» [265], де закріплено такі пріоритети: забезпечення доступу до інформації, рівність можливостей у її створенні, збиранні та використанні, відкритість діяльності органів влади, розвиток інформаційних систем, електронного урядування тощо. Ці акти створили нормативну основу управління інформаційною сферою.

Зокрема, у Законі України «Про інформацію» дається визначення інформації як «будь-яких відомостей та/або даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [261]. Означене визначення відрізняється від визначення у ДСТУ 5127:2007: Інформація і документація. Словник термінів, де інформація визначена як «повідомлення, яке використовують в процесі комунікації для підвищення рівня знань» [111, с.7].

У межах дослідження важливо враховувати специфіку професійної діяльності бібліотечних працівників, зокрема в частині роботи з різними видами інформації. Опрацювання персональних даних користувачів в умовах цифровізації ресурсів вимагає точного розуміння поняття «конфіденційна інформація», яке у Законі України «Про інформацію» визначається як інформація про фізичну особу, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, окрім органів влади [261].

Аналітична функція сучасної бібліотеки потребує розширення інформаційної культури бібліотекарів, зокрема в контексті медіаосвіти. Закон України «Про доступ до публічної інформації» визначає публічну інформацію як зафіксовану будь-якими способами інформацію, створену або отриману суб'єктами владних повноважень у процесі виконання ними своїх функцій або таку, що перебуває у їх володінні [253].

Упродовж останнього десятиліття інформаційне законодавство України зазнало істотного оновлення, що створює потенціал для розбудови системи інформаційної культури. Водночас науковці-правознавці акцентують на проблемі термінологічної неузгодженості, яка ускладнює формування цілісної системи розвитку інформаційної культури в державі.

О. Головка звертає увагу на паралельне функціонування у національному законодавстві низки термінів — «електронна культура», «мережева культура», «віртуальна культура», «кіберкультура», «медіакультура», «медіаграмотність», «комп'ютерна грамотність», «цифрова грамотність», «інформаційно-комп'ютерна грамотність», «комп'ютерна вправність», «інформаційно-комунікативна компетентність», «культура безпечної поведінки в кіберпросторі». Така термінологічна багатоманітність ускладнює формування цілісної системи розвитку інформаційної культури, оскільки відсутність узгодженості між поняттями інформаційної та цифрової культури перешкоджає чіткому визначенню цифрових прав особистості як складової її інформаційної безпеки [53, с.40].

У «Стратегії національної безпеки України» цифрова трансформація держави визнається стратегічним пріоритетом, що передбачає впровадження сучасних інформаційних технологій, розвиток цифрової грамотності населення та забезпечення інформаційної безпеки. У цьому контексті провідну роль відіграють бібліотеки як суб'єкти, здатні реалізовувати освітні, просвітницькі та інформаційно-комунікаційні функції [273].

Інформаційна культура розглядається як ключовий чинник забезпечення інформаційної безпеки, що у «Стратегії інформаційної безпеки України» [271] визначається як складова національної безпеки, спрямована на захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного ладу, а також прав і свобод громадян щодо доступу до достовірної та об'єктивної інформації. У межах цих процесів бібліотеки мають брати участь у системі протидії деструктивним інформаційним впливам, зокрема поширенню дезінформації, фейків і пропаганди.

Одним із перших міжнародних документів, що регулюють питання інформаційної культури, є Декларація Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації» (1982 р.), у якій серед пріоритетів визначено необхідність сприяння реалізації права на свободу вираження через підготовку та освіту [71].

На національному рівні термін «інформаційна культура» вперше був зафіксований у «Концепції Національної програми інформатизації» (1998 р.) [262]. Документ передбачав розвиток інформаційної культури в межах інформатизації науки, освіти та культури, ототожнюючи її з комп'ютерною освіченістю.

Пунктом 9 Указу Президента України від 6 грудня 2001 року № 1193/2001, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» Міністерству освіти і науки було доручено у тримісячний строк підготувати навчальні

програми для середніх і вищих навчальних закладів з навчальної дисципліни «Інформаційна культура» [270].

Із аналізу змісту зазначеного Указу Президента впливає більш широке розуміння категорії «інформаційна культура»: мова йде про культуру суспільних інформаційних відносин – правовідносин щодо інформації в умовах інформатизації, у тому числі у контексті національної інформаційної безпеки [330].

Подальше розширення електронних комунікацій сприяло введенню до нормативного поля терміну «електронна культура» — форми культури, що передбачає поширення культурного надбання засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Відповідно до визначення, електронна культура потребує володіння навичками трансляції культурної інформації у цифровому середовищі. При цьому право на поширення інформації є складовою загального права на інформацію, що вказує на вужчий обсяг поняття електронної культури порівняно з поняттям інформаційної культури [279].

У «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» однією з головних цілей визначено подолання цифрового розриву, що виявляється в нерівному доступі до цифрових технологій у соціальній, культурній, економічній та освітній сферах [127].

В умовах цифрової трансформації бібліотечного обслуговування та поступового інтегрування українських бібліотек у віртуальний простір особливої актуальності набуває проблема кібербезпеки. Це зумовлює необхідність не лише підвищення цифрової компетентності бібліотечних фахівців, а й системного аналізу законодавчого регулювання відповідної термінології. Згідно із чинним законодавством України, кібербезпека трактується як захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави в умовах функціонування кіберпростору, що забезпечує сталий розвиток цифрового середовища, своєчасне виявлення та нейтралізацію кіберзагроз. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки

України» визначає організаційні й правові механізми захисту громадян в Інтернеті та підвищення рівня їх обізнаності щодо цифрових ризиків [267].

У «Стратегії кібербезпеки України» серед пріоритетних завдань виокремлено професійне вдосконалення, формування кіберобізнаного суспільства та розвиток науково-технічної бази. Задля їх реалізації передбачено реформування системи підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, збереження кадрового потенціалу, стимулювання наукових досліджень, створення національних цифрових продуктів. Цифрові навички та знання про кіберзагрози мають стати обов'язковими елементами освіти кожного громадянина [272].

У цьому контексті ключове значення для формування інформаційної культури відіграє Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [252], який унормовує основи організації бібліотечної діяльності, визначає засади управління бібліотечними ресурсами, зокрема й електронними. Закон тлумачить бібліотеку як інформаційний, культурний та освітній заклад, головним завданням якого є забезпечення наукових, освітніх і культурних потреб користувачів шляхом доступу до упорядкованого фонду документів та інших джерел інформації.

У «Маніфесті IFLA про Інтернет» визначається беззаперечна роль бібліотек у оволодінні інформаційними компетентностями: бібліотеки та інформаційні служби є важливими брамами до Інтернету; для одних вони пропонують зручне середовище, рекомендації та допомогу, а для інших – це просто точки доступу до Інтернету. «Бібліотеки - це механізм, для подолання бар'єрів, що існують через різницю у можливостях користування ресурсами, технологіями та навчанням» [181].

Розвиток демократичного суспільства, дотримання прав людини та реалізація державної політики неможливі без сучасних бібліотек. Це зафіксовано у Стратегії розвитку бібліотечної справи до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [277]. У Плані заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021–2023 роки також

визначено пріоритети розвитку бібліотек, що включають оновлення нормативно-правової бази, модернізацію матеріально-технічного забезпечення та розширення цифрових послуг [256].

Глобальна цифровізація трансформує культурну модель сучасного суспільства, породжуючи феномен цифрової культури. Це вимагає модернізації освіти, спрямованої на формування готовності до ефективного використання технологічних інновацій. Цифрова культура стає репрезентацією загальнолюдських цінностей в інформаційну епоху, визначаючи нові орієнтири розвитку соціальних інститутів.

Формування цифрової культури суспільства та особистості неможливе без усвідомлення стратегій розвитку цифрових компетентностей як у світовому, так і в національному контекстах. Згідно з рекомендаціями Європейського парламенту, цифрова компетентність означає впевнене, критичне та відповідальне застосування цифрових технологій у навчанні, професійній діяльності, суспільній взаємодії. Вона охоплює інформаційну та медіаграмотність, цифрову комунікацію, створення контенту (включаючи програмування), кібербезпеку, дотримання прав інтелектуальної власності, вирішення проблем і критичне мислення [474].

Н. Морзе та А. Кочарян подають хронологію становлення інформаційно-комунікаційної компетентності в європейському освітньому просторі, яка включає такі ключові документи: Берлінське (2003) та Бергенське (2005) комюніке, стандарти ENQA, рамки кваліфікацій для європейської сфери вищої освіти, рекомендації ЮНЕСКО (2008, 2011), Європейську рамку ІКТ-компетентності 2.0 та національну рамку кваліфікацій (2011) [199, с.21].

У національній Концепції розвитку цифрових компетентностей поняття цифрової компетентності трактується як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, мислення, переконань та інших особистих якостей у сфері цифрових технологій, що забезпечують ефективну соціалізацію та професійну діяльність [275].

Європейська система цифрових компетенцій для громадян (DigComp) слугує інструментом для підвищення цифрової грамотності, яку ЄС визнає однією з восьми ключових компетентностей. У версії DigComp 2.0 (2016) виокремлено п'ять основних блоків: інформаційна грамотність і робота з даними; цифрова комунікація; створення й редагування контенту; захист персональних даних; вирішення технічних проблем. Таким чином, цифрова грамотність, як компонент інформаційної культури, потребує уточнення щодо її взаємозв'язку з інформаційною грамотністю.

Критерії практичної реалізації цифрових компетентностей запропоновано Міністерством цифрової трансформації України. На основі адаптованої європейської еталонно-концептуальної моделі цифрових компетенцій для громадян, запропоновано Рамку цифрової компетентності для громадян України. В означеному документі цифрову компетентність визначено в більш широкому контексті - як «інтегральну характеристику особистості, яка динамічно поєднує знання, уміння, навички та ставлення щодо використання цифрових технологій для спілкування, власного розвитку, навчання, роботи, участі у суспільному житті відповідно до сфери компетенцій (безпечно, творчо, критично)» [221].

У «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки» [276] визначено ключові політики, першочергові сфери, ініціативи та проекти «цифровізації» України. Нею передбачено розвиток цифрової інфраструктури, що впливає на якість надання різних видів інформаційних послуг.

Розвиток свідомого цифрового громадянства передбачає комплекс заходів по формуванню електронної демократії, яка у «Концепції розвитку електронної демократії» визначається як «форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах» [274].

Інформаційна культура в контексті бібліотечної комунікації тісно пов'язана з дотриманням авторського права. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [251] створив нормативну основу, яка загалом відповідає міжнародним стандартам, урегулювавши доступ до електронної інформації та питання авторських прав. Водночас залишається актуальною проблема недостатнього рівня знань бібліотечних працівників і користувачів у цій сфері, що прямо впливає на стан їхньої інформаційної культури.

Щороку 26 квітня у світі відзначається Міжнародний день інтелектуальної власності, започаткований Генеральною Асамблеєю Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO) у 2000 році на честь набуття чинності відповідної Конвенції 1970 року. В умовах цифровізації зростає потреба в удосконаленні системи захисту інтелектуальної власності, особливо в контексті оцифрування національних документних ресурсів і створення електронних бібліотек. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського першою серед вітчизняних бібліотек ініціювала створення спеціалізованого відділу з охорони інтелектуальної власності, основними функціями якого є наукові дослідження проблем авторського права у бібліотечно-інформаційній сфері та державна реєстрація об'єктів інтелектуальної власності НБУВ [317].

Відповіддю на виклики, пов'язані з необхідністю забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності у сфері медіа, став «Закон про медіа». У Законі дається визначення медіаграмотності у досить вузькому спеціалізованому контексті - як «навички та знання, які надають користувачам можливість ефективно і безпечно користуватися медіа-сервісами» [264].

Міжнародні документи окреслюють пріоритетні напрями розвитку цифрових ресурсів та підвищення інформаційних компетентностей. Серед них

— рекомендації ЮНЕСКО щодо навчання дорослих (2015), технічної та професійної освіти (2015), а також стратегія «Цифровий порядок денний для Європи» до 2020 року. У 2018 році ЄС ухвалив План дій з цифрового навчання, що визначає три ключові напрями: широке впровадження цифрових технологій у навчання, розвиток цифрових компетентностей і покращення освіти за допомогою аналізу даних.

Упродовж 2017-2021 рр. процеси цифровізації освітньої сфери врегульовано новими законодавчими актами, серед яких - укази Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», де проголошено про створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям, «Про Стратегію людського розвитку», де окреслені основні проблеми цифровізації бібліотечної справи [269].

Зокрема, у «Стратегії людського розвитку» наголошується на необхідності оновлення та оптимізації мережі бібліотек відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства. Зокрема, пропонується трансформація бібліотек у сучасні інформаційні центри, здатні надавати якісні цифрові послуги. В умовах децентралізації особливої уваги потребує оновлення бібліотек у громадах і зміцнення їхньої матеріально-технічної бази. Подальший розвиток бібліотечної галузі передбачає гармонізацію нормативно-правового забезпечення з міжнародними стандартами, модернізацію інфраструктури, розширення цифрових послуг, оновлення фондів відповідно до запитів користувачів, а також підтримку книговидавничої галузі й популяризацію читання на основі соціального партнерства [269].

Законом України «Про освіту» визнано інформаційно-комунікаційну компетентність як одну з ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. В освітніх нормативних документах інформаційно-комунікаційна компетентність є такою, що «передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій задля власного розвитку та спілкування, а також здатність безпечно

застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчальному процесі, дотримуючись принципів академічної доброчесності» [266].

У законі України «Про повну загальну середню освіту» пріоритетне значення надається формуванню інформаційно-комунікаційних компетентностей особистості як основних для майбутньої професійної та соціальної самореалізації.

Європейська система цифрових компетенцій для громадян, відома як DigComp, пропонує інструмент для підвищення цифрової компетенції громадян. «Цифрова» грамотність (або «цифрова» компетентність) визнана ЄС однією з восьми ключових компетенцій для повноцінного життя та діяльності. 2016 року ЄС представив оновлений фреймворк Digital Competence (DigComp 2.0), що складається з основних п'яти блоків компетенцій, а саме: інформаційна грамотність та грамотність щодо роботи з даними; навички комунікації з використанням цифрових технологій; вміння працювати з цифровим контентом (змінювати, покращувати, використовувати); навички по захисту персональних даних та приватності у віртуальному просторі; вміння вирішувати технічні проблеми в галузі цифрових технологій [474].

В контексті загальноєвропейського поступу до цифрового суспільства, Міністерство цифрової трансформації започаткувало національний проект з цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта», основною метою якого є навчити 6 млн. українців цифрової грамотності за 3 роки. Нині Дія налічує понад 75 соціальних цифрових сервісів, активну участь в яких беруть і українські бібліотеки (*це питання більш детально розкрито у другому розділі дисертаційного дослідження*).

У «Концепції розвитку цифрових компетентностей до 2025 року» [275] підкреслено, що формування цифрових навичок і компетентностей є ключовим завданням для розвитку цифрової економіки, електронної демократії та людського капіталу. Документ визначає стратегічні напрями, завдання та заходи щодо підвищення цифрової грамотності населення, методологію дослідження цифрової компетентності, критерії її оцінювання в

різних соціальних групах, рамки компетентності для професійних спільнот та індикатори для її моніторингу.

У Концепції «Україна 2030 Е – країна з розвиненою цифровою економікою» (<https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>) запропоновано ідею радикальної цифровізації всіх секторів — від сільського господарства до державного управління. Центральним чинником розвитку є дані як ресурс: IoT, блокчейн, платформи, цифрові екосистеми. Пріоритет — навчання та перекваліфікація кадрів, створення гуманітарно-технічних компетенцій і професій майбутнього. Державна стратегія передбачає координацію ініціатив, модернізацію класифікаторів професій і забезпечення кібербезпеки. Ціль — забезпечити стрибкоподібне зростання економічної ефективності, інноваційності та конкурентоспроможності України як цифрового суспільства

Міністерство освіти України видало ряд нормативних документів, спрямованих на розвиток електронного навчання, підвищення рівня цифрових компетентностей учасників освітнього процесу, створення електронних освітніх ресурсів. Означені документи активно використовуються у роботі бібліотек закладів освіти, що активно залучені у формування цифрових та медіакомпетентностей здобувачів освіти різних рівнів. Зокрема, це Положення про Національну освітню електронну платформу [259], Положення про електронний підручник [257], Положення про електронні освітні ресурси [258] (2019 р.).

До формування і розвитку цифрової грамотності населення, у тому числі здобувачів освіти долучилися Міністерство цифрової трансформації України (проект «Дія. Цифрова освіта»), Міністерство соціальної політики України та численні громадські організації.

У «Положенні про електронний підручник» подано визначення, що мають значення для розбудови інформаційної культури у цифровому просторі бібліотек. Зокрема, електронний підручник трактується як навчальне видання, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів і

забезпечує інтерактивну взаємодію, а мультимедійний контент представлено у вигляді відео, анімацій, моделей віртуальної та доповненої реальності, а також їх поєднань із текстовими, графічними та аудіоелементами [257]. Така нормативна база сприяє розширенню професійних компетентностей педагогів і бібліотекарів як активних суб'єктів створення сучасних освітніх ресурсів.

«Положення про електронні освітні ресурси» класифікує такі ресурси на три основні групи: електронні навчальні видання (підручники, хрестоматії, курси лекцій тощо), довідкові (енциклопедії, словники), та практичні (віртуальні лабораторії, методичні рекомендації) [258]. Уточнення типів і характеристик таких ресурсів сприяло стандартизації вимог до їх розробки, покращенню якості та підвищенню рівня інформаційної культури користувачів.

У лютому 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив «Стратегію розвитку вищої освіти на 2022–2032 роки» [278], де, зокрема, в розділі «Цифровізація» вказано на відставання освітньої сфери від темпів цифрових трансформацій. Підкреслюється потреба в ефективному використанні нових технологій, паралельно вирішуючи проблеми кіберзагроз і конфіденційності, що безпосередньо впливає на інформаційну безпеку бібліотечних ресурсів закладів вищої освіти.

Задля підвищення рівня цифрових компетентностей молоді Національною академією педагогічних наук схвалено «Концепцію виховання дітей та молоді в цифровому просторі» як систему «науково обґрунтованих положень, що визначають суспільні виклики й стратегічні напрями виховання молодого покоління в умовах цифрової реальності» [125]. У Концепції окреслено базові принципи організації освітньо-виховного процесу, що враховують специфіку цифрової реальності. Зокрема, йдеться про принципи конфіденційності та безпеки, індивідуалізації, доцільності, гнучкості й інноваційності. Останній з них передбачає впровадження сучасних інноваційних підходів, зокрема використання інтерактивних, дистанційних форм і методів роботи з дітьми, а також новітніх цифрових технологій [125,

с.10-11]. Документ також ідентифікує основні ризики, з якими стикаються діти та молодь у цифровому просторі. У зв'язку з цим перед бібліотеками, як важливими агентами соціалізації, постають завдання, пов'язані з формуванням інформаційної культури молодого покоління. Насамперед, це інформаційно-просвітницька діяльність, спрямована на запобігання цифровим загрозам, а також створення умов для розвитку самостійного навчання, творчого самовираження та соціальної інтеграції в умовах цифрового середовища.

Міністерство освіти і науки України ініціювало громадське обговорення проєкту «Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року», яка пропонує цілісне стратегічне бачення цифрової модернізації освітнього та наукового секторів. Документ передбачає реалізацію комплексних системних змін, що охоплюють усі рівні освіти [128].

З активним впровадженням технологій штучного інтелекту (ШІ) виникла нагальна потреба щодо врегулювання особливостей його використання. Зокрема, документ «Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти», опублікований Міністерством освіти і науки України у квітні 2025 року, надає стратегічні орієнтири для інтеграції ШІ в освітній процес. Рекомендації акцентують на етичному використанні ШІ, захисті персональних даних, дотриманні академічної доброчесності та розвитку цифрової грамотності. Рекомендації базуються на міжнародних практиках та враховують український контекст [198].

У межах розвитку інформаційного законодавства актуальною залишається проблема його адаптації до цифрових викликів. На думку О. Мар'їної, необхідним є внесення змін до законодавства про авторське право, зокрема щодо створення та розповсюдження електронних ресурсів; розробка нормативної бази, що регулює доступ до цифрової освітньої, наукової та культурної спадщини; удосконалення моделей обслуговування різних категорій користувачів; впровадження технологій обробки великих

масивів цифрової інформації; модернізація системи управління інформаційними процесами та активізація міжнародної міжбібліотечної співпраці [184, с.29].

Таким чином, на підставі аналізу основних стратегічних документів, що визначають напрямки цифрової трансформації освіти, науки та інформаційної культури, можна дійти висновку, що формування цифрової компетентності та грамотності населення, зокрема дітей і молоді, є пріоритетним завданням державної політики України у сфері цифровізації. У Концепції розвитку цифрових компетентностей до 2025 року наголошується на необхідності створення нормативної, методологічної та інституційної бази, яка дозволить підвищити рівень цифрової грамотності, окреслити рамки цифрової компетентності для різних професійних груп, запровадити індикатори моніторингу та забезпечити міжвідомчу координацію.

Особливе значення має виховання дітей і молоді в умовах цифрового середовища, що передбачає дотримання принципів конфіденційності, безпеки, індивідуалізації, гнучкості та інноваційності. Бібліотеки, виконуючи роль провідників інформаційної культури, повинні не лише адаптуватися до цифрових реалій, але й активно здійснювати профілактику цифрових ризиків через просвітницьку, соціально-культурну та виховну діяльність.

Проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки до 2026 року, а також Стратегія розвитку вищої освіти на 2022–2032 роки, акцентують на необхідності подолання цифрового розриву, удосконаленні інфраструктури, забезпеченні інформаційної безпеки та підтримці інноваційних форм навчання. Ці положення доповнюються потребою модернізації інформаційного законодавства, що охоплює аспекти авторського права, доступу до цифрової спадщини, застосування великих даних та міжбібліотечної співпраці. Усі ці напрями є ключовими у розбудові інформаційної культури в цифрову епоху.

Висновки до першого розділу:

— Дослідження проблеми інформаційної культури і у світовій, і в українській науці започатковане в межах бібліотечно-бібліографічної системи наукового знання. В подальшому, з розширенням проблемного поля наукових досліджень, інформаційна культура набуває категоріального статусу і використовується в широкому спеціально-науковому і філософському контексті. Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці провідних вітчизняних науковців в бібліотечно-бібліографічній та інформаційній галузях знання, що створюють комплексне уявлення про основні засади формування інформаційної культури у просторі бібліотеки як провідного соціально-комунікаційний інституту, що забезпечує накопичення, збереження та ретрансляцію знаннєвого потенціалу людства, створюючи ціннісні основи національної пам'яті задля протидії глобальним загрозам сучасності. Становлення цифрової епохи зумовлює необхідність перегляду усталених підходів до аналізу інформаційної культури з позиції розширення рівня цифрових компетентностей бібліотечних працівників, оцифрування інформаційних ресурсів, подолання цифрової нерівності у доступі до інформаційних ресурсів і використання новітніх технологій, а також актуалізацію проблеми інформаційної безпеки. Цифрові трансформації сучасної бібліотеки як цілісної інформаційної системи зумовлюють у дослідженні інформаційної культури необхідність застосування методологічної парадигми синергетики, що пропонує динамічний підхід до цілісних структурованих самоорганізованих систем та системного підходу.

— Інформаційна культура бібліотеки – складний багаторівневий поліфункціональний феномен, що включає світоглядні, пізнавальні, аксіологічні, праксеологічні компоненти. В межах держави інформаційна культура бібліотеки реалізується як комплексна стратегія комунікаційної взаємодії, що знаходить своє відображення на трьох рівнях – суспільному (передбачає максимальне використання потенціалу співпраці різних соціальних інститутів шляхом збереження і популяризації національної

культурної спадщини, формування національної ідентичності та забезпечення інформаційної безпеки суспільства), груповому (організація комплексу заходів задля підвищення рівня технологічних знань, вмінь та навичок оцифрування інформації; роботи з електронними ресурсами; інформаційної та комп'ютерної безпеки, а також формування методичної та інформаційно-правової культури бібліотечних працівників) та особистісному (спрямована на формування інформаційних цифрових та медіакомпетентностей користувачів бібліотеки задля забезпечення їх інформаційних потреб). Це зумовлює розуміння комунікаційного простору бібліотеки як історично сформованої системи відносин між творцями, ретрансляторами і споживачами інформаційних продуктів та послуг, що постає як сукупність найбільш ефективних форм, методів, технологій духовно-практичного освоєння знанневих ресурсів за допомогою засобів комунікації. Інформаційна культура просторі бібліотеки постає як логічний взаємозв'язок медіа та цифрової культури, що забезпечує формування відповідних інформаційних, медіа та цифрових компетентностей і реалізується у контексті концепту «цифрового громадянства», що передбачає свідоме, етичне, безпечне і відповідальне використання цифрових технологій, постійну освіту та самоосвіту. Інформаційна правова культура повинна дати людині в інформаційному суспільстві не тільки інформаційну свободу, але також і нові можливості для розвитку людини як особистості, для практичної реалізації нею своїх громадянських прав і свобод. Інформаційна управлінська культура у просторі бібліотеки має сприяти дотриманню стандартів бібліотечної діяльності, забезпечувати подальшу цифровізацію бібліотечних процесів, поєднуючи й гармонізуючи усі процесні цикли професійно-діяльнісного середовища бібліотеки.

— У Маніфесті IFLA про Інтернет визначається беззаперечна роль бібліотек у оволодінні інформаційними компетентностями, які слугують механізмом для подолання бар'єрів у можливостях користування ресурсами, технологіями та навчанням. Формування цифрової культури зумовлює

розуміння цифрових компетентностей як впевненого, критичного та відповідального використання цифрових технологій. Аналіз теоретичних напрацювань з тематики, державних стратегій та законодавства дозволив встановити, що «інформаційна грамотність» є узагальнюючим щодо понять «цифрова грамотність» та «медіаграмотність», які є його логічними складовими. Інформаційна грамотність охоплює комплекс технологічних навичок у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що сприяють ефективному пошуку та опрацювання інформації, здатність ефективно взаємодіяти у медіапросторі, розуміння сутності медіатекстів та вміння захисту від негативних медіавпливів. Розвиток бібліотечної справи та популяризація читання передбачає: приведення української бібліотечної нормативно-правової бази до міжнародних стандартів; модернізацію матеріально-технічної бази, розширення обсягу надання цифрових бібліотечних послуг; оновлення та цифровізацію бібліотечних фондів з метою максимального задоволення запитів користувачів бібліотек та збереження національної культурної спадщини.

— Цифрові трансформації сучасної доби поставили перед сучасними бібліотеками потужний виклик, адже глобальний якісний стрибок у освоєнні інформаційними ресурсами зумовив творення принципово нової системи аксіологічних орієнтацій, де основною дійовою особою виступає «цифрова людина», яка формується як носій та інтерпретатор величезної кількості інформації. Сутнісні особливості представників цифрового покоління як цифрових читачів розкрито в наступних аспектах: інформаційно-комунікаційному: швидкість пошуку та сприйняття нової інформації, активне використання Інтернет та соціальних медіа задля отримання інформації і комунікації; технологічному: ефективне використання новітніх технологій для освіти, самоосвіти та відпочинку; психологічному: нетривалість концентрації уваги, надання переваги візуалізованій інформації, лаконічності викладу, «кліповість» сприйняття; соціальному: значна свобода вираження поглядів, соціальна активність, толерантність до різних форм ідентичностей. Цифрові

громадяни повинні знати про можливості та ризики в цифровому світі, а також розуміти права та обов'язки в онлайн-світі, тому цифрове громадянство передбачає усвідомлення цифрового світу та його компонентів, ефективних практик використання різноманітних механізмів цифрового світу та етичних правил, які роблять технологічну поведінку людини соціально прийнятною під час взаємодії з іншими. Елементи цифрового громадянства розглядаються за кількома основними категоріями: цифровий доступ, цифровий етикет, цифрове право, цифрова комунікація, цифрова грамотність, цифрова комерція, цифрова безпека, цифрове здоров'я. Сучасна молодь є представниками цифрового покоління, сформованого в умовах активного розвитку мережних технологій, для яких навчання протягом життя стає визначальною необхідністю, тому успішний розвиток бібліотек значною мірою залежить від їх здатності швидко реагувати на виклики мінливого середовища та реалізовувати принципи цифрового громадянства як належного, етичного та відповідального використання технологій; це ефективний спосіб підготувати молодь до соціально-активної участі в житті суспільства та служінню інтересам нації в цифровому середовищі. Впровадження концепції цифрового громадянства зумовлює необхідність активного оцифрування бібліотечних фондів, розширення спектру віртуальних продуктів та послуг, а також активного позиціонування діяльності бібліотеки в соціальних мережах.

Основні положення цього розділу висвітлено у таких публікаціях:

- ✓ Lomachinskiy V. Ukrainian and international experience of formation of information competences by means of library practices. *Society. Document. Communication*. 2023. № 8(3). С. 22-33. DOI: <https://DOI.org/10.69587/sdc/3.2023.22>.
- ✓ Ломачинський Б.Г. Термінологія інформаційної культури в контексті сучасних бібліотечних практик. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.Вернадського*. 2023. № 68. С.174 - 188 URL: http://np.nbu.gov.ua/doc/npnbuimviv_2023_68_14

- ✓ Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура педагога в системі релігієзнавчої освіти. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 4. С.1 – 14
- ✓ Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у регулюванні соціальних інформаційних систем. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософ.-політолог. студії*. 2020. № 29. С. 90 – 97 DOI: 10.30970/PPS.2020.29.12
- ✓ Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Функціональна спрямованість інформаційної культури. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософ.-політолог. студії*. 2020. № 30. С. 77 - 93 DOI: 10.30970/PPS.2020.30.10
- ✓ Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у особистості в системі релігійної комунікації. *Київські філософські студії: Матеріали наукової конференції (м. Київ, 17-18 травня 2018 р.) : тези доповідей*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. С.121-124.
- ✓ Ломачинський Б.Г. Роль системного підходу у методології досліджень інформаційної культури. «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі»: III міжнародна наук. конф., 14 – 16 травня 2020 р. Київ, 2020. URL: <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/information-komunikation.pdf> (дата звернення: 09.11.2022)
- ✓ Ломачинський Б.Г. Роль цифрової культури у сучасному віртуальному просторі. *Society and science. Problems and prospects. Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference*. London, England. 2022. С. 100-104. Available at : DOI: 10.46299/ISG.2022.I.III
- ✓ Ломачинський Б.Г. Феномен інформаційної культури у вимірі культури людства. *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: Матеріали V Всеукр. студ. наук.-практ. конф., 27 вер. 2019 р., м. Київ*. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019.

РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

2.1. Форми, методи і напрями формування інформаційної культури в бібліотеках України

Однією з провідних функціональних характеристик інформаційної культури є здатність формувати культурний капітал. В умовах викликів сучасної цифрової епохи бібліотеки історично відіграють одну з провідних ролей у процесі його нагромадження, виступаючи потужним інструментом подолання інформаційної нерівності в суспільстві. Процеси цифровізації бібліотечних фондів докорінно змінюють практику опрацювання інформаційних ресурсів, вимагаючи від фахівців бібліотечної справи модернізації форм і методів професійної діяльності з урахуванням актуальних безпекових ризиків.

У «Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року» наголошується, що бібліотеки мають значний потенціал для суспільної консолідації, сприяння інтеграції України до європейського простору, забезпечення рівного доступу до інформації, знань і культурної спадщини, а також покращення якості життя громадян. Водночас реалізація цього потенціалу у глобальному інформаційному середовищі стримується низкою чинників: відсутністю належної нормативно-правової бази та міжнародно-правових угод для ефективної співпраці та обміну інформацією; недостатнім рівнем впровадження міжнародних стандартів бібліотечно-інформаційного обслуговування; браком компетенцій у сфері міжнародної взаємодії серед бібліотечних працівників; обмеженою участю вітчизняних фахівців у діяльності міжнародних професійних організацій [277].

К. Лобузін виокремлює знанневий потенціал як ключову якісну перевагу бібліотек, підкреслюючи, що він охоплює компактну, аналітично оброблену інформацію, яка забезпечує функціонування бібліотеки як

посередника між користувачем і знаннями в процесі документальної комунікації, реалізуючи тим самим інтелектуальний доступ до документальних ресурсів [148, с.28].

Разом із тим, трансформація інформаційного середовища, зокрема його цифровізація, виявила низку нових викликів для бібліотечної діяльності. О. Мар'їна виділяє ряд найбільш проблемних аспектів сучасного розвитку бібліотек в світі постійного посилення цифрових можливостей, які, з нашої точки зору, можливо об'єднати в декілька змістовних блоків: правовий - чинне законодавство з авторського права та внутрішньо бібліотечні підзаконні акти не спрямовані на формування єдиного правового простору; управлінський - консерватизм та невміле застосування менеджменту; технологічний - неспинний розвиток інформаційних технологій фактично виключають бібліотеки з системи цифрових комунікацій; комунікаційний - поширення Інтернету породило нову реальність інформаційного «самообслуговування» [182]. Крім того, авторка звертає увагу на низку негативних тенденцій, пов'язаних із цифровою трансформацією: зменшення інтересу до текстової інформації, що спричиняє скорочення обсягів друкованої продукції; зростання популярності візуального контенту; посилення конкуренції між традиційними та цифровими медіа; застосування маніпулятивних технологій, які формують у користувача штучні інформаційні пріоритети.

Попри зростаючий науковий інтерес до цифровізації публічних бібліотек, на сьогодні обмеженою залишається доказова база щодо її впливу на розвиток культурних навичок, набуття знань і забезпечення соціальної мобільності. Також бракує цілісного концептуального розуміння взаємозв'язків між цифровізацією, культурним капіталом і соціальним розшаруванням. Зарубіжні дослідники визнають ключову роль бібліотек у подоланні цифрового розриву шляхом забезпечення доступу до програмного забезпечення, Інтернету, формування цифрової грамотності, що, у свою чергу,

сприяє розширенню можливостей громадян для покращення якості життя [403].

У межах європейського контексту в 2021 році було ухвалено План дій із цифрової освіти на 2021–2027 роки, який передбачає комплекс заходів зі створення ефективної цифрової освітньої екосистеми. Зокрема, йдеться про: забезпечення сучасною цифровою інфраструктурою та засобами зв'язку; розвиток організаційної спроможності з управління цифровим потенціалом; підготовку освітян і тренерів, які володіють цифровими компетентностями; розробку якісного контенту, а також створення безпечних платформ і зручних інструментів із дотриманням етичних норм і стандартів приватності. Одним із пріоритетів є також контроль за рівнем цифрових навичок, який відповідає вимогам цифрової епохи, зокрема: формування цифрової грамотності з раннього віку, здатності розпізнавати дезінформацію, управляти інформаційним перевантаженням, розвиток обчислювальної культури та збільшення кількості фахівців у галузі цифрових технологій.

В умовах цифрової трансформації перед бібліотечним середовищем постає стратегічне завдання – налагодження нових форматів взаємодії з суспільством, орієнтованих на підвищення рівня інформаційної культури, формування безпечного простору для засвоєння знань та подолання цифрового розриву. Бібліотеки дедалі більше позиціонуються як ключові інституції у забезпеченні безперервного оновлення інформаційних ресурсів і розвитку навичок, необхідних для професійної реалізації, особистісного розвитку, активної громадянської участі та ефективного самоуправління. У світовій академічній площині триває активне осмислення змістових параметрів діяльності бібліотек в умовах цифровізації. Предметом дослідження виступають як дитячі та публічні бібліотеки, так і бібліотеки закладів вищої освіти, які, зважаючи на вікові та професійні характеристики користувачів, впроваджують різноманітні підходи до реалізації своїх функцій.

Цифровізація сприяє поступовому стиранню меж між бібліотеками, архівами та музеями, внаслідок чого бібліотеки дедалі активніше включають

до своїх фондів архівні та музейні матеріали. У цьому контексті О. Онищенко пропонує концептуальну модель цифрової бібліотеки, яка передбачає виконання широкого комплексу інтегрованих соціокультурних функцій за допомогою консолідованих (бібліотечно-архівно-музейно-мережевих) ресурсів, а також поєднання різних форматів інформаційного обслуговування – офлайн, онлайн, індивідуального та масового, з орієнтацією переважно на віртуального, критично мислячого, вимогливого й освіченого користувача [219, с. 8].

Серед актуальних викликів, які постають перед бібліотеками та їх користувачами, О. Матвієнко та М. Цивін виокремлюють цифрову трансформацію суспільства, недостатній рівень цифрової компетентності працівників бібліотечної сфери, а також нерівний доступ до інформаційних ресурсів і цифрових технологій. Вони пропонують розглядати діяльність бібліотек у цифрову епоху через призму трьох складових: цифровізація інформаційних ресурсів, соціально-комунікативна активність у цифровому середовищі та цифрова освіта громадян. Одним із інструментів подолання цифрової нерівності автори вбачають цифрове кураторство – форму соціально-освітньої діяльності, яка спрямована на забезпечення доступу до інформації, розвиток цифрової грамотності та надання консультування з питань використання цифрових технологій у повсякденному житті [188, с. 41]. Підтримуючи цю позицію, слід визнати значний потенціал цифрового кураторства як професійної практики, що зміцнює зв'язок між бібліотекарем і громадою.

На думку В. Куйбіди, цифрові та інформаційно-комунікаційні технології у широкому сенсі слугують досягненню особистісних та професійних цілей, а цифрова компетентність не зводиться виключно до технічних навичок. Вона включає когнітивні, соціальні та емоційні аспекти взаємодії в цифровому середовищі [135, с. 120], що має враховуватись при формуванні кадрового потенціалу бібліотек.

Суспільство знань передбачає максимально ефективне використання інтелектуального потенціалу особистості задля її безперервного самовдосконалення. Водночас, спостерігається значний дисбаланс у можливостях доступу до знань, що спричиняє не лише цифровий, а й знаннєвий розрив, охоплюючи такі сфери, як освіта, наука, культура, мовне різноманіття тощо. У цьому контексті інформаційна культура у західному науковому дискурсі дедалі частіше розглядається як складова культури управління знаннями – синтезу інноваційного, комунікаційного менеджменту та цифрових технологій, що дозволяють організаціям ефективно збирати, обробляти, використовувати й передавати знання з метою досягнення стратегічних конкурентних переваг.

У своїй праці колектив авторів під керівництвом S. Chatterjee [362] трактують бібліотеки як архетипічні сховища знань, а бібліотекарів – як менеджерів знань, які системно керують інформаційними ресурсами, забезпечуючи доступ до необхідної інформації в оптимальний момент. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності як індивідуальної, так і колективної діяльності. Публічні бібліотеки, як інституції, що підтримують освіту, виконують важливу функцію у демократичному суспільстві, відстоюючи свободу слова, право на освіту та саморозвиток. Завдяки своїй інклюзивності, бібліотеки сприяють поширенню знань, зменшенню бар'єрів на шляху до навчання та формуванню читацької культури серед широких верств населення.

Поділяємо позицію провідних науковців НБУВ, які наголошують, що одним із центральних елементів моделі сучасної бібліотеки є професійний персонал, здатний адаптуватися до нових вимог суспільства. Саме спроможність бібліотечних працівників до самостійного навчання, постійного підвищення рівня власної інформаційної культури та вдосконалення фахових компетентностей визначає ефективність функціонування бібліотек в умовах цифрових викликів [208, с. 240].

У сучасних умовах діяльності бібліотек професійна підготовка бібліотечних працівників потребує суттєвого розширення спектра необхідних знань і компетентностей. Зокрема, фахівець бібліотечної справи має володіти ґрунтовними соціогуманітарними знаннями, економічним мисленням, креативністю, високим рівнем дисциплінованості, відповідальності, комунікативними здібностями, ініціативністю, а також демонструвати сформовані етичні та естетичні орієнтири. Формування фахових компетентностей неможливе без належного рівня інформаційної та комп'ютерної грамотності. Саме тому одним із ключових завдань кадрової політики в бібліотечній сфері визначається забезпечення безперервного професійного навчання, системної перепідготовки й підвищення кваліфікації всіх категорій працівників, що сприятиме формуванню мотивованого, висококваліфікованого, інноваційно орієнтованого персоналу, здатного до нестандартного мислення та ефективного реагування на виклики цифрової доби [19, с.115].

Ще на початку 2000-х років В. Горовий акцентував увагу на тому, що імідж бібліотечного фахівця тісно пов'язаний із його науковою діяльністю та вмінням ефективно застосовувати інформаційні технології з метою забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки органів державної влади й управління [60, с.7].

На важливості інформаційно-комунікаційних компетентностей як базового елемента професійної діяльності бібліотекаря також наголошує Т. Виглежаніна [35, с.6]. У цьому контексті якісна реалізація фахових компетентностей постає як необхідна передумова розвитку інформаційної культури бібліотечного працівника.

Відповідно до Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, до основних фахових компетентностей віднесено здатність здійснювати аналітико-синтетичну обробку інформації в різних форматах, використовувати комп'ютерні технології, формувати управлінську документацію, забезпечувати ефективну ділову комунікацію, впроваджувати

PR-технології та інші соціально-комунікаційні інструменти, а також застосовувати методи системного аналізу в інформаційній діяльності [301, с.7].

Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 029 акцентує увагу на домінуванні організаційно-управлінських компетентностей: вмінні вибудовувати ефективну систему управління інформаційною, бібліотечною та архівною діяльністю; здійснювати керівництво відповідними структурними підрозділами в установах різного типу. Однією з важливих складових таких компетентностей є володіння сучасними комп'ютерними технологіями для розв'язання прикладних, управлінських, наукових і прогностичних завдань. Освітньо-професійні програми орієнтовані на опанування навичок проєктної, маркетингової діяльності та інформаційного моніторингу, тоді як освітньо-наукові – на здатність до проведення наукових досліджень, ефективної наукової комунікації, дотримання норм авторського права та формування цілісної професійної світоглядної позиції [300, с. 7].

Більшість традиційних форм підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців зумовлені необхідністю адаптації до змін у технологічних процесах, оновлення послуг і продуктів бібліотек. Проте трансформації, спричинені цифровою добою, потребують впровадження новітніх підходів до організації професійного навчання. Сучасний бібліотекар має виконувати функції навігатора в інформаційному середовищі, провідника інформаційної культури, консультанта у сфері бібліотечно-інформаційного обслуговування. До його професійного профілю входять уміння аналізувати великі обсяги даних, застосовувати цифрові технології, працювати на стику кількох професій, мислити креативно, досягати поставлених цілей, володіти іноземними мовами [19, с.112].

Згідно з дослідженнями НАН України, заходи з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників поділяються за трьома напрямками: інформаційно-комунікаційні технології, бібліотечно-інформаційне обслуговування,

міжбібліотечна взаємодія та професійна комунікація. За формами проведення вони включають загально бібліотечні заходи (науково-практичні конференції, постійно діючі семінари) та функціонально-прикладне навчання (огляди фахових видань, презентації нових надходжень) [235, с.51].

Важливим чинником модернізації бібліотек є залучення молодих фахівців, що відзначаються енергійністю, інноваційністю, високим рівнем цифрової компетентності. На думку Т. Новальської та Н. Бачинської, саме ці якості сприяють оновленню бібліотечної діяльності. Дослідниці підкреслюють важливість розвитку системи безперервної освіти через тісну співпрацю між вищими навчальними закладами та бібліотеками [212, с.19]. У цьому контексті В. Загуменна та І. Тимошенко представляють досвід організації програм перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців у НАКККіМ [94].

На основі соціологічних досліджень, проведених українськими бібліотеками, Г. Єрмолаєва [90] виокремлює ключові управлінські якості бібліотекаря як професіонала-менеджера, що поєднує високий рівень майстерності, морально-особистісну зрілість і фахову компетентність, необхідні для забезпечення динамічного розвитку бібліотеки та її персоналу. У свою чергу, І. Макєєва вбачає доцільним запровадження цілісної системи підвищення кваліфікації бібліотечних працівників з урахуванням рівня освіти, стажу та спеціалізації. Вона також наголошує на необхідності використання сучасних наукових джерел та врахування психологічних факторів – мотивації до навчання, активності та відповідального ставлення до фахового зростання [180, с.4].

Забезпечення належного рівня інформаційної культури бібліотечних фахівців значною мірою залежить від наявності цілісної та ефективно функціонуючої системи підвищення кваліфікації. В умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій бібліотеки активно впроваджують інноваційні форми та методи навчання, що сприяє формуванню сталого механізму безперервної дистанційної освіти. Серед основних переваг дистанційного формату навчання, порівняно з традиційним, виокремлюються

такі: підвищення продуктивності, індивідуалізація та адаптивність до конкретних освітніх потреб, наявність інтерактивного зворотного зв'язку, можливості групової взаємодії, доступ до експертних ресурсів, репозиторіїв знань, а також інших цифрових інструментів. Різноманітність форм дистанційного навчання охоплює онлайн-курси, вебінари, форуми, блоги, телеконференції, корпоративні портали, а також тематичні віртуальні платформи для професійного спілкування [19, с.115 - 116].

З 2020 року усі заходи з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників наукових установ НАН України здійснюються переважно в онлайн-режимі або у змішаному форматі (консультації, інформування, опитування, конференції, семінари, лекції тощо), що дозволяє забезпечити гнучкість, мобільність і доступність освітнього процесу [235, с.151].

Т. Гранчак акцентує увагу на тому, що сучасний бібліотекар має володіти не лише традиційними знаннями щодо книжкових фондів, але й орієнтуватися в інтернет- та краудтехнологіях, бути компетентним у сфері проєктної діяльності, PR-комунікацій, бібліотечної журналістики, івент-менеджменту, психології, а також володіти навичками підготовки грантових заявок. У підсумкових положеннях авторка пропонує створити на базі Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти Української бібліотечної асоціації єдину точку доступу до дистанційних спеціалізованих курсів для бібліотечних фахівців. Такий ресурс може функціонувати у вигляді відкритого інтернет-порталу з посиланнями на освітні програми, що організовані різними суб'єктами освітньої діяльності та відповідають актуальним професійним запитам [85].

Сучасне цифрове суспільство відкриває широкі можливості для професійного саморозвитку бібліотечних працівників, що безпосередньо впливає на рівень їхньої інформаційної культури. Зростання ролі інтернет-комунікацій, соціальних мереж і професійних онлайн-спільнот сприяє активізації дискусій, обміну ідеями, всебічному аналізу проблемних питань. Є. Кулик акцентує увагу на важливості не лише формальної чи неформальної, але

й інформальної освіти, яка реалізується через індивідуальну пізнавальну діяльність в межах повсякденного культурно-освітнього середовища. Особисті профілі бібліотекарів у соціальних мережах, а також тематичні сторінки бібліотек набувають функції ефективних інструментів підвищення професійної кваліфікації, оскільки сучасне професійне спілкування у мережі має значний освітній потенціал, що може бути використаний для безперервного фахового розвитку [137, с.37 - 38].

Підтримуємо апробовану досвідом позицію провідних фахівців НБУВ щодо перспективності таких напрямів удосконалення системи підвищення кваліфікації бібліотекарів, як впровадження сервісних інструментів для орієнтації користувачів у цифровому середовищі. Йдеться, зокрема, про розроблення інтернет-навігаторів, онлайн-путівників по довідково-бібліографічних та повнотекстових ресурсах, а також формування власних електронних ресурсів бібліотек, які сприяють підвищенню інформаційної обізнаності як фахівців, так і користувачів. [208, с. 223].

Таким чином, формування й функціонування системи розвитку професійних компетентностей бібліотечних працівників, що охоплює цифрову грамотність, інформаційну культуру й освітню мобільність, є важливою передумовою для забезпечення конкурентоспроможності бібліотек України в умовах інтеграції до глобального інформаційного простору.

Європейський досвід також акцентує увагу на важливості цифрової освіти: у Плані дій з цифрової освіти ЄС на 2021–2027 рр. визначено ключові напрями розбудови ефективної цифрової освітньої екосистеми. Серед них — створення відповідної інфраструктури, забезпечення доступу до цифрового обладнання, розвиток цифрових компетентностей освітян, створення якісного контенту, зручних і безпечних інструментів навчання. Особливу увагу приділено формуванню цифрової грамотності з раннього віку, критичному мисленню, розпізнаванню дезінформації, розумінню базових принципів обчислювальної освіти та технологій, заснованих на обробці великих даних, зокрема штучного інтелекту [378].

Актуалізація нових напрямів бібліотечного обслуговування в умовах цифрової доби потребує звернення до концепції «бібліотечного гуманізму», яку С. Хрущ [326, с.73] розглядає як світоглядну систему, засновану на гуманістичних засадах і загальнолюдських цінностях. Ця система реалізується у формуванні інформаційно-бібліотечного продукту, що відповідає потребам локальних і віддалених користувачів, із забезпеченням доступу до фондів і побудовою комунікації між бібліотекарем і читачем на принципах гуманізму. Запропоноване розуміння гуманістичної культури як складника інформаційної культури дозволяє поєднати ефективно задоволення інформаційних потреб користувачів із дотриманням морально-етичних норм у професійній діяльності бібліотекарів.

Проблема використання штучного інтелекту (ШІ) у діяльності бібліотек тісно пов'язана з рівнем сформованості інформаційної та цифрової культури як бібліотечних працівників, так і користувачів бібліотек. Це поєднання не лише логічне, а й органічне, оскільки впровадження інтелектуальних технологій передбачає наявність відповідних знань, навичок і ціннісних орієнтирів, що формують цифрову компетентність та культуру взаємодії з інформаційно-комунікаційними системами. ШІ виконує роль каталізатора цифрової трансформації бібліотек, змінюючи як форми, так і зміст професійної діяльності. Автоматизація аналітичних функцій, обслуговування запитів, управління електронними ресурсами, використання чат-ботів чи інтелектуальних пошукових систем – усе це вимагає від бібліотекаря не просто технічних умінь, а саме високого рівня інформаційної культури, яка включає: здатність критично осмислювати інформаційні потоки; розуміння алгоритмічної логіки інтелектуальних систем; етичну рефлексію щодо використання ШІ (конфіденційність, прозорість, упередженість даних).

На основі аналізу сучасної наукової літератури можна стверджувати, що штучний інтелект відкриває значні можливості для трансформації бібліотечної діяльності, зумовлюючи зміну традиційних підходів до обслуговування користувачів, управління ресурсами та забезпечення доступу до знань.

Загалом, у зарубіжних наукових публікаціях виокремлено кілька стратегічних напрямів упровадження ШІ у бібліотечну практику. По-перше, значну увагу дослідники приділяють автоматизації рутинних процесів — зокрема, каталогізації, індексації, семантичного аналізу документів, обробки запитів тощо. Використання алгоритмів машинного навчання та обробки природної мови (NLP) сприяє більш точному структуруванню інформації та полегшенню пошуку знань для кінцевих користувачів [369]. Це дозволяє бібліотекарям зосередитися на складніших аналітичних та консультативних функціях.

По-друге, в роботі бібліотек з користувачами активізується застосування чат-ботів і віртуальних асистентів на базі ШІ, які забезпечують цілодобове консультування, персоналізовані рекомендації та адаптивну навігацію ресурсами [395]. Такі технології покращують доступність послуг та підвищують задоволеність користувачів.

По-третє, особливої актуальності набуває використання ШІ для аналітики користувацької поведінки, передбачення запитів та вдосконалення колекцій відповідно до реальних потреб [393]. ШІ дозволяє бібліотекам функціонувати як динамічні, адаптивні системи в інформаційному середовищі.

Водночас науковці наголошують на етичних та професійних викликах, пов'язаних з упровадженням ШІ: питання конфіденційності, прозорості алгоритмів, упередженості даних та ризику втрати гуманітарної складової бібліотечної професії [406]. Дослідники підкреслюють потребу розвитку цифрової грамотності працівників бібліотек як передумови ефективної інтеграції інтелектуальних систем.

ШІ не витісняє бібліотекаря, але змінює його функції: від оператора баз даних до інформаційного навігатора, фасилітатора знань та аналітика інформаційних потреб. Бібліотекар повинен мати високий рівень цифрової культури, щоб налаштовувати й адаптувати ШІ-системи під потреби користувачів; інтерпретувати результати роботи ШІ (наприклад, алгоритмічні рекомендації); виступати посередником між користувачем і складною цифровою інфраструктурою. Відповідно, для ефективного використання

інтелектуальних інструментів у бібліотеках і користувач також має володіти основами інформаційної культури, для того, щоб розуміти принципи функціонування систем штучного інтелекту (навіть на базовому рівні), вміти оцінювати достовірність і релевантність отриманої інформації, дотримуватися етики інформаційної взаємодії (авторське право, приватність тощо). В такому контексті інформаційна культура забезпечує осмислену інтеграцію ШІ в бібліотечне середовище, не зводячи бібліотеку до технологічного майданчика. Вона виступає механізмом гуманізації цифрових процесів, зберігаючи пріоритети особистості, освіти, мислення й етичної взаємодії в інтелектуальному просторі.

За результатами опитування, 55,5% респондентів вважають, що бібліотекам потрібно більше впроваджувати новітні технології на основі штучного інтелекту (*Додаток 13, Рисунок 16*).

У контексті цифрової трансформації бібліотечної сфери процеси оцифрування відіграють провідну роль у забезпеченні глобального доступу до знань і інформації, долаючи бар'єри цифрового розриву. Особливо ефективними є спільні зусилля бібліотек у напрямках колективного управління, електронного публікування та документопостачання. Європейські бібліотечні установи реалізують низку стратегічних ініціатив на локальному, національному й міжнародному рівнях з метою підвищення доступності цифрових ресурсів для користувачів, що, своєю чергою, сприяє розширенню їхньої цільової аудиторії. Яскравим прикладом такої інтеграції є ініціатива «Європейська бібліотека», яка об'єднує 48 національних бібліотек європейських країн через єдиний цифровий портал, забезпечуючи глобальний доступ до національних колекцій.

Серед зразків успішного впровадження цифрових рішень у бібліотеках і архівах можна виділити декілька ключових проєктів. Так, Europeana функціонує як пан'європейська цифрова бібліотека, архів і музей, що надає доступ до понад 50 мільйонів об'єктів культурної спадщини. Платформа Europeana.eu виступає як єдиний портал до оцифрованих ресурсів культурної

спадщини з усієї Європи та за її межами. Основу ефективності цього проєкту становлять принципи відкритості, інституційного партнерства та впровадження інноваційних технологічних рішень, що забезпечують вільне використання ресурсів.

Іншим прикладом є цифрові колекції Британської бібліотеки (The British Library Digital Collections), які включають ініціативи зі сканування й оприлюднення цифрових копій рідкісних рукописів та інших цінних документів. Це забезпечує довготривале збереження культурних артефактів та відкритий доступ до них для науковців і широкого загалу.

Також заслуговує на увагу Цифрова публічна бібліотека Америки (Digital Public Library of America, DPLA), що об'єднує цифрові колекції бібліотек і архівів США з метою вільного доступу до культурної спадщини. Її успіх базується на засадах відкритості, міжінституційної співпраці та стандартизації цифрових ресурсів.

У межах аналізу міжнародних документів, присвячених охороні документної спадщини, Н. Varbuti [349] акцентує на тому, що культурна спадщина охоплює різноманітні форми ресурсів, отриманих у спадок із минулого, — як матеріальні, так і нематеріальні, а також цифрові (тобто ті, що народилися в цифровому середовищі або були оцифровані). Вона включає пам'ятки, об'єкти, місця, ландшафти, навички, знання, практики, прояви творчості, а також колекції, що перебувають під опікою як державних, так і приватних установ (музеїв, бібліотек, архівів). Ці ресурси є результатом тривалої взаємодії між людьми та середовищем і постійно змінюються. Їх соціальна, культурна, екологічна та економічна цінність зумовлює необхідність сталого управління, що розглядається як стратегічний виклик XXI століття.

Вагомим методологічним підґрунтям для системного обліку документної спадщини, що становить історичну та культурну цінність для України, стала розроблена фахівцями Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського методика створення та ведення Державного реєстру

національного культурного надбання (ДРНКН). Цей реєстр є інструментом державного рівня для обліку пам'яток історії та культури, які, як зазначає Г. Ковальчук, класифікуються відповідно до рівня їх значущості — світового, державного, регіонального або місцевого [122, с.70-71].

Активний розвиток процесів оцифрування інформаційних ресурсів сприяв зростанню наукового інтересу до феномену електронної бібліотеки. У найзагальнішому розумінні вона розглядається як багаторівнева інформаційна система, що забезпечує збір, збереження, організацію та доступ до документів, використовуючи комп'ютерні мережі та спеціалізовані сервіси для задоволення інформаційних запитів користувачів. Консультативний комітет з інформаційних технологій при Президенті США (President's Information Technology Advisory Committee, PITAC) визначає електронну бібліотеку як мережеве об'єднання електронних текстів, документів, зображень, аудіо- та відеофайлів, наукових даних і програмного забезпечення, що слугує ядром сучасного Інтернету та потенційно забезпечуватиме доступ до цифрових знань людства у майбутньому [88, с. 8]. У науковій літературі терміни «електронна бібліотека», «цифрова бібліотека» та «віртуальна бібліотека» нерідко вживаються як синоніми.

Згідно з положеннями ДСТУ 5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність: терміни та визначення», електронна бібліотека визначається як бібліотека, у якій документи зберігаються і використовуються в електронному форматі з можливістю дистанційного доступу [205, с. 13]. У стандарті ДСТУ 7448:2013 «Бібліотечно-інформаційна діяльність: терміни та визначення понять» поняття подається більш розгорнуто: електронна бібліотека трактується як інформаційна система, призначена для накопичення, систематизації, обліку, оброблення, зберігання, управління та використання електронних документів, а також для обслуговування користувачів засобами телекомунікацій [20, с. 9].

У контексті цифрової бібліотеки І. Лобузін розглядає її як складову інтегрованих проектів створення електронних бібліотек, акцентуючи на тому,

що попри спільні підходи до побудови таких систем, цифрові бібліотеки вирізняються специфічними характеристиками, пов'язаними з переведенням документів у цифрову форму та роботою з цифровими об'єктами різної природи [145, с. 50].

З огляду на глобальне значення цифровізації національних інформаційних ресурсів, проблематика електронних бібліотек набула пріоритетного значення в рамках діяльності Всесвітнього саміту з інформаційного суспільства та ЮНЕСКО. Г. Салата акцентує увагу на важливості міжінституційної співпраці провідних університетів світу (зокрема, Оксфордського, Мічиганського і Колумбійського), яка сприяла реалізації проєкту Digital Finding Aids Server. Цей проєкт забезпечив можливість одночасного пошуку архівних матеріалів, зокрема за інформацією з описових полів, а також у рукописних фондах, що значно спростило обробку інформації для широкого кола користувачів, включаючи бібліотечних, архівних, музейних працівників і науковців [293, с.35].

В умовах зростання глобальних геополітичних викликів одним із ключових завдань, що постають перед сучасними українськими бібліотеками, є збереження культурної спадщини, зокрема її документної складової. Згідно з чинним українським законодавством [268], культурна спадщина трактується як сукупність об'єктів, що передані людству від попередніх поколінь і мають значущу цінність з археологічного, історичного, мистецького, наукового, етнологічного, архітектурного чи естетичного погляду, зберігаючи при цьому свою автентичність. Реалізація цього завдання передбачає активне впровадження електронних бібліотек і формування відповідного рівня інформаційної компетентності фахівців бібліотечної галузі, що дозволить підвищити ефективність їх функціонування.

У «Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року» закріплено орієнтир на збереження національного культурного надбання у формі документних ресурсів. Відповідно до цього стратегічного курсу передбачено реалізацію низки ключових ініціатив: створення на

загальнодержавному рівні умов для фізичного збереження цінних і рідкісних бібліотечних фондів; формування Державного реєстру національного культурного надбання в частині книжкових пам'яток України; розроблення та впровадження Державної цільової програми створення Національної електронної бібліотеки. [277].

У порівнянні з традиційними бібліотечними установами електронні бібліотеки мають низку функціональних переваг. Зокрема, вони забезпечують оперативну доставку інформації безпосередньо до місця її запиту; значно розширюють можливості пошуку та оброблення інформації; створюють умови для колективного використання ресурсів, що дозволяє зменшити необхідність фізичного дублювання рідкісних або мало використовуваних матеріалів. Окрім того, електронні бібліотеки гарантують доступ до унікальних документів, які раніше потребували безпосереднього відвідування місця їх зберігання; сприяють розширенню доступу користувачів до фондів бібліотек і архівів через мережеві технології; дають можливість своєчасного оновлення інформаційних ресурсів у цифровому форматі, що є суттєво простішим у порівнянні з друкованими версіями. Інформація в електронних бібліотеках є доступною цілодобово та з будь-якого місця, а також може подаватися у різноманітних форматах — текстовому, графічному, аудіо- та відеоформаті [88, с.8].

В українському бібліотечному середовищі провідну роль у процесі цифрової репрезентації національної культурної спадщини відіграє Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Починаючи з 2010 року в цій установі проводилися цілеспрямовані дослідження, спрямовані на створення цифрової бібліотеки на основі фондів НБУВ та ресурсів спеціалізованих зібрань. Результатом цієї роботи стало формування концептуальної моделі та інформаційної архітектури національної електронної бібліотеки «Україніка». Основна мета цього проєкту полягає в систематизації та акумулюванні цифрових ресурсів про Україну, український народ і всі народи, що проживали або проживають на її території, незалежно

від мови та місця видання документів. Реалізація цього завдання дозволяє надати користувачам доступ до знань про історію, традиції, культуру, державотворчі процеси, науковий, економічний, соціальний та демографічний потенціал України, а також сприяє репрезентації досягнень українського народу в контексті світового цивілізаційного поступу.

Потенціал електронної бібліотеки «Україніка» ґрунтується на широкому комплексі книжкових, рукописних і документальних фондів і колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Саме ця багатогранна джерельна база зумовлює якісну відмінність фундаментального ресурсу «Україніка» від більшості інших українських електронних бібліотек. Наукові досягнення НБУВ у створенні динамічних бібліографічних баз даних охоплюють практично весь спектр української друкованої продукції за тривалий історичний період [106, с. 45]. Як зазначає К. Лобузїна, модель бази знань, закладена у «Україніці», забезпечує можливість проведення комплексних досліджень за різними критеріями – хронологічними, персональними та регіональними [147, с. 14]. Водночас структурна цілісність інформаційних ресурсів електронної бібліотеки доповнюється унікальним довідковим апаратом, зокрема енциклопедичною інформацією, що представлена у візуалізованому форматі.

Серед масштабних інформаційно-бібліотечних ініціатив НБУВ, яка виконує функцію головного наукового бібліотечно-інформаційного центру держави, варто також виокремити електронну бібліотеку «Наукова періодика України» та інформаційний портал «Наука України: доступ до знань».

У контексті повномасштабної агресії «Стратегія розвитку НБУВ на 2022–2025 роки» визначає одним із ключових завдань збереження національної документальної спадщини для прийдешніх поколінь дослідників, забезпечення відкритого доступу до джерел наукового, культурного та суспільно значущого змісту. Також серед стратегічних пріоритетів — створення інтегрованих цифрових ресурсів і сервісів, інтенсифікація процесів формування цифрових колекцій як складника

духовного та інтелектуального капіталу вітчизняної й світової науки і культури, з урахуванням актуальних досягнень у сфері знаннєвих технологій і цифрового суспільства. Важливими напрямками також визначено розбудову «Бібліотечного порталу та Репозитарію наукових праць НАН України», підтримку інноваційних проєктів, зокрема цифрової платформи для супроводу наукових досліджень, порталів «Наука України: доступ до знань», «LibNAS UA», а також електронних бібліотек «Україніка» та «Цифрові колекції історико-культурної спадщини» [306].

Попри виклики, що постали перед Україною в умовах війни, зберігається тісна інтеграція вітчизняної науки в міжнародний науково-інформаційний простір. Одним з ключових елементів забезпечення інформаційної підтримки наукових установ НАН України є корпоративний онлайн-доступ до передплачених баз даних провідних світових постачальників наукової інформації. За посередництва Державної науково-технічної бібліотеки України (ДНТБ України) продовжувалось надання доступу до електронних ресурсів, зокрема платформ EBSCO, Scopus, INSPEC, Web of Science, Springer Nature, що були передплачені Міністерством освіти і науки України [288, с. 42]. У 2022 році бібліотеки наукових установ, зокрема Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, надавали користувачам безкоштовний доступ до повнотекстових баз даних компанії Elsevier: Scopus, ScienceDirect, Researcher, Discovery, Researcher Academy, Mendeley [288, с. 18].

Досвід інших національних бібліотек також свідчить про ефективність цифрових інструментів у реалізації наукових, освітніх та культурних завдань. Так, у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого успішно функціонує електронна бібліотека «Культура України», побудована на інтегрованому принципі формування ресурсів, орієнтованих на широке коло користувачів. Вона виконує освітню, наукову та довідкову функції і сприяє забезпеченню рівного доступу до культурно-мистецьких ресурсів через

глобальні цифрові мережі, зважаючи на тенденції входження української культури до європейського та світового інформаційного простору [81, с.8].

У зіставленні функціональних особливостей електронних бібліотек «Україніка» і «Культура України» колектив авторів під керівництвом Л. А. Дубровіної підкреслюють, що перша виконує переважно просвітницьку й інформаційно-довідкову функції, заснована на стандартних бібліотечно-програмних рішеннях і використовує метадані традиційного бібліографічного опису, інтегруючи цифрові ресурси, створені публічними бібліотеками України. Натомість електронна бібліотека «Україніка» функціонує як база знань, зосереджена на наукових джерелах, освітньому контенті та ресурсах для гуманітарних досліджень. Її супровідний апарат включає розширений контекст (хронологічний, географічний, історичний, персональний), що ґрунтується на глибоких професійних знаннях бібліографів, книгознавців і архівістів НБУВ [85, с.301]. Завдяки спеціалізованій системі організації знань, «Україніка» залишається відкритою до постійного вдосконалення з метою підвищення ефективності пошуку інформації.

Погоджуючись із позицією авторів, варто наголосити на актуальності пошуку ефективних форм співпраці бібліотек із соціогуманітарними науковими установами, спираючись на досвід НБУВ, з метою репрезентації гуманітарних цифрових ресурсів як структурованої системи знань у цифровому просторі. Такий підхід сприятиме популяризації національної історико-культурної спадщини, розвитку інформаційної культури українського суспільства на загальнонаціональному рівні та формуванню української національної ідентичності як одного з ключових чинників протидії консцієнтальним загрозам сучасності.

Як зазначають провідні науковці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [106], формування та розвиток національного електронного бібліотечно-інформаційного простору є складним і багатоаспектним процесом, основною метою якого є збереження та актуалізація історико-культурної спадщини України. Проте реалізація цього процесу потребує

суттєвого удосконалення нормативно-правової бази, а також всебічної науково-методичної та організаційної підтримки. Повністю поділяючи позицію фахівців НБУВ щодо необхідності впровадження комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення бібліотечного сегмента національного електронного наукового простору, слід, однак, враховувати, що в умовах сучасних конспіраційних загроз особливого значення набуває не лише розширення доступу до українських електронних ресурсів, але й ефективне їх просування в цифровому середовищі. З цією метою доцільно розробити стратегічні заходи, що передбачають використання веб-аналітики та соціальних медіа для популяризації українського інформаційного продукту.

Водночас підтримується висловлена авторами ідея про те, що однією з ключових умов успішного розвитку сучасної бібліотеки є відповідність її діяльності суспільним запитам, а також активне просування та популяризація власних напрацювань у конкурентному інформаційному просторі. У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток культури некомерційного бібліотечного маркетингу, яка має стати складовою частиною інформаційної культури сучасної бібліотеки. Такий підхід спрямований на повноцінне задоволення інформаційних потреб користувачів, забезпечення стабільного функціонування бібліотеки як ключового інформаційно-комунікаційного інституту знання в умовах посиленої конкуренції.

Серед ефективних стратегій бібліотечного маркетингу, запропонованих дослідниками НБУВ [110, с.262], вирізняється управління іміджем бібліотеки, що знайшло відображення у наукових працях західних дослідників у контексті розвитку інформаційної корпоративної культури. До таких стратегій також належить налагодження взаємодії бібліотеки із засобами масової інформації як цільовою аудиторією, через яку формується позитивний імідж інституції. Саме ЗМІ розглядаються як один з найефективніших каналів просування бібліотечних ідей, послуг і репутації, а також встановлення партнерських зв'язків з іншими організаціями. На нашу думку, подальший розвиток співпраці бібліотек із медіа також сприятиме формуванню високого рівня

медіакультури в українському суспільстві, що в умовах цифрової доби є необхідною умовою інформаційного самозахисту громадян і держави.

Цифровізація бібліотечних фондів, що є однією з провідних тенденцій сучасної інформаційної доби, потребує додаткової уваги до проблем інформаційної безпеки. Вразливість цифрових бібліотечних систем становить потенційну загрозу як для бібліотек, так і для їхніх користувачів. Забезпечення безпечної роботи в цифровому середовищі ускладнюється зростаючими ризиками кіберзагроз і вимагає від бібліотечних працівників відповідних технічних знань і управлінських навичок. У цьому контексті безпеку електронної бібліотеки слід розглядати як багатоаспектний феномен, що потребує інтеграції технічних рішень із управлінськими підходами.

Перехід українських бібліотек від аналогової до цифрової моделі функціонування позначає рух від ізольованих локальних інформаційних середовищ до формування єдиного глобального медіапростору, відкритого до інтеграції з міжнародними інформаційними системами. Г. Салата підкреслює, що для повноцінного функціонування електронних бібліотек необхідно розв'язати низку проблем технологічного (наприклад, розроблення правил ідентифікації джерел, удосконалення форматів бібліографічного опису, присвоєння унікальних ідентифікаторів, захист електронних ресурсів), технічного (оцифрування традиційних видань і їх збереження) та правового (захист авторських прав) характеру [293, с.36].

Водночас рівень цифровізації вітчизняних бібліотек залишається недостатнім і не повністю відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства. Так, за даними про мережу бібліотек наукових установ НАН України, у 11 бібліотеках комп'ютери досі не підключені до мережі Інтернет, у 44 – відсутній доступ до локальної мережі установи, а користування електронними ресурсами можливе виключно у приміщеннях самих бібліотек. Лише в 29 установах обладнано комп'ютеризовані робочі місця для користувачів, принтери наявні у 59 бібліотеках, а сканери – лише у 32 із 84. Жодна з досліджуваних бібліотек не має спеціалізованих сканерів для

оцифрування рідкісних і цінних документів, включаючи фонди власних установ, що значно ускладнює формування цифрових колекцій і збереження національного наукового та культурного надбання [305, с.45].

У контексті інтеграції бібліотечних установ України та інших країн у цифровий медіапростір О. Мар'їна виокремлює два ключові напрями: створення мультисервісних цифрових ресурсів і активізацію соціокомунікаційної діяльності бібліотек у віртуальному середовищі. Науковиця підкреслює, що процес оцифрування культурної спадщини й накопичення цифрового контенту є однією з провідних тенденцій сучасного соціокультурного розвитку й виступає необхідною умовою поступу до глобалізованого інформаційного суспільства. Особливої уваги вона надає впровадженню інноваційних цифрових лабораторій — як фізичних, так і віртуальних або гібридних, — які не лише сприяють підвищенню динаміки наукової комунікації, а й зумовлюють трансформацію управління даними та зміну парадигми управління знаннями [184, с.26].

У сучасному зарубіжному бібліотекознавстві відзначається, що пандемія Covid-19 стала каталізатором інтенсифікації процесів віртуалізації бібліотечних послуг. У відповідь на нові виклики бібліотеки адаптували свою діяльність, пропонуючи віртуальні виставки, онлайн-заходи, цифрові навчальні ресурси, електронні книги, тематичні мультимедійні проекти та програми формування нових навичок, зокрема в галузі цифрової й інформаційної грамотності. Прикладом таких ініціатив є діяльність Бібліотечно-інформаційної асоціації Великої Британії CILIP (<https://www.cilip.org.uk>), яка реалізувала проекти National Shelf Service, віртуальні "прогулянки сторінками книг", організовувала літературні фестивалі й мистецькі події в онлайн-форматі, а також створила доступні освітні програми, спрямовані на розвиток цифрових компетентностей користувачів.

У межах проекту «Стратегії розвитку бібліотек наукових установ Національної академії наук України на 2023–2027 роки» акцентовано на

впровадженні нової сервісної моделі обслуговування, орієнтованої на дистанційні формати, модернізації бібліотечної інфраструктури, підвищенні активності бібліотек у соціальних мережах і посиленні інформаційного супроводу наукової діяльності установ. Зокрема, одним із пріоритетів є сприяння поширенню результатів вітчизняних наукових досліджень у міжнародному науковому просторі та інтенсифікація процесів створення цифрових наукових колекцій. Окремий розділ Стратегії присвячено розвитку кадрового потенціалу, зокрема шляхом створення сприятливого інформаційно-освітнього середовища для постійного професійного навчання бібліотечних працівників [305, с.64 - 66].

У сучасних умовах бібліотекарі виконують комплексні функції, пов'язані з виявленням, добором, отриманням, обробкою, організацією та поширенням інформації, що забезпечує цілісне управління знаннями. Основна місія бібліотечного персоналу полягає в управлінні потоками інформації, забезпеченні збереження та ефективного використання інформаційних ресурсів. На думку D. Oguche, A. Lamidi та R. Gabasa, якість професійної діяльності бібліотекарів значною мірою залежить від рівня їхніх фахових компетентностей, набутого досвіду, здатності до навчання й саморозвитку. У викликах, породжених глобалізаційними процесами, окреслюється потреба в системних заходах, спрямованих на посилення управлінського потенціалу бібліотечної галузі та розбудову адаптивної інфраструктури знань [437].

В умовах цифрової трансформації суспільства публічні бібліотеки зазнають суттєвих змін як у функціональному, так і в просторово-організаційному вимірах. Виходячи з основної місії задоволення інформаційних потреб користувачів, модернізація бібліотечного простору здійснюється з урахуванням новітніх моделей, що відповідають викликам цифрової доби. Особливе місце у цьому процесі посідають цифрові бібліотеки, які функціонують як ключові елементи в інфраструктурі інформаційного суспільства. На думку J. Kuzma, стратегічний вектор розвитку публічних бібліотек має трансформуватися від виключного надання доступу до знань до

виконання функції платформ, що забезпечують збереження та розповсюдження знань місцевих громад у глобальному інформаційному контексті з використанням технологій нового покоління [401].

Актуальними чинниками, що зумовлюють необхідність підвищення професійного потенціалу бібліотечно-інформаційних фахівців, є динамічне впровадження цифрових технологій у надання бібліотечних послуг, стрімке зростання обсягів інформації, трансформація комунікаційних засобів, а також зміна інформаційних запитів користувачів. У зв'язку з пріоритетним використанням цифрових ресурсів замість традиційних носіїв інформації, бібліотечні працівники повинні володіти високим рівнем інформаційно-аналітичних та технологічних компетентностей. Це передбачає здатність до ефективного пошуку, добору, структурування й оперативного надання інформації з електронних баз даних, а також забезпечення доступу до неї у зручний для користувача час. Крім того, бібліотекарі мають бути обізнаними у питаннях класифікації, каталогізації, індексації та реферування документів у цифровому середовищі [437]. Таким чином, бібліотечний фахівець постає як медіатор між інформаційними ресурсами та користувачем, що вимагає наявності розвинених інформаційно-комунікаційних компетентностей. Сучасні бібліотекарі повинні мати аналітичне мислення, креативність, комунікативність, здатність до роботи з різними цільовими аудиторіями. Підвищення фахової підготовки можливе завдяки організації бібліотечних шкіл, короткострокових курсів підвищення кваліфікації, тематичних семінарів, науково-практичних конференцій, круглих столів тощо.

Публічні бібліотеки України мають значний досвід у сфері цифрової просвіти населення, зокрема у навчанні користувачів основам комп'ютерної грамотності та навичкам роботи в Інтернеті. Протягом останніх трьох десятиліть вони активно забезпечують доступ до мережевих ресурсів і сприяють формуванню цифрових навичок у громадах. Починаючи з 2009 року, в рамках проекту Української бібліотечної асоціації в публічних бібліотеках функціонують Пункти доступу громадян до офіційної інформації, де

бібліотечні фахівці здійснюють консультативну та навчальну підтримку з використання державних електронних сервісів [15, с.8-10].

У цьому контексті значущим є проєкт «Дія. Цифрова освіта», реалізований у співпраці між Міністерством цифрової трансформації України та Українською бібліотечною асоціацією. У межах цієї ініціативи було укладено Меморандум про співпрацю між ключовими державними та громадськими інституціями, яким передбачено створення осередків цифрової грамотності на базі публічних бібліотек у всіх регіонах України. Серед завдань меморандуму – розвиток комунікації між органами державної влади та керівництвом бібліотек, технічне оснащення бібліотек і забезпечення їх підключення до Інтернету, залучення бізнес-структур до підтримки бібліотечної цифровізації, популяризація онлайн-сервісів, організація підготовки консультантів із цифрової грамотності [104].

Конкретним результатом співпраці стала загальнонаціональна кампанія з підвищення цифрової грамотності населення «Будь на часі!» [14], яка спрямована на популяризацію знань про цифрове середовище та розвиток ключових цифрових компетентностей. У межах програми «Дія. Цифрова освіта» бібліотеки використовують спеціалізовану освітню платформу (<https://osvita.diia.gov.ua>), де пропонуються навчальні серіали з розвитку цифрових навичок. Бібліотеки організують освітні заходи для користувачів, спрямовані на оволодіння комп'ютерною грамотністю, використання інтернет-сервісів, мобільних додатків, соціальних медіа тощо. Також публічні бібліотеки активно функціонують як ключові вузли Мережі хабів цифрової освіти, забезпечуючи доступ до ресурсу «Дія.Цифрова освіта» та здійснюючи навчальну підтримку користувачів.

Унікальним явищем в українському бібліотечному просторі стали хаби цифрової освіти — це простори, де кожен може вивчити навички цифрової грамотності та отримати доступ до сайту Дія.Освіта [197].

У професійній бібліотечній спільноті поняття «бібліохаб» набуває конкретного змістового наповнення, позначаючи інноваційний,

багатофункціональний бібліотечний простір, що виконує функції платформи для особистісного розвитку, соціальної взаємодії, реалізації громадських ініціатив, навчальної діяльності, творчості та змістовного дозвілля. Відповідно до підходу Л. Мажари, бібліохаб може розглядатися як особливий соціокультурний простір, покликаний сприяти підвищенню рівня освіченості та культурного розвитку громади, зміцненню соціальної згуртованості та інтеграції. З огляду на це, бібліохаб доцільно інтерпретувати як середовище формування інформаційної культури, у межах якого громади мають змогу генерувати та реалізовувати спільні проєкти, комунікувати, набувати нових знань і компетентностей, здійснювати саморозвиток і самовдосконалення. У такому контексті бібліохаб постає як соціокультурний, інформаційний та освітній центр, що виконує функції простору креативного навчання, самовираження, комунікації, громадянської активності та змістовного дозвілля [179].

За результатами опитування, 78,9 % респондентів підтримують ідею розвитку бібліотек як хабів громад (*Додаток 13, Рисунок 27*).

Освітні сервіси Хабів цифрової освіти зосереджені на розвитку цифрових компетентностей, які визначаються як інтегрована здатність особистості, сформована у процесі навчання, що поєднує знання, практичний досвід, цінності й ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися у повсякденній діяльності [15, с.35].

Важливим інструментом для оцінювання рівня цифрової грамотності є національний тест «Цифрограм», який розроблено на основі європейської рамки цифрових компетентностей DigComp 2.1 і адаптовано українськими фахівцями. Учасники тестування отримують електронний сертифікат, що засвідчує рівень володіння цифровими навичками [333]. Додатковим засобом самооцінювання є інструмент Digital Competence Wheel, який надає уявлення про спектр затребуваних у цифрову добу навичок. Тестові завдання спрямовані на перевірку операційної обізнаності користувача, його здатності

застосовувати цифрові інструменти на практиці, що дозволяє отримати об'єктивне уявлення про власний рівень цифрової компетентності [291].

Структура цифрових компетентностей охоплює шість ключових доменів: базову комп'ютерну грамотність; інформаційну грамотність і роботу з даними; створення цифрового контенту; цифрову комунікацію та взаємодію; цифрову безпеку; а також вирішення проблем і навчання впродовж життя в цифровому середовищі.

Тематика навчальних курсів, які пропонуються в бібліохабах, є надзвичайно широкою та актуальною. Вона охоплює такі напрями, як безпека в Інтернеті та кібербезпека для різних вікових категорій; протидія пропаганді та маніпуляціям; навички пошуку інформації у мережі; користування сервісами інтернет-банкінгу; встановлення програмного забезпечення; навігація в електронних каталогах, базах даних і цифрових застосунках, зокрема у межах платформи «Дія» [15, с.37]. Значну увагу також приділено формуванню навичок створення цифрового контенту – інформаційних продуктів у цифровому форматі, що є важливою складовою розвитку цифрової грамотності [15, с.59].

Одним із вагомих прикладів реалізації заходів із підвищення рівня інформаційної культури є дворічний проект «Розвиток спроможності бібліотек – Хабів цифрової освіти», ініційований Українською бібліотечною асоціацією за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та проекту «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні». За результатами підсумкової зустрічі в межах цього проекту було підкреслено роль бібліотек як унікальних майданчиків для розвитку цифрових навичок населення й забезпечення доступу до електронних ресурсів і мережевих послуг. Водночас акцентовано на необхідності посилення інституційної спроможності самих бібліотек, які виступають базовими платформами для функціонування Хабів цифрової освіти по всій території України [236].

Реальним проявом процесів цифрової трансформації бібліотечної галузі в Україні є ініціатива Міністерства цифрової трансформації спільно з компанією FAVBET – проєкт «Цифровізація бібліотек», що має на меті комп'ютеризацію бібліотечних закладів. На сьогодні в Україні функціонує понад 15 тисяч публічних бібліотек, більшість із яких – сільські, і лише близько 30% мають комп'ютерне оснащення та доступ до інтернету. Забезпечення бібліотек сучасною комп'ютерною технікою та високошвидкісним інтернетом є необхідною умовою для їх модернізації, цифровізації архівних фондів і підтримки актуальності бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві [280].

За результатами опитування, серед технологічних новацій у бібліотеках респондентів найбільше цікавлять чат-боти для пошуку книг (55,6%), технології доповненої реальності (23,3%) та технології штучного інтелекту (18,9%) (*Додаток 13, Рисунок 28*).

У контексті трансформаційних змін, що відбуваються в діяльності бібліотек у цифрову епоху, особливу увагу привертає позиція С. Хрущ, яка наголошує на важливості надання консультаційних послуг, спрямованих на подолання цифрової нерівності та забезпечення цифрової освіти населення. Реалізація таких функцій вимагає наявності відповідних цифрових навчальних засобів і підготовлених фахівців-консультантів, здатних ефективно супроводжувати процес формування цифрових компетентностей користувачів [326, с. 74].

У зарубіжному бібліотекознавчому дискурсі [424] питання підвищення цифрових навичок бібліотекарів розглядається як ключовий чинник забезпечення ефективного доступу до інформації та формування цифрової грамотності населення. Зокрема, підкреслюється потреба у вдосконаленні професійної підготовки бібліотечних працівників для подолання новітніх соціальних викликів, включаючи веб-грамотність. У цьому контексті спостерігається еволюція концептуальних уявлень про цифрову грамотність, яка спочатку сприймалася як складова частина інформаційної грамотності.

Однак із часом у різних академічних середовищах, зокрема в галузях освіти та культурології, цифрова грамотність отримала самостійне теоретичне осмислення, відмінне від традиційного інформаційного підходу. Найбільш виразною відмінністю стало переорієнтування з акценту на споживання інформації до її активного створення та продукування.

Цифровізація соціуму супроводжується формуванням нових форматів соціальної взаємодії та інституалізацією інформаційних центрів, серед яких бібліотеки відіграють провідну роль. У структурі цих змін бібліотеки виступають як простори, що сприяють розвитку культури комунікації та забезпечують умови для безперервного навчання громадян. Завдяки відкритості та доступу до достовірних джерел інформації, бібліотека постає як середовище інтеграції навчальних і практичних навичок, необхідних у динамічному сучасному суспільстві. У зв'язку з цим, колектив українських дослідників, об'єднаних навколо Української бібліотечної асоціації, на основі аналізу світового досвіду розробив модель бібліотеки як комплексного середовища, що об'єднує чотири функціональні простори: навчання, натхнення, зустрічей і подій [335].

З метою розвитку інформаційної культури користувачів, бібліотечні фахівці активно впроваджують інноваційні форми діяльності, зокрема віртуальні довідкові служби, які забезпечують оперативні відповіді на бібліографічні запити. Значного поширення набули мультимедійні сервіси, що дають змогу організовувати віртуальні екскурсії, створювати цифрові галереї, відеолекції, навчальні курси, а також проводити відеоконференції. І. Ярема пропонує розглядати інноваційні напрями бібліотечної роботи як такі, що ґрунтуються на нестандартних, креативних ідеях, що виходять за межі усталених канонів. До таких форм належать бібліотечні флешмоби (зокрема флешбуки), веб-квести, віртуальні виставки, буктрейлери, бібліофреші, бібліомікси тощо [344, с.28].

У цьому ж контексті В. Добровольська та Л. Чередник роз'яснюють зміст окремих інноваційних практик: бібліофреш визначається як огляд нових

надходжень книжкового фонду, квест – як інтелектуальна гра з елементами спортивного орієнтування та логічного мислення, а бібліотечний флешмоб розглядається як засіб привернення уваги до бібліотеки як сучасного культурного інституту, здатного задовольняти новітні інформаційні потреби користувачів і сприяти популяризації читання [81, с.7].

Серед інноваційних засобів комунікації та промоції книги особливої уваги заслуговує буктрейлер – відеопродукт, що візуально репрезентує зміст книжки, використовуючи різноманітні мультимедійні інструменти (анімацію, відеоефекти, графіку тощо). Застосування буктрейлерів у бібліотечній практиці, а також організація тематичних конкурсів серед читачів сприяють розвитку культури читання, формують позитивне ставлення до книги як носія знань і цінностей, а також активізують інтерес до бібліотечного середовища загалом [29, с.23].

Таким чином, можемо визначити основні інноваційні онлайн та аудіовізуальні засоби, що активно використовуються бібліотеками задля підвищення рівня інформаційної культури користувачів (*Додаток 5*)

У відповідь на нові комунікаційно-культурні виклики, що постають перед сучасними бібліотеками, М. Толмач, ґрунтуючись на аналізі напрацювань вітчизняних та зарубіжних дослідників, окреслює перспективи впровадження нових цифрових спеціальностей. До них, зокрема, належать менеджер цифрових трансформацій, менеджер веб-контенту та веб-спільнот, а також фахівець із комунікації та взаємодії з громадами. Формування цифрової компетентності бібліотечних працівників у цьому контексті розглядається як ключовий чинник розвитку віртуального бібліотечного простору та забезпечення новітніх форм дистанційної взаємодії з користувачами [316, с.57].

З огляду на глобальні трансформації, притаманні цифровій добі, Міністерство цифрової трансформації України ініціювало проєкт цифрової модернізації бібліотечної та видавничої сфер під назвою «е-Книга». Ініціатива передбачає низку стратегічних рішень, серед яких: впровадження

автоматизованої бібліотечної інформаційної системи, створення Української цифрової бібліотеки, електронного каталогу книжкової продукції на національному ринку, а також автоматизація процесу подання заявок на отримання грантів. Проєкт також охоплює кілька підпроєктів, серед яких – електронна картотека бібліотек і видань, спеціалізована система для роботи з проєктною документацією та платформа Української цифрової бібліотеки, яка забезпечуватиме доступ до сучасної української та перекладної літератури, а також до шкільних підручників через мобільний застосунок або веб-інтерфейс [281].

Українська цифрова бібліотека, створена за ініціативи Українського інституту книги, надає користувачам можливість ознайомлюватися з класичними та сучасними творами українських і зарубіжних авторів. Для доступу до повнотекстових матеріалів необхідно встановити безплатний додаток для операційної системи Android. Незареєстровані користувачі можуть переглядати лише описи видань, натомість зареєстрованим відкривається можливість завантаження текстів для офлайн-читання [321]. Таким чином, актуалізується базовий компонент інформаційної культури – культура читання.

У 2019 році за підтримки Української бібліотечної асоціації був створений онлайн-сервіс «Бібліотека для тебе – Library for You», який виконує орієнтаційну функцію, надаючи інформацію про розташування бібліотек і спектр їхніх послуг. Сервіс дозволяє здійснювати пошук за низкою критеріїв, зокрема: місцем розташування, типом і профілем бібліотеки, наявністю WI-FI, комп'ютерної техніки та інклюзивного доступу, а також за можливостями організації культурно-просвітницьких заходів [404].

На сьогодні платформа «Бібліотека для тебе» акумулює найбільшу базу даних бібліотек України, що включає понад 16 тисяч закладів, серед яких публічні бібліотеки та бібліотеки закладів вищої освіти. Завдяки використанню інтерактивних фільтрів, користувачі мають можливість здійснювати цілеспрямований пошук бібліотеки відповідно до власних

запитів, зокрема за територіальною ознакою, типом та спеціалізацією закладу (наприклад, дитячі, технічні, університетські тощо), за площею та кількістю місць для організації заходів, а також наявністю WI-FI-зони та комп'ютерної техніки. Одним із можливих векторів подальшого розвитку зазначеного онлайн-сервісу ініціатори проєкту вбачають створення єдиної пошукової системи для електронного пошуку книжкових видань у бібліотеках України [72].

У контексті цифрової модернізації бібліотечної галузі І. Ярема акцентує увагу на доцільності запровадження інновацій в організаційній, сервісній, продуктній, технічній та бізнесовій складових функціонування публічних бібліотек, орієнтованих на розширення комунікації з користувачами через багатоканальні цифрові засоби. Йдеться, зокрема, про використання офіційних вебсайтів, блогів, соціальних мереж, месенджерів, онлайн-платформ, медіаканалів, а також популярних відеоплатформ, таких як ТікТок та YouTube. Цифрова модель функціонування бібліотеки передбачає ефективну інтеракцію з віддаленими користувачами, забезпечуючи їм рівний доступ до бібліотечних послуг нарівні з відвідувачами, які фізично присутні в бібліотечному просторі [345, с.56].

О. Мар'їна підкреслює значущість партнерської моделі взаємодії бібліотеки з користувачами як одного з чинників підвищення рівня їхньої інформаційної культури. На її думку, використання широкого спектра вебтехнологій дозволяє налагодити діалогічні зв'язки між установою та аудиторією, сприяти індивідуалізованій та колективній комунікації, вирішенню інформаційних запитів, обговоренню актуальних тем, а також удосконаленню інформаційно-аналітичного контенту бібліотеки [183].

Активна присутність бібліотек у цифровому медіапросторі нині є не просто трендом, а об'єктивною необхідністю, зумовленою динамічним розвитком сучасного інформаційно-комунікаційного середовища. У зв'язку з цим інформаційно-комунікаційна діяльність публічних бібліотек України

розвивається за інноваційними напрямками, орієнтованими на впровадження креативних форм взаємодії з користувачами.

Підвищення рівня інформаційної культури користувачів можливе за умови індивідуалізованого підходу до формування комунікаційного середовища, яке має бути дружнім, комфортним і доступним. У цьому контексті важливу роль відіграє поєднання інтелектуального та матеріально-технічного потенціалу бібліотек, а також професійна мотивація й позитивне ставлення бібліотечних фахівців до власної діяльності.

Серед ефективних засобів поширення інформації бібліотеки активно впроваджують аудіовізуалізовані формати, такі як подкасти, відеолекції, відеоблоги, буктрейлери та віртуальні виставки. Буктрейлер, як інноваційна форма популяризації книжкових видань, є коротким відеороликом, що презентує основні ідеї та сюжетні акценти книги з метою зацікавлення потенційного читача. Подкастинг, що набув популярності серед бібліотекарів, передбачає створення та поширення аудіо- та відеоматеріалів (переважно у форматах MP3 і Flash) через мережу Інтернет. Подкасти, як правило, мають тематичну спрямованість, визначену періодичність, авторське трактування змісту й сприяють більш усвідомленому засвоєнню книжкового контенту [215, с.20].

Ще одним інструментом підвищення рівня інформаційної культури користувачів є віртуальні виставки, які репрезентують тематично згруповані документи, електронні ресурси та інші інформаційні носії через вебтехнології у відкритому доступі в мережі Інтернет. Основною метою цих виставок є популяризація джерел, систематизованих за змістовими ознаками, для ознайомлення та подальшого використання віддаленими користувачами [215, с.10].

У практиці наукових бібліотек Національної академії наук України віртуальні виставки стали усталеною формою презентації фондів. Зокрема, бібліотека Інституту електрозварювання, окрім традиційних книжкових виставок, розміщує їх цифрові версії на своїй сторінці у соціальній мережі

Facebook, а також створює короткі відеоогляди до важливих подій національного та інституційного рівня [288, с.39].

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що в умовах цифрової трансформації публічні та наукові бібліотеки України активно адаптуються до викликів сучасного інформаційного суспільства, поступово перетворюючись на багатофункціональні інформаційно-комунікаційні центри. Інтеграція інноваційних цифрових інструментів, зокрема платформ із пошуку бібліотек, соціальних медіа, подкастингу, буктрейлерів, відеоблогів і віртуальних виставок, сприяє не лише підвищенню якості бібліотечних послуг, а й формуванню нових моделей взаємодії з користувачами. Сучасна бібліотека, використовуючи мультимедійні ресурси та інтелектуальний потенціал, забезпечує рівний доступ до знань для широкої аудиторії, у тому числі віддалених користувачів.

Особливого значення набуває персоніфікований підхід до користувачів, що передбачає створення сприятливого, комфортного середовища для комунікації, індивідуальне задоволення інформаційних потреб і залучення читачів до активної взаємодії з бібліотечним простором. Формування партнерських відносин між бібліотекою та користувачем, підтриманих широким спектром вебтехнологій, сприяє зростанню рівня інформаційної культури, розвитку критичного мислення, медіаграмотності та самостійності у користуванні інформаційними ресурсами.

Таким чином, діяльність сучасних бібліотек виходить за межі традиційних функцій і стає осередком цифрової комунікації, творчості, освіти та соціальної інтеграції. Це потребує постійного оновлення професійних компетентностей бібліотечних фахівців, упровадження нових технологій і збереження високих стандартів якості інформаційного обслуговування. Усе це засвідчує ключову роль бібліотек у розвитку інформаційного суспільства та забезпеченні сталого культурно-освітнього розвитку.

2.2. Культура управління знаннями в наукових бібліотеках

У контексті глобальних інформаційних трансформацій однією з визначальних характеристик суспільства знань постає пріоритет інтелектуального розвитку особистості та максимальне залучення її потенціалу до процесів самореалізації й самовдосконалення. Водночас нерівність у доступі до знань, спричинена дисбалансом інформаційних можливостей, поглиблює явище цифрового розриву, що у свою чергу провокує знаннєву нерівність, охоплюючи не лише доступ до інформації, а й освітні, дослідницькі, мовні та культурні аспекти. У таких умовах успішний розвиток наукових бібліотек значною мірою залежить від їхньої здатності оперативно адаптуватися до динамічних змін середовища, впроваджуючи інноваційні моделі діяльності. Вибір і реалізація таких моделей обумовлюється політикою розвитку наукових установ, стратегією закладів вищої освіти, місією бібліотек, а також актуальними потребами академічної спільноти.

Особливої актуальності набуває дослідження взаємозв'язку інформаційної та організаційної культури в контексті діяльності наукових бібліотек, оскільки цей зв'язок визначає пріоритетні напрями їх функціонування. У міжнародній науковій практиці [370] переважно вживається термін «академічна бібліотека», який позначає бібліотеку, що функціонує при вищому навчальному закладі й виконує функції підтримки навчального процесу та наукових досліджень. В українському ж законодавстві (ст. 6 Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу») [252], бібліотеки за призначенням поділяються на публічні та спеціальні, серед яких виокремлюються бібліотеки науково-дослідних установ, академій наук, навчальних закладів, підприємств тощо. У цьому дослідженні використовується термін «наукові бібліотеки» для позначення бібліотек, що функціонують у межах академій наук і системи вищої освіти, зважаючи на

усталене вживання цього поняття в українському науковому дискурсі, зокрема щодо бібліотек НАН України [287, с.36].

Відповідно до статистичних даних, в Україні у 2021 році функціонувало 180 бібліотек вищих навчальних закладів, 171 медична бібліотека всіх типів та 96 бібліотек НАН України (включно з НБУВ), 163 бібліотеки НААН [17].

Формування інформаційних компетентностей у наукових бібліотеках закладів вищої освіти має низку специфічних рис, пов'язаних із організаційною структурою університету, особливостями координації діяльності, соціально-психологічними чинниками та комунікативною динамікою. Університетський освітній простір сприяє не лише обміну знаннями між учасниками освітнього процесу, а й активізує міжінституційні зв'язки в межах глобального освітнього середовища.

Сучасний бібліотечний простір дедалі більше орієнтується на концепцію управління знаннями, що почала активно впроваджуватися з 1990-х років і сьогодні слугує теоретичною основою інноваційної діяльності наукових бібліотек. Згідно з класифікацією К. Лобузінної [148, с.47], у світовій науковій традиції розрізняють три підходи до управління знаннями: європейський, який акцентує на оцінюванні капіталу знань; американський, зорієнтований на технології використання знань для підвищення ефективності роботи; японський – заснований на створенні нових знань як інноваційної цінності. У цьому контексті концепція П. Друкера [83] щодо «працівників знання» також є показовою: знання стає ефективним ресурсом лише за умови його спеціалізації та практичного застосування в командній взаємодії. Тому у суспільстві знань ключову роль відіграє безперервна освіта, а справді освіченою вважається та особа, яка продовжує навчання упродовж усього життя.

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що розвиток наукових бібліотек у сучасному цифровому та інноваційному контексті потребує цілісного підходу, який враховує не лише інфраструктурні

трансформації, а й глибоку інтеграцію знаннєвих процесів у структуру освітніх та наукових інституцій.

У сфері бібліотечної діяльності управління знаннями розглядається як інтеграція інноваційного та комунікаційного менеджменту з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на збирання, оброблення, трансформацію, передачу та ефективне використання інформації. Такий підхід забезпечує формування нового знання та його раціональне застосування. Модель управління знаннями, орієнтована на оптимальне використання інтелектуальних ресурсів, реалізується у тісній взаємодії університетських бібліотек з освітніми структурами, оскільки інтелектуальний капітал університету формується насамперед за рахунок людського капіталу (освітній та науковий потенціал, професійна компетентність персоналу) та інфраструктурного капіталу (корпоративна культура, управлінські механізми, інформаційно-технологічна база, цифрові комунікаційні системи).

І. Нонака, Р. Тоґама та Н. Конно запропонували концептуальну модель створення знань, що складається з трьох ключових елементів: процесу перетворення неявного та явного знання; створення спільного контексту для знаннєвої взаємодії; а також ресурсів, результатів та модераторів, що впливають на цей процес. Явне знання охоплює формалізовані структури – теорії, методики, алгоритми, технології, тоді як неявне знання базується на культурі мислення, інтуїції, фаховій майстерності, що формується під впливом професійного досвіду й безперервного навчання. Створення нового знання відбувається у вигляді спіралі, що поєднує ці елементи, де провідним принципом виступає діалектичне мислення [434].

До категорії неявного знання належать знання, які не підлягають систематизації або формалізації, адже вони зумовлені особистісним досвідом і контекстом – інтуїцією, передбаченням, творчим осяянням. У сприятливому інтелектуальному середовищі, яке стимулює креативність, обмін ідеями та знаннями сприяє створенню нових знаннєвих продуктів. Враховуючи високий

рівень інтелектуального потенціалу викладацького складу університетів, неявне знання складає значну частину їхнього професійного ресурсу. У процесі активної взаємодії бібліотек з академічним середовищем відбувається трансформація неявних знань у явні завдяки застосуванню інформаційних систем, що забезпечують їх кодування, структурування, архівування. У межах знаннєвого простору університету явне знання фіксується в інституційних репозитаріях – наукових публікаціях, підручниках, лекційних курсах, базах даних, електронних листах, платформах університетських вебресурсів тощо. Це знання поширюється завдяки активній академічній комунікації: дискусіям, обміну досвідом, науковим конференціям, міжособистісним взаємодіям, що сприяє досягненню стратегічних цілей вищої освіти [154].

На думку А. К. Sharma, управління знаннями становить невід’ємний елемент знаннєвої стратегії багатьох бібліотек, адже концепція економіки, заснованої на знаннях, посідає ключове місце в сучасному глобалізованому світі. Сучасний статус бібліотеки більше не визначається лише обсягом її фонду, а охоплює безперервний онлайн-доступ до різноманітних джерел інформації. Традиційно управління інформацією було функцією бібліотек, а бібліотекарі та інформаційні фахівці позиціонуються як експерти у сфері пошуку, добору, організації, збереження, трансформації, поширення та надання інформаційних ресурсів. Їхні знання та розуміння потреб користувачів відіграють важливу роль у розробці та вдосконаленні інформаційних сервісів. ІТ-технології значно розширюють можливості знаннєвого управління, підвищують ефективність засвоєння знань, пришвидшують доступ до них і знижують вартість їх здобуття. У межах знаннєвої економіки бібліотеки дедалі більше уваги приділяють безперервному професійному розвитку персоналу, удосконаленню їхніх наукових компетентностей, а також реалізації потенціалу бібліотекарів як носіїв практичної мудрості [458].

Сучасний університет виступає інтерактивним онлайн-середовищем, у межах якого функціонують три основні групи суб’єктів: студенти, викладачі

та бібліотекарі, кожна з яких має власну роль у процесі формування інформаційної культури. Студенти розглядаються як кінцеві користувачі інформації, викладачі – як наставники у сфері інформаційної грамотності, а бібліотекарі відповідають за адаптацію та впровадження стандартів інформаційної компетентності. У контексті університетського управління знаннями ключовими аспектами є удосконалення організаційної структури управління, активізація науково-дослідної діяльності, розвиток системи професійного вдосконалення (як внутрішньої – самонавчання, наставництво, тренінги, так і зовнішньої – стажування, підвищення кваліфікації), створення електронних знанневих баз як прояву колективної інтелектуальної спроможності академічної спільноти, а також проведення аналітики ринку праці з метою вдосконалення фахової підготовки здобувачів вищої освіти.

У межах системи управління знаннями A. Kafashpoor, N. Shakoori та S. Sadeghian [398] виокремлюють чотири основні процеси: набуття знань (отримання актуальних знань із зовнішніх джерел), оцінювання (використання практик і дій, що підвищують прикладну цінність знань), застосування (впровадження знань у практичну діяльність) та захист (організаційні заходи, спрямовані на збереження внутрішніх знань та недопущення їх несанкціонованого чи хибного використання). У цьому контексті бібліотеки виступають важливими інформаційними посередниками, які здійснюють опосередкований вплив на ефективність функціонування університетів *(Додаток 6)*.

Порівняння понять «управління інформацією» та «управління знаннями» в діяльності бібліотек закладів вищої освіти дозволяє виявити їх специфіку: перше характеризується реалізацією заздалегідь спроектованих дій у відповідь на передбачувані запити, тоді як друге – ґрунтується на спонтанних, інноваційних рішеннях, що виникають у відповідь на непередбачувані обставини. Зважаючи на дослідницький характер діяльності академічних бібліотек, серед найбільш результативних практик управління знаннями можна виокремити: орієнтацію на безперервне самонавчання, що передбачає

обмін когнітивними моделями та розвиток навичок на основі неявних знань досвідчених фахівців; створення «бібліотеки знань» – спільного середовища для збереження та подальшого використання цінного досвіду; а також усвідомлення місії, що формується через оцінювання ролі бібліотеки її основними зацікавленими сторонами.

Один із перспективних напрямів розвитку системи управління знаннями в університетському середовищі полягає у формуванні спільнот практики – соціальних структур, учасники яких здійснюють обмін знаннями в межах спільної сфери інтересів. Такі спільноти є ключовими механізмами циркуляції як явних, так і неявних знань серед академічної спільноти, сприяючи ефективнішому використанню інтелектуальних ресурсів. Вони водночас підтримують освітню, наукову, адміністративну та організаційну діяльність. Важливою перевагою академічних бібліотек є їхній накопичений досвід, відкритість до інновацій та здатність оперативно впроваджувати нові технології у процес трансформацій. Бібліотекарі в академічному середовищі виконують важливу функцію підтримки інформаційної культури, активно сприяючи розвитку інформаційних компетентностей.

D. Dei та T. Walt наголошують, що університетське середовище за своєю природою є сприятливим для розвитку спільнот практики. Наявність сучасної інформаційної інфраструктури створює умови для природного обміну знаннями між учасниками освітнього процесу, а прагнення до пізнання є характерною рисою студентів, викладачів і адміністративного персоналу. До того ж у цьому середовищі зазвичай панує атмосфера довіри, що стимулює відкритість у поширенні знань. У такому контексті академічні бібліотеки не лише забезпечують інформаційні потреби університетської спільноти, а й репрезентують освітню місію закладу, зокрема через підтримку та розвиток інституційних репозиторіїв [373].

За результатами опитування, серед цифрових послуг бібліотек серед студентів найбільшою популярністю користуються електронні каталоги та он-лайн доступ до книг та журналів (*Додаток 13, Рисунок 3*).

У останні роки ключовими напрямками організації культури управління знаннями в сучасній системі вищої освіти є наступні: когнітивний (вивчення природи знань, здатність керувати знаннями, інформаційною культурою тощо); організаційний (дослідження організаційної культури університетів, що передбачає розробку ефективних моделей управління вищими навчальними закладами та вищою освітою); технологічний (дослідження можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у накопиченні, передачі та управлінні знаннями) (*Додаток 7*).

Однією з фундаментальних характеристик університетів є їхня здатність не лише відповідати актуальним суспільно-технологічним викликам, а й формувати випереджувальні стратегії розвитку. Зміни у сфері інформаційно-комунікаційних технологій суттєво трансформували функціонування інформаційних центрів у закладах вищої освіти, змусивши наукові бібліотеки розширити спектр своїх послуг, інтегруючи цифрові рішення для полегшення доступу користувачів до інформаційних ресурсів. У цьому контексті Д. Солов'яненко акцентує увагу на новій ролі академічної бібліотеки як соціального інституту: її функціональне призначення виходить за межі документно-комунікаційної системи, охоплюючи загальні процеси циркуляції знань у суспільстві. З огляду на це дослідник пропонує розглядати академічну бібліотек «не як певне місце, а як складну соціотехнічну систему, що обслуговує численних учасників науково-освітнього процесу» [299, с.5]

За результатами опитування, у цифрових ініціативах бібліотек брали участь лише 14, 4% респондентів (*Додаток 13, Рисунок 18*), що свідчить про недостатню популяризацію бібліотеками своїх освітніх проектів з цифровізації. Опитані наголошують на покращенні цифрових проектів бібліотек, зокрема, доступі до ресурсів в онлайн-форматі (*Додаток 13, Рисунок 19*). Водночас, збільшення цифрових сервісів стало б мотивацією для відвідання бібліотек для 27, 8% респондентів, переважна більшість (52, 2%) віддає перевагу кращому вибору книг (*Додаток 13, Рисунок 20*).

Аналіз зарубіжної наукової літератури свідчить, що в межах управління знаннями в університетських бібліотеках особлива увага приділяється цифровій грамотності. Зокрема, V. Milenkova та V. Lendzhova зауважують, що поняття цифрових навичок і цифрової грамотності досі залишаються недостатньо концептуалізованими. Основна складність у визначенні цих понять полягає у їх динамічному характері, зумовленому стрімкими темпами розвитку цифрових технологій. Цей чинник ускладнює формування чітких критеріїв, що окреслюють необхідні навички та компетентності, і водночас вимагає постійної адаптації до нових практик. У зв'язку з цим цифрові навички трактується як концепція, що постійно еволюціонує. До суміжних термінів, які часто вживаються у цьому дискурсі, належать: технологічна компетентність, навички XXI століття, інформаційна грамотність, цифрова компетентність. Цифрова грамотність, таким чином, розглядається як процес набуття навичок користування цифровими технологіями [427].

Запровадження високотехнологічних бібліотечних сервісів у закладах вищої освіти актуалізувало питання рівня цифрової грамотності як серед користувачів, так і серед бібліотечного персоналу. Успішне засвоєння колективних знань, відкритість до обміну інформацією, ефективний пошук релевантної інформації та комунікаційна компетентність є важливими складовими, які мають враховуватися при формуванні стратегій управління знаннями. Такі стратегії мають бути засновані на відповідному рівні інформаційної культури – як індивідуальному, так і груповому та суспільному.

За результатами опитування, переважна більшість респондентів (53, 3%) оцінила власний рівень володіння цифровими навичками як середній, а 40% - як високий (*Додаток 13, Рисунок 21*).

Академічні бібліотеки відіграють важливу роль у сприянні формуванню інформаційної грамотності студентів, що, у свою чергу, забезпечує підготовку фахівців, здатних до безперервного саморозвитку та навчання протягом життя. Як підкреслюють I. R. Odede та G. Jiyane, уміння студентів ефективно користуватися цифровими інформаційними ресурсами є ключовим чинником,

що впливає на якість їх освітніх досягнень та майбутній професійний успіх у відповідних галузях. У цьому контексті цифрова грамотність трактується як критично важлива компетентність, що охоплює вміння знаходити, оцінювати, створювати та передавати інформацію з використанням цифрових технологій. Вона включає не лише базові знання у сфері програмного та апаратного забезпечення, але й орієнтацію у широкому спектрі цифрових застосунків – таких як текстові редактори, інструменти для створення презентацій, робота з веб-ресурсами тощо. Цифрова грамотність передбачає здатність здійснювати цілеспрямовані цифрові дії, що інтегруються в освітню, професійну та повсякденну діяльність [436].

За результатами опитування, переважна більшість респондентів (88,9 %) мають бажання вдосконалювати власну цифрову грамотність через бібліотеки (*Додаток 13, Рисунок 22*).

У дослідженні колективу авторів (B. U. Zan, H. Çolaklar, A. Altay, N. Taşkın) підкреслюється, що в умовах цифровізації університетські бібліотеки мають сприяти розвитку цифрової грамотності, яка виступає ключовим чинником ефективного доступу до інформаційних ресурсів. Для користувачів вона означає здатність ідентифікувати, аналізувати, оцінювати та інтегрувати цифрові дані, створювати нові знання і комунікувати в цифровому середовищі.

За результатами опитування, 65,6 % респондентів вважають, що бібліотеки повинні активно підтримувати цифрову грамотність (*Додаток 13, Рисунок 5*).

Водночас бібліотекарі мають виступати провідниками у сфері цифрових медіа, забезпечуючи інклюзивне навчання та адаптацію сервісів до рівня цифрової підготовки відвідувачів. Таким чином, університетські бібліотеки мають не лише забезпечувати доступ до інформації, а й сприяти безперервному професійному розвитку персоналу задля підтримки цифрових компетентностей усіх учасників освітнього процесу [482].

За результатами опитування, 31,1 % респондентів вважають, важливою роль бібліотек у формуванні цифрових компетентностей,; 63,3% зазначили,

що ця роль частково важлива, і лише 5% вважають її неважливою (*Додаток 13, Рисунок 5*).

Важливим чинником функціонування університетських бібліотек є використання новітніх технологій. Зокрема, колектив авторів на чолі з Ю. Горбанем досліджує використання технологій віртуальної та доповненої реальності (VR та AR) в організації медіапростору сучасних бібліотек. Автори аналізують приклади університетських бібліотек, які інтегрують VR та AR для створення навчальних середовищ, що сприяють залученню користувачів та розвитку цифрової творчості. Бібліотеки розглядаються як простори, де користувачі можуть створювати відео, подкасти, портфоліо, редагувати медіа та здійснювати віртуальні тури, що сприяє розвитку інформаційної культури та зменшує ризики навчання в порівнянні з традиційними методами [389].

За результатами опитування, на значній важливості цифрових послуг у бібліотеках наполягають 55, 6 % респондентів, 37, 8 зазначають, що це скоріше важливо, і лише для 7 % опитаних цифрові послуги не важливі (*Додаток 13, Рисунок 4*).

У сучасних умовах цифрових трансформацій здійснення науково-інформаційної діяльності вимагає від працівників наукових бібліотек не лише високого рівня професійної та комунікативної компетентності, а й знань з менеджменту, маркетингу інформаційних систем, володіння іноземними мовами та навичок роботи з новітніми цифровими технологіями (Т. Костирко). Досягнення такого рівня можливо лише за умови модернізації професійної підготовки у закладах вищої освіти та запровадження безперервного професійного навчання. Авторка пропонує триступеневу систему підвищення кваліфікації, яка поєднує інноваційну творчість, розвиток лідерського потенціалу бібліотекарів і використання інтерактивних форм навчання (онлайн-семінари, тренінги, віртуальні презентації, буктрейлери тощо) [130, с.110 - 111].

Варто зазначити, що інтернаціоналізація університетів є одним із способів «прищепити» передові знання, тим самим покращивши її

організаційну та інформаційну культуру. Приватні та професійні контакти запрошених дослідників збільшують інтелектуальний потенціал університетів та покращують місцеву інформаційну та організаційну культуру. Одним зі способів доступу до передових знань може бути міжнародний рух науковців з країн, що розвиваються, а також міжнародна мобільність студентів як спосіб збільшення неявних знань у країні [387]. Система освіти найкращим чином вирішує складні соціальні проблеми лише тоді, коли рішення досягаються спільними зусиллями вищих навчальних закладів на основі стійкого та ефективного міжвузівського партнерства, в якому активно задіяні і наукові бібліотеки.

За результатами опитування, майже всі респонденти (96,7%) вважають за необхідне розширювати співпрацю бібліотек з університетами та ІТ компаніями задля розвитку цифрової культури (*Додаток 13, Рисунок 24.*)

Аналізуючи значення інтернаціоналізації діяльності бібліотек закладів вищої освіти у контексті розвитку культури знань, Т. Опришко та Г. Тимофеева виокремлюють основні стратегічні напрями такої діяльності. Зокрема, до них віднесено: удосконалення бібліотечних сервісів; активну участь у міжнародних бібліотечних ініціативах, з особливим акцентом на ті, що спрямовані на забезпечення рівноправного доступу до інформаційних ресурсів та ідей; задоволення інформаційних потреб іноземних студентів і науковців; інтеграцію наукових публікацій вітчизняних дослідників до міжнародного наукового простору. У процесі інтернаціоналізації, як зазначають дослідниці, досягаються результати, які проявляються у таких компонентах: поєднання наукової та навчальної діяльності, підвищення якості академічної освіти, створення розвиненої інфраструктури, залучення талановитих науковців, стимулювання проривних досліджень. Усі ці досягнення спрямовані не лише на розширення функціонального потенціалу бібліотек, а й на забезпечення соціалізації, просвітницької діяльності та подолання цифрової нерівності [223, с.157-158].

У структурі освітнього середовища, відповідно до підходу L. Lauri, M. Heidmets та S. Virkus [402], домінують три типи інформаційної культури: інтегрована інформаційна культура, що забезпечує обмін інформацією в межах структурних підрозділів; проактивна інформаційна культура, зорієнтована на широке використання та поширення інформації як усередині організації, так і назовні; а також неформальна інформаційна культура, яка ґрунтується на неофіційних формах обміну інформацією. Інформаційна культура, згідно з цими підходами, впливає на рівень задоволеності працівників своєю діяльністю, якість управлінських рішень, індивідуальну продуктивність, оскільки вона визначає способи передачі інформації в організації, а також формує норми та цінності щодо її створення, обміну і використання. Рівень ефективності інформаційної культури залежить від обраної моделі лідерства і, відповідно, впливає на здатність організації до інновацій.

Враховуючи вказане, бібліотечні фахівці, здійснюючи підтримку розвитку інформаційної грамотності, опосередковано впливають на розширення можливостей академічного персоналу. Це зумовлює особливий статус бібліотек у системі інформаційного управління закладів вищої освіти. З одного боку, бібліотеки формують ключові інформаційні компетентності користувачів, з іншого – забезпечують ефективне управління науковою інформацією. Проведення курсів з інформаційної грамотності дозволяє бібліотекарям не лише підвищувати цифрову компетентність вчених, а й підтримувати їх під час процесів цифрової трансформації, демонструючи найкращі практики архівування, систематизації та організації інформаційних ресурсів.

За результатами опитування, 77, 9 % респондентів наголосили на необхідності он-лайн доступу до цифрових ресурсів (*Додаток 13, Рисунок 6*).

Прикладом успішної практики такого підходу є діяльність бібліотеки Національного університету «Острозька академія», яка створила спеціалізований електронний ресурс. Завдяки цьому ресурсові викладачі й

студенти отримали доступ до щомісячного оновлення бібліотечних фондів, електронних версій періодичних видань, що передплачуються бібліотекою, а також можливість ознайомлення з усіма наявними колекціями книг [1].

Зарубіжні дослідники також акцентують увагу на перевагах використання студентами електронних книг, що безпосередньо впливає на підвищення рівня академічної успішності. Зокрема, за спостереженнями Maharani Pratiwi Maksum, Najmudin та Bambang Sunarko [415], формування навчальних досягнень починається із залучення до особистісного практичного досвіду, що, у цьому контексті, реалізується через самостійне читання електронних книг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Це підтверджує тезу про те, що цифрова грамотність, за умови наявності надійної джерельної бази, є чинником якісного засвоєння навчального матеріалу, зокрема в процесі пошуку інформації.

За результатами опитування, постійно використовують електронні книги 47, 8% респондентів, 45, 6 % - користуються час від часу, і лише 6, 6% не користувалися електронними книгами (*Додаток 13, Рисунок 7*)

Одним із ключових компонентів інформаційної культури в системі управління знаннями є інформаційна компетентність. Вона розглядається як характеристика професійної діяльності, що охоплює вміння здійснювати ефективний пошук, структурування та адаптацію інформації відповідно до дидактичних цілей, організовувати навчання за допомогою різноманітних інформаційно-комунікаційних методів, а також використовувати різні джерела інформації, професійні інструменти й методичні комплекси. У цьому процесі бібліотекарі відіграють визначальну роль, адже саме вони підтримують студентів і викладачів у подоланні бар'єрів доступу до цифрових ресурсів та інформаційних послуг, сприяючи формуванню ефективного освітнього інформаційного середовища.

За результатами опитування, зручність цифрових сервісів бібліотек як посередню оцінюють 67, 8% респондентів, і лише трішки більше четверті оцінили як дуже зручні (*Додаток 13, Рисунок 8*)

У контексті діяльності Наукової бібліотеки Національного університету «Одеська юридична академія» значного розвитку набули напрямки, пов'язані із залученням бібліотечних фахівців до реалізації наукових проєктів університету, створенням електронних інформаційних ресурсів власного генерування, формуванням електронної бібліотеки, а також здійсненням інформетричного супроводу наукової діяльності. Результати веб-аналітики свідчать про високий рівень запитів користувачів до електронного каталогу, створеного на основі АБІС Unilib, інституційного репозитарію eNUOLAIR, повнотекстової електронної бібліотеки тощо. Крім того, у навчальному й дослідницькому процесах активно використовуються зовнішні цифрові ресурси, зокрема: Scopus, Web of Science, ScienceDirect, RapidILL, ProQuest, LexisNexis, Research4Life, SSRN, SAGE, Google Scholar тощо [204].

У західноєвропейському та американському академічному дискурсі усталеним є підхід до розуміння інформаційної культури як концепції, подібної до організаційної культури, але з акцентом на спільні уявлення, цінності, нормативні уставлення та моделі поведінки, які визначають сприйняття, управління та використання інформації в межах організації. Рівень ефективності інформаційної культури визначається якістю функціонування внутрішніх та зовнішніх інформаційних потоків, а отже, оптимальною вважається така культура, що забезпечує високу відповідність між інформаційною політикою організації та її місією, стратегічними орієнтирами та системою переконань, спрямованих на досягнення успіху.

У цьому контексті G. Oliver [439, с.364] запропоновано два підходи до тлумачення сутності інформаційної культури. Перший — це культура інформації, що охоплює систему цілеспрямованого й ефективного управління інформаційними ресурсами. Другий — культура як відображення системи цінностей, світоглядних настанов та форм поведінки, пов'язаних із обігом інформації. Водночас інформаційна культура, згідно з цим підходом, формується в будь-якій організації незалежно від того, чи сприяє вона ефективному інформаційному управлінню, і тому її не слід обмежувати

виключно вмінням користування інформаційними технологіями. Як структурний компонент організаційної культури, інформаційна культура відображає складність внутрішньої організаційної побудови — чим більш комплексною є структура організації, такої як університет, тим більшу кількість різнорідних інформаційних культур вона може включати. Зміст організаційної інформаційної культури детермінується широким колом змінних: історичним розвитком установи, її місією, особливостями лідерства, індивідуальними характеристиками персоналу, галузевою специфікою, а також національно-культурним контекстом. Додатково, ця культура формується під впливом когнітивних та епістемічних очікувань, що впливають на процеси виконання завдань і прийняття управлінських рішень. Наприклад, йдеться про стандарти інформаційної поведінки, критерії оцінки якості інформації, а також ціннісні уявлення щодо ролі інформації у професійній діяльності.

До ціннісних аспектів функціонування бібліотек закладів вищої освіти звертаються О. Воскобойнікова-Гузева та Н. Терещенко [48, с.40], які наголошують на тому, що бібліотека як елемент соціально-комунікативної системи суспільства керується загальновизнаними гуманістичними цінностями. Завдяки цим цінностям бібліотеки здатні гармонійно поєднувати різноманітні напрями діяльності, налагоджувати партнерські відносини з іншими соціальними інститутами, а також формувати унікальний кодекс етичних, комунікативних норм і принципів, що забезпечує її ідентичність у соціальній структурі.

Університетські бібліотеки в умовах сьогодення — це не лише традиційні книгозбірні, а передусім соціокомунікаційні платформи глобального масштабу, інтегровані у простір безперервної освіти, самоосвіти та соціального діалогу. У цьому контексті пріоритетними цінностями сучасних академічних бібліотек авторки визначають: колективний пошук знань, стимулювання міжособистісної взаємодії, організацію дозвілєвих практик та підтримку принципу безперервності навчання.

За результатами опитування, близько половини респондентів зазначили, що їм достатньо знань для використання цифрових ресурсів бібліотек, ще 44, 4 % оцінили свої знання як посередні, і 6, 7 % зізнались у низькому рівні цифрових знань (*Додаток 13, Рисунок 13*), що зумовлює необхідність поглиблення роботи бібліотек у напрямі формування цифрової культури читачів.

Як українські, так і зарубіжні дослідники одноставно наголошують на необхідності активної участі бібліотек ЗВО у розбудові е-науки. Однак акцентується, що у цих процесах бібліотекам не слід розраховувати виключно на фінансування від основного закладу, а необхідно формувати інноваційний портфель високотехнологічних проєктів, що можуть зацікавити зовнішніх інвесторів. Відповідно, за твердженням Д. Соловяненка, бібліотекам доцільно шукати перспективні ніші на інформаційному ринку, ініціювати власні або долучатися до спільних інноваційних розробок [299, с.20]. За таких умов доцільно розглядати інформаційну культуру бібліотек ЗВО не лише як окрему характеристику професійної діяльності, а як складову ширшого контексту організаційної культури, що визначає вектор стратегічного розвитку установи, її інноваційний потенціал та здатність до адаптації у цифровому середовищі.

Серед основних характеристик організаційної інформаційної культури слід виокремити наявність групової взаємодії, особливого «командного духу», що сприяє формуванню задоволеності від виконуваної роботи та гордості за її результати. До сутнісних елементів також належать високі стандарти якості праці, відданість організації, відповідність її ціннісним орієнтирам, а також готовність до змін як відповідь на виклики сучасності. У концепції К. Dalkir організаційна інформаційна культура розглядається як така, що включає важливий оціночний компонент, який охоплює соціальні очікування, стандарти, цінності та переконання, котрі інтегрують організаційні спільноти. Ключове значення в цьому контексті має спілкування — як внутрішнє, так і корпоративне — яке визначає соціальну структуру організаційної культури та формує потенціал до створення спільнот [371].

У дослідженні О. Воскобойнікової-Гузевої та Н. Терещенко проаналізовано систему ключових цінностей, що реалізуються у бібліотеці Університету Шеффілда. Серед них виокремлено: мотивацію, що здатна надихати користувачів на інтелектуальні відкриття та створення нових знань; автентичність, що гарантує якість і достовірність процесу творення знань і підтримує розвиток критичного мислення; зручність, що забезпечується завдяки впровадженню новітніх цифрових технологій та відкриває широкі можливості для доступу до інформації; ефективність, яка передбачає спрощення та здешевлення процесів наукового пошуку й дослідження [48].

Відповідно, ціннісний компонент діяльності бібліотек закладів вищої освіти виступає основою для формування організаційної інформаційної культури, що, у свою чергу, є підґрунтям для ефективного управління знаннями. У цьому зв'язку варто підкреслити важливість таких елементів організаційної культури, як довіра, комунікація, інформаційні системи та системи мотивації (винагород), які безпосередньо впливають на успішність процесів обміну знаннями. У наведеному контексті доцільним є звернення до широкого визначення інформаційної культури, запропонованого М. Yolande, яка розглядає її як сукупність знань і практичного досвіду (ноу-хау), що поділяються певною спільнотою та забезпечують здатність ефективно здійснювати пошук, ідентифікацію, оцінку, обробку й передавання інформації [480].

В умовах активізації міжнародної інтеграції вищих навчальних закладів наукові бібліотеки відіграють провідну роль у впровадженні концепції відкритості, яка охоплює відкриту освіту, відкриту науку та відкриті знання. Така філософія передбачає створення умов для відкритого доступу до навчальних матеріалів, результатів досліджень та наукових даних для всіх категорій зацікавлених осіб — як фахівців, так і широкої громадськості. Сучасна наукова діяльність дедалі більше спирається на використання великих обсягів даних та цифрових артефактів. У зв'язку з цим актуалізується феномен «великих даних» (Big Data) як складного соціотехнічного явища, що

включає великі масиви різномірної інформації, які потребують застосування прогресивних методів і технологій для їх збору, зберігання, обробки, аналізу та поширення [201].

За результатами опитування, ідею безкоштовного доступу до цифрових навчальних матеріалів підтримують 94,4 % опитаних (*Додаток 13, Рисунок 14*).

Забезпечення відкритого доступу до інформаційних ресурсів виступає не лише чинником підвищення прозорості проведення наукових досліджень, але й важливим інструментом запобігання проявам плагіату. У цьому аспекті Д. Соловяненко розглядає бібліотеку як багатофункціональну платформу, що забезпечує системний підхід до оприлюднення, зберігання та доступу до результатів наукової діяльності. Він акцентує увагу на створенні цілісної соціотехнічної системи обігу наукової інформації, найвищою формою якої є бібліотечний портал — технологічна надбудова, що інтегрує гетерогенні функціональні компоненти, які забезпечують ефективну реалізацію науково-інформаційної діяльності [299, с.5].

В означеному контексті заслуговують на увагу спільні проекти провідних наукових бібліотек України [70] щодо реалізації спільних проєктів, спрямованих на популяризацію досвіду у сфері наукометричних і бібліометричних досліджень. Такі проєкти сприяють об'єктивному відображенню публікаційної активності як окремих науковців, так і наукових установ загалом, що, своєю чергою, стимулює розвиток наукового потенціалу країни.

У межах наукової комунікації А. Петрушка виокремлює три ключові групи суб'єктів: авторів наукового контенту, наукову періодику та бібліотеки, які взаємодіють у межах синергетичної моделі. Автори здійснюють створення нового знання; наукові журнали забезпечують збереження, формалізацію та поширення результатів наукових пошуків; бібліотеки ж покликані здійснювати постійну просвітницьку діяльність, спрямовану на підвищення інформаційної грамотності авторів і членів редакційних колегій у питаннях

академічного письма, публікаційної етики та дотримання принципів академічної доброчесності [233, с.74].

Позиція Н. Батечко та М. Михайліченко щодо академічної доброчесності як багатшарового явища, що охоплює як внутрішню особистісну культуру, так і загальну академічну культуру в межах закладу вищої освіти, національного соціуму та міжнародного академічного середовища, видається науково обґрунтованою та актуальною. Як приклад реалізації академічної доброчесності на державному рівні автори наводять ініціативу Української бібліотечної асоціації — проєкт «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек», який має на меті активне залучення бібліотек до формування культури доброчесності в освітньому просторі України. Центральними завданнями проєкту є протидія академічному шахрайству, плагіату та проявам корупції у закладах вищої освіти шляхом організації тематичних тренінгів, інформаційних занять, професійних дискусій, конференцій та круглих столів за участю всіх суб'єктів освітнього процесу [6, с.30].

У межах зазначеної ініціативи, Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова впроваджує комплекс заходів, спрямованих на утвердження принципів академічної етики, прозорості, а також на профілактику недоброчесних практик у процесі написання наукових праць [98]. У глобальному контексті функціонування університетських бібліотек академічна доброчесність посідає провідне місце серед інституційних цінностей і розглядається як складова частина організаційної інформаційної культури, особливо у рамках реалізації інноваційних наукових ініціатив.

Згідно з аналізом практичного досвіду Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Т. Костирко та М. Жигалкіна визначають низку ключових напрямів реалізації культури академічної доброчесності: створення інституційного репозиторію відкритого доступу та електронного журналу; наповнення репозиторію

повними текстами дисертацій, авторефератів, монографій і наукових статей; розробка веб-навігатора «Ресурси відкритого доступу»; проведення онлайн-заходів, флешмобів, семінарів-презентацій і тренінгів, присвячених проблематиці академічної доброчесності [131, с. 192 - 193].

Цінним для практики є досвід бібліотеки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», описаний у В. Візнюк. Основні вектори діяльності бібліотеки у цьому напрямі включають візуалізацію простору за допомогою інформаційних матеріалів, проведення тренінгів, семінарів, воркшопів, обговорення конкретних кейсів із викладачами та студентами, а також оновлення вебресурсів, зокрема розділу «Академічна доброчесність» на офіційному сайті бібліотеки [39, с.22-23].

Аналітичний рівень дослідження процесів наукової комунікації в бібліотечному середовищі та сприяння інтеграції результатів наукової діяльності українських учених до світового інформаційного простору за допомогою бібліометричних інструментів демонструє діяльність Служби інформаційного моніторингу Наукової бібліотеки імені М. Максимовича. Особливу цінність цей досвід має з огляду на функціональну роль цієї бібліотеки як науково-методичного центру для бібліотек закладів вищої освіти державної форми власності, незалежно від їхнього відомчого підпорядкування. Як підкреслює С. Назаровець, одним із ключових завдань фахівців бібліотек є забезпечення доступу до глобальних наукових ресурсів, підвищення ефективності та результативності дослідницької діяльності, стимулювання зростання кількості публікацій у провідних наукових виданнях та покращення показників вітчизняної науки у міжнародних рейтингах [202, с.25].

Відповідно до положення про діяльність Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, серед її пріоритетних функцій – організація навчання користувачів інформаційній культурі, формування навичок роботи з різноманітними

джерелами інформації, як традиційними, так і електронними. Значну увагу приділено впровадженню комплексних культурно-просвітницьких програм, які виступають інструментом ефективної комунікації бібліотеки з широкою аудиторією користувачів. Такі програми сприяють формуванню інформаційного світогляду, духовного розвитку, творчого потенціалу молоді, а також розвитку навичок самоорганізації й комунікації, необхідних для здобуття знань, що забезпечують як професійне, так і особистісне зростання [244].

Міждисциплінарний підхід до розуміння феномену інформаційної культури та моделей управління знаннями в контексті діяльності наукової бібліотеки зумовлює багатовекторність його аналізу. До основних напрямів такого аналізу належать: інформаційний (як сукупність знань, умінь та навичок, задля ефективного задоволення інформаційних потреб), комунікаційний (володіння необхідним рівнем комунікаційної компетентності), технологічний (вміння та навички роботи в галузі ІТ), методологічний (науково-методичне забезпечення інноваційної діяльності), управлінський (ефективне управління інформаційними ресурсами) тощо (*Додаток 8*).

Університетські бібліотеки традиційно забезпечують неперервне навчання своїх користувачів щодо ефективного використання бібліотечних ресурсів. Відповідно, працівники таких бібліотек несуть професійну відповідальність за формування відповідних компетентностей у користувачів. Проте в умовах широкого застосування цифрових технологій ефективність взаємодії між бібліотекою і користувачем значною мірою залежить від рівня цифрової грамотності останнього. У зв'язку з цим наукові бібліотеки мають забезпечувати навчальні програми, адаптовані до рівня цифрових навичок різних категорій користувачів, з метою підвищення їхньої здатності до самостійного доступу до академічної інформації.

На думку М. Rafi, Z. JianMing і K. Ahmad, окрім володіння технологічними навичками та умінням користуватися цифровими

інструментами, інформаційна компетентність студентів в академічному середовищі може бути істотно підвищена завдяки інтеграції візуального навчання, використання технологій натхнення (Inspiration Technologies) і цифрових платформ, таких як Inspire Data. Це сприяє розвитку аналітичного мислення, організаційних навичок, здатності до обробки великих обсягів інформації та даних, розуміння складних понять, а також оперативного прийняття рішень [450].

За результатами опитування, 60% респондентів обирають гібридний формат навчання у бібліотеках, що поєднує як онлайн-курси, так і офлайн-лекції (*Додаток 13, Рисунок 15*).

Культура управління знаннями має забезпечувати не лише передачу знань, але і їх ефективне засвоєння. G. Fugazza та G. Saldanha слушно вважають, що академічні бібліотеки для створення системи управління знаннями можуть залучати системи електронного документообігу, корпоративні мережі й інтернет-сервіси, корпоративну пошту тощо. В означеному контексті варто наголосити на тісному взаємозв'язку інформаційної етики та конфіденційності, зокрема щодо ефективності гарантування захисту конфіденційності користувачів Інтернету, актуалізуючи проблему збереження принципів свободи та автономності в Інтернет-середовищі [380].

У контексті впровадження практико орієнтованого підходу до навчання наукові бібліотеки України, орієнтуючись на діяльність провідних методичних центрів, зокрема Наукової бібліотеки імені М. Максимовича, ініціюють заходи, спрямовані на підвищення рівня інформаційної культури студентської молоді. Ці заходи включають впровадження аналітичних підходів до оцінювання інформації, удосконалення навичок ефективної роботи з інформаційними ресурсами та мережевими інструментами, розвиток здатностей до створення нових знань і їх практичного застосування у професійній діяльності.

«Повсюдне навчання» («*Ubiquitous Learning*») – нова форма навчання, в основу якої покладено забезпечення доступу до навчальних матеріалів у будь-якому місці та в будь-який час за допомогою пристроїв бездротового зв'язку. Розробниками означеної ідеї виступив колектив провідних фахівців ВГО Української бібліотечної асоціації, Науково-технічної бібліотеки КПІ ім. Ігоря Сікорського та Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Одним з різновидів «повсюдного навчання» є мобільне навчання («*mobile learning*») – використання мобільних технологій як посередників у процесі викладання і навчання. Нові освітні тенденції позначаються і на основному елементі дискурсу освітньої політики в усьому світі – концепції навчання впродовж усього життя. І усі, хто прагнуть набути чи оновити знання, можуть це робити за допомогою масових відкритих онлайн-курсів – однієї з нових форм дистанційної освіти, що передбачає використання онлайн-середовища як простору для вивчення різних дисциплін [282, с.6].

Як зазначає К. Schwertner, важливою складовою технологічного рівня управління знаннями, яка має відігравати ключову роль в академічних бібліотеках, є цифрова трансформація знанневих ресурсів. Ефективність цифрового переосмислення управлінських процесів значною мірою залежить від наявності чітко сформульованої організаційної стратегії, орієнтованої на інновації. Особливістю цифрової трансформації є нормалізація ризику як складника організаційної культури. При цьому головні виклики, з якими стикаються бібліотеки, пов'язані не стільки з технологіями, скільки з людським чинником: опором персоналу до змін, дефіцитом знань, відсутністю належної мотивації, ресурсів та належного досвіду [455, с.392].

У сучасному академічному середовищі, що активно інтегрує підходи е-науки (e-science), саме бібліотечні фахівці дедалі частіше виступають координаторами процесів управління знаннями. Це зумовлює необхідність володіння компетентностями в галузі інформаційних технологій, метаданих, електронного архівування, дотримання норм авторського права,

форматування даних, їхнього цитування, каталогізації та забезпечення ефективного доступу до наукових баз первинної інформації. Оцифрування знаннєвих ресурсів вимагає від бібліотекарів не лише технічних навичок, але й розуміння особливостей управління науковими даними у відповідних галузях знань.

У цьому контексті перспективним напрямом для бібліотек закладів вищої освіти є використання технологій е-науки у бібліотекознавчих дослідженнях, зокрема у створенні інформаційно-насичених цифрових середовищ. Один з важливих напрямів таких досліджень полягає в аналітичній обробці великих масивів даних щодо взаємодії користувачів із бібліотечними ресурсами, що дає змогу будувати моделі користувацької поведінки та прогнозувати інформаційні потреби [299].

У міжнародному академічному дискурсі університетська бібліотека розглядається як динамічне середовище, яке прагне максимально задовольнити освітні, наукові та інформаційні потреби своїх користувачів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання забезпечення безпеки об'єктів інтелектуальної власності, що зберігаються в електронних ресурсах бібліотек. Дослідники А. Khan, М. Ibrahim та А. Hussain наголошують на важливості використання соціальних медіа як ефективного інструменту підвищення рівня обізнаності бібліотечних працівників у сфері захисту даних та інформаційної безпеки [400].

У контексті викликів цифрової епохи університети трансформуються у «розумні» організації, де інституційна структура ґрунтується на створенні метаінформації, систематизації потоків даних та їх ефективному використанні. Згідно з дослідженнями М. Deja, D. Rak і В. Bell, зростає значущість інформаційної та цифрової грамотності як результату освітньої діяльності бібліотекарів, що особливо актуалізується в умовах цифрової трансформації. У цьому процесі виокремлюються два рівні: на адміністративному рівні університети мають бути забезпечені відповідними цифровими компетентностями, необхідними для ефективного функціонування в умовах

впровадження технологій доповненої реальності, штучного інтелекту, роботизації, цифровізації та розвитку Інтернету [375].

Сьогодні все більше закладів вищої освіти в Україні позиціонують себе як науково-освітні центри, що активно розвивають дослідницький потенціал. Проте, як зауважує О. Бруй, в українських реаліях відчувається дефіцит фахівців інформаційного профілю, які володіли б практичним досвідом створення та підтримки інституційних репозиторіїв. У цьому контексті важливого значення набуває участь у професійних заходах — конференціях, семінарах, круглих столах — що сприяють обміну досвідом. Опрацювання теоретичних засад відкритого доступу до наукової інформації та оволодіння практичними інструментами її реалізації становить базовий етап на шляху до формування власних інституційних репозиторіїв [27].

Культура управління знаннями в академічному середовищі орієнтована на оперативне реагування на зміну зовнішніх умов шляхом поєднання досвіду минулого з аналітичним прогнозуванням майбутнього. Система управління знаннями охоплює процеси генерації (дослідження та навчання), аналізу (виявлення та впорядкування), засвоєння (використання та апробація), поширення (трансляція та розповсюдження) й оптимізації знань (оцінювання та удосконалення). Ефективність цього процесу значною мірою залежить від інтеграції аналітичних методів, що забезпечують виокремлення релевантних знань, їх класифікацію, організацію потоків, оцінку ефективності, а також систематизацію знаннєвого ресурсу. Проте аналітика втрачає сенс, якщо її результати не інтегруються у процес ухвалення рішень.

Особливість культури управління знаннями у вищій школі полягає в її двоаспектному спрямуванні: з одного боку, вона має забезпечувати ефективність внутрішніх освітніх процесів, з іншого — сприяти якісній професійній підготовці здобувачів освіти. Метою цієї діяльності виступає формування професійної та особистісної ідентичності випускника, що відповідає викликам сучасного глобалізованого суспільства. В умовах постіндустріальної епохи традиційні характеристики компетентності та

ідентичності поступаються таким особистісним якостям, як швидкість прийняття рішень, динамічність, гнучкість мислення, готовність до ризику, здатність до прогнозування та відмова від застарілих знань. У цьому зв'язку концепція професіоналізму зазнає суттєвих трансформацій, зокрема через співвіднесення цінностей університетської корпоративної культури із цінностями інформаційної культури, що є основою розвитку сучасних академічних бібліотек як з точки зору професійної діяльності, так і з позицій користувачького досвіду.

Технологічний вимір управління знаннями тісно пов'язаний з впровадженням інформаційних технологій, що зумовлює чотири основні напрями його еволюції: соціальне програмне забезпечення, консумеризацію знань, людський фактор та організаційні моделі діяльності. У такому контексті е-наука постає передусім як інфраструктура академічного партнерства. У цьому сенсі майбутнє наукової бібліотеки значною мірою залежить від її здатності виступати не лише як ефективний учасник дослідницького процесу, але й як посередник у взаємодії між різними суб'єктами наукового середовища — бібліотеками, науковими установами, обчислювальними центрами, агентствами з питань інтелектуальної власності тощо. Бібліотека здатна забезпечувати координацію та адміністрування ієрархії науково-дослідної спільноти, виступаючи ключовим елементом інноваційної екосистеми сучасного університету [299, с.21].

На думку провідних науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), сучасна роль і функціональне значення академічних бібліотек у формуванні національного наукового інформаційного простору визначаються їхньою здатністю до системного оновлення бібліотечно-інформаційної діяльності на основі впровадження інноваційних рішень. До актуальних викликів у цій сфері віднесено: необхідність інтенсифікації процесів створення електронного академічного середовища; імплементацію уніфікованих інформаційних технологій оброблення та репрезентації національного наукового документального контенту; подолання

технологічної відсталості у формуванні зведеного електронного каталогу; активізацію міжбібліотечної кооперації; розвиток корпоративних інформаційно-комунікаційних мереж тощо [287, с.36].

Підтримуючи позицію В. Копанєвої, слід наголосити, що побудова інтегрованої системи управління знаннями зумовлює переосмислення функціонального призначення бібліотек, акцентуючи на впровадженні інтелектуальних технологій генерації нових знань. Такі підходи надають бібліотеці рис як науково-дослідної установи, так і інформаційно-аналітичного центру. Особливу вагу в цьому контексті набуває кадрове забезпечення інтелектуалізованих процесів продукування знань, що, у свою чергу, посилює освітню складову діяльності бібліотек. Професійна підготовка й підвищення кваліфікації фахівців інформаційної сфери потребують активної участі бібліотек, використання сучасних форм безперервної освіти та сприяють формуванню нової концептуальної моделі бібліотеки в межах дослідницького університету [129, с.175].

Культура управління знаннями передбачає інституціалізовану співпрацю провідних національних бібліотек як багатопрофільних наукових центрів з закладами вищої освіти. Зокрема, НБУВ, виконуючи функції національного координаційного центру, системно реалізує низку ініціатив, що охоплюють організацію наукових заходів, упровадження спільного документообігу, залучення своїх фахівців до науково-педагогічної діяльності у ЗВО. Одними з ключових напрямів такої співпраці є створення наукової електронної бібліотеки; організація національного книжкового архіву цифрових ресурсів; розбудова загальнодержавної реферативної бази даних; уніфікація форматів бібліографічного опису; формування міжбібліотечної корпоративної науково-інформаційної мережі; а також реалізація масштабного проєкту «Наукова періодика України» [208, с.335–336]. Стратегічне значення для вітчизняної науки має ініційований НБУВ загальнонаціональний інформаційний ресурс «Наука України: доступ до

знань», інтегрований з базою даних «Бібліометрика української науки» [208, с.339].

Важливою умовою ефективного функціонування культури управління знаннями в академічному середовищі є науково-методичне керівництво. У цьому контексті актуальною видається позиція Г. Солоіденко та Т. Кулаковської, які підкреслюють провідну роль НБУВ у науково-методичному супроводі інформаційного забезпечення наукової діяльності в Україні. Серед основних принципів методичної роботи дослідниці виокремлюють: науковість (обґрунтованість рекомендацій на основі досліджень); актуальність (відповідність викликам сучасного розвитку бібліотечної справи в Україні та за кордоном); рекомендаційність (відмова від директивного підходу); диференційований підхід (урахування специфіки функціонування різних типів бібліотек); оперативність (швидке реагування на поточні виклики); системність (безперервна методична підтримка) [208, с.209].

На завершення слід зазначити, що, за переконанням провідних фахівців НБУВ, консолідація діяльності бібліотек України як цілісної системи досягається через єдине науково-методичне керівництво, уніфікацію нормативно-методичних засад технологічних процесів, спільну наукову діяльність у сфері бібліотекознавства, книгознавства, інформатизації бібліотек, збереження бібліотечних фондів, а також реалізацію системи безперервного професійного розвитку й підвищення кваліфікації бібліотечних працівників [208, с.222].

У сучасних умовах інтеграції наукових бібліотек до академічного середовища ефективним виявляється розширення партнерських форм співпраці з закладами вищої освіти. Так, О. Сокур та О. Клименко виокремлюють низку апробованих механізмів взаємодії бібліотек наукових установ Національної академії наук України з університетами, серед яких: книгообмін; спільне опрацювання фондів; освітньо-практична взаємодія у формі групових і індивідуальних занять, читання спецкурсів, проходження

студентами навчальної практики; забезпечення довідково-бібліографічного та бібліотечно-інформаційного обслуговування, зокрема через використання інформаційних ресурсів, консультаційні послуги; а також просвітницька та промоційна діяльність (організація ознайомчих заходів, екскурсій, квестів для студентів профільних спеціальностей) [298].

Одним із важливих напрямів взаємодії наукових бібліотек з академічною спільнотою є формування у студентської молоді навичок відповідального цифрового громадянства. Попри відносну новизну цієї концепції, вона набуває особливої ваги в контексті глобалізованого цифрового середовища, де йдеться не лише про технічну обізнаність, а й про етичне, критичне та безпечне використання цифрових технологій. У зв'язку з цим, бібліотечні фахівці мають активно долучатися до розроблення й імплементації освітніх програм із цифрової грамотності, спрямованих на забезпечення якісної підготовки студентів до функціонування в інформаційному суспільстві, адже цифрова грамотність є підґрунтям ефективного використання цифрових технологій в освітньому процесі [436].

У наукових розвідках F. Martin, T. Gezer і C. Wang акцентовано увагу на важливості формування цифрової ідентичності, що охоплює як самосприйняття особистості в онлайн-середовищі, так і зовнішнє сприйняття її цифрової активності. Відповідно до стандартів ISTE 2016, студенти повинні усвідомлювати довготривалий характер цифрових слідів своєї активності, а також відповідально формувати власну цифрову репутацію. З огляду на те, що цифрова ідентичність формується у процесі становлення переконань, самоідентифікації та взаємодії з цифровими інструментами, важливим завданням цифрової освіти є створення умов для усвідомленого й відповідального розвитку цієї ідентичності [417].

Зважаючи на сучасні інформаційні виклики, науковці В. Воронкова, О. Кивлюк та Р. Андрюкайтене виокремлюють низку принципів, дотримання яких сприяє вихованню цифрово грамотних і відповідальних громадян. Серед них: обережне ставлення до поширення інформації; критичне мислення щодо

контенту цифрового середовища; збереження персональних даних; безпечно користування мережею; просування позитивного контенту та доброзичливість у цифровій комунікації [43].

У віртуальних освітніх спільнотах користувачі мають змогу долучатися до інтерактивного обміну досвідом, ідеями та інформацією, що відповідає їхнім професійним потребам і запитам. Ефективна участь у таких спільнотах передбачає сформованість навичок самоорганізованого навчання, до складу яких входять планування, стратегічне мислення, мобілізація ресурсів, внутрішня мотивація, моніторинг прогресу та оцінювання результатів. Цифрові технології відкривають нові можливості для професійного розвитку студентів, сприяючи подоланню дисциплінарних, культурних та інституційних бар'єрів, створюючи умови для об'єднання педагогів та науковців у глобальні освітні спільноти з метою обміну знаннями та досвідом.

У «Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі», розробленій колективом науковців НАПН України, наголошується на необхідності впровадження спеціалізованих освітніх курсів, спрямованих на розвиток критичного та усвідомленого ставлення молоді до цифрового середовища. Серед запропонованих освітніх ініціатив – курси «Виховні можливості цифрового простору», «Основи медіаграмотності та критичного мислення як складові цифрової компетентності», «Переваги та ризики інтернет-колаборації» тощо [125, с. 20].

Управління знаннями в університетському середовищі передбачає активне використання соціальних мереж як інструменту обміну досвідом, що зумовлює потребу в сформованих навичках інформаційної культури у цифровому просторі. В умовах технологічної революції, що охопила глобальний освітній простір, значна частина викладачів і студентів активно використовує соціальні медіа — такі як Twitter, Facebook, а також платформи на основі програмного забезпечення wiki — для обміну знаннями. Це сприяє оптимізації кооперативних форматів взаємодії та забезпечує ефективну підтримку навчального процесу.

Соціальна взаємодія в академічному середовищі, заснована на комунікації та співпраці, розглядається як визначальний чинник створення та циркуляції знань. З огляду на це, особливу увагу слід приділяти використанню мобільних пристроїв студентами в освітньому процесі. Мобільні технології відкривають нові можливості для отримання, збереження та поширення навчальних ресурсів (зображень, відеоматеріалів, веб-контенту), сприяючи як формальному, так і неформальному навчальному спілкуванню (обміну ідеями, передачею інформації тощо).

На тлі трансформацій у сфері технічного забезпечення інформаційних послуг наукові бібліотеки закладів вищої освіти дедалі активніше налагоджують партнерські взаємовідносини з користувачами. Особливу роль у цьому відіграють програми дистанційної освіти, що потребують ефективного електронного доступу до бібліотечних ресурсів. У контексті гуманітарних та соціогуманітарних дисциплін спостерігається підвищений попит на доступ до першоджерел. У зв'язку з цим цифровізація національної культурної спадщини набуває важливого значення для розвитку інформаційної компетентності користувачів. До основних переваг цифрового перетворення бібліотек, за С. Бережною та О. Коробкіною, належать: оперативний доступ до інформації незалежно від часових і географічних обмежень; збереження й оновлення фондів у цифровому форматі; розширення спектра бібліотечних послуг; покращення доступності та зручності користування ресурсами, що підвищує якість обслуговування; забезпечення відкритого доступу до оцифрованих рідкісних і цінних видань [8, с.56].

Прикладом ефективною реалізації політики цифровізації бібліотечних ресурсів та інформаційного супроводу академічної спільноти є діяльність бібліотеки Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. До структури електронних ресурсів бібліотеки входять електронний каталог, інституційний репозиторій, електронна колекція наукових і освітніх матеріалів. Бібліотека забезпечує доступ до баз даних Web of Science, Scopus, БУДСТАНДАРТ Online, LIBRARIA™ (електронного архіву української

історичної періодики). Активно підтримуючи принципи академічної доброчесності, бібліотека впроваджує перевірку наукових текстів на наявність ознак плагіату за допомогою сервісів Unicheck та Strike Plagiarism. Здійснюється постійна комунікація з аудиторією через соціальні мережі Facebook та Instagram. Бібліотечні фахівці відіграють провідну роль у реалізації Програми підвищення кваліфікації для науково-педагогічного персоналу університету. Вони надають науковцям інформаційні послуги з добору видань для публікації у престижних базах (Scopus, Web of Science), пошуку наукової літератури тощо. Також щороку організовуються навчальні заходи для першокурсників з основ користування бібліотекою, просвітницькі заходи з питань академічної доброчесності, тренінги для викладачів щодо користування електронними базами даних і тематичні вебінари для розвитку інформаційної компетентності [11].

Авторський колектив у складі О. Воскобойникової-Гузевої, Л. Масимової, Н. Вернигори та В. Сошинської здійснив ґрунтовне дослідження з формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у галузі цифрової культури та медіакомунікацій. У процесі залучення студентів Університету Грінченка було виявлено, що близько 90 % респондентів вважають за необхідне оволодіння цифровими комунікаційними технологіями як основою майбутньої професійної самореалізації [473].

В організаційній культурі сучасної європейської системи вищої освіти важливе місце посідає тісна інтеграція з виробничим сектором, що зумовлює основну місію університетів – забезпечення ефективного зв'язку між теоретичним знанням і практикою. Концепція «університету підприємництва» репрезентує нову парадигму організаційної й інформаційної культури, що лежить в основі реформування європейського освітнього простору. Просторове й функціональне наближення виробничих структур, академічних установ і посередницьких організацій, які здійснюють комунікацію між ними, створює сприятливі умови для ефективного генерування, поширення та впровадження знань у виробниче середовище [471].

У такому контексті важливою складовою культури управління знаннями в сучасній системі вищої освіти виступають відкриті інновації та технології трансферу знань. Це вимагає від бібліотечних фахівців нових підходів до взаємодії з дослідниками – зокрема, уміння бути повноцінним партнером у науковій діяльності, спроможним здійснювати фаховий супровід дослідницького процесу, оперуючи мовою науки. У цьому зв'язку Д. Солов'яненко пропонує нову професійну парадигму бібліотекознавства – образ «бібліотекаря-дослідника», основна діяльність якого полягає в зануренні в галузеві наукові середовища, безпосередній роботі з науковцями над вирішенням дослідницьких завдань або забезпеченні експертизи здобутих результатів [299].

Одним із чинників посилення професійної ідентичності та вдосконалення фахових знань, як зазначає А. Strunga [462], є використання потенціалу віртуальних навчальних спільнот. Такі спільноти сприяють розширенню інтелектуального й соціального капіталу завдяки можливості взаємодії з професіоналами з різних регіонів. Доцільною є інтеграція в університетську модель управління знаннями багаторівневої структури віртуальних спільнот – від новачка до експерта. На початковому рівні учасники перебувають у пошуку знань; на компетентнісному – володіють знаннями, проте відчують труднощі з їх практичним застосуванням. Тут актуалізується необхідність електронного наставництва та онлайн-стажувань. Експертний рівень передбачає здатність до самостійного використання знань у професійній діяльності. На цьому етапі віртуальні спільноти трансформуються в експертні осередки, де обговорюються актуальні дослідницькі проблеми, фінансування проєктів, практичні підходи до їх реалізації. У підсумку, мета полягає в повній інтерналізації знань, що відкриває можливості для перетворення навчальних мереж у платформи нарощування потенціалу задля формування міжнародних і національних партнерств, обміну результатами наукових досягнень і створення нових знань. *(Додаток 9).*

У цьому контексті глобалізація наукового простору актуалізує завдання підвищення якості наукових досліджень у закладах вищої освіти України, зокрема, через міждисциплінарний підхід до продукування й поширення інтелектуальних ресурсів, що є запорукою повноцінної інтеграції у світову наукову спільноту. Розвиток культури управління знаннями сприяє формуванню середовища активного обміну знаннями, підвищення продуктивності наукової та освітньої діяльності, ефективного прийняття управлінських рішень, генерації інновацій, зростання конкурентоспроможності й раціонального використання інтелектуального капіталу в системі вищої освіти.

У межах наукової взаємодії варто відзначити ефективні форми співпраці бібліотек наукових установ НАН України з університетами, запропоновані О. Клименко та О. Сокур. До таких форм належать книгообмін, опрацювання бібліотечних фондів, індивідуальні й групові практичні заняття, спецкурси, проходження навчальної практики, а також бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування (зокрема, консультації, доступ до фондів, користування сервісами), промоційні заходи – дні відкритих дверей, ознайомчі екскурсії, інтелектуальні квести для студентів профільних спеціальностей тощо [119].

Заслуговують на увагу заходи з підвищення рівня інформаційної культури науковців – користувачів бібліотеки, організовані Державною науково-технічною бібліотекою України, - вебінари щодо користування міжнародними наукометричними базами даних від компаній Clarivate та Elsevier [67]; курси тренінгів «Сучасні підходи для ефективної підготовки наукових публікацій» [96]; вебінари щодо баз даних та нових індексів на платформі Web of Science; умови ефективної підготовки та оформлення наукових досліджень тощо [97].

Розширення інформаційних можливостей користувачів університетських бібліотек ґрунтується на системному вивченні їхнього інформаційного досвіду, що уможливорює розроблення нових, більш складних підходів до

сприйняття, опрацювання та використання інформації. У цьому контексті бібліотечно-інформаційні працівники відіграють провідну роль у формуванні цифрової та інформаційної грамотності шляхом активної взаємодії з академічною спільнотою – викладачами та здобувачами вищої освіти. Така співпраця є фундаментом для впровадження комплексної інформаційної культури та забезпечення її довготривалої життєздатності в умовах цифровізації освітнього середовища. Залучення бібліотечних фахівців до навчального процесу сприяє формуванню у викладачів відповідних інформаційних компетентностей, що, у свою чергу, транлюється на студентську аудиторію у вигляді зростання рівня її інформаційної самостійності та активності.

Університетські бібліотеки дедалі більше орієнтуються на розширення спектра онлайн-послуг, що обумовлює необхідність високого рівня технологічної підготовки їхнього персоналу. В умовах зміщення інтересу користувачів з традиційних бібліотечних фондів до цифрових інформаційних ресурсів бібліотекарі мають володіти навичками глибокого та логічно обґрунтованого пошуку релевантної інформації у спеціалізованих базах даних, забезпечуючи своєчасне надання необхідних інформаційних послуг.

Серед ефективних заходів щодо формування та розвитку інформаційної культури в академічному середовищі доцільно виділити: розширення доступу до глобальних наукових інформаційних ресурсів; участь у міжнародних бібліотечних ініціативах, зокрема тих, що спрямовані на забезпечення рівного доступу до знань; організацію тренінгів для викладачів з використання ліцензованих баз даних; стимулювання зростання публікаційної активності науковців у провідних академічних виданнях та покращення позицій вітчизняної науки у міжнародних рейтингах; формування засад академічної доброчесності; організацію навчальних курсів для користувачів щодо опанування навичок роботи з інформаційними ресурсами в традиційних та цифрових форматах; впровадження інтегрованих культурно-просвітницьких

програм, спрямованих на підвищення загального рівня інформаційної обізнаності академічної спільноти (*Додаток 10*).

Аналіз трансформаційних процесів в університетському середовищі свідчить про зростання ролі інформаційної культури як ключового чинника розвитку академічної спільноти в умовах цифровізації. У сучасній європейській моделі вищої освіти відбувається переорієнтація університетів на тісну взаємодію з виробничим сектором, що зумовлює необхідність ефективної інтеграції знань у практичну площину. Концепція «університету підприємництва» передбачає формування нової організаційної та інформаційної культури, що забезпечує відкритість до інновацій, цифрових технологій і сталого знанневого розвитку. У цьому контексті бібліотеки виступають не лише посередниками інформації, а й активними суб'єктами науково-дослідного процесу, здатними забезпечувати кваліфіковану підтримку науковцям, інтегруючись у дослідницьке середовище як повноцінні партнери.

Реалізація сучасної університетської моделі управління знаннями неможлива без залучення потенціалу віртуальних навчальних спільнот, що сприяють формуванню професійної ідентичності, розвитку соціального капіталу та внутрішній інтерналізації знань. Рівнева модель таких спільнот забезпечує поступовий перехід користувачів від початкового рівня до експертного, сприяючи підвищенню якості освіти та наукових досліджень. У цьому процесі бібліотекарі виступають агентами змін, які формують інформаційні компетентності викладачів і студентів, сприяючи впровадженню академічної доброчесності, розвитку цифрової грамотності та критичного мислення. Таким чином, запровадження культури управління знаннями у вищій освіті забезпечує підвищення ефективності використання інтелектуального капіталу, сприяє інноваційності, конкурентоспроможності освітніх закладів та їх інтеграції у глобальний науково-освітній простір, а бібліотеки постають як ключові осередки сталого знанневого розвитку.

2.3. Роль бібліотек у становленні культури інформаційного суспільства як вагомий чинник його інформаційної безпеки

Інформаційна культура цифрової епохи постає як динамічне соціокультурне явище, орієнтоване на безперервне вдосконалення та розширення спектру цифрових компетентностей, які охоплюють технологічний, освітній, логіко-інтелектуальний компоненти, а також забезпечують дотримання принципів людської гідності та прав людини. Її формування є необхідною умовою для створення рівних можливостей самореалізації в умовах цифрового суспільства. В умовах збройної агресії з боку російської федерації особливого значення набуває діяльність бібліотек як інституцій, здатних ефективно протидіяти зростаючим інформаційним загрозам, що мають транснаціональний характер.

Згідно зі «Стратегією інформаційної безпеки України», під інформаційними загрозами розуміються потенційні або реальні деструктивні явища, чинники та тенденції інформаційного впливу, спрямовані на ускладнення або унеможливлення реалізації національних інтересів, підрив засад безпеки та основних цінностей української державності [271]. Такі загрози здатні прямо або опосередковано завдавати шкоди державним інтересам, обороноздатності та національній безпеці. У відповідь на ці виклики формується система інформаційного захисту, ключовим елементом якої є інформаційна культура. Саме її рівень у суспільстві визначає здатність громадян та державних інституцій адекватно реагувати на виклики інформаційного середовища, які виникають у різні історичні періоди.

У цьому контексті актуальним стає вивчення феномену інформаційного протиборства в історичному розвитку, зокрема в умовах сучасних гібридних воєн. Історія людства свідчить, що боротьба за владу завжди супроводжувалася інформаційним впливом, який виступав потужним інструментом досягнення політичних цілей. На різних етапах цивілізаційного розвитку застосовувалися специфічні форми інформаційної дії — від чуток і

фальсифікацій до демонстрації сили як засобу психологічного тиску. Зі зміною технічних можливостей трансформувалися й етапи інформаційного впливу: від усного — до письмового, технічного та телекомунікаційного. Попри зміну форм і засобів, стратегічна мета залишалася незмінною — деморалізація супротивника через пропагандистський вплив на свідомість та зміцнення морального духу власного населення. Згідно з концепцією, яку висунув давньокитайський мислитель Сунь Цзи [310], головним принципом інформаційного протиборства є досягнення перемоги шляхом введення в оману супротивника, без необхідності прямого збройного зіткнення.

У найбільш узагальненому вигляді інформаційну війну можна визначити як комплекс заходів, спрямованих на вплив на масову та індивідуальну свідомість, інформаційні системи та комп'ютерні мережі задля здобуття інформаційної переваги над противником і водночас забезпечення безпеки національного інформаційного простору. Історичні приклади трансформації ідеологічних установок, зміни релігійних доктрин і політичних режимів засвідчують дієвість системних інформаційних впливів, які в епоху глобалізації набули вигляду інструментів самоствердження соціальних інформаційних систем [150, с. 102].

У межах наукового дискурсу щодо дефініції поняття «інформаційна війна» виокремлюється низка підходів до його інтерпретації, серед яких умовно домінують інформаційний, психологічний та комунікаційний. Інформаційний підхід репрезентує інформаційну війну як сукупність цілеспрямованих дій з боку суб'єктів-агресорів у контексті інформаційної відкритості, що спрямовані на дестабілізацію супротивника через різноманітні методи впливу. Психологічна перспектива акцентує увагу на маніпулятивному впливі на масову свідомість із метою зміни соціальної поведінки, нав'язування ідеологічних установок, вигідних агресору. У межах комунікаційного підходу інформаційна війна розглядається як технологічний інструмент впливу на свідомість шляхом модифікації ціннісних орієнтацій, переконань і когнітивних домінант, що забезпечує контроль над суспільною поведінкою. У

такій інтерпретації війна за реальність набуває ознак комунікативного конфлікту, в якому домінування досягається через формування відповідних наративів, здатних скеровувати колективну свідомість.

У межах цього дослідження ключова увага приділяється аналізу інформаційно-психологічних засобів ведення сучасних воєн. Йдеться про систематичне використання операцій, спрямованих на переведення інформаційної системи супротивника у стан біфуркації — межової нестабільності, що виникає внаслідок суперечності між внутрішньою невизначеністю та зовнішніми впливами. Такий стан спричиняє зниження стійкості системи до зовнішніх маніпуляцій та створює передумови для її руйнування.

Стратегія інформаційної агресії, зорієнтована на підрив цілісності соціуму як складної інформаційної системи, реалізується через низку етапів, що мають руйнівний вплив на індивідуальну та колективну свідомість. Серед ключових інструментів цієї стратегії виокремлюють: цілеспрямоване впровадження ідей, що підривають базові соціокультурні цінності; поширення дезінформації й інтенсифікацію когнітивної дезорієнтації; ослаблення суспільних переконань через нав'язування комплексів меншовартості; створення бінарної опозиції «свій – чужий» як механізму впливу на колективне сприйняття; демонстрацію сили як засобу психологічного тиску; остаточне включення інформаційної системи супротивника у сферу контролю агресора з метою інституційного, ідеологічного й економічного домінування.

Головною метою таких агресивних впливів є підрив функціонування стабільних інформаційно-комунікаційних потоків, що створює умови для масштабного маніпулювання масовою свідомістю з метою досягнення довгострокової стратегічної переваги. Результатом стає перепрограмування суспільних цінностей, установок і поведінкових моделей відповідно до інтересів агресора. Таким чином, перемога у сфері інформаційного протиборства забезпечується тією стороною, яка володіє більш високим

рівнем розвитку інформаційних ресурсів, технологій обробки даних і механізмів збереження знань [407].

У контексті формування інформаційного суспільства інформаційна війна набуває ознак потужного геополітичного інструменту, здатного впливати на трансформацію міжнародних процесів, зміну центрів прийняття стратегічних рішень та перерозподіл глобального контролю над інформаційними потоками. Як зазначає М. Маклюен [423, с. 141], війна може розглядатися як інтенсивний процес пізнання, у межах якого відбувається аналіз ресурсів, потенціалу та стратегій поведінки противника. У цьому ракурсі загроза війни виступає екстремальним чинником, який актуалізує потребу в мобілізації внутрішніх ресурсів інформаційної системи задля розбудови власної інформаційно-комунікаційної інфраструктури, зміцнення інформаційної безпеки та підвищення рівня інформаційної культури.

Наукове осмислення співвідношення між свободою інформації та інформаційною безпекою, як слушно зауважує О. Пруднікова [449], становить одну з ключових проблем сучасного цивілізаційного розвитку. Необхідність збереження балансу між відкритим доступом до інформації та захистом суспільства від маніпулятивного або деструктивного впливу постає як фундаментальний виклик для демократичних суспільств.

В умовах глобальних інформаційних викликів зростає значущість бібліотек як активних суб'єктів національної інформаційної безпеки, які реалізують комплекс функцій, спрямованих на підвищення інформаційної самосвідомості громадян, формування патріотично зорієнтованого інформаційного світогляду, збереження культурної спадщини через її цифрову трансформацію, а також забезпечення ефективної наукової комунікації задля розвитку знанневого суспільства. У цьому контексті інформаційна культура в бібліотечному просторі набуває системно-аналітичного змісту, що дозволяє здійснювати критичне осмислення причинно-наслідкових зв'язків інформаційних процесів і створювати інтелектуальне підґрунтя для забезпечення національного й глобального лідерства в інформаційній сфері.

У контексті сучасної інформаційної цивілізації, що орієнтується на перехід до суспільства знань, спостерігається ескалація нової форми інформаційного протистояння — консцієнтальної (сміслової) війни. Цей рівень протистояння виходить за межі технічного або технологічного протистояння, охоплюючи конфлікти між біологічними, тобто соціальними, інформаційними системами, зокрема між індивідом та інформаційним середовищем його існування. У межах такого протистояння домінує та система, яка демонструє вищий рівень адаптації, ефективності інформаційної обробки та стійкості до когнітивного впливу. Основним об'єктом впливу при цьому стає людська свідомість, цілеспрямоване порушення якої здійснюється через стимулювання автодеструктивних емоцій, думок і дій, що виводять особистість із психоемоційної рівноваги.

На перший план у сучасному глобальному протистоянні виходить війна смислів — специфічна форма агресії, яка спрямована на фундаментальні засади людської свідомості. Вона реалізується у вигляді нав'язування чужої моделі сприйняття світу, ідентичності, цінностей та перспектив розвитку особистості [95]. Концепт «консцієнтальна війна» походить від латинського слова *conscientia* — «свідомість», і в науковому дискурсі означає системний вплив на ментальність людини, спрямований на руйнування стійких систем духовних орієнтирів, уявлень про моральні категорії добра і зла, а також здатності до вільної самоідентифікації. Таким чином, консцієнтальна війна постає як феномен цивілізаційного масштабу (позбавлений географічних меж), що за формою є психологічним (через інтенсифікацію масифікації свідомості), а за засобами — інформаційним, з активним використанням технологій мультимедійності, віртуальної реальності та цифрової медіаінженерії [156].

Попри взаємопов'язаність понять інформаційної та консцієнтальної (сміслової) війни, їх не слід ототожнювати. Інформаційна війна передбачає зміну інформаційного контенту, маніпуляцію фактами, тоді як консцієнтальна

війна трансформує знання та розуміння — тобто інтерпретаційні матриці, що мають значно вищу стійкість і довготривалий вплив. Таким чином, зміна смислів впливає на глибші пласти свідомості, модифікуючи світоглядні установки. Як зауважує Ю. Половинчак, смислова війна є складовою частиною консцієнтальної, функціонуючи як механізм смислових інтервенцій, здатних запрограмувати інтерпретаційну модель світу конкретного реципієнта [240, с. 18]. У цьому контексті особливу небезпеку становить феномен еґокастингу (вибіркового сприйняття), характерного для цифрового середовища, зокрема соціальних мереж, де користувачі — свідомо або несвідомо — обирають джерела інформації, що відповідають їхнім упередженням, тим самим підсилюючи ефективність маніпулятивного впливу.

Смислові інформаційні операції передбачають експорт готових шаблонів мислення, що створює основу для ефективної реалізації маніпулятивних інформаційних кампаній. Вони спрямовані не лише на зміну поведінки, а й на трансформацію переконань, що значно підвищує глибину впливу в довготривалій перспективі.

У контексті інформаційної агресії російської федерації, спрямованої як проти України, так і проти власного населення, слушними є міркування М. Маклюєна. Він вказував, що в суспільствах із розвиненою традицією усної комунікації та іконографічного мислення, таких як російське, адаптація до електронних засобів зв'язку відбувається через механізми традиційної культури. Ефективність російської пропаганди базується не на новаторстві, а на інтуїтивному використанні образів, що відповідають усталеним культурним патернам [422].

Засадничим інструментом консцієнтальної війни є деструктивна пропаганда, що характеризується навмисним розпалюванням суспільної ворожнечі, провокуванням конфліктів, дезінтеграцією соціального тіла. Як наголошується в «Стратегії національної безпеки України», слабкість державної інформаційної політики й відсутність цілісної системи стратегічних комунікацій ускладнюють протидію цьому явищу [273].

Пропаганда, за своєю сутністю, є інструментом поширення ідей — політичних, філософських, мистецьких — з метою впливу на суспільну свідомість та залучення мас до їх практичного впровадження. У випадку негативної (деструктивної) пропаганди акцент зміщується на ескалацію соціальних протиріч, підвищення рівня конфліктності, активізацію інстинктів натовпу та формування хибних моделей дійсності. Основною її функцією є конструювання паралельної, ілюзорної реальності, в якій відбувається переоцінка цінностей і переконань із метою маніпулятивного управління поведінкою мас на користь обмеженого кола інтересів [112].

У відповідь на виклики, спричинені повномасштабною військовою агресією, в Україні було прийнято низку законодавчих актів, що систематизують і конкретизують основні загрози пропагандистського характеру, які походять від держави-агресора. Зокрема, до таких загроз належить пропаганда російської імперської політики, що трактується як поширення інформаційних повідомлень, спрямованих на легітимацію та виправдання експансіоністських ідей російської держави, публічне використання символіки, пов'язаної з імперським дискурсом, а також заперечення репресивних практик, здійснених щодо українського народу [255]. Ще однією суттєвою загрозою для формування національної самосвідомості визнається пропаганда тоталітарної ідеології та військових злочинів російської федерації як держави-терориста, що проявляється у системному поширенні контенту, який виправдовує її дії або легітимує агресію проти України [254].

Однією з характерних ознак ефективної пропаганди є її здатність завойовувати довіру громадськості через повторення спрощених повідомлень, використання символів, апеляцію до архетипічних уявлень, обмеження доступу до альтернативної інформації, цензурування, а також маніпуляцію фактами. Як зауважує F. Zollmann, пропаганда має на меті збереження контролю державних і корпоративних структур, зокрема шляхом блокування

можливостей для суспільного розуміння та активної участі в процесах прийняття рішень [484]. До базових методів пропагандистського впливу належать навіювання, експлуатація авторитету, вживання гасел, непряме формулювання меседжів, що апелюють до емоційних і культурних маркерів масової свідомості.

У цьому контексті слушними видаються положення Г. Лебона, який підкреслював, що масова свідомість тяжіє до поклоніння силі, а не до морального авторитету. На його думку, натовп схильний шанувати традицію, виявляючи інстинктивний опір будь-яким змінам, що загрожують усталеним формам існування [142, с. 30–31]. Одним із ключових інструментів консцієнтальних війн є руйнування історичної пам'яті суспільства, що здійснюється шляхом знищення документальної спадщини та нав'язування фальсифікованих історичних наративів.

У цьому зв'язку Р. Гула, І. Передерій та В. Сажко виокремлюють два стратегічні вектори реалізації інформаційного компонента консцієнтальної війни — наступальний та оборонний. Наступальна стратегія, активно використовувана російською пропагандою, проявляється у формі неоміфологізму, історичної автаркії та ревізіонізму, що втілюється, зокрема, в контрольованому фондуванні бібліотек як у самій рф, так і на тимчасово окупованих територіях. Також характерним є замовчування внеску України у світовий історичний процес. Протидія цим впливам передбачає реалізацію оборонного блоку заходів, серед яких провідне місце належить створенню і розвитку безкоштовних електронних бібліотек із фокусом на військово-патріотичну та національно-орієнтовану тематику [68, с. 29].

Важливим інструментом нейтралізації пропагандистського тиску є контрпропаганда, яка, за визначенням Н. Зражевської, є системою заходів, спрямованих на захист усталених світоглядних і ціннісних орієнтирів суспільства від маніпулятивного впливу ворожих інформаційних джерел [100, с. 199–200]. Ефективним прикладом такої практики є діяльність Національної історичної бібліотеки України, яка створює інформаційні ресурси, присвячені

висвітленню української історії та культури як засобу протидії російським маніпулятивним нарративам. Одним із таких ресурсів є електронний проєкт «Нематеріальна культурна спадщина в документних джерелах з фонду НБУ», у рамках якого було підготовлено серію нарисів «Обереги українського народу» [296, с. 85].

Значну увагу цим питанням було приділено на Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек», що відбулася у жовтні 2023 року за ініціативи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. У межах заходу, зокрема, обговорювалися проблеми збереження бібліотечних фондів у воєнний період, а також визначено роль бібліотек у формуванні стійкості до пропагандистських впливів [123].

На переконання О. Василенко та Л. Дем'янюк, сучасні бібліотеки — передусім НБУВ і низка провідних наукових установ — мають не лише зафіксувати поточний стан функціонування галузі, зокрема на тимчасово окупованих територіях, а й сформувавши комплекс науково обґрунтованих рекомендацій щодо збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів і забезпечення їх функціонування в умовах воєнного стану [34, с. 89].

Актуалізація проблематики інформаційної безпеки в умовах гібридної війни зумовлює зростання уваги до деструктивного впливу соціальних медіа, які використовуються агресором як ефективний інструмент інформаційно-психологічного впливу. У цьому контексті варто погодитися з позицією Д. Павленко щодо загроз, які виникають унаслідок трансформації комунікативного простору особистості, коли цифрові платформи наповнюються штучними нарративами, спрямованими на спотворення історичних фактів, руйнування національної ідентичності та підризу ціннісних орієнтирів. Соціальні медіа, особливо популярні серед молодіжної аудиторії, здатні на рівні підсвідомості формувати негативні образи держави та суспільства, сприяючи розмиванню національної єдності, девальвації української культури, дестабілізації громадянського суспільства, дезінтеграції

інформаційного простору, а також легітимізації деструктивних ідей, зокрема сепаратизму, федералізації тощо [228].

У такому контексті особливої ваги набуває осмислення взаємозв'язку між інформаційною свободою та відповідальністю — соціальною, моральною, правовою. Формування інформаційної культури має включати роз'яснення цього взаємозв'язку як одного з її засадничих елементів. В умовах активного розвитку цифрових технологій обмеження доступу до інформації як метод боротьби з інформаційними загрозами є малоефективним і часто викликає опір з боку суспільства. Тому ключовим завданням бібліотечних установ постає створення умов для інтелектуальної підтримки користувачів, насамперед дітей і молоді, в освоєнні інформаційного простору, здатності орієнтуватися в інформаційних потоках, критично оцінювати контент і протистояти дезінформації.

Соціальні трансформації, зокрема ускладнення суспільної структури, інституціалізація нових політичних суб'єктів — партій, громадських об'єднань, — спричинили переосмислення ролі бібліотеки як традиційного комунікативного інституту. Як зазначає Т. Гранчак, бібліотеки дедалі частіше виступають як активні суб'єкти політичної комунікації, здійснюючи просвітницьку, інформаційно-аналітичну й культурну діяльність. У цьому контексті відзначається розширення спектра бібліотечних послуг і ускладнення форм взаємодії з користувачем — від комплектування фондів і каталогізації до підготовки лекцій, форумів, видання тематичних покажчиків і організації доступу до спеціалізованих аналітичних ресурсів [63, с.155].

З огляду на ключову роль бібліотек у збереженні національної історико-культурної спадщини, вони стають прицільним об'єктом атак з боку держави-агресора. Згідно зі статистичними даними Міністерства культури та інформаційної політики України і Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, станом на 2021 рік в Україні діяло 27 013 бібліотечних закладів, з яких 12 443 — публічні, а 14 564 — спеціалізовані [17]. Проте вже до середини 2023 року кількість публічних бібліотек скоротилася на 2 560, а

загалом 617 бібліотек зазнали пошкоджень: 98 із них не підлягають відновленню, 259 — потребують капітального ремонту, ще 260 — часткового відновлення [292].

В умовах повномасштабного вторгнення діяльність бібліотек наукових установ НАН України була значною мірою паралізована: до травня 2022 року більшість з них фактично не працювали, працівники перейшли на дистанційну роботу або були змушені евакуюватися. Хоча бібліотечні фонди фізично не зазнали масштабного пошкодження, значні руйнування спіткали приміщення наукових бібліотек у Києві, Харкові, Сумах і Миколаєві. Зокрема, внаслідок обстрілів було пошкоджено будівлі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, бібліотеки імені М. Максимовича КНУ імені Т. Шевченка, Національної медичної бібліотеки та інших закладів [305, с.33].

Окрім фізичних втрат, зазнав впливу й інтелектуальний капітал бібліотек. У 2022 році кількість користувачів бібліотек наукових установ НАН зменшилася на 23%, відвідуваність — майже вдвічі, а книговидача скоротилася на 40% [305, с.33]. Третина публічних книгозбірень опинилася на тимчасово окупованих територіях, 154 бібліотеки потребують термінової допомоги для збереження електронних фондів, а понад 1 500 установ — поповнення книжкових фондів сучасною українською літературою. Це особливо актуально в умовах очищення бібліотечних фондів від українофобської літератури, яка до початку вторгнення складала до 60% від загального обсягу [36].

Надходження до фондів академічних бібліотек у 2022 році зменшилося до рекордно низького рівня: лише 10,5 тис. примірників проти 18,8 тис. у 2021 році [288, с.8]. З огляду на обмеженість матеріально-технічної бази, процес формування електронних ресурсів у більшості бібліотек все ще залишається недостатньо динамічним.

Важливо зазначити, що у межах концепції консцієнтальної війни бібліотеки, як і музеї, архіви, освітні інституції, розглядаються не лише як об'єкти інформаційного впливу, але і як стратегічні суб'єкти, здатні

забезпечувати стійкість національного культурного коду. Як справедливо зазначають Р. Гула, І. Передерій та В. Сажко, культурний капітал водночас виступає як мішень агресора й інструмент збереження та мобілізації патріотичних смислів і ідентичностей у межах суспільного опору [68, с.11].

Одним із прикладів практичної реалізації ініціатив з підвищення рівня інформаційної культури у контексті протидії російській імперській пропаганді є міжнародний проєкт, реалізований Українською бібліотечною асоціацією спільно з Центральною бібліотекою міста Берлін (Німеччина). У межах цього проєкту п'ять бібліотек, що розташовані на деокупованих територіях України, були трансформовані у своєрідні «місця сили» для місцевих громад і внутрішньо переміщених осіб. Проєкт передбачає проведення онлайн-тренінгів для бібліотечних працівників, постачання сучасної комп'ютерної техніки й книжкових видань, а також забезпечення доступу до дистанційного навчання. Основною метою є відновлення потенціалу бібліотек, що зазнали наслідків окупації, через навчання фахівців сучасним формам бібліотечної діяльності та запровадження нових соціокультурних послуг, що сприятимуть як моральному й культурному, так і економічному відновленню громад [302].

З метою системної протидії ворожій пропаганді, при Міністерстві культури та інформаційної політики України утворено Раду з питань розвитку бібліотечної сфери. У межах її діяльності розробляються пропозиції щодо вилучення пропагандистської літератури з бібліотечних фондів та її заміщення якісною україномовною книжковою продукцією вітчизняних видавництв. У контексті збройної агресії бібліотечні ресурси, що становлять складову інформаційної безпеки держави, потребують захисту від інформаційно-психологічного впливу противника. У зв'язку з цим у травні 2022 року Міністерство культури та інформаційної політики України оприлюднило офіційні рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів. У документі окреслено типи видань, наявність яких у бібліотеках є неприйнятною з точки зору інформаційної безпеки й формування громадянської свідомості в умовах війни [285].

Особливого загострення набуває ситуація на тимчасово окупованих територіях, де, як зазначають А. Радченко та В. Каніщева, окупанти системно знищують українську культурну спадщину: здійснюють мародерство музейних і бібліотечних колекцій, знищують україномовні книги та підручники, ідентифікуючи їх як ворожі [284, с.84]. Наприклад, у Чернігові та області, за попередніми оцінками, було пошкоджено понад 20 бібліотек, три з яких зруйновано повністю. У Маріуполі ліквідовано всі 15 бібліотек міста, а значних пошкоджень зазнала Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка — одна з найбільших книгозбірень на сході України.

У нових умовах війни бібліотеки активно трансформуються в культурні хаби, що відіграють ключову роль у протидії дезінформації, надають соціально-правові консультації, забезпечують психологічну підтримку громадян, а також виступають осередками гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб і військових.

Питання адаптації бібліотек до умов воєнного стану обговорювались на засіданні Інформаційно-бібліотечної ради НАН України у червні 2023 року. Серед пріоритетних напрямів розвитку бібліотечної справи було визначено забезпечення науково-дослідницької діяльності достовірною інформацією, створення інтегрованих науково-інформаційних ресурсів, збереження унікальних архівних та рукописних фондів. Особливу увагу приділено формуванню нового типу бібліотекаря — інформаційного менеджера й аналітика, здатного оперативно забезпечувати потреби науковців у високоякісній інформації [114, с.97–98].

Як відповідь на цілеспрямоване знищення культурної спадщини України, зокрема бібліотек, музеїв і архівів, у міжнародному середовищі сформовано низку ініціатив. Однією з найвідоміших є проєкт «Saving Ukrainian Cultural Heritage Online» (SUCHO), метою якого є збереження цифрових ресурсів українських установ культури, насамперед бібліотек. До ініціативи долучилися фахівці з різних країн, зокрема Великої Британії [308, с.116].

Важливим напрямом підвищення рівня інформаційної культури бібліотечних працівників в умовах повномасштабного вторгнення стали заходи, присвячені міжнародним програмам і проектам підтримки бібліотечної спільноти України, а також напрямом співпраці з зарубіжними установами і організаціями. Зокрема, працівники бібліотек наукових установ НАН України брали участь у серії вебінарів компанії Clarivate та Scopus для науковців, на яких розглядалися питання презентації власних досягнень наукової спільноти, ефективного використання ресурсів Clarivate для наукової роботи та її аналізу. Фахівцям бібліотек наукових установ НАН України постійно надавались індивідуальні онлайн консультації щодо збереження фондів, форм роботи з їх обліку та упорядкування, методики роботи із зарубіжними базами даних наукової інформації тощо). На порталі НБУВ та у Фейсбучі оперативно оприлюднювалась інформація щодо проведення заходів з підвищення кваліфікації, участі в стажуваннях, міжнародних конкурсах, грантових і стипендіальних програмах. Також постійно здійснювалося колективне інформування, зокрема, щодо «актуальних нормативно-правових актів, оновленого режиму роботи, функціонування безкоштовних платформ із підвищення фахових компетенцій, програм і проектів міжнародної підтримки бібліотек» [288, с.50-51].

Заслуговують на увагу і конкретні заходи провідних бібліотек України. Зокрема, у червні 2023 року на базі Національної наукової медичної бібліотеки відбувся науково-практичний семінар «Діяльність бібліотек наукових установ МОЗ та НАМН України і медичних коледжів в умовах воєнного стану», учасниками якого стали керівники профільних бібліотек міста Києва та Київської області. Подібні заходи сприяють підвищенню рівня інформаційної культури бібліотекарів та користувачів в умовах викликів ворожої пропаганди [80].

У червні 2023 року на базі Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України відбувся семінар

«Оцифрування культурного надбання: виклики та сучасні практики», метою якого стало збереження документальної спадщини України [227].

В умовах повномасштабного вторгнення особливої актуальності набули дистанційні бібліотечні послуги, що спрямовані на підтримку інформаційного обслуговування користувачів в умовах кризи. Саме з метою поширення досвіду впровадження таких сервісів у серпні 2022 року відбувся тематичний онлайн-семінар, організований відділом науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ. Під час заходу було презентовано методичні та технологічні засади реалізації найбільш затребуваних віртуальних послуг, до яких належать: забезпечення віддаленого доступу до баз даних та електронних каталогів; надання довідково-інформаційного супроводу за допомогою різних каналів комунікації; функціонування системи розподіленого інформування; надання доступу до першоджерел у вигляді копій документів (сканованих, цифрових або роздрукованих) [297, с. 93].

Окремим аспектом інформаційної безпеки є протидія маніпулятивному впливу культурних, етнічних і мовних міфів, що використовуються у межах консцієнтальних війн. У цьому контексті посилюється роль бібліотек як інституцій, відповідальних за популяризацію україномовного читання – важливої передумови формування національної ідентичності. Адже ідентичність стає ключовим об'єктом маніпулятивних впливів, спрямованих на її деструкцію. Варто наголосити, що мовна картина світу репрезентує духовні сенси, ціннісні орієнтири та ментальні особливості певної мовної спільноти, визначаючи характер її комунікативної поведінки та спосіб осмислення як зовнішньої, так і внутрішньої реальності [329, с. 192–193]. У цьому контексті забезпечення пріоритетного статусу української мови як державної набуває стратегічного значення для процесів державотворення та утвердження цивілізаційної ідентичності, і провідну роль в означеному процесі відіграють українські бібліотеки.

Інституційним механізмом підвищення гуманітарної безпеки та розвитку інформаційної культури громадян є впровадження Стратегії

розвитку читання, основним завданням якої є формування сталої потреби у читанні, підвищення читацької грамотності та зміцнення інтелектуального потенціалу суспільства. Реалізація Стратегії здійснюється шляхом підтримки книжкової екосистеми з фокусом на україномовний сегмент та розвитку читання серед різних вікових груп. Документ передбачає всебічну підтримку українських авторів, видавців, а також створення національної зони копірайту як елемента інформаційної та національної безпеки [307].

Стратегія розвитку бібліотечної справи [277] спрямована на збереження документної культурної спадщини та формування Державного реєстру національного культурного надбання. У цьому контексті особливої ваги набуває цифровізація бібліотечних фондів як засіб забезпечення їхньої збереженості.

Сучасні консцієнтальні війни стимулюють перегляд уявлень про феномен віртуальної реальності, яка, з одного боку, розширює можливості для освіти, соціалізації та самоідентифікації, а з іншого – несе загрозу втечі від дійсності, спрощення мислення, втрати критичного ставлення до інформації. Унаслідок цього віртуальні симулякри можуть витіснити реальні змісти, провокуючи поширення механізмів тотального контролю. Тому бібліотеки мають відігравати активну роль у формуванні культури відповідального користування віртуальним середовищем, зокрема шляхом розвитку медіаграмотності та інформаційної компетентності.

Цифровий вимір інформаційних війн спричиняє появу нових форм насильства – від цифрового авторитаризму, який базується на централізованому контролі інформації, до цифрової анархії, що сприяє дестабілізації політичного й соціального простору. Такі процеси активізуються за допомогою цифрових технологій, зокрема генераторів фейкових новин (Deerfake), бот-мереж і Telegram-каналів. Спрощення комунікаційних механізмів у цифровому середовищі часто супроводжується примітивізацією інформаційної поведінки користувачів, які віддають перевагу швидкому контенту, що формує інформаційний шум і підмінює реальні сенси.

В контексті аналізу напрямів цифровізації сучасних бібліотек західні дослідники наголошують на проблемі захисту інформації та кібербезпеці. Зокрема, за твердженням V. Singh, M. Margam, управління інформаційною безпекою в системі управління бібліотекою передбачає засоби контролю, які бібліотеці необхідно впровадити для захисту своїх інформаційних активів від усіх потенційних загроз, щоб забезпечити конфіденційність, цілісність і доступність своїх інформаційних ресурсів, а також допомогти виявити та зменшити критичні ризики та типи мережеві атаки, для належного управління інформаційною безпекою в цифрових бібліотеках [459].

Кібервійну можливо визначити як комплекс ретельно спланованих і скоординованих суб'єктами міжнародних відносин кібератак деструктивного характеру на (критичну) інформаційну інфраструктуру супротивника, що має на меті ураження військової, технологічної, інформаційної, політичної, економічної безпеки. Кібервійни націлені на технічні об'єкти, реалізуються приховано й здійснюють опосередкований психологічний вплив на осіб, що задіяні в управлінні об'єктами інформаційної інфраструктури.

Кіберпростір розглядається не лише як середовище обміну інформацією, а як поле ведення кібервійн, які спрямовані на ураження критичної інформаційної інфраструктури держав. Такі атаки реалізуються через координацію інформаційних, технологічних і психологічних впливів. У межах українського законодавства система активної протидії агресії у кіберпросторі окреслюється як сукупність організаційних, правових, технічних та наукових заходів, спрямованих на нейтралізацію кіберзагроз і підвищення рівня кіберзахисту національних інформаційних ресурсів [267].

Цифрова трансформація бібліотек в Україні викликала низку важливих проблем, які потребують коректування й вирішення. О. Івашкевич пропонує їх об'єднати у три групи: соціально-економічні, техніко-організаційні та природні – це, зокрема, «усунення недоліків, властивих законодавству про оцифрування, прийняття відповідних законів, норм, стандартів, а також форм адміністративного та громадського контролю за їх виконанням»

тощо [103]. Серед ключових заходів - формування кібербезпеки як системи запобігання загрозам в інформаційно-комунікаційній сфері, таким, як кіберзлочинність.

Враховуючи сучасні тенденції Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у резолюції від 2018 року висловила занепокоєння посиленням кіберзлочинності і використанням інформаційних та телекомунікаційних технологій при вчиненні багатьох видів злочинів. У зв'язку з цим, рекомендувала державам-членам активізувати їх зусилля у боротьбі з кіберзлочинністю і злочинним використанням інформаційних і комунікаційних технологій у всіх його формах та розвивати міжнародне співробітництво в цій сфері, включаючи обмін електронними доказами.

Зарубіжні дослідники зазначають, що хоча між кібербезпекою та інформаційною безпекою існує значне співпадання предметної зони впливу, ці два поняття не є повністю аналогічними. Кібербезпека виходить за межі традиційної інформаційної безпеки, охоплюючи не лише захист інформаційних ресурсів, а й інших активів, у тому числі самої особи [453].

Як один з механізмів протидії інформаційним загрозам та дезінформації при Міністерстві культури та інформаційної політики України у березні 2021 року було створено урядову організацію - Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (ЦСКІБ). Його метою є розбудова сталих державних комунікацій для протидії дезінформації та формування стійкості українського суспільства до неї. Сьогодні Центр стратегічних комунікацій виступає містком між урядом, громадянським суспільством та українцями, покликаним сприяти формуванню стійкої реакції на дезінформацію на суспільному рівні [328].

Актуальні виклики цифрового середовища в бібліотечній сфері підтверджуються результатами дослідження Т. Опришко та П. Складанного, які вказують на те, що понад 90 % бібліотек зазнали негативного впливу на функціонування інформаційних систем. Серед найпоширеніших порушень зазначаються втрата статистичних даних, зараження комп'ютерного

обладнання вірусами, а також несанкціоновані зміни у базах даних. У зв'язку з цим наголошується на необхідності впровадження комплексу заходів інформаційної безпеки, серед яких – встановлення сучасного антивірусного програмного забезпечення, регулярне сканування жорстких дисків на предмет вірусних загроз, впровадження системи резервного копіювання даних та обов'язкова перевірка зовнішніх носіїв інформації [222].

У контексті формування системи протидії інформаційним загрозам у бібліотеках О. Перчук, Р. Вовченко та О. Артюх наголошують на доцільності модернізації документообігу, створення цифрових архівів, а також інвестицій у розвиток технічної інфраструктури бібліотек. Не менш важливим вважається підвищення цифрової компетентності бібліотечних працівників шляхом систематичного навчання щодо застосування інноваційних цифрових інструментів [232].

У свою чергу, О. Лопата формулює основоположні принципи побудови ефективної системи захисту персональних даних користувачів у бібліотечному середовищі. Серед ключових підходів дослідник виокремлює: забезпечення захисту від несанкціонованого доступу та незаконної обробки персональних даних; мінімізацію обсягу зібраних відомостей; реалізацію комплексу превентивних і контрольних заходів; коригування та видалення даних за потреби; розроблення планів реагування на інформаційні загрози з урахуванням організаційних і технічних механізмів, особливо в умовах надзвичайного або воєнного стану [177, с. 28].

У національній практиці прикладом реалізації інтегрованої системи захисту інформаційних ресурсів є функціонування відповідної структури в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Як зазначає О. Півнюк, система захисту бібліотеки передбачає чітке розмежування прав доступу до баз даних відповідно до міжнародних стандартів, обмеження використання Інтернету для цілей, що суперечать чинному законодавству України [234].

Отже, у сучасних умовах повномасштабної війни проти України бібліотеки набувають нового стратегічного значення як ключові осередки інформаційного, культурного та гуманітарного спротиву. Вони не лише зберігають національну культурну спадщину, а й забезпечують інтелектуальну безпеку, сприяючи формуванню національної ідентичності, підвищенню інформаційної культури користувачів, протидії дезінформації та зовнішнім пропагандистським впливам. Актуальним стає залучення бібліотек до функціонування в умовах інформаційної війни як суб'єктів політичної комунікації, здатних впливати на громадську думку, консолідувати суспільство навколо національних цінностей і сприяти відновленню деокупованих громад.

Зростання цифрових загроз вимагає від бібліотек розбудови систем кіберзахисту, вдосконалення інфраструктури, використання сучасного програмного забезпечення та підвищення цифрової компетентності працівників. Важливою складовою інформаційної безпеки стає організація захисту персональних даних користувачів, дотримання міжнародних стандартів і правових норм у сфері обробки інформації. Одночасно з цим, бібліотеки виступають активними учасниками національних та міжнародних ініціатив, спрямованих на збереження української культурної спадщини в цифровому форматі, розвиток дистанційних послуг, впровадження інноваційних практик обслуговування та підтримку гуманітарної безпеки.

Реалізація державних стратегій з розвитку читання, підтримки україномовної книги та цифровізації бібліотечної справи створює передумови для посилення впливу бібліотек на суспільство в інформаційну епоху. Особливої значущості набуває роль бібліотек у протидії консцієнтальній агресії, цифровому авторитаризму та формуванні культури критичного мислення. Усе це актуалізує потребу у концептуальному переосмисленні функціоналу бібліотек як центрів цифрової стійкості, соціального згуртування та цивілізаційного самозбереження нації.

Висновки до другого розділу:

— У світовій науковій думці домінує розуміння бібліотек як засобу подолання цифрового розриву, використання програмного забезпечення та інтернет, підвищення цифрової грамотності та розширення життєвих можливостей громадян. Сучасний бібліотечний працівник повинен оволодіти широким спектром соціально-гуманітарного знання, мати сформоване економічне мислення, соціальні навички, а також організаційно-управлінські, інформаційно-комунікаційні та цифрові компетентності. Необхідний фаховий рівень інформаційної культури бібліотечних працівників забезпечується завдяки чітко сформованій системі підвищення кваліфікації з урахуванням таких психологічних факторів, як їх прагнення до навчання, активність та дисциплінованість. Для підвищення фахових інформаційних компетентностей бібліотекарів організуються бібліотечні школи, короткострокові курси підвищення кваліфікації, семінари, конференції, круглі столи тощо. Цифровізація освітніх процесів зумовлює можливість залучення різних форм дистанційного навчання - онлайн-навчальні курси, вебінари, аудіо-, відеолекції, блоги, форуми, корпоративні інформаційні портали, телеконференції тощо, а також особисті профілі бібліотекарів та бібліотечні сторінки у соціальних мережах. Унікальним явищем в українському бібліотечному просторі стали хаби цифрової освіти, що сприяють підвищенню рівня інформаційної культури користувачів бібліотек. Серед ефективних заходів інноваційної бібліотечної роботи з підвищення рівня інформаційної культури - відеокурси, відеоконференції, бібліотечні флешмоби, буктрейлери, подкасти тощо. Оцифрування інформаційних ресурсів зумовило необхідність наукової уваги до феномену електронних бібліотек, теоретико-методологічні та практичні аспекти створення яких найбільш комплексно представлені колективом НБУВ у формі електронної бібліотеки «Україніка» та відображені серед пріоритетних завдань у стратегії її розвитку.

— У академічних бібліотеках основною ціллю є знаннєве обслуговування, спрямоване на поглиблення співпраці між академічною спільнотою –

викладачами та студентами, і бібліотекарями задля ефективного засвоєння нових знань. Міждисциплінарність підходів як до осмислення феномену інформаційної культури, так і до моделей управління знаннями у просторі бібліотеки закладу вищої освіти формує широкий спектр напрямів його аналізу – інформаційний (як сукупність знань, умінь та навичок, задля ефективного задоволення інформаційних потреб), комунікаційний (володіння необхідним рівнем комунікаційної компетентності), технологічний (вміння та навички роботи в галузі ІТ), методологічний (науково-методичне забезпечення інноваційної діяльності), управлінський (ефективне управління інформаційними ресурсами) тощо. Найбільш перспективними практиками підвищення рівня інформаційних компетентностей бібліотечних працівників як менеджерів знань вважається організація комплексу організаційних заходів для підвищення рівня технологічних навичок оцифрування інформації, роботи з електронними ресурсами; навичок інформаційної та комп'ютерної безпеки, а також формування інформаційно-правової культури у формі роботи бібліотечної школи, короткострокових курсів підвищення кваліфікації, семінарів, конференцій тощо. Актуальними є тренінги з поглиблення інформаційно-комунікаційних навичок роботи з платформами дистанційного навчання з проблем інтелектуальної власності та академічної доброчесності. Інформаційну культуру в бібліотеках вищих навчальних закладів варто розглядати також і в контексті організаційної культури, що забезпечує розвиток передових стратегій та інновацій. В контексті посилення міжнародної співпраці вищих навчальних закладів інформаційна культура університетських бібліотек забезпечує реалізацію принципу філософії відкритості – вільного доступу до результатів наукових досліджень. Заходи з підвищення рівня інформаційної культури реалізуються шляхом проведення тренінгів, семінарів, воркшопів.

— Аналіз проблеми інформаційної війни здійснюється в контексті психологічного, інформаційного та комунікаційного підходів. Головне завдання інформаційних війн полягає у дезорієнтації інформаційно-

комунікаційних потоків, що призводить до маніпулювання суспільною свідомістю з метою перепрограмування інформаційної системи на користь загарбника, тому одним із ключових питань інформаційної культури стає розуміння межі між свободою інформації та інформаційною безпекою, а наявність аналітичного складника як умови розуміння причинно-наслідкових зв'язків інформаційної реальності формує нову систему інформаційного лідерства як на національному, так і на глобальному рівні. Інформаційна війна суспільства знань трансформується у консцієнтальну війну – війну смислів, полем бою якої є людська свідомість, її самоідентифікація, цінності та цілі. Діяльність українських бібліотек спрямована на протидію ворожій пропаганді – це створення інформаційних продуктів, що висвітлюють теми історії та культури України. Задля підвищення рівня інформаційної культури суспільства та протидії ворожій пропаганді бібліотеки надають консультативну інформаційну та соціально-правову допомогу, здійснюють морально-психологічну підтримку, виступають як центри приймання гуманітарної допомоги для переселенців та військових. Перспективною стратегією протидії консцієнтальним війнам є оцифрування національної книжкової спадщини задля збереження національної пам'яті та ідентичності, зокрема, в межах міждержавних гуманітарних ініціатив. Завданням бібліотек є розвиток книжкової екосистеми з метою популяризації української мови як важливого чинника державотворення та формування національної ідентичності, а також стимулювання інтересу читачів до національної історії, джерел вітчизняної духовності та культури.

Основні положення цього розділу висвітлено у таких публікаціях:

- ✓ Lomachinskiy B. Prospects for the implementation of the concept of digital citizenship in scientific libraries. *Society. Document. Communication*. 2023. №8 (4). С. 29-39 DOI: <https://DOI.org/10.69587/sdc/4.2023.29>

- ✓ Lomachynska I., Lomachinsky B. Culture of knowledge management at a modern university. *Quality of University Education: Educological Discourse: collective monograph / Ed. V. Ogneviuk*. Prague: Oktan Print, 2022. P.190-210
- ✓ Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури в системі управління знаннями університету. *Освітологічний дискурс*. 2021. № 1(32). С.1-19 DOI: 10.28925/2312-5829.2021.1.15.
- ✓ Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура бібліотечних працівників в епоху глобалізації. *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті : матеріали II Всеукр. студ. наук.-практ. конф., 23 вер. 2016 р., м. Київ*. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Укр. бібл. асоц.; редкол.: Г.В. Горбенко, О.В. Воскобойнікова-Гузєва, В.В. Литвиненко, В.Є. Сошинська. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. С. 42-47. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24461/1/2017_03_09_konf_Медіасвіт_II.pdf (дата звернення: 09.11.2020)
- ✓ Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура інформаційного аналітика// *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: матеріали IV Всеукр. студ. наук.-практ. конф., 28 вер. 2018 р., м. Київ*. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. С.89 - 92 URL: https://www.fj.kubg.edu.ua/images/phocagallery/Podii2018/Zbirnyk_KUBG_IV_compressed.pdf (дата звернення: 07.11.2023)
- ✓ Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура у просторі бібліотеки в умовах консцієнтальних війн сучасності. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.Вернадського*. 2023. № 69. С.154 - 169
- ✓ Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура у просторі бібліотеки: виклики цифровізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С.75 - 83 DOI: 10.32461/2409-9805.4.2023.294077
- ✓ Ломачинський Б.Г. Організаційна інформаційна культура: ціннісний вимір. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі: Матеріали Четвертої Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 20 - 22 травня 2021 року): тези доповідей*. Київ: Видавничий центр КНУКІМ,

2021. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/10f79720-d273-4bd5-92fa-147cc446de4c/content> (дата звернення: 1.10.23)

✓ Ломачинський Б.Г. Світоглядна роль бібліотек у конспіраційних війнах сучасності. *Київські філософські студії-2023 : Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.)* : тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. С.152 - 156

✓ Ломачинський Б.Г. Феномен цифрової культури в університетських бібліотеках. *The 6th International scientific and practical conference "Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice" (November 01 – 04, 2022)* Edmonton, Canada. International Science Group. 2022. С.104 – 108

✓ Ломачинський Б.Г. Ціннісні орієнтири інформаційної культури у просторі суспільства знань. *Київські філософські студії-2021: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 21 травня 2021 р.)* : тези доповідей. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. С.100 – 103

РОЗДІЛ 3. РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ФОРМУВАННІ МЕДІАКУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

3.1. Феномен медіакультури як складової інформаційної культури бібліотеки

Глобальні виклики, що супроводжують розвиток сучасного інформаційного суспільства, у якому інформація перетворюється на один із провідних інструментів влади, детермінують становлення новітнього соціокультурного простору техногенної електронної медіареальності. У цьому середовищі засоби масової інформації відіграють роль не лише каталізатора суспільних трансформацій, а й активного учасника процесу конструювання нових міфів, що трансформують сприйняття реальності у відповідності до потреб і запитів владної системи. Таким чином, медіа виконують функцію посередника між владою та суспільством, впливаючи на інтерпретацію подій, явищ і соціальних процесів.

Сучасне суспільство, відповідно до визначення, запропонованого ЮНЕСКО, є суспільством знань. Водночас, як наголошує Е. Тоффлер [468, с.41], знання можуть слугувати як засобом посилення наявних важелів влади й економічного добробуту, так і засобом їх обмеження або перерозподілу – залежно від стратегічних цілей суб'єктів впливу. У ситуації конфлікту інтересів актуалізується необхідність точного визначення того, хто саме має доступ до ключових інструментів влади, а також які саме ресурси — знання, економічні активи чи потенціал до насильства — можуть бути задіяні. Відповідно, взаємозв'язок між знанням, силою, капіталом та соціальними зв'язками визначає структуру влади в суспільстві. У сучасному геополітичному контексті спостерігається зростання залежності нової економіки матеріальних цінностей від розвинених комунікаційних систем, що забезпечують ефективну циркуляцію інформації, ідей і символів.

Феномен медіакультури розташовується на перетині різноманітних галузей наукового знання, що зумовлює потребу в комплексному міждисциплінарному аналізі із залученням різних методологічних підходів. Із позиції культурологічного підходу медіакультура постає як особливий тип культури інформаційного суспільства, який виконує функцію трансляції та відтворення культурних цінностей. Згідно з інформаційним підходом, поняття медіакультури охоплює сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, а також матеріальних і інтелектуальних продуктів, що формуються в цьому середовищі. У межах філософського аналізу медіакультура розглядається як специфічна форма соціально активної і цілеспрямованої людської діяльності у сфері медіа. Водночас атрибутивний підхід визначає медіакультуру як носія соціальної інформації, що володіє атрибутивними ознаками та властивостями, які виявляються в її символічному змісті.

У широкому розумінні медіакультуру доцільно трактувати як комунікативне середовище, яке забезпечує функціональну взаємодію між різними соціальними підсистемами за допомогою механізмів символічного обміну. У вузькому значенні медіакультура постає як механізм культурної діяльності, що реалізується через медіальні та символічні форми, за допомогою яких здійснюється вираження й репрезентація внутрішніх уявлень і образів. Основний зміст медіакультури складають знаки та їх сукупності — «тексти», у яких закладено соціальну інформацію. Розуміння таких культурних феноменів можливе лише через інтерпретацію їх прихованого символічного змісту, адже тільки осмислений текст набуває статусу культурного факту.

Таким чином, медіакультуру слід розглядати як інтегральну систему інформаційно-комунікаційних засобів, що були створені людством у процесі його культурно-історичної еволюції та слугують чинником формування суспільної свідомості й інструментом соціалізації особистості. Вона охоплює не лише культуру створення, трансляції та розповсюдження інформації, а й культуру її рецепції — сприйняття, інтерпретації, критичної оцінки. У цьому

контексті медіакультура виступає також індикатором рівня розвитку особистості, здатної до самостійного осмислення медіатекстів, їх аналітичної обробки, участі у медіаторчості, а також до засвоєння знань за допомогою цифрових медіа. У західній академічній традиції сформувалися підходи, які визнають розмаїття медіакультур відповідно до етнокультурних чи цивілізаційних особливостей. Водночас підкреслюється, що етнокультурна варіативність у межах медіакультур не має абсолютного характеру, оскільки універсальність медіакультури як соціального явища домінує над її локальними проявами.

Необхідно наголосити на взаємозв'язку понять «медіакультура» та «медіареальність». Визначальною відмінністю медіакультури від традиційних форм культурної діяльності є високий рівень її технологічного оснащення, що дає змогу охоплювати процесами медіатизації широкі соціальні маси та оперативно тиражувати продукти медіакультури глобального масштабу. Завдяки цьому вона виконує функцію регулювання масової свідомості, що у даному контексті трактується як специфічний синтетичний компонент суспільної свідомості — трансформована форма соціальності, яка репрезентує соціальну дійсність на повсякденному рівні у вигляді знання, засвоєного через систему соціальних стереотипів. Ці стереотипи, будучи надзвичайно потужними, можуть мати й деструктивний вплив. Масове суспільство, сформоване внаслідок інтенсивного розвитку новітніх інформаційних технологій, нівелює індивідуальність, реалізуючи таким чином ідеологічний вимір сучасної медіакультури, у якій комунікація відіграє роль механізму продукування носіїв владного впливу [421].

У сучасних умовах, коли медіа все більше виконують функцію провідників економічних інтересів транснаціональних корпорацій у сфері інформаційних технологій, дослідниця Н. Зражевська акцентує увагу на феномені медіапримусу, який виступає засобом соціального впливу, що здійснюється як державними, так і економічними структурами. Такий примус відображає характер нових медіа в епоху цифровізації та конвергенції, які

сприяють формуванню нової типології аудиторії — фрагментованої, заглибленої у віртуальний вимір повсякденності, де домінують практики, що формуються під впливом гіперреальності, мультимедійного контенту, хаотичної інформаційної взаємодії та перформативної подачі. Контроль над медіапростором здійснюється шляхом конструювання згоди, впровадження ідеологем плюралізму, культивування міфу про свободу преси, просування ідеї об'єктивності ЗМІ, застосування методів маргіналізації альтернативних голосів та технологій відволікання уваги аудиторії [101, с.127].

Медіа, за своєю суттю, є не лише каналами передачі інформації, а й особливим середовищем, у якому створюються, естетизуються та передаються культурні коди. У цьому середовищі прихована владна структура — своєрідна «матриця», що виявляється у вигляді системи культурно-інформаційних монополій, котрі в умовах сучасності набувають визначального значення для функціонування державності. Аналізуючи глобальний вплив медіа, Н. Луман звертає увагу на парадокс довіри: незважаючи на усвідомлення маніпулятивного потенціалу мас-медіа, суспільство не може повністю відмовитися від інформації, яку вони продукують. Окрім того, знання, отримане через медіа, поступово трансформується в автономну конструкцію, яка продовжує функціонувати навіть за умов сумніву щодо її достовірності.

Таким чином, навіть позначена маркером недовіри інформація зберігає свою авторитетність та впливовість, оскільки залишається основою для формування уявлень про соціальну реальність [178]: Окрім того, сучасна масмедійна реальність характеризується надмірною акцентуацією новизни, що зумовлює потребу постійного оновлення інформаційного змісту відповідно до логіки сенсаційності. Це призводить до появи нових феноменів, зокрема так званого «командування трендом» у соціальних мережах, яке стає дедалі впливовішим засобом соціального переконання. Трендова тема, яка виникає в межах цифрових комунікацій, здатна виходити за рамки окремих соціальних груп і поширюватися між різними кластерами користувачів, стаючи інструментом масового впливу. Ці тренди можуть навмисно

використовуватися зловмисниками для поширення маніпулятивних повідомлень через мультиплатформенні медіа з метою потрапляння у фокус традиційних мас-медіа [465].

Погоджуємося з позицією Т. Кузнецової щодо особливої ролі мас-медіа в періоди соціальних криз, коли відбуваються зрушення у системі суспільних цінностей і загальнолюдські морально-етичні орієнтири відступають на периферію. У такі моменти ЗМІ прагнуть виконувати функцію посередника у визначенні ціннісних орієнтирів, впливаючи на формування етичних норм, ціннісних пріоритетів та моделей поведінки аудиторії через засвоєння медіа інформації [132, с.33].

У сучасному науковому дискурсі виокремлюють два основних підходи до аналізу маніпулятивного потенціалу ЗМІ: медіаорієнтований та медіацентристський [339, с.30]. Перший, який переважає у вітчизняному медіа-просторі після початку повномасштабної війни, виходить із того, що індивід є активним реципієнтом, який критично осмислює інформацію, співвідносячи її з особистими переконаннями, соціальним досвідом і цінностями. У цьому контексті спроби ЗМІ нав'язати нові стереотипи часто зустрічають опір завдяки селективному ставленню до змісту й джерела інформації. Натомість медіацентристський підхід, що його активно застосовує росія як держава-агресор, ґрунтується на уявленні про аудиторію як пасивну масу, схильну до зовнішнього контролю. Такий підхід сприяє формуванню ілюзорної реальності, що нівелює особистість і позбавляє її свободи вибору. Протидія таким викликам можлива шляхом як посилення інформаційного імунітету, так і підвищення рівня медіакультури.

Поділяємо погляд Н. Іванової [102] на соціальну відповідальність ЗМІ як демократичного інституту, що передбачає забезпечення доступності, об'єктивності, плюралізму та підзвітності суспільству, особливо з огляду на те, що деструктивні медіастратегії сьогодні є потужним інструментом консцієнтальних війн. У контексті постмодернізму, за Бодрієм [22], ЗМІ реалізують ідеологію симулякру, нав'язуючи стандартизовані моделі

поведінки, що фактично слугують механізмом примусової соціалізації та посилення соціального контролю.

О. Дзьобань виокремлює у процесі медіатизації війни такі ключові аспекти: інформаційне відображення подій; вплив на суспільні настрої через побудову образів війни; здійснення контролю та цензури; використання ЗМІ як інструменту пропаганди й маніпуляцій [75, с.48].

У глобалізаційному контексті ЗМІ постають як продуценти інформації, що часто маркована політичними або економічними інтересами. У поєднанні з сучасними ІТ вони ефективно використовують методи маніпуляції — навіювання, залякування, переконання — долаючи бар'єри соціальної комунікації, що робить їх ключовими учасниками інформаційних війн. Відтак, цілком обґрунтованим є трактування медіавійни як окремої технології сучасного інформаційного протиборства.

Мас-медіа, як ключовий інструмент у пропагандистських війнах, формують не лише короткотермінові моделі поведінки, а й довготривалі соціальні конвенції, що впливають на свідомість маніпульованого суспільства. Вибудувавши власну аудиторію, засоби масової комунікації визначають її світоглядні орієнтири, спрямовують мислення та стимулюють дії, спрямовані на підрив стабільності в соціумі.

Сучасна медіавійна, як складова ширшого інформаційного протистояння, відповідно до позиції Н. Карпчук [116], реалізується поетапно: спершу ЗМІ держави-агресора формують громадську думку, просуваючи власні культурні та ціннісні наративи; далі, через дезінформацію, фейки та інформаційні віруси, дестабілізують політичну ситуацію, підривають довіру до влади, провокують соціальні й міжгрупові конфлікти, ініціюють масові протести; на фінальному етапі здійснюють дискредитацію керівництва країни-жертви та її збройних сил, водночас формуючи образ агресора як «визволителя» задля легітимізації військової інтервенції.

Психологічна специфіка ведення медіавійни полягає у тому, що масова свідомість потребує орієнтирів, і саме медіа виконують функцію такого

«порадника», використовуючи інструмент пропаганди для мобілізації громадської думки та утвердження цінностей, які подаються як загальнонаціональні. Електронна медіареальність телекомунікаційної доби формує умовний символічний порядок і постає як комунікативний конструкт, що впливає на побудову соціального дискурсу. Ідеологічні компоненти масової свідомості трансформуються каналами масової комунікації відповідно до інтересів медіавласників, набуваючи форм стереотипів і стандартів. У контексті інформаційно-психологічного протистояння особливо дієвою є деструктивна пропаганда — інформаційний вплив із корисливою метою, що змінює думки, емоції та поведінку суспільства. Під впливом ЗМІ та глобальних інформаційних потоків як суспільство загалом, так і окремі особи стають головними об'єктами маніпуляцій. У цьому контексті формуються нові медіаструктури — «полімедіа», які інтегрують різні канали комунікації в єдиний ресурс, що створює штучну реальність, вигідну для маніпулятора.

Інтенсивність впливу медіакультури на інформаційне суспільство залежить від соціокультурного контексту, що зумовлює необхідність аналізу механізмів медіаміфотворення як чинника масифікації суспільної свідомості.

Серед інструментів медіаманіпуляції К. Родигін і І. Єрмакова виокремлюють фотофейки, зокрема «апеляцію до образів дітей» або помилкову атрибуцію світлин за географічною та часовою ознакою. Визнається неприпустимість використання таких матеріалів у документальній фотографії. Розвиток медіаосвіти та критичного мислення допомагає виявляти недостовірний або маніпулятивний візуальний контент [289].

У межах досліджень Т. Гранчак [64, с.41] акцентується увага на викликах, з якими стикаються бібліотеки в умовах інформаційної агресії: чи варто зберігати маніпулятивні інформаційні матеріали, як регламентувати доступ до них (обмежений чи публічний), як інформувати про їх наявність. порушується й питання систематизації бібліотечних фондів — за жанрово-видовими чи тематичними критеріями. Вирішення цих питань авторка розглядає як основу для ефективної реалізації бібліотекою її функцій в умовах воєнного часу.

Водночас вона наголошує, що виконання суспільної місії бібліотеки можливе лише за наявності в користувачів належного рівня медіаграмотності, яка дає змогу розпізнавати маніпуляції. Відтак, одним із пріоритетних завдань бібліотек стає розвиток навичок критичного мислення, уміння аналізувати інформацію, перевіряти її достовірність і виявляти маніпулятивні техніки.

У концепції О. Москвич поняття «медіакультура» охоплює декілька взаємопов'язаних змістових компонентів. По-перше, вона визначається як сукупність матеріальних і духовно-інтелектуальних цінностей, сформованих у сфері масової комунікації, а також як історично зумовлена система їх функціонування й відтворення в соціокультурному середовищі. По-друге, медіакультура розглядається як нова культурна площина, що постає завдяки технічним засобам створення та передавання інформації в умовах сучасної медіареальності. По-третє, вона виступає системою рівнів особистісного розвитку, яка передбачає здатність до осмислення, критичного аналізу та інтерпретації медіатекстів, зокрема візуальних медіаобразів, до участі в медіаторчій діяльності, а також до практичного використання новітніх знань і вмінь у медіасфері. У цьому контексті доцільним є використання терміна «медіаграмотність» як синонімічного, оскільки лише у взаємозв'язку ці поняття можуть повноцінно відтворити багатовимірність процесів, які охоплює сучасна медіакультура [200, с.71].

У період пандемії COVID-19 з метою підвищення рівня медіакультури був реалізований діагностично-розвивальний проєкт «Медіакультура в умовах пандемії». Його структура включала два основні етапи: перший — діагностику рівня сформованості ключових компонентів медіакультури, актуальних для молоді в умовах кризи, другий — проведення освітніх заходів для медіапедагогів, спрямованих на розвиток медіаграмотності й медіакультури школярів на основі результатів попереднього аналізу та доказових практик [79].

До факторів, що негативно впливають на інтеграційність медіакультури, належать: нерівний доступ до медіасередовища, нерівномірне поширення

інформаційних повідомлень, обмеженість залучення особистості до духовного життя суспільства через медіапроцеси, зниження інтенсивності міжособистісних та міжрегіональних комунікацій. У таких умовах окремі елементи медіакультури не забезпечують необхідного рівня соціальної єдності та не сприяють концентрації зусиль громадян на розв'язанні актуальних завдань суспільного розвитку. Водночас саме цілісність медіакультури, що формується на основі стійкої інформаційної взаємодії між усіма учасниками соціального життя, набуває ключового значення як умова особистісного становлення й розвитку соціуму в цілому. Ця взаємодія визначає комунікативну якість кожної сфери суспільної діяльності.

На думку Т. Павленко, в Україні функція формування медіаінформаційної культури покладена на бібліотеки й заклади освіти. Наприклад, Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету застосовує різноманітні форми роботи: надає як індивідуальні, так і групові консультації, розробляє інформаційні буклети, слайд-лекції, навчально-методичні матеріали, організовує семінари, тренінги, майстер-класи, забезпечує публікаційну підтримку у виданнях вишу та активно використовує мультимедійні й web-технології. Погоджуючись із позицією авторки, варто наголосити на важливості створення єдиної системи формування медіаінформаційної культури, що охоплює як бібліотекарів, так і користувачів. Розвиток інформаційного світогляду та формування алгоритмів професійної інформаційної поведінки має здійснюватися на засадах партнерської взаємодії між бібліотеками й освітніми закладами [229].

Соціально-комунікаційний потенціал медіакультури розкривається через реалізацію низки функцій. Зокрема, інформаційна функція полягає в накопиченні, збереженні та трансляції соціально значущої інформації; комунікаційна – забезпечує зв'язок між індивідом, суспільством, владними структурами, етносами, соціальними групами та державами, сприяючи міжкультурному діалогу. Ідеологічна функція зумовлює соціалізацію особистості через засвоєння системи знань і цінностей. Нормативно-правова

функція сприяє формуванню комплексу норм і ідеалів, характерних для певного соціуму. Мотиваційна (управлінська) функція визначає ідейні стимули та інструменти регулювання соціальних дій. Інтеграційна функція орієнтована на об'єднання суспільства, аксіологічна – на формування його ціннісних орієнтирів. Культуротворча функція забезпечує збереження національних традицій, історичної пам'яті, а міфотворча — сприяє конструюванню соціальних міфів.

Механізм реалізації міфотворчої функції полягає в здатності медіакультури виступати інформаційним посередником між владою і суспільством. Медіакультурний простір активно використовує привабливі форми ігрової комунікації, в межах яких інформаційний вплив здійснюється засобами піар-технологій, що обмежують суб'єктивну реальність людини заданими межами сприйняття. Як зазначає Р. Барт, медіакультура, подібно до міфу, функціонує як комунікативна система, у межах якої будь-яке повідомлення, передане через дискурс, може набути міфологічного статусу. Визначальним чинником тут виступає не зміст повідомлення, а спосіб його репрезентації; за Бартом, «у міфу є формальні межі, але немає субстанційних – світ нескінченно сугестивний» [350, с.233-234].

Порівнюючи медіакультуру з культурами попередніх історичних етапів, варто виокремити її ключову особливість — високий рівень технологічної забезпеченості. Саме технічний аспект дозволяє охопити широкі верстви населення, залучаючи їх до медіакультурних процесів, а також здійснювати масштабне тиражування медіапродуктів. Це надає медіакulturі потужного впливу на масову свідомість, особливо молодіжної аудиторії. У зв'язку з цим, згідно з позицією Є. Кулик, одним із першочергових завдань бібліотек є розроблення узгодженої стратегії розвитку інформаційної та медіакультури на основі мережевої взаємодії. Важливо, щоб ця діяльність була системною, цілеспрямованою та структуровано організованою. До пріоритетів бібліотек належить: проектування механізмів формування інформаційної мережі й медіакультури; налагодження міжустановчого партнерства з організаціями,

які здійснюють аналогічну діяльність; навчання користувачів інформаційній грамотності із залученням зрозумілих і звичних каналів комунікації, таких як блоги, соціальні мережі, мобільні додатки тощо; а також регулярний моніторинг та аналітика бібліотечно-інформаційної діяльності для систематизації досвіду та вдосконалення методичного інструментарію у сфері медіакомпетентності. Такий підхід не лише сприятиме посиленню ролі бібліотек у сфері надання інформаційних послуг, але й забезпечить їх трансформацію в інституції інноваційного типу – бібліотеки знаннєвого суспільства [138, с.61]

Серед особливостей масової свідомості в умовах домінування глобалізованої медіакультурної реальності слід виділити її цифрову природу, мережеву організацію, активну інтегрованість суб'єктів (зокрема користувачів Інтернету) у віртуальні комунікаційні практики, зростання інтелектуального рівня взаємодії («розумний натовп») та орієнтацію на візуалізовані форми передачі інформації. Все це формує новий тип культури – цифрову культуру, яка потребує модернізації освітнього процесу в напрямі розвитку здатності до ефективного використання новітніх технологій і професійно релевантних цифрових компетентностей. Цифровізація суттєво трансформує зміст і форму сучасного інформаційного середовища, а сама цифрова культура відображає систему цінностей, що формують суспільні орієнтири в умовах інформаційної епохи.

Людина масового суспільства доби індустріалізму, зазнаючи впливу ідеологічних маніпуляцій, фальсифікованих інтерпретацій символів і регламентованих інформаційних схем, поступово втрачає здатність до автентичного спілкування й діалогу. У цьому контексті В. Якубіна характеризує феномен «одновимірності» людини як симптом цивілізаційної патології індустріального масового суспільства. При цьому така одновимірність становить виклик для кожного індивіда, оскільки зумовлює втрату самоідентифікації та спричиняє викривлене ототожнення себе з іншими та з навколишнім соціокультурним середовищем [343].

Незважаючи на часте ототожнення понять «інформаційна культура», «медіакультура» та «цифрова культура» в науковій літературі, слід розрізняти їхній зміст. У межах атрибутивного підходу до інформації інформаційну культуру можна трактувати як синонім культури загалом — вона охоплює сукупність матеріальних і духовних цінностей, які становлять знанневий потенціал людства. У цьому аспекті інформаційна культура має узагальнюючий характер по відношенню до інших культурних форм. Натомість у функціональному підході інформаційна культура розглядається як сукупність історично сформованих способів і засобів збереження, передавання та використання інформації, що дає підстави чітко її розмежовувати з медіакультурою та цифровою культурою [157].

Одним з найбільш гострих і суперечливих явищ сучасної медіасфери є так звана інформаційна криза. Вона проявляється як у кількісному вимірі — надмір обсягу інформації та обмежена здатність індивідуальної свідомості її опрацювати, — так і в якісному — через фрагментарність, мозаїчність повідомлень, тенденційність змісту та сумнівну достовірність інформації. Окремою проблемою цифрова нерівність, що призводить до соціального розшарування у доступі до цифрових ресурсів, породжуючи нові форми структурованості суспільства в умовах інформаційної доби [194, с.9-10].

Серед негативних наслідків впливу медіакультури на систему духовних цінностей сучасного суспільства, за спостереженнями Л. Ороховської, слід виокремити поширення значних обсягів недостовірної інформації через глобальні соціальні мережі; руйнування усталеного традиційного укладу життя та знецінення духовного потенціалу особистості; формування фрагментарної, мозаїчної свідомості; заміна реального життєвого досвіду віртуальними симулякрами; еkleктизація культурного контенту; зниження значущості національних культурних цінностей та посилення процесів децентралізації в медіапросторі окремих держав [224, с.6].

Разом з тим, соціальні медіа можуть виступати ефективним інструментом у діяльності бібліотек, адже слугують платформою для створення блогів,

віртуальних спільнот, онлайн-форумів, освітніх та культурних проєктів, віртуальних лабораторій тощо. Як зазначає В. Струнгар, соціальні медіа не лише сприяють представленню бібліотечних послуг, але й є дієвим засобом популяризації бібліотекознавчих знань, стимулюють розвиток інформаційно-бібліотечних технологій і забезпечують якісно новий рівень комунікації між бібліотеками та їхніми користувачами [309, с.27].

Подібної позиції дотримується і Р. Вороніна, яка розглядає соціальні медіа як важливий компонент соціальної комунікації бібліотек, що сприяє формуванню позитивного професійного іміджу бібліотечних установ, підтримці етики професійного спілкування, а також реалізації функцій бібліотекаря в онлайн-середовищі, зокрема через можливість організації конструктивних професійних обговорень [41].

В українському інформаційному просторі накопичено чимало позитивного досвіду застосування соціальних мереж для просування читання та обміну професійними практиками. Наприклад, у Facebook функціонує спільнота «Бібліотекарі закладів освіти України», яка налічує понад 11,7 тисячі учасників [13]. Група виконує роль майданчика для обміну досвідом, просування інноваційних форм бібліотечної діяльності та популяризації читання. У публікаціях представлено фотозвіти, інформацію про книжкові виставки, онлайн-заходи, обговорення рівня інформаційної культури, що створює активний комунікаційний простір для професійної взаємодії.

Важливу просвітницьку та патріотичну місію виконує проєкт «Жива сучасна бібліотека», який представлений Благодійним фондом «Бібліотечна країна» у Facebook. Його діяльність спрямована на фінансову підтримку бібліотек України, реалізацію книжкових грантів, просування української книги на міжнародному рівні. Спільнота має понад 11 тисяч підписників, активно висвітлює діяльність фонду, а також знайомить із досвідом провідних бібліотекарів, науковців і громадських діячів [91]. Додатково фонд веде YouTube-канал, де презентує креативні бібліотечні ініціативи, спрямовані на

культурне та психологічне відновлення українського суспільства в умовах війни [21].

Понад 20 тисяч підписників має сторінка Української бібліотечної асоціації у Facebook, яка висвітлює інформацію про грантові програми, національно-патріотичні проекти, навчальні ініціативи та професійні заходи [319].

Аналогічну кількість підписників має сторінка Українського інституту книги (<https://www.facebook.com/UkrainianBookInstitute>), яка інформує про результати опитувань щодо читання серед населення, ініціює проекти з популяризації українських авторів, книжок і бібліотек.

Цікавою комунікативною платформою для бібліотечних фахівців є також Facebook-група «Бібліотечний дворик», орієнтована на обмін креативними ідеями щодо оформлення книжкових виставок та проведення культурно-просвітницьких заходів у бібліотеках [18].

З метою розвитку медіа- та інформаційної грамотності у Facebook створено спільноту «Бібліотека & МІГ». Група функціонує як дискусійна платформа для напрацювання національної концепції медіаосвіти, розроблення міжвідомчих освітніх програм, удосконалення професійної підготовки бібліотекарів, створення навчальних матеріалів для різних вікових груп [10].

Аналіз сторінок бібліотечного спрямування у соціальній мережі Facebook засвідчує вищу популярність незалежних професійних бібліотечних спільнот порівняно з офіційними профілями конкретних бібліотек. Так, відповідно до зібраних даних, сторінка Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка налічує близько 6,1 тис. підписників [203]; Державна науково-технічна бібліотека України - ДНТБ України – 2, 9 тисяч підписників [73], тоді як Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН — лише 184 підписники [209]. Така різниця у популярності зумовлена низкою чинників, серед яких — рівень активності бібліотекарів у цифровому середовищі, якість

та привабливість контенту, форма його подачі, а також цілеспрямована робота над створенням позитивного іміджу установи у різних соціальних мережах.

Зокрема, Наукова бібліотека імені М. Максимовича, крім сторінки у Facebook, активно веде сторінки в Instagram та Telegram, що значно розширює охоплення аудиторії. Аналогічно, Державна науково-технічна бібліотека України представлена також у таких мережах, як Instagram і Twitter, на відміну від Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, яка не має присутності у зазначених цифрових платформах.

Також на популярність профілю бібліотеки в соціальних мережах впливає значною мірою впливає і її читацька аудиторія. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича, відповідно до її Положення, є не лише координаційним науково-методичним центром для бібліотек ВНЗ державної форми власності, але є структурним підрозділом Київського національного університету імені Тараса Шевченка, забезпечуючи інформаційні потреби учасників освітнього процесу, передусім, студентів - молоді нової генерації, що формують людство цифрової доби, яке вже не може повноцінно жити без сучасних цифрових технологій, і ставить перед бібліотекою потужні виклики необхідності цифрових трансформацій.

Натомість аудиторія Державної науково-технічної бібліотеки України представлена переважно науковцями середнього віку, для яких використання соціальних мереж не є звичним каналом професійної комунікації. Попри високий науковий рівень представленого контенту, він не завжди отримує належний рівень зворотного зв'язку від користувачів, що свідчить про необхідність активнішого застосування маркетингових стратегій у бібліотечній сфері та вдосконалення механізмів самопрезентації.

У випадку Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН спостерігається невідповідність цифрового представлення вимогам сучасної інформаційної доби. Контент профілю переважно відтворює формат традиційних книжкових виставок без інноваційних елементів. Значною проблемою залишається недостатній рівень оцифрування бібліотечних

фондів, через що доступ до представлених на сторінці видань можливий лише у межах читального залу у паперовому вигляді.

Порівняння українського та міжнародного досвіду функціонування бібліотек у соціальних медіа виявляє значні відмінності у рівні цифрової активності та ефективності комунікації з аудиторією. Зокрема, сторінка Бібліотеки Конгресу США у Facebook має понад 542 тис. підписників [467]. Стрічка новин оновлюється щодня, містить різноманітні тематичні публікації з глибоким суспільним змістом, супроводжені якісними відеоматеріалами за участі відомих громадських діячів. Така активність сприяє не лише популяризації ресурсів бібліотеки, але й постійному зміцненню її позитивного іміджу у цифровому середовищі.

Бібліотека Єльського університету нараховує у Facebook 15 тисяч підписників [479]. Контент переважно складається з публікацій про події у житті бібліотеки, що оновлюються двічі на тиждень. Водночас відгуки користувачів обмежені незначною кількістю вподобань, що свідчить про обмежену залученість аудиторії.

Аналогічна ситуація спостерігається і на сторінці Бібліотеки Гарварду, що має у Facebook 6, 1 тисяч підписників [385] та Бібліотеки штату Нью-Йорк, що має 4, 3 тисячі підписників [429]. Бібліотеки пропонують читачам цікаві історичні екскурси, бесіди про книги, тренінги на різноманітну суспільну тематику, однак, реальний відгук у читачів знаходять лише найбільш неординарні проекти. Це свідчить про потребу у вдосконаленні стратегій цифрового залучення та адаптації до динамічних вимог користувацької аудиторії.

Таким чином, вважаємо, що для ефективної популяризації власної діяльності та підвищення рівня інформаційної культури (зокрема, і культури читання) читачів, бібліотекам необхідно розвивати активну роботу у соціальних мережах, демонструючи не лише події з життя бібліотеки, але і актуальні соціальні проекти з пропаганди україномовного читання чи різних видів громадської активності, що знайдуть дієву суспільну підтримку.

Книжкові новинки варто було б представляти у вигляді коротких відеосюжетів у стилі TikTok, з найбільш цікавими їх змістовними особливостями. Популярними серед читачів цифрової доби є аудіокниги та озвучені навчальні матеріали, для популяризації яких було б доцільно мати YouTube канал. Популяризація нових надходжень матиме найбільш позитивний результат за умови наявності їх оцифрованих аналогів (орієнтовним прикладом може слугувати електронна цифрова бібліотека УкрЛіб «Бібліотека Української літератури») [318], що має не лише профіль у Facebook з 3, 3 тисячами підписників [469], але і власний канал на платформі YouTube.

На думку О. Мар'їної, бібліотекам, які прагнуть інтегруватися у цифровий медіапростір, доцільно переорієнтувати свою діяльність: замість виключного акценту на створення контенту варто зосередитися на вивченні інформаційних потреб користувачів. У цифровому середовищі бібліотеки мають позиціонувати себе як надійне, безпечне джерело інформації, здатне запропонувати аудиторії більш глибокі й осмислені концепції самореалізації. Важливе також заохочення участі користувачів у бібліотечних вебпроектах шляхом коментування, конструктивної критики, а також активне використання технологій соціального медіа-маркетингу, форм кооперації, обміну й самоорганізації у цифровому середовищі [182].

У цьому контексті С. Хрущ наголошує, що формування сучасного інноваційного медіапростору бібліотеки є складним поліфункціональним процесом, який потребує реалізації в межах проєктного IT-менеджменту. Його ефективність можлива лише за умови тісної співпраці практиків бібліотечної справи з фахівцями-науковцями у галузі бібліотекознавства [326, с.74].

Автори посібника з медіаграмотності для бібліотек (О. Власюк, В. Потапова, І. Срібна) звертають увагу на зростання ролі фактчекінгу, який вийшов за межі журналістики та став важливою складовою громадянської активності. Його позитивним аспектом є забезпечення ухвалення рішень на основі перевіреної інформації, доступ громадян до достовірних джерел, а також протидія маніпулятивним інформаційним впливам, включаючи

пропаганду. У цьому зв'язку було розроблено спеціальні кодекси фактчекінгу (зокрема Кодекс принципів IFCN), які покликані відмежувати об'єктивний фактчекінг від журналістських розслідувань [40, с.7-8].

Одним із найнебезпечніших інструментів медіаманіпуляцій, що набули поширення завдяки цифровим технологіям, стали дипфейки (deepfakes). За визначенням А. Yadlin-Sega та Y. Oppenheim, дипфейк – це результат синтезу аудіовізуального контенту із застосуванням алгоритмів штучного інтелекту з метою створення маніпулятивних відеозаписів, у яких зображена особа демонструє дії чи висловлює думки, яких вона насправді не здійснювала. Завдяки широкому охопленню соціальними мережами, подібні фейкові матеріали мають потенційно серйозний вплив на публічну сферу, де відео, зображення, текст і звук є ключовими елементами взаємодії [478, с.37].

Як засіб протидії цим загрозам S. Karnouskos пропонує розвиток технологічної обізнаності та критичного мислення, що мають бути невід'ємними складовими суспільного навчання. Цифрова медіаграмотність, на його думку, сприяє формуванню відповідального ставлення до інформації у соціальних мережах і відіграє ключову роль у стримуванні поширення дезінформації [399, с.7]. У свою чергу, А. Yadlin-Sega та Y. Oppenheim підкреслюють необхідність державної підтримки ініціатив, спрямованих на підвищення рівня технологічної грамотності, що дасть змогу громадянам орієнтуватися в інформаційному потоці цифрової доби та ефективно протидіяти загрозам, які продукує медіасередовище [478].

Отже, в умовах загострення інформаційного протистояння сучасності перед бібліотеками постає завдання переосмислення форм і змісту комунікації у цифровому просторі з метою забезпечення користувачів засобами орієнтації, критичного осмислення та безпеки. Медіакультура у межах бібліотечного середовища має реалізовуватися на двох рівнях: суспільному, де відбувається трансляція культурних кодів, адаптованих до архетипів масової свідомості, та індивідуальному, що передбачає розвиток інтерпретаційних навичок, критичного мислення й особистісну відповідальність за інформаційні рішення.

У першому випадку медіакомпетентність виступає як інструмент соціального захисту особистості, здатної адаптуватися до нових інформаційних умов, а в другому — як механізм суспільного захисту від деструктивних інформаційних впливів.

У контексті цифровізації соціальних комунікацій бібліотеки стикаються з необхідністю переосмислення своєї ролі в інформаційному середовищі, що динамічно трансформується під впливом новітніх технологій. Перехід до цифрового медіапростору вимагає не лише технічного оновлення, але й зміни стратегічних орієнтирів: від традиційного створення контенту до глибокого аналізу потреб користувачів, адаптації до їхніх очікувань, а також формування надійного та безпечного інформаційного іміджу бібліотеки. Це передбачає активне використання соціальних медіа, залучення аудиторії до комунікації, створення дружнього інтерфейсу взаємодії та розвитку унікального бренду, що ґрунтується на персоніфікованому підході.

Сучасні виклики у сфері інформаційної безпеки, зокрема поширення дезінформації та глибоких фейків, підкреслюють необхідність формування медіакомпетентності як у користувачів, так і у бібліотечних фахівців. Застосування фактчекінгу, розвиток технологічної грамотності, формування критичного мислення мають стати інструментами не лише особистісного, а й суспільного захисту в умовах цифрової нестабільності. Бібліотеки, як соціальні інституції довіри, здатні відігравати роль медіаосвітніх хабів, що сприяють підвищенню інформаційної культури, критичної рефлексії та стійкості до маніпулятивних впливів. Відповідно, стратегія розвитку бібліотек у цифрову епоху має ґрунтуватися на принципах відкритості, інноваційності, наукової рефлексії та міждисциплінарної взаємодії. Формування інноваційного медіапростору бібліотеки можливе лише за умови поєднання професійного досвіду, наукового аналізу й активної участі громади у процесі створення безпечного, орієнтованого на користувача інформаційного середовища, яке забезпечує суспільний діалог, доступ до правдивої інформації та сприяє розвитку демократичних цінностей.

3.2. Технології медіаосвіти у віртуальному просторі бібліотеки

В умовах загострення глобальних пропагандистських і психологічних війн українське суспільство виявляє нагальну потребу у розширенні доступу до знань і навичок, пов'язаних з формуванням медіа- та інформаційної грамотності. У цьому контексті бібліотеки виступають потенційно дієвими інституціями, здатними ефективно долучатися до процесу виховання медіаосвіченого, критично мислячого споживача інформації.

Становлення інформаційного суспільства, яке нерозривно пов'язане з концепцією суспільства знань, зумовлює необхідність безперервного навчання протягом усього життя. Водночас динамічні інформаційно-комунікаційні трансформації сучасності, попри спрощення доступу до знань, актуалізують проблему інформаційного перенасичення. Людина стикається з об'єктивною неможливістю повноцінно опрацювати, критично осмислити та адаптувати великі обсяги інформації, що постійно оновлюються. Така ситуація призводить до когнітивного перевантаження, дезорієнтації, розриву між інноваційними процесами та здатністю індивіда або системи адекватно на них реагувати, а також до необхідності зміни самої структури інформації як засобу оптимізації її сприйняття.

Одним з ключових чинників формування інформаційної культури в сучасному суспільстві знань виступає система інформаційної освіти, що розглядається як складова загальної системи освіти, становлення якої безпосередньо зумовлене розвитком інформаційного суспільства. До провідних суб'єктів реалізації інформаційної освіти належать освітні заклади, бібліотеки, засоби масової інформації, громадські організації та професійні спільноти. Побудова цілісної, ефективної стратегії інформаційної освіти передбачає комплексне залучення потенціалу всіх зазначених соціальних інститутів, орієнтованих на підтримку інформаційної діяльності та сприяння розвитку суспільства знань.

Із активізацією процесів цифровізації та зростанням впливу інформаційних технологій медіасередовище перетворюється на один із ключових елементів освітніх практик. Поняття «інформація» у сучасному контексті дедалі частіше асоціюється з процесами комунікації, а не із засвоєнням знань, оскільки сучасна культура орієнтована переважно на тиражування готового інтелектуального продукту для масового споживання, що здійснюється через ЗМІ та мережу Інтернет.

У документах ЮНЕСКО медіаосвіта визначається як система навчання, спрямована на засвоєння теоретичних основ і практичних навичок роботи з сучасними засобами масової комунікації, які розглядаються як окрема, самостійна сфера знань у рамках педагогічної теорії та практики. Водночас таке розуміння медіаосвіти відрізняється від простого використання медіаресурсів як допоміжного інструментарію у процесі викладання інших галузей знань [359].

У 2007 році ЮНЕСКО було ухвалено Паризьку програму, яка містить дванадцять ключових рекомендацій щодо розвитку медіаосвіти. Серед них — необхідність інтеграції медіаосвіти до початкової підготовки педагогічних кадрів, впровадження ефективних методів викладання, залучення всіх зацікавлених суб'єктів у сфері освіти й суспільного життя, а також впровадження принципу безперервного навчання у цій галузі. У свою чергу, Європейський парламент у 2008 році прийняв резолюцію щодо медіаграмотності в умовах цифрових технологій, у якій наголошено на тому, що медіаграмотність є фундаментальним елементом політики у сфері інформаційного споживання. Вона повинна охоплювати всі вікові категорії громадян упродовж усього життя, сприяючи розвитку їхньої здатності до критичного й креативного використання медіаресурсів. Крім того, підкреслено необхідність включення медіаосвіти до системи формальної освіти як обов'язкового компонента навчального процесу на кожному етапі шкільного навчання. Європарламент також рекомендував Єврокомісії

запровадити в програми підготовки вчителів обов'язкові модулі з медіаосвіти [195, с.7].

У контексті глобального переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань, ЮНЕСКО спільно з Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) ініціювали інтеграцію двох раніше незалежних, але взаємопов'язаних напрямів — медіаграмотності та інформаційної грамотності — в єдину концепцію, відому як медійна та інформаційна грамотність (Media and Information Literacy, MIL). Ця інтегрована модель охоплює комплекс знань, умінь і навичок, необхідних для розуміння природи інформації, її ефективного пошуку, критичного аналізу, організації, етичного використання та трансформації в осмислене знання.

Концептуальну основу MIL становлять п'ять ключових принципів, сформульованих ЮНЕСКО, які стали визначальними для розробки стратегій медіаосвіти як у сфері формальної освіти, так і в бібліотечній діяльності. Перший принцип акцентує на необхідності критичного ставлення до інформації незалежно від джерела її походження. Другий — визнає кожну людину як активного виробника інформаційного контенту, закріплюючи її право на доступ до інформації та самовираження. Третій принцип підкреслює, що інформаційні потоки, знання та повідомлення не завжди є об'єктивними й нейтральними, а отже, вимагають усвідомленого аналізу. Четвертий принцип гарантує кожному право на отримання, осмислення та обмін інформацією навіть без активного запиту. П'ятий принцип розглядає медійну та інформаційну грамотність як процес, що не завершується в певний момент, а є безперервним досвідом, який включає в себе розвиток знань, навичок і ставлень до споживання, створення та поширення інформації, роботи з медіа і технологічним контентом [342].

Події останніх років, зокрема пандемія COVID-19 та повномасштабна війна в Україні, актуалізували потребу в розвитку медіаграмотності як інструмента для протидії дезінформації, медіаманіпуляціям і психологічному впливу. У відповідь на нові виклики було створено низку відкритих онлайн-

курсів із медіаграмотності на освітніх платформах, таких як EdEra, Prometheus тощо, що свідчить про зростання попиту на відповідні знання серед широких верств населення.

У 2016 році Президія Національної академії педагогічних наук України затвердила оновлену редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, в якій медіаосвіта визначається як складова освітнього процесу, що спрямована на формування медіакультури в суспільстві та підготовку особистості до безпечної й ефективної взаємодії з усіма видами медіа — як традиційними (друковані ЗМІ, радіо, телебачення, кіно), так і цифровими (Інтернет, соціальні мережі, мобільні технології) — із урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [126].

У зазначеній Концепції медіаосвіта трактується як один із ключових елементів забезпечення інформаційної безпеки держави. Наголошено на її важливій ролі у формуванні національної ідентичності, розвитку патріотичної свідомості, сприянні відкритості освіти, професійному зростанню, збереженню особистісної цілісності, підтримці гуманістичних цінностей. Особливу увагу приділено профілактиці таких негативних явищ, як вразливість до медіаманіпуляцій і насильницького контенту, втеча від реальності та формування залежності від медіа [126].

Медіаосвіта, інтегруючи освітню та інформаційно-комунікаційну сфери, сприяє формуванню у громадян культури критичного сприйняття медіаконтенту, стимулює креативне самовираження та соціальну активність. Її стратегічна мета полягає у вихованні свідомих, інформаційно компетентних, самостійно мислячих громадян, здатних ефективно орієнтуватися в медіапросторі, ухвалювати зважені рішення, розпізнавати маніпулятивні впливи та зберігати власну естетичну й етичну позицію.

Сучасні наукові дослідження дають змогу окреслити основні підходи до розуміння медіаосвіти як складного і багатогранного феномену. Зокрема, виділяються наступні концептуальні орієнтири: медіаосвіта як теоретична основа формування критичного мислення аудиторії; як усвідомлений процес

комунікації з медіатекстами, що включає навчання аналізу їхнього змісту, інтерпретації мовних особливостей, контекстуальних асоціацій і декодування закладених у них смислів; як результат усвідомлення важливої соціокультурної ролі медіа в освітньо-виховному процесі; як теорія споживання інформаційних продуктів з метою досягнення інтелектуального задоволення. Окремо виокремлюється етичний вимір медіаосвіти, що передбачає здатність медіа впливати на моральні орієнтири аудиторії, а також ідеологічний підхід, згідно з яким медіа можуть виступати інструментом маніпулятивного впливу на суспільну свідомість в інтересах окремих соціальних груп, релігійних об'єднань чи олігархічних структур.

У практичному вимірі медіаосвіта реалізується за кількома основними напрямками: професійна підготовка фахівців у сфері медіа (журналістів, режисерів, редакторів, сценаристів, медіаменеджерів, критиків тощо); підготовка педагогічних кадрів у закладах вищої педагогічної освіти; інтеграція медіаосвітнього компонента до загальної шкільної та студентської освіти; розвиток медіаосвіти в культурно-просвітницьких установах; організація дистанційного навчання з використанням телебачення, інтернету та цифрових платформ (із залученням медіакритики); самостійне, безперервне оволодіння знаннями впродовж усього життя.

Ключовим елементом формування медіакомпетентності особистості є розвиток критичного мислення стосовно функціонування медіа і структури медіатекстів. Це складний когнітивний процес, що включає рефлексивне осмислення, аналіз, синтез та оцінку медіаконтенту, засновану на розумінні його впливу на суспільну думку та індивідуальну свідомість. При цьому критичне мислення є не лише результатом медіаосвітнього впливу, а постійно діючим механізмом, інтегрованим у процес формування медіакомпетентності. До компонентів останньої належать пізнавальна активність, комунікативні здібності, рефлексивність, позитивна мотивація до саморозвитку, розширення інтелектуального потенціалу та професійної самореалізації.

В Україні медіаосвіта визнається окремим напрямом освітньої діяльності, хоча й не має повного нормативно-правового забезпечення на рівні спеціального законодавства. Водночас положення, викладені в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні до 2025 року, засвідчують активний поступ у формуванні та реалізації національної медіаосвітньої стратегії.

Згідно з чинним законодавством, функції медіапедагогів можуть виконувати вчителі, викладачі, вихователі в межах різних рівнів освітньої системи, а також бібліотечні працівники, фахівці медіастудій, що мають відповідну фахову підготовку у сфері педагогіки та медіапсихології й активно залучені до процесу впровадження медіаосвітніх практик [126].

Колектив провідних науковців Національної академії педагогічних наук України окреслює основні напрями діяльності закладів освіти щодо поширення медіаосвіти, в яких активну участь беруть і бібліотеки. Серед ключових завдань виокремлюють: створення комп'ютерно-технологічної платформи для відкритої освіти; технічну модернізацію закладів освіти та бібліотек; оновлення змісту й методичного забезпечення дистанційного та електронного навчання; запровадження інноваційних форм і методів викладання, що базуються на хмарних технологіях, сервісах Веб 2.0, електронних соціальних мережах; розвиток відкритих освітніх систем, які використовують науково-освітні електронні ресурси, наукометричні бази, відкриті журнальні платформи та цифрові бібліотеки; здійснення комплексних наукових досліджень проблем інформатизації освіти; формування і розвиток інформаційної культури та ІК-компетентностей [206, с.8].

Позашкільна медіаосвіта реалізується через діяльність різноманітних інституцій позашкільної освіти, серед яких вагоме місце посідають публічні дитячі бібліотеки. До основних завдань таких установ належить: сприяння розвитку особистісного самовираження засобами медіа; посилення ефективності медіаосвітніх ініціатив у загальноосвітніх закладах через міжінституційну взаємодію; залучення батьків до спільної реалізації медіаосвітніх програм; інтеграція виховного потенціалу сімейних традицій і

цінностей у процес медіаосвітньої діяльності; використання елементів медіаосвіти в межах психологічної підтримки та консультаційної допомоги [54].

У 2014 році Академія української преси ініціювала співпрацю з бібліотеками у сфері медіаосвіти та формування медіаграмотності, визнаючи ключову роль сучасної бібліотеки у розвитку вмінь критичного сприйняття медіаповідомлень і створення власного медіаконтенту користувачами різного віку. Упродовж 2015–2016 років у всіх регіонах України тренери Академії провели низку тренінгів для бібліотечних фахівців під назвою «Практична медіаграмотність», а також було видано спеціалізований посібник. У рамках цих заходів бібліотекарі ознайомилися із базовими поняттями щодо інформування, пропаганди, маніпулятивного впливу та фейкової інформації, а також з особливостями функціонування медіа як бізнесу.

Тренінги сприяли переосмисленню місії бібліотекаря, зокрема через представлення бібліотеки як відкритої, інноваційної, готової до змін інституції, орієнтованої на розвиток користувачів як творчих, самобутніх особистостей. Також наголошувалося на важливості рекламування індивідуальних досягнень користувачів, а також просування заходів і послуг бібліотеки через сучасні онлайн-платформи: блоги, сайти, соціальні мережі. Окрему увагу було приділено потребі системного моніторингу бібліотечної діяльності в аспекті формування медіаграмотності, узагальнення результатів такої діяльності та вдосконалення бібліотечних методик розвитку медіакомпетентностей дітей та молоді. З метою підтримки цього напрямку Академія української преси розробила дистанційний курс і онлайн-гру «Стань медіаграмотним», які можуть використовуватись бібліотекарями у роботі з користувачами [189, с.50].

У науковій літературі [189, с.48-49] сучасну бібліотеку дедалі частіше позиціонують як стратегічного партнера медіаосвіти, оскільки вона забезпечує доступ до безоплатного інтернету та друкованих ресурсів, має підготовлений персонал, що володіє навичками пошуку інформації у бібліотечних каталогах

і в інтернет-середовищі, а також функціонально облаштовані читальні зали й ресурсні центри. Бібліотечні фахівці сприяють формуванню в користувачів навичок перевірки джерел інформації, відокремлення фактів від суджень, аналізу репутації джерел, верифікації даних та ідентифікації авторів.

У своїй роботі з відвідувачами сучасні бібліотеки активно використовують медіаресурси, що сприяє поглибленню медіаосвітнього потенціалу. У цьому контексті Л. Гуменюк та В. Потапова рекомендують бібліотечним працівникам формувати спеціалізовані інформаційні полиці – як у фізичних просторах бібліотек, так і в цифровому середовищі (сайти, блоги, соціальні мережі), а також розвивати партнерства з педагогами, батьками, психологами, журналістами, громадськими організаціями задля спільної реалізації медіаосвітніх ініціатив. Доцільним є також проведення публічних заходів – акцій, флешмобів, конкурсів тощо – з метою привернення уваги громадськості, зокрема місцевих ЗМІ, до можливостей бібліотек у формуванні медіаграмотності [250].

Значний інтерес становить практичний досвід формування медіаграмотності, що напрацьований безпосередньо бібліотечними фахівцями. Зокрема, Л. Лисенко у своїх матеріалах акцентує увагу на прикладі медіаосвітньої діяльності Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського. У межах реалізації проекту «Будь в тренді: стань медіаграмотним» було розроблено програми трьох навчальних тренінгів: «Медіаграмотність на кожен день», «Фактчекінг: школа пінкертонів початківців» та «Правила безпечного серфінгування в інтернет-просторі». Для підвищення ефективності навчання критичного мислення та навичок усвідомленого споживання інформації бібліотекарі пройшли відповідні курси підвищення кваліфікації [143].

У контексті медіаосвіти дітей та молоді доцільним є виокремлення позашкільної медіаосвіти як самостійного напрямку, оскільки шкільна освіта нерідко маргіналізує знання, отримані молоддю під час дозвіллевої активності, зокрема в цифровому середовищі та в комунікації з ровесниками [444, с.41].

Поняття медіакомпетентності слід розглядати як показник рівня медіакультури особистості, що передбачає її здатність до усвідомлення соціокультурного, економічного та політичного контексту функціонування медіа, вміння бути носієм і транслятором медіакультурних цінностей, естетичних уподобань і нормативів, а також здатність до активної взаємодії з медіапростором, створення нових елементів медіакультури й реалізації Серед актуальних ініціатив у сфері медіаосвіти варто відзначити Портал «Медіаосвіта і медіаграмотність», створений за ініціативи Академії української преси. Цей ресурс функціонує як інтерактивна платформа для комунікації між медіапедагогами, сприяючи відкритості та публічності у сфері медіаосвітньої діяльності. Структура порталу охоплює окремі розділи для вчителів середньої школи (із диференціацією за віковими групами), викладачів закладів вищої освіти та медіаспоживачів. Крім того, розміщено мапу медіаосвітніх ініціатив України, оновлюється електронна бібліотека, подається календар подій, навчальні матеріали, презентації, методичні розробки тощо. Академія української преси відіграє роль комунікаційного центру, акумулюючи новини локальних ініціатив і поширюючи їх через портал, соціальні мережі та професійні медіапедагогічні спільноти [246].

З 2020 року за ініціативи Української бібліотечної асоціації в Україні проводиться «Всесвітній тиждень медійної та інформаційної грамотності», метою якого є презентація й обмін результатами ефективних практик у сфері медіаграмотності [51].

Для співробітників бібліотек, педагогічних та науково-педагогічних працівників, за сприяння Академії української преси та Інституту інноваційних технологій проводиться щорічна Міжнародна науково-методична конференція «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи».

На сайті Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого є розділ, присвячений медіаграмотності. На ньому представлені посилання на урядові ресурси з питань медіаграмотності, ресурси неурядових організацій,

зокрема, Академії української преси, а також посилання на різноманітні навчальні матеріали з медіаграмотності [191].

Для користувачів Інтернет-центру Відділ довідково-інформаційного обслуговування НБУ ім. Ярослава Мудрого створив «Поради з медіаграмотності» [245].

Для бібліотекарів, освітян та громадських активістів представлено проект Media IQ - комплексний інформаційно-освітній онлайн-проект з розвитку медіаграмотності [196].

Користування соціальними новинними мережами особливо потребує медіаграмотності. «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності» пояснює, як орієнтуватися в інформації довкола та як розпізнавати дезінформацію та пропаганду [472].

Для широкого кола користувачів представлено курс «Новинна грамотність», який має на меті підвищення рівня медіаграмотності в умовах військових дій [220].

На сайті Наукової бібліотеки Мукачівського державного університету розміщено сторінку «Будь медіаграмотним!», де розміщена добірка матеріалів про медіаграмотність [28]. Зазвичай, означена сторінка може слугувати узагальненим типовим прикладом добірки матеріалів про медіаграмотність для читачів різних вікових категорій (*Додаток 11*).

На сайті Хмельницької міської централізованої бібліотечної системи представлено матеріали Фестивалю інфомедійної грамотності, що відбувся у жовтні 2021 року. Програма заходів включала презентацію інформаційних ресурсів для медіаосвіти в бібліотеках громади, тренінги з медіаграмотності, створення інформаційних куточків з медіаграмотності у реальному та онлайн просторі бібліотек, бібліотечні уроки тощо.

На сайті Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва імені О. Гончара представлені проведені бібліотекою заходи для дітей та молоді – онлайн медіа тренінги, медіаосвітні ігри, онлайн виставки. Також розроблений тренінг і для

тренерів - практикуючих журналістів, освітян, бібліотекарів, спрямований на формування критичного мислення та протидію фейкам [193].

У сучасних умовах зростання ролі цифрових медіа та поширення інформаційних загроз, одним із ефективних напрямів формування медіаграмотності дорослого населення в діяльності бібліотек є підвищення професійної компетентності бібліотечних працівників. І. Беззуб наголошує, що участь бібліотекарів у конференціях, семінарах, тренінгах з питань медіаосвіти — зокрема за сприяння таких організацій, як Академія української преси, міжнародна організація Internews в Україні, Академія Deutsche Welle та IREX.UA у межах проєкту «Вивчай та розрізняй» — сприяє формуванню у них необхідних знань і навичок для реалізації сталих програм із медіаосвіти в бібліотечному середовищі. Наявність серед персоналу кваліфікованих тренерів з медіаграмотності забезпечує можливість впровадження системної, цілеспрямованої просвітницької діяльності, орієнтованої не лише на відвідувачів бібліотек, але й на ширші соціальні групи, що сприяє зміцненню інформаційної безпеки громади [7].

Актуальні стратегії взаємодії освітніх закладів і бібліотек у контексті впровадження медіаосвіти запропоновані В. Шулярем, який розглядає шкільну бібліотеку як інтегральний елемент інформаційно-освітнього середовища. Автор визначає модель співпраці школи та бібліотеки як модель інформаційно-комунікативного носередовища, у межах якого реалізується взаємодія ресурсів, процесів і суб'єктів для забезпечення партнерства між компетентним педагогом або бібліотекарем і свідомим, критично мислячим користувачем. Залежно від типу інформаційних ресурсів, В. Шуляр виокремлює низку моделей, що ілюструють динаміку інформаційного обміну в освітньому процесі, зокрема: «учитель → книга → учень»; «бібліотека → книга → учень, учитель»; «бібліотека → бібліотекар → книга → учень, учитель»; «бібліотека → бібліотекар → фонди → користувач»; «медіатека → медіатекар → медіаматеріали → користувач»; «інтернет → бібліотекар → інформаційні ресурси → користувач»; а також модель нового покоління –

«НООбібліотека → інтернет → медіабібліотекар → інформаційні ресурси → медіакористувач» [341].

У цьому контексті медіакультура розглядається дослідником як важлива складова ширшої категорії інформаційної культури. Автор підкреслює необхідність розробки цільових стратегій партнерської взаємодії між шкільними закладами освіти та бібліотеками, які охоплюють як традиційні, так і інноваційні підходи до розвитку медіаосвіти. При цьому бібліотеки визначаються як високопідготовлені соціальні інституції, здатні забезпечувати підтримку й розвиток читання та медіаграмотності у співпраці з освітніми установами, органами місцевого самоврядування, громадськими ініціативами та територіальними громадами.

Однією з ключових передумов ефективної діяльності бібліотек у сфері медіаосвіти є постійне підвищення кваліфікації бібліотекарів як медіапедагогів, адже рівень інформаційно-медіаційної культури суспільства значною мірою залежить від професійної підготовки цих фахівців. У цьому контексті бібліотеки можуть виступати не лише як платформи поширення цифрової та медіаграмотності, а й як осередки формування критичного мислення у користувачів, сприяючи відповідальнішому споживанню інформації в соціальних медіа. Отже, впровадження на державному рівні програм розвитку цифрової й медіаосвіти, орієнтованих на формування індивідуальної критичності у сприйнятті медіатекстів, має стати пріоритетним напрямом у протидії деструктивним інформаційним впливам сучасності.

Таким чином, модель інформаційної культури сучасної бібліотеки може бути репрезентована як трирівнева структура, що охоплює: особистісний рівень (рівень користувача), груповий рівень (професійна культура бібліотечного колективу) та суспільний рівень (національний або загальнодержавний) (*Додаток 12*). Ця модель інтегрує аналітичний і консультативний компоненти, які спрямовані на вдосконалення знаннево-інформаційного обслуговування користувачів і сприяння ефективному управлінню знаннями в бібліотечному середовищі.

На особистісному рівні інформаційна культура користувача передбачає сформованість цифрових, інформаційних і медіа-компетентностей, що забезпечують здатність до пошуку, критичного оцінювання, безпечного та раціонального використання інформації. Розвиток таких компетентностей здійснюється у тісній співпраці бібліотек з освітніми закладами, засобами масової інформації, громадськими структурами, професійними асоціаціями, за підтримки органів державного управління. Визначальною функцією бібліотеки в цьому процесі є формування культури читання, яка є необхідною умовою становлення цілісного національного інформаційного світогляду, що, у свою чергу, виступає механізмом протидії глобальним загрозам консцієнтальних війн сучасності.

Груповий (фаховий) рівень інформаційної культури працівників бібліотеки доцільно диференціювати на три взаємопов'язані компоненти: базовий, консультативний та аналітичний. Їх змістове наповнення залежить від типу бібліотеки, її функціонального призначення, цільової аудиторії та організаційної структури. Базовий компонент охоплює професійні знання й уміння всіх категорій бібліотечних фахівців, зокрема компетентності у сфері цифрової та медіаграмотності, організаційної та методичної культури, а також комунікативної взаємодії. Він передбачає ефективне управління документними потоками не лише у межах традиційної бібліотечно-бібліографічної діяльності, а й з використанням інструментів бібліотечного маркетингу у цифровому комунікаційному просторі, зокрема із залученням соціальних мереж. Сучасний бібліотекар має виявляти здатність до активної взаємодії з органами державної влади, освітніми установами, громадськими організаціями з метою реалізації спільних проєктів — від модернізації бібліотечних фондів та комп'ютеризації процесів до залучення додаткового фінансування й створення бібліотеки як комунікативного хабу, що сприяє популяризації читання.

Консультативний компонент інформаційної культури виявляється на рівні функціонування бібліотек як інформаційно-консультаційних центрів.

Його зміст включає, крім уже згаданих аспектів, елементи правової інформаційної культури, міжорганізаційної комунікативної компетентності, а також навички управління знаннями та здійснення науково-дослідної діяльності. У межах цього компонента формуються цілісні системи безперервного підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів, що відповідають викликам цифрової доби. Він набуває особливого значення у діяльності наукових бібліотек, де забезпечується підтримка академічної доброчесності, розвиток культури наукових досліджень, інтеграція міжнародного досвіду та просування українських наукових ініціатив на світовий рівень. Пріоритетними напрямками в межах цього компонента є розроблення методологічних засад цифрової трансформації бібліотечних фондів, створення електронних ресурсів, упровадження системи платного віртуального абонементу, а також активна присутність у соціальних медіа через інноваційні інструменти бібліотечного маркетингу з метою популяризації національної книжкової спадщини.

Аналітичний компонент інформаційної культури, окрім означеного, охоплює здатність до глибокого аналітичного мислення, що передбачає вміння ідентифікувати причинно-наслідкові зв'язки, здійснювати прогностичну оцінку ситуацій та використовувати знаннєвий потенціал для ухвалення стратегічно виважених управлінських рішень. Реалізація цього компоненту передбачає ефективне використання ресурсів міжінституційної взаємодії як на національному, так і на міжнародному рівнях з метою збереження та актуалізації культурної спадщини, утвердження національної ідентичності та зміцнення інформаційної безпеки держави.

Висновки до третього розділу:

— Медіакультура розглядається як сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, сформованих у процесі культурно-історичного розвитку людства, що виконують провідну роль у формуванні суспільної свідомості та забезпеченні процесів соціалізації особистості. Її ключова відмінність від традиційних форм культури полягає у високому рівні технологічної оснащеності, що дозволяє охоплювати широкі соціальні прошарки, тиражувати медіапродукти у глобальному масштабі та здійснювати значний вплив на масову свідомість. У цьому контексті медіакомпетентність виступає рівнем розвитку медіакультури особистості, що виявляється у здатності розуміти соціокультурний, економічний і політичний контексти функціонування медіа, критично їх оцінювати, відтворювати медіакультурні смисли, цінності, стандарти та активно взаємодіяти з медіасередовищем. Така компетентність передбачає наявність критичного мислення, пізнавальної активності, комунікативних умінь, рефлексії та мотивації до інтелектуального розвитку й професійного самовдосконалення.

— Сучасні виклики глобального масштабу спричиняють трансформацію поглядів на бібліотечний медіапростір, який сьогодні існує як у традиційній площині (зокрема, через формування бібліотечних фондів з урахуванням ідеологічної та безпекової складової), так і у віртуальному вимірі – шляхом популяризації національної книжкової спадщини з використанням інноваційних засобів бібліотечного маркетингу. Соціальні медіа в цьому процесі виступають ефективним інструментом обміну досвідом, розвитку міжбібліотечної співпраці, популяризації суспільно значущих бібліотечних ініціатив та зміцнення позитивного іміджу бібліотеки. З метою підвищення рівня інформаційної культури, зокрема культури читання, бібліотеки мають активно діяти в соціальних мережах, не лише висвітлюючи поточну діяльність, а й популяризуючи україномовне читання, залучаючи громадськість до соціально орієнтованих проєктів.

— Важливою складовою розбудови медіакультури є діяльність закладів освіти, у тому числі бібліотек, яка передбачає реалізацію таких напрямів: створення комп'ютерно-технологічної платформи відкритої освіти; модернізація технічного забезпечення бібліотек та навчальних закладів; оновлення методичних матеріалів і змісту електронного та дистанційного навчання; впровадження відкритих освітніх систем, основаних на хмаро орієнтованих технологіях, із залученням електронних освітніх ресурсів і цифрових бібліотек; розвиток комплексних наукових досліджень у сфері медіаосвіти. З метою підвищення рівня медіаграмотності серед бібліотечних фахівців і користувачів проводяться курси підвищення кваліфікації, тренінги з практичної медіаграмотності, видаються навчальні посібники. Освітній портал «Медіаосвіта і медіаграмотність» функціонує як комунікаційна платформа. Бібліотеки поширюють інформаційні матеріали з медіаграмотності на своїх вебресурсах та в соціальних мережах, орієнтуючись на різні вікові категорії користувачів. Найбільш поширеними формами такої діяльності є інформаційні дні, тематичні тренінги, флешмоби, конкурси, віртуальні виставки.

— Позашкільна медіаосвіта реалізується через діяльність закладів позашкільної освіти, зокрема публічних дитячих бібліотек, які відіграють провідну роль у цьому процесі. Основними завданнями є створення умов для самовираження особистості, посилення співпраці між бібліотеками та закладами освіти в межах медіаосвітніх ініціатив, використання виховного потенціалу сім'ї у формуванні медіакультури та розвитку критичного мислення. У межах бібліотечної діяльності реалізуються такі заходи, як організація інтерактивних платформ для взаємодії медіапедагогів, що забезпечують відкритість і прозорість медіаосвітнього процесу, проведення методичних тренінгів, створення віртуальних виставок інформаційного спрямування тощо.

Основні положення цього розділу висвітлено у таких публікаціях:

- ✓ Lomachinskyi B. The role of digitalization of libraries in ensuring the humanitarian security of society. *SKHID*. 2023. Т.4 №3. Р.66 – 73 DOI: [https://DOI.org/10.21847/2411-3093.2023.4\(3\).268297](https://DOI.org/10.21847/2411-3093.2023.4(3).268297)
- ✓ Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль медіакультури в інформаційних війнах сучасності. *SKHID*. 2022. № 3(3). С.66 – 73
- ✓ Ломачинський Б.Г. Міфологеми медіакультури як регулятори масової свідомості інформаційного суспільства. *Київські філософські студії-2020: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 19 травня 2020 р.)* : тези доповідей. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. С.191 - 194 URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/6613/document.pdf> (дата звернення: 1.10.23)
- ✓ Ломачинський Б.Г. Роль медіа в інформаційних війнах сучасності. *Київські філософські студії-2022: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 20 травня 2022 р.)* : тези доповідей. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. С.118 – 122
- ✓ Ломачинський Б.Г. Роль медіаосвіти у формуванні інформаційної культури сучасної молоді. *XIV Міжнародна науково-практична конференція «Theoretical foundations in practice and science», Bilbao, Spain, December 21 – 24. 2021*. Рр. 85 – 89 DOI: <https://DOI/10.46299/ISG.2021.П.XIV>
- ✓ Ломачинський Б.Г. Світоглядні засади медіаосвіти у формуванні інформаційної культури суспільства. *VII Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: європейський вектор» (м. Київ, 01 жовтня 2021)*: : тези доповідей. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021

ВИСНОВКИ

Запропоновані у дисертаційному дослідженні науково-організаційні та науково-методичні рішення є теоретичним узагальненням завдань, пов'язаних з визначенням концептуальної основи інформаційної культури бібліотеки в умовах цифрових трансформацій.

Проведене дослідження показало, що інформаційну культуру бібліотеки сучасної цифрової доби варто розуміти як складний багаторівневий поліфункціональний феномен, що включає світоглядні, пізнавальні, аксіологічні, праксеологічні компоненти. Інформаційна культура бібліотеки реалізується як комплексна стратегія комунікаційної взаємодії, що знаходить своє відображення на трьох рівнях – суспільному (передбачає максимальне використання потенціалу співпраці різних соціальних інститутів шляхом збереження і популяризації національної культурної спадщини, формування національної ідентичності та забезпечення інформаційної безпеки суспільства), груповому (організація комплексу заходів задля підвищення рівня технологічних знань, вмінь та навичок оцифрування інформації; роботи з електронними ресурсами; інформаційної та комп'ютерної безпеки, а також формування методичної та інформаційно-правової культури бібліотечних працівників) та особистісному (спрямована на формування інформаційних цифрових та медіакомпетентностей користувачів бібліотеки задля забезпечення їх інформаційних потреб).

Одержані результати дослідження дають підстави сформулювати такі основні висновки:

1. Аналітико-теоретичний аналіз джерельної бази дозволив виокремити специфіку розгляду інформаційної культури у різних галузях наукового знання з акцентом на конкретний вимір її реалізації - культурологічному, соціально-філософському, правовому, освітньому, технологічному, управлінському. Зазначено багатозначність поняття інформаційної культури, що постає як динамічний феномен, який виступає передумовою і логічним результатом генези культури людства. На основі досліджено провідних

українських науковців розкрито роль бібліотеки як провідного соціально-комунікаційного інституту, що забезпечує накопичення, збереження та ретрансляцію знаннєвого потенціалу людства, створюючи ціннісні основи національної пам'яті для протидії глобальним загрозам сучасності. Доведено необхідність аналізу інформаційної культури із застосуванням методологічної парадигми синергетики та системного підходу. Узагальнено, що інформаційна культура в сучасну епоху спрямована на забезпечення якісного функціонування бібліотеки в умовах сучасних цифрових трансформацій як відкритої інформаційно-комунікаційної системи, що завдяки тісній взаємодії з іншими соціальними інститутами, рухається до читача, назустріч його інформаційним потребам, пропонуючи інформацію національно-свідомого спрямування, формуючи його світоглядні, пізнавальні та ціннісні орієнтири у протидії консцієнтальним загрозам сучасності.

2. На основі аналізу основних наукових підходів до з'ясування термінологічного поля інформаційної культури запропоновано авторське визначення понять «комунікаційного простору бібліотеки», «інформаційної компетентності бібліотекаря», «інформаційної культури бібліотеки»; «цифрового читача бібліотеки»; усвідомлено сутність інформаційної культури як загальнолюдського світоглядного, гносеологічного, аксіологічного, праксеологічного феномену. Зазначено, що в умовах глобалізаційних викликів сучасності вплив цифрових технологій на культуру виявляється в оцифруванні її духовних артефактів та розповсюдженні цінностей і ідеології цифрової трансформації, основаних на ефективності, функціональності, мобільності. Це зумовлює розуміння інформаційної культури у просторі бібліотеки як логічного взаємозв'язку медіа та цифрової культури, що забезпечує формування відповідних інформаційних, медіа та цифрових компетентностей. Виокремлено змістовне наповнення та специфіку реалізації функцій інформаційної культури бібліотеки на різних історичних етапах її становлення. Охарактеризовано глобалізаційні зміни цифрової доби, що формують постать цифрової людини; визначено пріоритети цифрового

покоління як користувачів бібліотеки – вільне володіння цифровими та інформаційно-аналітичними технологіями, швидкість пошуку та сприйняття нової інформації, активне використання Інтернет та соціальних мереж для інформаційного пошуку та комунікації, впевненість в собі, критичність у сприйнятті інформаційних повідомлень, активна позиція в соціальних мережах. Розкрито взаємозв'язок інформаційної культури та цифрового громадянства, що охоплює правову та етичну поведінку; пропаганду безпечного, законного та відповідального використання інформації і технологій для співпраці, освіти та самоосвіти та виступає ефективним засобом підготовки цифрового покоління до активної участі в житті суспільства та служінню національним інтересам в глобальному цифровому світі. Зазначено, що впровадження концепції цифрового громадянства зумовлює необхідність активного оцифрування бібліотечних фондів, розширення спектру віртуальних продуктів та послуг, а також активного позиціонування діяльності бібліотеки в соціальних мережах.

3. З урахуванням українських і міжнародних нормативно-правових актів та наукових позицій розглянуто логічне співвідношення понять «цифрова культура», «електронна культура», «культура віртуального простору», «медіакультура», «інформаційно-правова культура», «організаційна інформаційна культура», «управлінська інформаційна культура» щодо діяльності бібліотеки. Визначено зміст поняття «інформаційна культура» як узагальнююче щодо означених типів культури, а саме: інформаційна культура просторі бібліотеки постає як логічний взаємозв'язок медіа та цифрової культури, що забезпечує формування відповідних інформаційних, медіа та цифрових компетентностей і реалізується у контексті концепту «цифрового громадянства», що передбачає свідоме, етичне, безпечне і відповідальне використання цифрових технологій, постійну освіту та самоосвіту. Зазначено, що поняття «інформаційні компетентності» є узагальнюючим щодо «медіакомпетентностей» та «цифрових компетентностей». Визначено інформаційну компетентність бібліотекаря як таку, що передбачає володіння

комплексом аналітичних компетентностей для успішної організації управління знаннями, цифрових компетентностей (впевнене, критичне та відповідальне використання цифрових технологій задля успішної професійної діяльності та самореалізації), медіакомпетентностей (критичне мислення по відношенню до медіатекстів), а також розуміння постійного підвищення навичок інформаційної безпеки та правових знань.

4. Встановлено, що фахова інформаційна культура бібліотечного працівника охоплює комплекс інформаційно-комунікаційних, організаційно-управлінських, соціально-правових, технологічних компетентностей, що може бути забезпечений лише завдяки чітко сформованій системі підвищення кваліфікації, з активним залученням не лише можливостей формальної чи неформальної, але і інформальної освіти. Охарактеризовано роль хабів цифрової освіти як багатофункціональних бібліопросторів у підвищенні рівня інформаційної культури користувачів бібліотек. Доведено, що в умовах глобальних геополітичних загроз сучасності однією з основних місій українських бібліотек є збереження її культурної спадщини в частині документних ресурсів. Інформаційна культура сучасної бібліотеки формується на принципах бібліотечного гуманізму і спрямована на створення цифрового капіталу. Найбільш перспективними практиками підвищення рівня інформаційних компетентностей бібліотечних працівників як менеджерів знань вважається організація комплексу організаційних заходів для підвищення рівня технологічних навичок оцифрування інформації, роботи з електронними ресурсами; навичок інформаційної та комп'ютерної безпеки, а також формування інформаційно-правової культури. Охарактеризовано тісний взаємозв'язок діяльності бібліотек по створенню дієвої системи національно спрямованих електронних бібліотек, формуванню інформаційної культури користувачів і забезпечення світоглядної системи цінностей та інформаційної безпеки суспільства. Визначено провідну роль НБУВ у оцифруванні національної історико-культурної спадщини.

5. Зазначено, що успішний розвиток наукових бібліотек залежить від їх здатності швидко реагувати на виклики цифрової доби, впроваджуючи інноваційні моделі діяльності, вибір яких залежить від політики розвитку наукової установи, університету, потреб академічної спільноти, місії бібліотеки тощо. У контексті бібліотечної діяльності управління знаннями визначено як поєднання інноваційного та комунікаційного менеджменту, а також використання нових інформаційних технологій з метою збору, обробки, використання та передачі інформації, що забезпечує генерацію нового знання та його найбільш ефективно використання. Формування культури управління знаннями в наукових бібліотеках забезпечується шляхом забезпечення доступу до світової наукової інформації, підтримки ініціативи відкритого доступу шляхом створення інституційного репозиторію, участі у міжнародних бібліотечних ініціативах щодо забезпечення рівноправного доступу до інформації та ідей, розроблення самостійних та спільних інноваційних проектів задля підвищення продуктивності та ефективності діяльності дослідників, сприяння зростанню числа публікацій у провідних академічних виданнях, інтеграція наукових публікацій до міжнародного наукового простору, поліпшення показників вітчизняної науки в міжнародних рейтингах, сприяння в організації безперервного навчання, формування культури академічної доброчесності. Зазначено, що серед основних напрямів формування інформаційної культури бібліотеки в академічному середовищі є інтернаціоналізація її діяльності, що спрямована на реалізацію принципу відкритості. Актуальними є тренінги з поглиблення інформаційно-комунікаційних навичок роботи з платформами дистанційного навчання з проблем інтелектуальної власності та академічної доброчесності.

6. Доведено домінуючу роль українських бібліотек у збереженні і популяризації національної історико-культурної спадщини. Встановлено, що в умовах загроз концентральної війни інформаційна культура бібліотеки реалізується в системі заходів щодо підвищення інформаційної самосвідомості, формування національно спрямованого інформаційного

світогляду, створення інформаційних ресурсів шляхом оцифрування національної культурної спадщини та реалізації механізмів ефективної наукової комунікації. Визначено провідну роль бібліотек у розвитку книжкової екосистеми з метою популяризації української мови як важливого чинника державотворення та формування національної ідентичності, а також стимулювання інтересу читачів до національної історії, джерел вітчизняної духовності та культури. Доведено, що діяльність українських бібліотек щодо протидії ворожій пропаганді – це створення та популяризація інформаційних продуктів, які висвітлюють історію і культуру України. В умовах війни бібліотеки надають консультативну інформаційну та соціально-правову допомогу, здійснюють морально-психологічну підтримку, виступають як центри приймання гуманітарної допомоги для переселенців та військових. Інформаційна культура бібліотеки передбачає побудову безпечного захищеного інформаційного середовища, спрямованого на нейтралізацію загроз кібербезпеці та збереженню знанневих ресурсів.

7. Доведено, що принциповою відмінністю медіакультури від традиційних культур є рівень її технічної оснащеності, який дозволяє як залучати до медіакультурних процесів необмежені маси людей, так і тиражувати продукти медіакультури практично для всього людства, виступаючи регулятором його масової свідомості. Проаналізовано специфіку медіапростору бібліотеки: в умовах загострення інформаційного протистояння актуалізується роль бібліотек у формуванні критичного мислення та інформаційного світогляду суспільства задля протидії дезінформації та негативним деструктивним впливам. Зазначено, що медіареальність в умовах збройної агресії змінює підходи до комплектування та систематизації фондів бібліотек, що вимагає розвиненого критичного мислення та високого рівня медіакультури бібліотечних працівників. Серед негативів впливу медіакультури на систему духовних цінностей суспільства автором виділено появу значних обсягів недостовірної інформації у глобальних соціальних мережах; руйнування традиційного укладу життя, духовного потенціалу людини. Зазначено, що з

революцією цифрових технологій, більшість бібліотек використовують соціальні медіа, такі як Twitter, Facebook задля створення блогів, віртуальних спільнот, форумів, проектів, віртуальних лабораторій, з метою узагальнення досвіду а також вдосконалення бібліотечних методів і засобів інформаційно-мережевої та медіакомпетентності; соціальні медіа виступають дієвим засобом налагодження більш ефективної міжбібліотечної комунікації, формування позитивного професійного іміджу бібліотеки. Соціальні медіа сприяють застосуванню технологій соціального медіамаркетингу задля залучення користувачів до бібліотечних веб-проектів та стимулювання розвитку бібліотечної сфери.

8. Досліджено цілі медіаосвіти як фундаментальної складової інформаційної безпеки країни, зокрема, виховання інформаційно обізнаних та соціально активних громадян, здатних мислити незалежно й критично, обізнаних у медійній сфері, налаштованих на розв'язання проблем та ухвалення самостійних рішень. Визначено провідну роль бібліотекарів як медіапедагогів у формуванні медіакультури суспільства, що реалізується на трьох рівнях - для дітей, молоді та дорослих. Відповідно до цілей та вікових категорій, бібліотекарі використовують онлайн ігри, виставки, конкурси, віртуальні тематичні розділи з медіаграмотності, медіапутівники, тренінги, флешмоби, онлайн курси медіаграмотності. Підкреслено необхідність постійного моніторингу бібліотечної діяльності в контексті формування медіаграмотності з метою узагальнення досвіду та вдосконалення бібліотечних засобів формування медіакомпетентності користувачів бібліотек. Доведено, що цифрова медіа грамотність може допомогти раціональному підходу у соціальних медіа та діяти як стимул у боротьбі з розповсюдженням фейкової інформації. Охарактеризовано необхідність створення цілісної системи професійної взаємодії освітніх і бібліотечних інституцій у формуванні медіакомпетентностей дітей та молоді.

9. Запропоновано модель інформаційної культури сучасної бібліотеки, яка розглядається на трьох рівнях: особистісному, груповому та суспільному.

Модель інтегрує аналітично-консультативні компоненти, що спрямовані на розширення можливостей знаннєво-орієнтованого обслуговування та підтримку процесів управління знаннями. Залежно від обсягу владних повноважень та рівня соціальної відповідальності, інформаційна культура бібліотечних фахівців диференціюється на три складові: базову, консультативну та аналітичну. Базовий компонент охоплює володіння цифровими та медіа-компетентностями, сформовану організаційну культуру, методичну фахову підготовку та культуру комунікації. Консультативний компонент, крім зазначеного, передбачає також розвиток культури міжорганізаційних комунікацій, а саме здатність до налагодження ефективної взаємодії між різними інституціями. Аналітичний компонент інформаційної культури передбачає наявність аналітичного мислення, що ґрунтується на здатності до прогнозування та усвідомленого аналізу причинно-наслідкових зв'язків. Це, у свою чергу, забезпечує можливість цілісного синтезу знаннєвого потенціалу з метою прийняття ефективних управлінських рішень. Такий підхід дозволяє цілісно охарактеризувати інформаційну культуру бібліотеки як багаторівневу динамічну систему, що відіграє ключову роль у формуванні сучасного інформаційного середовища та сприяє інтелектуальному розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна бібліотека представила свої нові напрацювання за літо. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/09-07-02> (дата звернення: 16.11.2023)
2. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія / за загальн. ред. О.М. Бандурки. Харків: Ун-т внутрішніх справ, 2000. 442 с.
3. Аулін О., Ауліна О. Стратегічні комунікації у протидії деструктивним російським нарративам. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. № 67. С. 82-95. DOI: 10.15407/nr.67.082
4. Бабенко Т.В. Формування інформаційної культури майбутніх учителів історії у процесі професійної підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук; Кіровоград, 2008. 20 с.
5. Бак О. Аналіз соціальних мереж із погляду найбільшої ефективності для просування бібліотеки в Інтернеті. Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс: матеріали круглого столу, Харків, 31 жовт. 2017 р. / редкол.: І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва ; Харків. нац. мед. ун-т. Харків : ХНМУ, 2017. С. 3–8.
6. Батечко Н., Михайліченко, М. Феномен академічної доброчесності в контексті синергії наукових підходів. *Освітологія*. 2019. № 8. С.26–33. DOI: 10.28925/2226-3012.2019.8.2633
7. Беззуб І.О. Публічна бібліотека як стратегічний партнер медіаосвіти дорослих. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1108> (дата звернення: 10.10.2023)
8. Бережна С., Коробкіна О. Цифровізація наукової бібліотеки ЗВО: сучасний стан та перспективи. *Науковий колегіум: науково-інформаційний журнал*. 2023. № 3 (111). С.55 – 59
9. Беляков К. І., Онопрієнко С. Г., Шопіна І. М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір: монографія. Київ: КВІЦ, 2018. 168 с.

- 10.Бібліотека & МІГ. URL: <https://www.facebook.com/groups/649906061719759/members> (дата звернення: 15.12.2023)
- 11.Бібліотека КУБГ. Презентація. URL: <https://library.kubg.edu.ua/pro-biblioteku/istoriia-biblioteku/prezentatsiia-biblioteku/8-pro-biblioteku/istoriia-biblioteku/432-prezentatsiia-biblioteku.html> (дата звернення: 21.09.2023)
- 12.Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек : матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 3–5 жовтня 2023 р.) / відп. ред. О. М. Василенко ; відп. секр. М. В. Іванова. Київ: НБУВ, 2023. 1036 с.
- 13.Бібліотекарі закладів освіти. URL: <https://www.facebook.com/groups/264857411422488> (дата звернення: 20.11.2023)
- 14.Бібліотеки — амбасадори цифрової грамотності. Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4463-biblioteku-ambasatory-tsyfrovoi-hramotnosti> (дата звернення: 21.09.2023)
- 15.Бібліотеки — Хаби цифрової освіти: практичний посібник / автори-укладачі: О. Бруй, Т. Козицька, Г. Мацієвська, С. Моїсєєва, І. Шевченко; заг. ред. Я. Сошинської ; ВГО Українська бібліотечна асоціація ; Проект підтримки Дія. Електрон. вид. Київ: ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2023. 116 с.
- 16.Бібліотеки і цифрова грамотність. Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4667-biblioteku-i-tsyfrova-hramotnist> (дата звернення: 10.09.2023)
- 17.Бібліотечна Україна в цифрах (2020 – 2021 рр.): статистичний збірник. Київ, 2023. 72 с.
- 18.Бібліотечний дворик. URL: <https://www.facebook.com/groups/313513207837606> (дата звернення: 20.11.2023)

- 19.Бібліотечні послуги: облік, статистика, ефективність: науково-методичний посібник / уклад.: О. Яковенко, А. Венідиктова; відп. ред. О. Василенко; НАН України, НБУВ. Київ, 2019. 132 с.
- 20.Бібліотечно-інформаційна діяльність: Терміни та визначення понять: ДСТУ 7448:2013. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 45 с.
- 21.Благодійний фонд Бібліотечна країна . URL: <https://www.youtube.com/channel/UCuchIqv2jL380EGAVsCVA8Q> (дата звернення: 15.11.2023)
- 22.Бодрійяр Ж. Реквієм по мас-медіа. URL: <http://www.fidel-kastro.ru/filosofy/bodriyar/requiem.htm>. (дата звернення: 10.09.2023)
- 23.Бодрійяр Ж.. Симулякри і симуляція. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
- 24.Бондаренко О., Гречка С. Міфологічний вимір консцієнтальної війни. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017. № 1 (21). С.171 – 179
- 25.Бояринова О. Бібліотеки і якісна освіта. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/biblioteku-i-yakisna-osvita> (дата звернення: 10.09.2023)
- 26.Брижко В. М. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права : моногр. / В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, В. М. Попович, В. С. Цимбалюк ; Акад. прав. наук України, Наук.-дослід. центр прав. інформ. Ужгород : ІВА, 2003. 240 с.
- 27.Бруй О. Інституційний репозитарій: перші кроки. URL: http://eprints.rclis.org/24425/1/Bruy_Institutsiynu.pdf (дата звернення: 11.09.2023)
- 28.Будь медіаграмотним! URL: <https://msu.edu.ua/library/mediagramotnist-korysni-materialy/> (дата звернення: 10.09.2023)
- 29.Бутко Л. В., Василенко Д. П., Саранча В. І. Соціокультурна діяльність бібліотеки в умовах її цифровізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 19– 26.

30. Василенко Д., Бутко М. Пріоритетні напрями цифровізації архівної справи. *Electronic National Academy of Ukraine on Culture And Arts Management Staff Institutional Repository*. 2021. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/4129> (дата звернення: 10.09.2023)
31. Василенко О. Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій: результати бібліотекознавчого дослідження. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 68. С. 43-68. DOI: [10.15407/np.68.043](https://doi.org/10.15407/np.68.043)
32. Василенко О. Проблеми наукової комунікації професійного середовища у бібліотекознавчих проєктах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 3. С. 22–38. DOI: [10.15407/bv2021.03.022](https://doi.org/10.15407/bv2021.03.022)
33. Василенко О., Серода Т. Соціокультурна діяльність бібліотеки воєнного часу в контексті пріоритетів української соціогуманітарної науки. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2024. № 72. С. 29–37. DOI: [10.15407/np.72.053](https://doi.org/10.15407/np.72.053)
34. Василенко О., Дем'янюк Л. Збереження та інноваційний розвиток бібліотек у сучасних умовах. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 4. С. 80-86.
35. Виглежаніна Т. Бібліотечна професія в сучасній Україні. *Бібліотечна планета*. 2012. № 3. С. 5-6.
36. Видавництва й бібліотеки України під час війни: втрати, виклики, дерусифікація. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/vidavnitstva-y-biblioteki-ukraini-pid-chas-viyni-vtrati-vikliki-derusifikatsiya> (дата звернення: 16.11.2023)
37. Винарик Л. С. Щедрін А.С. Інформаційна культура: еволюція, проблеми. Донецьк: [б.в.], 1999. 144 с.
38. Вишинська Г.В. Формування інформаційної культури особистості майбутнього офіцера: автореф. дис... канд. пед. наук. Хмельницький, 2002. 20 с.

39. Візнюк В. Університетська бібліотека як складова середовища формування академічної доброчесності. URL: <http://lib.osau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3144/1/Збірник%20тез%20конференції%20ФБ%20ОДАУ%202021.%20%281%29.pdf#page=20> (дата звернення: 15.09.2023)
40. Власюк О., Потапова В., Срібна І. Практична медіаграмотність для бібліотек. Київ: АУП, ЦВП, 2019. 61 с.
41. Вороніна Р.В. Соціальні медіа та професійна комунікативна культура бібліотекаря: загальні питання взаємодії. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/17875/1/Вороніна.pdf> (дата звернення: 20.09.2023)
42. Воронкова В. Формування інформаційної культури особистості як умова успішної адаптації людини до життя в інформаційному суспільстві. *Гілея*. 2014. № 86. С.198 – 203 DOI:10.32782/hst-2023-14-91-03
43. Воронкова В., Кивлюк О., Андрюкайтене Р. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. *Humanities Studies*. 2023. № 14 (91). С.23 – 34
44. Воронкова В., Нікітенко О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів : Liha-res, 2022. 460 с.
45. Воскобойнікова-Гузєва О. Цифрова гуманітаристика в системі вищої освіти Канади. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. № 2. 58–62.
46. Воскобойнікова-Гузєва О., Терещенко Н. Вектори стратегічного розвитку наукових бібліотек закладів вищої освіти України, Литви, Польщі. *Науково-педагогічні студії*. 2021. Вип. 5. С. 145–160. DOI: [10.32405/2663-5739-2021-5-145-160](https://doi.org/10.32405/2663-5739-2021-5-145-160)
47. Воскобойнікова-Гузєва О. Модернізація моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ в період глобалізації: постановка питання. *Вісник Львівського ун-ту. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2012. № 7. С. 157–171

48. Воскобойнікова-Гузєва О., Терещенко Н. Ціннісні орієнтири у стратегічному розвитку бібліотек закладів вищої освіти. *Питання культурології*. 2021. № 38. С. 39-53. DOI: 10.31866/2410-1311.38.2021.245578
49. Воскобойнікова-Гузєва О. Міждисциплінарні дослідження Інституту журналістики Університету Грінченка в контексті розвитку інформаційної та цифрової культури, цифрових та медіа компетентностей. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації : матеріали Міжнар. наук. конф. (6–8 жовт. 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова*. Київ, 2020. 734 с.
50. Воскобойнікова-Гузєва О. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація: монографія. Київ: Академперіодика, 2014. 362 с.
51. Всесвітній тиждень медійної та інформаційної грамотності. URL: <https://www.facebook.com/groups/2856946424563399> (дата звернення: 10.09.2023)
52. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права: монографія / за заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. Ужгород : ІВА, 2003. 240 с.
53. Головка О. Цифрова культура та інформаційна культура: права людини в епоху цифрових трансформацій. *Інформація і Право*. 2019. № 4(31). С. 37 - 44
54. Головченко Г. Медіаосвітня діяльність в Україні: аналіз нормативно-правового забезпечення. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 3 (30). С.19 – 36.
55. Горбань Ю. І., Олійник О. М. Інформаційна культура особистості в цифрову епоху: до питання академічної доброчесності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 1. С. 63–71. DOI: [10.32461/2226-3209.1.2024.302030](https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2024.302030)

56. Горбань Ю. І., Олійник О. М. Медіаграмотність як чинник захисту інформаційного простору від ворожої дезінформації в час війни. *Український інформаційний простір*. 2024. № 13. С. 194–205. DOI: [10.31866/2616-7948.1\(13\).2024.300896](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(13).2024.300896)
57. Горбань Ю. І., Олійник О. М., Кобижча Н. І. Цифровізація освітнього процесу в контексті реалій інформаційного суспільства. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2024. Т. 7, № 1. С. 24–37. DOI: [10.31866/2617-796X.7.1.2024.306996](https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.1.2024.306996)
58. Горбань Ю., Гайсинюк Н. Цифровий медіапростір сучасної бібліотеки закладу вищої освіти: трансформація ролі та функцій. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. № 6 (1). С. 32–42. DOI: [10.31866/2617-796X.6.1.2023.283937](https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283937)
59. Горова С. В. Інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності : монографія / С. В. Горова ; НАН України, НБУВ. Київ, 2013. 208 с.
60. Горовий В. Імідж бібліотечного працівника в сучасній науці. *Бібліотечний вісник*. 2002. № 5. С. 3-7.
61. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс: Монографія / НБУ ім. В.І.Вернадського. Київ: НВЦ НБУ ім. В.І.Вернадського, 2010. 230 с.
62. Горовий В. Електронні інформаційні ресурси в суспільних трансформаціях. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. № 67. С. 9-17. DOI: [10.15407/np.67.009](https://doi.org/10.15407/np.67.009)
63. Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект: монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 184 с.
64. Гранчак Т. Бібліотечно-інформаційна діяльність і медіаграмотність. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 3. С.40 - 42
65. Гранчак Т. Інформаційно-комунікаційні технології дистанційної бібліотечної освіти в Україні: комплексність і варіативність. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 73. № 5. С. 219-235

66. Гранчак Т.Ю. Орієнтири розвитку бібліотек у середовищі покоління Z. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. № 3. С.20 – 35 DOI: 10.31866/2616-7654.3.2019.169663
67. Грудневі вебінари від Clarivate та Elsevier. ДНТБ України. URL: <https://dntb.gov.ua/news/19084> (дата звернення: 1.12.23)
68. Гула Р., Передерій І., Сажко В. Вітчизняні архіви, бібліотеки та музеї як об'єкт і суб'єкт консцієнтальної війни в умовах збройної агресії РФ проти України. *Вісник ХДАК*. 2022. № 62. С. 7-40
69. Давидова І.О. Когнітивно-комунікаційна парадигма в бібліотекознавстві. *Вісник ХДАК*. 2013 . № 40. С.60-69.
70. Дванадцятого грудня 2023 року відбувся науково-методичний семінар «Наукометрія у практиці наукових бібліотек». URL: <https://dns.gb.com.ua/novini/podii/2023/12-gradnya-2023r.-vidbuvsya-naukovo-metodichnij-seminar-naukometriya-u-praktici-naukovih-bibliotek/> (дата звернення: 1.12.23)
71. Декларація Комітету міністрів Ради Європи "Про свободу вираження поглядів та інформації". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_885#Text (дата звернення: 10.09.2023)
72. Денбновецький С. О. Цифрова трансформація українських бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 26– 33.
73. Державна науково-технічна бібліотека України - ДНТБ України. URL: <https://www.facebook.com/Technicallibrary> (дата звернення: 20.11.2023)
74. Джинчарадзе Н.Г. Інформаційна культура особистості. Київ: Український Центр духовної культури, ТОВ «МФА», 1996. 184 с.
75. Дзьобань О.П. Медіавійна як детермінанта безпекових систем сучасності. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1387/2/ГЛОБАЛЬНІ%20ТА%20РЕГІОНАЛЬНІ%20ВИМІРИ%20СУЧАСНОЇ%20СИСТЕМИ%20>

- МІЖНАРОДНИХ%20ВІДНОСИН_тези.pdf#page=47 (дата звернення: 10.09.2023)
- 76.Дзьобань О.П. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 9 – 19 DOI: 10.37750/2616-6798.2021.2(37).238330
- 77.Дзьобань О.П., Жданенко С.Б. Інформаційна культура: до питання про основні етапи розвитку. *Політологічний вісник*. 2015. № 77. С. 353-365
- 78.Дзьобань О.П., Мануйлов Є.М. Інформаційна безпека в контексті інформаційної культури. *Інформація і право*. 2017. № 1(20). С. 74-81
- 79.Діагностично-розвивальний проєкт «Медіакультура в умовах пандемії». URL: <https://mediaosvita.org.ua/2020/10/31/diagnostychno-rozvyvalnyj-proyekt-mediakultura-v-umovah-pandemiyi/> (дата звернення: 30.09.2023)
- 80.Діяльність бібліотек наукових установ і медичних коледжів в умовах воєнного стану. URL: <https://library.gov.ua/seminar-diialnist-bibliotek-naukovykh-ustanov-i-medychnykh-koledzhiv-v-umovakh-voiennoho-stanu/> (дата звернення: 1.12.23)
- 81.Добровольська В. В., Чередник Л. А. Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 5–11.
- 82.Добровольська В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні: монографія. Київ: НАКККіМ, 2020. 352 с.
- 83.Друкер П. Ера соціальної трансформації. URL: <http://www.milner-bz.com/engine/documents/document271.pdf> (дата звернення: 10.09.2023)
- 84.Дубас О.П. Інформаційно-комунікаційний простір: поняття, сутність, структура. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26693/22-Dubas.pdf> (дата звернення: 16.09.2023)
- 85.Дубровіна Л. А., Лобузін К. В., Онищенко О.С., Боряк Г.В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в

- бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. № 25. С. 290-309.
- 86.Дубровіна Л. Киридон А., Матяш І. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 1. С. 3-10.
- 87.Дубровіна Л.А. Бібліотеки в системі інституцій національної пам'яті України та національної культурної спадщини. *Рукописна та книжкова спадщина України*, 2016. № 20. С.232 - 252 DOI: 10.15407/rksu.20.232
- 88.Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів: монографія / [Спирін О.М., Іванова С.М., Новицький О.В. та ін.]; за наук. ред. проф. В.Ю. Бикова, О.М. Спіріна. Київ : Педагогічна думка, 2012. 176 с.
- 89.Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства: [монографія] / [О. С. Онищенко та ін.]; Нац. акад. наук України, НБУВ. Київ: НБУВ, 2011. 247с.
- 90.Єрмолаєва Г. Сучасні вимоги до керівних кадрів бібліотечної системи України. *Вісник Книжкової палати*. 2006. № 10. С. 22—28
- 91.Жива сучасна бібліотека - БФ Бібліотечна країна . URL: <https://www.facebook.com/modernUkrainianBooks> (дата звернення: 15.11.2023)
- 92.Завадська Н., Ігнатюк М. Формування інформаційної компетентності як запорука дотримання академічної доброчесності: роль бібліотеки закладу вищої освіти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. № 5. С.44-65 DOI: 10.31866/2616-7654.5.2020.205729
- 93.Загуменна В., Гранчак Т. Дистанційна освіта бібліотекарів у віртуальному середовищі. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 6. С. 45-47.
- 94.Загуменна В., Тимошенко І. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації бібліотечно-інформаційних фахівців у НАКККіМ. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 4. С. 43– 44.

- 95.Задорожний Г. В. Консцієнтальна війна — провідна форма геоекономічного підкорення свідомості як нового предмету праці в умовах неоліберальної глобалізації. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 199-206
- 96.Запрошуємо на безкоштовний курс тренінгів “Сучасні підходи для ефективної підготовки наукових публікацій”. ДНТБ України. URL: <https://dntb.gov.ua/news/19048> (дата звернення: 1.12.23)
- 97.Запрошуємо на вебінар про якісне оформлення метаданих наукового дослідження. ДНТБ України. URL: <https://dntb.gov.ua/news/18920> (дата звернення: 1.12.23)
- 98.Заходи НБ ОНУ щодо академічної доброчесності. URL: <https://lib.onu.edu.ua/ukrayinska-zahodi-nb-onu-shhodo-akademichnoyi-dobrochinnosti/> (дата звернення: 10.10.2023)
- 99.Значенко О.П. Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін: автореф. дис. канд. філос.н. Київ, 2005. 20 с.
100. Зражевська Н.І. Комунікаційні технології: лекції. Черкаси: Брама-Україна, 2010. 224 с.
101. Зражевська Н. І. Медіа як інструмент медіаконтролю і як засіб соціального примусу . *State and Regions. Series: Social Communications*. 2022. № 1(49). С.122-129
102. Іванова Н. Перспективи суспільного діалогу в інформаційну добу. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. № 61. С. 40-49
103. Івашкевич О. В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 50–56
104. ІНАУ підписала 4-сторонній Меморандум про цифрову освіту на базі бібліотек. URL: <https://inau.ua/news/novyny-inau/inau-pidpysala-4-storonniy-memorandum-pro-tsyfrovu-osvitu-na-bazi-bibliotek> (дата звернення: 10.09.2023)

105. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, НБУВ. Київ : НБУВ, 2011. 232 с.
106. Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія та розвиток : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик, Ю. М. Половинчак, Л. Й. Костенко, Т. М. Горенко, О. В. Ворошилов, Т. Л. Кулаковська, Г. В. Індиченко, Д. В. Бондаренко, С. Ю. Вербицький. Київ : НБУВ, 2013. 184 с.
107. Інформаційна безпека держави у контексті протидії інформаційним війнам : навчальний посібник / За заг. ред. В. Б. Толубка. Київ: НАОУ, 2004. 177 с.
108. Інформаційна культура: теоретичні засади та досвід : навч. посіб. / С. Н. Грипич, Л. М. Буравкова ; за заг. ред. С. Н. Грипич ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т, Наук. б-ка. Рівне : Зень О. [вид.], 2017. 366 с.
109. Інформаційна політика України: європейський контекст : [монографія] / Л. В. Губерський [та ін.]. Київ: Либідь, 2007. 360 с.
110. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / О. М. Василенко, Т. В. Добко, Н. Я. Зайченко, Н. Ю. Каліберда, О. Г. Кириленко, О. З. Клименко, Т. М. Коваль, Л. А. Литвинова, К. В. Лобузїна, Н. Ф. Самохіна. Київ: НБУВ, 2017. 410 с
111. Інформація і документація. Словник термінів: ДСТУ 5127:2007. Офіційне видання. К.: Держспоживстандарт України, 2010. 236 с.
112. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підручник / [Я.М.Жарков, Л.Ф.Компанцева, В.В.Остроухов В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Є.Д.Скулиш] ; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.

113. Калініна Л. М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2012. 136 с.
114. Капустянська Н. Інформаційно-бібліотечна робота у період війни і повоєнного відновлення: виклики і відповіді. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 3. С. 97-100.
115. Карпенко В.О. Інформаційна політика та безпека. Київ: Нора–Друк, 2006. 320 с.
116. Карпчук Н. Медіа як невоєнний метод впливу в гібридній війні. *Суспільні комунікації*. 2018. № 2 (4). 41- 49.
117. Кириченко М.О. Інформаціоналізм як складова формування ідеології інформаційного суспільства. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2017. № 69. С.105-111
118. Клименко А. Формування інформаційної культури майбутніх педагогів у навчальній діяльності: автореф. дис. канд. пед. н. Тернопіль, 2010. 19 с.
119. Клименко О. З., Сокур О. Л. Взаємодія бібліотек Національної академії наук України з вітчизняними вищими навчальними закладами. *Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: шлях інновацій: матеріали наук.-практ. інтернет-конференція* (Ужгород, 15-19 черв. 2020.) ; ДВНЗ "Ужгор. нац. ун-т" , Наук. б–ка. Ужгород, 2020. С. 75-81.
120. Клименко О. Бібліотечно-інформаційний комплекс: сучасні пріоритети організації та управління. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 4. С. 86-91
121. Коваленко І. Комунікаційні засоби формування правової культури бібліотечних фахівців: автореф. дис. канд. наук з соц. комунікацій. Харків, 2010. 30 с.
122. Ковальчук Г. І. Про створення Державного реєстру національного культурного надбання. Робота бібліотек науково-дослідних установ Національної академії наук України в 2011 році : інформ.-аналіт. огляд / НБУВ, 2012. № 17. С. 69– 74.

123. Ковтанюк Ю. Затока Л. Актуальні проблеми збереження бібліотечних та архівних фондів, що становлять культурне надбання України. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 4. С. 96-99
124. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.09.2023)
125. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Національна академія педагогічних наук України. 2021. 52 с.
126. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontsepsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення: 11.09.2023)
127. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text> (дата звернення: 5.11.2023)
128. Концепція цифрової трансформації освіти і науки: МОН запрошує до громадського обговорення. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konserciya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-do-gromadskogo-obgovorennya> (дата звернення: 17.09.2023)
129. Копанєва В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету: монографія. Київ: НБУВ, 2009. 200 с.
130. Костирко Т. М. Організація безперервної бібліотечної освіти як чинник підготовки фахівця нової формації. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2016. № 21. (2). С. 109-119
131. Костирко Т. М., Жигалкіна М. С. Формування культури академічної доброчесності бібліотекою закладу вищої освіти. *Бібліотечний Меркурій*. 2019. № 2 (22). С.190–198.
132. Кузнецова Т. Аксіологія соціальних комунікацій : навчальний посібник. Суми : Вид-во Сумського державного університету, 2012. 300 с.

133. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 24 - 31.
134. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 38 - 44.
135. Куйбіда В. С. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу / В. С. Куйбіда, О. М. Петроє, Л. І. Федулова, Г. О. Андрощук. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2019. № 1. С. 118-133
136. Кулеба Д. Війна за реальність: як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ: Книголав, 2019. 384 с.
137. Кулик Є. В. Інформальна освіта бібліотекаря: сучасні можливості набуття нових компетентностей. *VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири» (1-4 березня 2017 року, смт. Славське Львівської обл.)* : збірник матеріалів / Укр. бібл. асоц., Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв ; редкол. : В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська. Київ : УБА, 2017. С. 35–39.
138. Кулик Є. Розвиток мережевої та медіа культури засобами бібліотеки для юнацтва. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 2018. № 1. С. 53-62.
139. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі : навчальний посібник. Київ: ВІКНУ, 2016. 286 с.
140. Кух А.М., Кух О.М. Цифрова компетентність: на шляху до метакомпетентності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац. університету ім. І.Огієнка*. 2019. № 25. С.30-33

141. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Хрестоматія. Київ: Либідь, 1996. С. 362 - 380
142. Лебон Г. Психологія мас. *Психологія мас*: збірник. Б.В., 2006. С.5 - 130
143. Лисенко Л. Бібліотека – важлива ланка медіаосвіти. URL: <https://medialiteracy.org.ua/biblioteka-vazhlyva-lanka-mediaosvity/> (дата звернення: 10.09.2023)
144. Литвиненко О. В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси. Київ : НІСД, 2003. 240 с.
145. Лобузін І. В. Цифрові колекції наукової бібліотеки: організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації: дис. канд. наук з соціальних комунікацій. Київ, 2017. 258 с.
146. Лобузін К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2012. № 2. С. 34-40.
147. Лобузін К. Цифрове обличчя наукової бібліотеки: столітній рубіж академічних традицій і новацій. *Бібліотечний вісник*. 2018. 3 (245). С.12 - 17
148. Лобузін К. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / відп. ред. О.С. Онищенко; НАН України, НБУВ. Київ, 2012. 252 с.
149. Ломачинська І. Інформаційна війна як фактор реалізації сучасної геополітики. *Вплив глобалізаційних процесів на безпеку держави: економічний, інформаційний, соціальний та культурологічний аспекти*. Київ : Університет «Україна», 2015. С. 196 - 218.
150. Ломачинська І.М. Інформаційні війни як засіб маніпулювання інформаційними системами в епоху глобальних викликів сучасності. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2018. № 22. С.100 -103

151. Ломачинська І.М. Інформаційні війни як засіб суспільних маніпуляцій в епоху глобалізації. *Актуальні питання суспільних наук: соціологія, політологія, філософія, історія: Зб. наук. праць*. 2017. С. 57 - 61
152. Ломачинська І.М. Монастирі України. Київ: Балтія-Друк, 2015. 208 с.
153. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура педагога в системі релігієзнавчої освіти. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 4 (31). С.1 - 14
154. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури в системі управління знаннями університету. *Освітологічний дискурс*. 2021. № 1(32). С.1-19 DOI: 10.28925/2312-5829.2021.1.15.
155. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у регулюванні соціальних інформаційних систем. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософ.-політолог. студії*. 2020. № 29. С. 90 – 97 DOI: 10.30970/PPS.2020.29.12
156. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль медіакультури в інформаційних війнах сучасності. *SKHID*. 2022. № 3(3). С.66 – 73 DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3\(3\).268297](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3(3).268297)
157. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Функціональна спрямованість інформаційної культури. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософ.-політолог. студії*. 2020. № 30. С. 77 - 93 DOI: 10.30970/PPS.2020.30.10
158. Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура бібліотечних працівників в епоху глобалізації. *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті : Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (23 вер. 2016 р., м. Київ)*. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Укр. бібл. асоц.; редкол.: Г.В. Горбенко, О.В. Воскобойнікова-Гузєва, В.В. Литвиненко, В.Є. Сошинська. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. С. 42-47. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24461/1/2017_03_09_konf_Медіасвіт_IJ.pdf (дата звернення: 09.11.2020)

159. Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура інформаційного аналітика// *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: Матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (28 вересня 2018 р., м. Київ)*. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. С.89 - 92 URL: https://www.fj.kubg.edu.ua/images/phocagallery/Podii2018/Zbirnyk_KUBG_I_V_compressed.pdf (дата звернення: 07.11.2023)
160. Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура у просторі бібліотеки в умовах консцієнтальних війн сучасності. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.Вернадського*. 2023. № 69. С.154 – 169 DOI: <https://doi.org/10.15407/np.69.154>
161. Ломачинський Б.Г. Інформаційна культура у просторі бібліотеки: виклики цифровізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С.75 - 83 DOI: 10.32461/2409-9805.4.2023.294077
162. Ломачинський Б.Г. Міфологеми медіакультури як регулятори масової свідомості інформаційного суспільства. *Київські філософські студії-2020: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 19 травня 2020 р.)*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. С. 191 - 194 URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/6613/document.pdf> (дата звернення: 01.10.23)
163. Ломачинський Б.Г. Організаційна інформаційна культура: ціннісний вимір. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі: Матеріали Четвертої Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 20 - 22 травня 2021 року)*. Київ: Видавничий центр КНУКІМ, 2021. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/10f79720-d273-4bd5-92fa-147cc446de4c/content> (дата звернення: 01.10.23)
164. Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у особистості в системі релігійної комунікації. *Київські філософські студії: Матеріали наукової конференції (м. Київ, 17-18 травня 2018 р.)*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. С.121-124.

165. Ломачинський Б.Г. Роль медіа в інформаційних війнах сучасності. *Київські філософські студії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 20 травня 2022 р.)*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. С.118 – 122
166. Ломачинський Б.Г. Роль медіаосвіти у формуванні інформаційної культури сучасної молоді. *Theoretical foundations in practice and science : Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (21 – 24 грудня 2021 р.)*. Більбао, Іспанія, 2021. С. 85 – 89 DOI: <https://DOI/10.46299/ISG.2021 .II.XIV>
167. Ломачинський Б.Г. Роль системного підходу у методології досліджень інформаційної культури. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі : Матеріали III міжнародної наукової конференції, 14 – 16 травня 2020 р.* Київ, 2020. С.157 – 158 URL: <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/information-komunikation.pdf> (дата звернення: 01.06.2025)
168. Ломачинський Б.Г. Роль цифрової культури у сучасному віртуальному просторі. *Society and science. Problems and prospects : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*. Лондон, Англія. 2022. С. 100-104. DOI: 10.46299/ISG.2022.I.III URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2022/01/SOCIETY-AND-SCIENCE.-PROBLEMS-AND-PROSPECTS.pdf> (дата звернення: 01.06.2025)
169. Ломачинський Б.Г. Світоглядна роль бібліотек у консцієнтальних війнах сучасності. *Київські філософські студії-2023 : Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.)*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. С.152 – 156 URL: https://www.researchgate.net/publication/371166241_Kiivski_filosofski_studii-2023_Materiali_VI_Vseukrainskoi_naukovoii_konferencii_19_travna_2023_rok_u (дата звернення: 01.06.2025)
170. Ломачинський Б.Г. Світоглядні виклики соціальних мереж : *Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук: перспективи та виклики :*

- Матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, (м. Миколаїв, 04 квітня 2025 р.).* Миколаїв: Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2025. С.452 - 457
171. Ломачинський Б.Г. Світоглядні засади медіаосвіти у формуванні інформаційної культури суспільства. *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: європейський вектор : Матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Київ, 01 жовтня 2021 р).* Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021.
172. Ломачинський Б.Г. Термінологія інформаційної культури в контексті сучасних бібліотечних практик. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. Вернадського.* 2023. № 68. С.174 - 188 DOI: <https://doi.org/10.15407/np.68.174>
173. Ломачинський Б.Г. Феномен інформаційної культури у вимірі культури людства. *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: Матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Київ, 27 вер. 2019 р.).* Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019.
174. Ломачинський Б.Г. Феномен цифрової культури в університетських бібліотеках. *Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* Едмонтон, Канада. 2022. С.104 – 108. URL: <https://isg-konf.com/multidisciplinary-scientific-notes-theory-history-and-practice/> (дата звернення: 01.06.2025)
175. Ломачинський Б.Г. Ціннісні орієнтири інформаційної культури у просторі суспільства знань. *Київські філософські студії-2021: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 21 травня 2021 р.).* Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. С.100 – 103 URL: https://www.researchgate.net/publication/351986095_KYIV_PHILOSOPHY_STUDIES-2021 (дата звернення: 01.06.2025)
176. Ломачинський Б.Г., Ломачинська І.М. Роль інформаційної аналітики у формуванні фахових компетентностей випускників спеціальності

- «філософія». *Advancing in research and education : Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (07 – 10 грудня, 2020)*. Ла Рошель. Франція, 2020. С.474 – 479 DOI: <https://DOI/10.46299/ISG.2020.II.XII>
177. Лопата О. Забезпечення безпеки даних користувачів бібліотек у контексті нових правових стандартів Європейського Союзу. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 2. С. 18-34. DOI: 10.15407/bv2022.02.018
178. Луман Н. Реальність мас-медіа. Київ: ЦВП, 2010. 158 с.
179. Мажара Л. Бібліохаб як сучасний бібліотечний простір. 2021. URL: <https://zounb.zp.ua/resourse/zaporizkyu-kray/zaporizhzhya-bibliotechne/fahova-osvita/bibliohab-yak-suchasnij-bibliotechnij-prostir> (дата звернення: 09.10.2023)
180. Макеєва І. Організація системи підвищення кваліфікації співробітників бібліотек вищих навчальних закладів України: історія та сучасний стан. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 6. С. 5–6
181. Маніфест ІФЛА про Інтернет: Прийнятий Сесією Ради ІФЛА 23 серпня 2002 р. URL: <http://archive.ifla.org/III/misc/im-ua.pdf> (дата звернення: 03.08.2023)
182. Мар'їна О. Бібліотека у процесах формування цифрового контенту. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33185666.pdf> (дата звернення: 05.08.2023)
183. Мар'їна О. Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 8. С. 19–21
184. Мар'їна О. Бібліотеки України в цифровому медіапросторі: теоретико-методологічні засади розвитку: автореф. дис. доктора наук з соціальн. комунікацій. Харків, 2018. 39 с.
185. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія / Харків. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2017. 326 с.
186. Марущак А.І. Інформаційне право: регулювання інформаційної діяльності: навчальний посібник. Київ: Скіф; КНТ, 2008. 343 с.

187. Матвієнко О. В., Цивін М.Н. Інформаційне забезпечення державного управління : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2010. 149 с.
188. Матвієнко О., Цивін М. Цифрове кураторство як соціально-освітня діяльність бібліотечного фахівця. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С.34 - 46
189. Матвійчук О. Є. Медіаосвіта та медіаграмотність, як один із напрямків роботи сучасних бібліотек. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22359/2/O_Matviichuk_Ukr_konf_23_09_16_IPPO.pdf (дата звернення: 03.08.2023)
190. Медведєва В. Становлення інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності інформаційно-аналітичних служб бібліотек (на прикладі Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ): монографія. Київ, 2013. 180 с.
191. Медіаграмотність – твій фільтр у споживанні інформації. URL: <https://nlu.org.ua/article.php?id=555> (дата звернення: 10.10.2023)
192. Медіаграмотність для бібліотекарів: практичний посібник. Навчальне видання / Ю. М. Зоря, Н. М. Степанова, В. І. Потапова; За редакцією О. В. Волошенюк, Р. І. Євтушенко. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. 75 с.
193. Медіаграмотність. Полтавська обласна бібліотека імені Олесья Гончара. URL: https://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=37&Itemid=9&lang=uk (дата звернення: 10.10.2023)
194. Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень: монографія. Запоріжжя : Кераміст, 2017. 309 с.
195. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник. Київ : Центр вільної преси, 2013. 352 с.
196. Media IQ сьогодні. URL: <https://media-iq.tilda.ws> (дата звернення: 10.10.2023)

197. Мережа хабів. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/hubs> (дата звернення: 03.08.2023)
198. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти. Київ, 2025. 24 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf> (дата звернення: 1.06.2025)
199. Морзе Н.В. Кочарян А.Б. Інформаційно-комунікаційна компетентність науково-педагогічних працівників університету. історичний розвиток формування понятійного апарату. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка: Збірник наукових праць*. 2015. № 24. С.20-31
200. Москвич О. Феноменологія сучасної медіареальності: експлікація понять. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. № 18. С.67 – 73
201. Назаровець С. Кулик Є. Бібліотека 4.0: технології та сервіси майбутнього. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 5. С. 3-14.
202. Назаровець С. Служба інформаційного моніторингу як структурний підрозділ сучасної академічної бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 8. С.24 - 26
203. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича КНУ Тараса Шевченка. URL: https://www.facebook.com/MaksymovychScientificLibrary/?locale=uk_UA (дата звернення: 20.11.2023)
204. Наукова бібліотека національного університету «Одеська юридична академія». URL: <https://onua.edu.ua/ua/nauka-ua/naukova-biblioteka>. (дата звернення: 05.08.2023)
205. Науково-інформаційна діяльність: терміни та визначення: ДСТУ 5034:2008. Київ: Держспоживстандарт, 2009. 38 с.
206. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи: наукова доповідь загальним зборам НАПН України «Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України:

- стан, проблеми, перспективи», 18-19 листопада 2022 р. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4(2). С.1-49 DOI: 10.37472/v.naes.2022.4223 (дата звернення: 08.08.2023)
207. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. Науково-аналітична доповідь/ В.Ю. Биков, О.І. Ляшенко, С.Г. Литвинова, В.І. Луговий, Ю.І. Мальований, О.П. Пінчук, О.М. Топузов /за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: ІЦО НАПН України, 2022. 96 с.
208. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: бібліотекознавство та бібліотечна діяльність в інноваційному процесі розвитку (2002–2020) : монографія / Білько Є. М. та ін. ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського ; відп. ред. Василенко О. М. ; наук. ред. Клименко О. З. Київ, 2022. 507 с.
209. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100067463190937> (дата звернення: 20.11.2023)
210. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь. Київ, 2022. 552 с.
211. Нікітенко В., Олексенко Р., Кивлюк О. Формування цінностей цифрової освіти і цифрової людини у діджиталізованому суспільстві. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* . 2022. № 10 (87). С. 53-63
212. Новальська Т., Бачинська Н. Шляхи вирішення проблем дефіциту кваліфікованих кадрів у бібліотеках України. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 6. С. 18-20
213. Новальська Т., Горбань Ю., Бачинська Н., Пристай Г. Публічні бібліотеки України як складова інформаційного спротиву російській агресії. *Вісник ХДАК*. 2024. № 65. С. 69-82. DOI : [10.31516/2410-5333.065.051](https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.051)

214. Новицька Н.Б. Організаційно-правові аспекти інформаційної культури в управлінській діяльності: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. держ. податк. служби України. Ірпінь, 2007. 19 с.
215. Нові бібліотечні терміни: довідник-путівник / Наукова бібліотека МНУ імені В.О. Сухомлинського; укл. Гордей С.С., Вілкул В.Д., Баранова А.П., Грубій Л.І. Миколаїв, 2015. 28 с.
216. Овчарук О.В. Сучасні підходи до розвитку цифрової компетентності людини та цифрового громадянства в європейських країнах. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. № 76 (2). С.1-13
217. Олійник А.І. Інформаційні технології як основа і засіб реалізації інноваційних процесів в сучасній освіті: автореф. дис... канд. філос. наук. Київ, 2008. 20 с.
218. Олійник О.О. Інформаційна культура як складова викладача культурології. *Актуальні проблеми психології*. 2015. № 38. С.361 - 372
219. Онищенко О. Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 4 (264). С.3 - 9
220. Онлайн-курс «новинна грамотність». URL: <https://video.detector.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22> (дата звернення: 10.10.2023)
221. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України 2021. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf (дата звернення: 5.11.2023)
222. Опришко Т., Складанний П. Аналіз європейського досвіду бібліотечно-інформаційного обслуговування та кібербезпеки користувачів наукових бібліотек. *Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. (6 – 9 жовтня 2020 р.)*. Київ., 2020. DOI : 10.20535/2020.213182

223. Опришко Т., Тимофєєва Г. Інтернаціоналізація як стратегія розвитку академічних бібліотек. *Вісник ОНУ. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2019. № 24 (1). С.155-171
224. Ороховська Л.А. Медіакультура в контексті цивілізаційного розвитку: автореф. дис. доктора філос. н. Київ, 2015. 34 с.
225. Основи інформаційного права України: навчальний посібник / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко та ін.; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. Київ: Знання, 2004. 274 с.
226. Особливості інформаційного забезпечення національного консенсусу в сучасній Україні: [монографія] / [В. Попик (кер. проекту), О. Онищенко, В. Горовий та ін.] ; НАН України, НБУВ. Київ, 2016. 220 с.
227. Оцифрування культурного надбання: виклики та сучасні практики. URL: <https://dns.gb.com.ua/novini/podii/2023/ocifruvannya-kulturnogo-nadbannya-vikliki-ta-suchasni-praktiki/> (дата звернення: 1.12.23)
228. Павленко Д. Динаміка сучасних соціальних медіа в Україні в контексті підтримки інформаційної безпеки. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. № 67. С. 108-117. DOI: 10.15407/nr.67.108
229. Павленко Т. Б. Формування медіа-інформаційної культури сучасного фахівця: проблеми та рішення. *Короленківські читання 2013 : Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф.* Харків, 24 жовт. 2013 р. У 2 ч. Ч. 1 / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад. Н. І. Капустіна ; редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. Харків, 2014. С. 156 - 161.
230. Палеха Ю. І., Палеха О.Ю., Горбань Ю.І. Інформаційна культура: навч. посібн. / за заг. ред. проф. Палехи Ю.І. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 400 с.
231. Палеха Ю. Інформаційна культура бібліотеки як відображення рівня її діяльності. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. № 56. С. 201 – 206

232. Перчук О.В., Вовченко Р.С., Артюх О.О. Особливості впровадження цифровізації документообігу в державних установах (на прикладі бібліотек та архівів). *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-53-70 (дата звернення: 15.11.2023)
233. Петрушка А. Соціальні медіа: академічна доброчесність у системі наукової комунікації. *Держава та регіони. Сер.: Соціальні комунікації*. 2021. № 3 (47). С.73 – 79
234. Півнюк О.В. Проблеми використання елементів кібербезпеки у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201811_artilces_field_dopmat_files/conf_nbuuv_2018_proceedings.pdf#page=476 (дата звернення: 5.11.2023)
235. Підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації : науково-методичний збірник / наук. ред. О. Г. Яковенко ; відп. ред. О. М. Василенко ; ред. В. В. Добровольська, Т. М. Коваль, О. З. Клименко, О. Л. Сокур. Київ: НБУВ, 2022. 191 с
236. Підсумкова зустріч за проектом «Розвиток спроможності бібліотек – Хабів цифрової освіти». Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5142-pidsumkova-zustrich-za-proiektom-rozvytok-spromozhnosti-bibliotek-khabiv-tsyfrovoi-osvity-26-27-zhovtnia-2023-roku> (дата звернення: 3.11.2023)
237. Піжук О. І. Цифрова трансформація економіки України: обмеження та можливості : монографія. Ірпінь : УДФСУ, 2020. 504 с.
238. Повідайчик О. С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2007. 25 с.
239. Політова О.А., Григоревська О. В. Інформаційні продукти і послуги університетської бібліотеки: іспанський досвід. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2024. № 72. С. 348-364.

240. Половинчак Ю. Війна смислів у сучасному російсько-українському протистоянні. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2016. № 3 (64). С.16 - 22
241. Половинчак Ю. Соціокомунікаційні аспекти української книжкової культури в епоху цифрових та суспільних трансформацій: сучасні тенденції, виклики і перспективи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2024. № 70. С. 23-35. DOI: 10.15407/np.70.023
242. Половинчак Ю., Бергелський А. Візуальний контент соціальних медіа як об'єкт бібліотечного депонування (на базі матеріалів висвітлення подій війни 2022 р.). *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2022. № 63. С. 23-32. DOI: 10.15407/np.63.023
243. Половинчак Ю., Бондаренко В. Мобільні застосунки в контексті сучасних читацьких практик. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2024. № 71. С. 242-265. DOI: 10.15407/np.71.242
244. Положення про Наукову бібліотеку ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/about/statut2022.php3> (дата звернення : 1 .12. 2023)
245. Поради з медіаграмотності користувачам Інтернет. URL: https://docs.google.com/presentation/d/1oebrzJ4lxy3kPz_nQYSBp5iBLrbuQz58VmK-7i6wdQ8/edit#slide=id.g3f7a59c31a_0_73 (дата звернення: 10.10.2023)
246. Портал медіаосвіти та медіаграмотності. URL: <https://medialiteracy.org.ua> (дата звернення: 1.10.2023)
247. Почепцов Г.Г. Війни нових технологій. Харків: Фоліо, 2020. 601, [1] с. : іл.
248. Почепцов Г.Г. Віртуальні війни. Фейки. Харків : Фоліо, 2019. 506, [1] с.

249. Почепцов Г.Г. Когнітивні війни у соцмедіа, масовій культурі та масових комунікаціях. Харків : Фоліо, 2019. 313, [1] с.
250. Практична медіаграмотність : посіб. для бібліотекарів / уклад. Л. Гуменюк, В. Потапова ; ред.-упоряд. О. Волошенюк. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. 75 с. (дата звернення: 15.10.2023)
251. Про авторське право і суміжні права: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 15.10.2023)
252. Про бібліотеки та бібліотечну справу: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр#Text> (дата звернення: 15.10.2023)
253. Про доступ до публічної інформації: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 15.10.2023)
254. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (дата звернення: 15.09.2023)
255. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 15.09.2023)
256. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021–2023 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 р. № 1617-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-р#Text> (дата звернення: 16.10.2023)

257. Про затвердження Положення про електронний підручник Наказ МОН №440 від 2 травня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#Text> (дата звернення: 13.10.2023)
258. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси : Наказ міністерства освіти і науки, молоді і спорту України від 01.10.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text> (дата звернення: 15.10.2023)
259. Про затвердження Положення про Національну освітню електронну платформу: Наказ МОН №523 від 22 травня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0702-18#Text> (дата звернення: 15.10.2023)
260. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text> (дата звернення: 15.10.2023)
261. Про інформацію: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 12.10.2023)
262. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр#Text>(дата звернення: 21.09.2023)
263. Про культуру: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 15.10.2023)
264. Про медіа: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 6.09.2023)
265. Про науково-технічну інформацію: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> (дата звернення: 16.10.2023)

266. Про освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.10.2023)
267. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 5.09.2023)
268. Про охорону культурної спадщини: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 17.10.2023)
269. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»: Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n2> (дата звернення: 16.10.2023)
270. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 6 грудня 2001 року № 1193/2001. (дата звернення: 18.10.2023)
271. Про Стратегію інформаційної безпеки: Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 19.10.2023)
272. Про Стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n12> (дата звернення: 19.10.2023)
273. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 19.10.2023)

274. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p#Text> (дата звернення: 21.10.2023)
275. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> (дата звернення: 5.09.2023)
276. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text> (дата звернення: 15.10.2023)
277. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”: Розпорядження Кабінету міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p#Text> (дата звернення: 25.10.2023)
278. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text> (дата звернення: 25.10.2023)
279. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p#Text> (дата звернення: 25.10.2023)
280. Проєкт Мінцифри та FAVBET «Цифровізація бібліотек» став найкращою практикою взаємодії бізнесу з державою. Міністерство

- цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/proekt-mintsifri-ta-favbet-tsifrovizatsiya-bibliotek-stav-naykrashchoyu-praktikoyu-vzaemodii-biznesu-z-derzhavoyu> (дата звернення: 25.10.2023)
281. Проекти цифрової трансформації. URL: <https://plan2.diia.gov.ua/projects> (дата звернення: 5.11.2023)
282. Процес якісної інформаційної підтримки освіти та досліджень у бібліотеці університету: рекомендації для впровадження моделі / розробники: О.Бруй, Є.Кулик, О.Сербін; за заг. ред. Я.Сошинської; ВГО Українська бібліотечна асоціація; Науково-технічна бібліотека КПІ ім. Ігоря Сікорського; Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ : УБА, 2020. 25 с.
283. Прудникова О. В. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія. Харків: Право, 2015. 352 с.
284. Радченко А., Каніщева В. Читання як життєва стратегія: читання і війна. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 3. С. 79-86
285. Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. Міністерство культури та інформаційної політики України. Офіційний вебресурс. 23.05.2022. URL: <https://mkp.gov.ua/files/pdf/rekomendacii.pdf>. (дата звернення: 1.12.2023)
286. Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2020 році : інформаційно-аналітичний огляд / Т. Л. Кулаковська, О. Л. Сокур, Г. І. Солоіденко; О. Л. Сокур; відп. ред.: О. М. Василенко, Г. І. Солоіденко. Київ: НБУВ, 2021. 228 с.
287. Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2021 році : інформаційно-аналітичний огляд / Т. Л. Кулаковська, О. Л. Сокур, Г. І. Солоіденко ; відп. ред.: О. М. Василенко, Г. І. Солоіденко. Київ: НБУВ, 2022. 247 с.
288. Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2022 році : інформаційно-аналітичний огляд / О. Л. Сокур, Г. І.

- Солоіденко, Т. Л. Кулаковська ; відп. ред. О. М. Василенко. Київ: НБУВ, 2023. 229 с.
289. Родигін К., Єрмакова І. Різновиди маніпуляцій фотоконтентом медіа у контексті інформаційно-сміслової війни. *Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика*. 2020. № 47. С. 200 - 214
290. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища: колект. монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, Л. А. Дубровіна та ін.; Нац. акад. наук України, НБУВ. Київ : НБУВ, 2012. 194 с.
291. Ронжес О. Визначення рівня цифрової компетентності як необхідної навички за умов переходу до цифрової держави. *Проблеми політичної психології*. 2021. № 24 (1), 330-348. DOI: 10.33120/popp-Vol24-Year2021-83
292. Росія зруйнувала або знищила на Херсонщині 97 бібліотек. URL: <https://kherson.rayon.in.ua/news/637351-rosiya-zruynuvala-abo-znishchila-na-khersonshchini-97-bibliotek> (дата звернення: 19.11.2023)
293. Салата Г.В. Тенденції і розвиток бібліотек у цифровому середовищі. *Вісник ХДАК*. 2022. № 61. С.30-39
294. Сенченко О. Структура, засоби і моделі застосування консцієнтальної зброї в системі соціальних комунікацій. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 7. С. 44 - 49
295. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Нац. ін-т стратег. досліджень. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
296. Скорохватава А. Місія Національної історичної бібліотеки України в контексті збереження історичної пам'яті українського народу. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 4. С. 76-79
297. Сокур О. Дистанційні бібліотечні послуги в умовах воєнного стану – важливий складник сучасного бібліотечно-інформаційного обслуговування. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 3. С. 92-96
298. Сокур О., Клименко О. Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотечної мережі Національної академії наук України в системі наукових

- комунікацій : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; відп. ред. О. М. Василенко. Київ, 2023. 297 с.
299. Соловяненко Д. Академічні бібліотеки у новому соціотехнічному вимірі: Частина четверта. Сучасний рівень дискурсу академічного бібліотекознавства та поступ е-науки. *Бібліотечний вісник*. 2011. № 1. С. 8-24
300. Стандарт вищої освіти: другий (магістерський) рівень, спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.05. 2019 р. № 728. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-informatsiyna-bibliotechna-ta-arkhivna-sprava-magistr.pdf> (дата звернення: 1.10.2023)
301. Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 № 1378. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Form.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf> (дата звернення: 1.10.2023)
302. Старт нового міжнародного проєкту "Бібліотека – місце сили"! Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5133-start-novoho-mizhnarodnoho-proiektu-biblioteka-mistse-suly> (дата звернення: 18.10.2023)
303. Степаненко В. І. Використання потенціалу соціальних мереж у формуванні критичного мислення здобувачів вищої освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. №1 (179). С. 71-80.
304. Стеганцева В.В. Формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів у процесі соціально-педагогічної комунікації: дисертація доктора філос.н. Полтава, 2022. 295 с.
305. Стратегія розвитку бібліотек наукових установ Національної академії наук України на 2023–2027 рр. *Робота бібліотек наукових установ*

Національної академії наук України у 2022 році : інформаційно-аналітичний огляд. Київ: НБУВ, 2023. 229 с.

306. Стратегія розвитку Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (2022–2025). URL : <http://www.nbuv.gov.ua/node/6137> (дата звернення: 18.10.2023)
307. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія". URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR230190?an=14&hide=true> (дата звернення: 1.10.23)
308. Стрішенець Н. Міжнародна допомога українським бібліотекам у час війни: приклад Британської бібліотеки. *Бібліотечний вісник.* 2023. № 2. С. 114-120
309. Струнгар В. Бібліотека і соціальні медіа: термінологічно-понятійний аспект. *Бібліотечний вісник.* 2014. № 6. С.23 – 27
310. Сунь Цзи. Мистецтво війни. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tzu_Sun/Mystetstvo_viiny_vyd_2014/ (дата звернення: 18.10.2023)
311. Сурмін Ю. П. Теорія систем и системний аналіз: навч. посіб. Київ.: МАУП, 2003. 368 с.
312. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / О. Данильян, О. Дзьобань, С. Жданенко та ін.; за ред. О. Данильяна. Харків: Право, 2016. 488 с.
313. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій : навчальний посібник / В. М. Петрик, В. В. Остроухов, О. А. Штоквиш [та ін.]. Київ: Росава, 2006. 208 с.
314. Тихомиров О.О. Правова культура в інформаційному суспільстві: до проблеми осмислення інформаційно-правової культури. *Юридичний вісник.* 2020. № 3 (56). С.74 – 79

315. Требін М. П. Цифрове суспільство: спроба проникнення в сутність. *Цифрова епоха: міждисциплінарний дискурс* : монографія / [А. А. Гедзик, Т. В. Ковальова, О. Ю. Коцюрба та ін.]. Харків : Право, 2024. С. 4–30.
316. Толмач М. Цифрова компетентність бібліотечних фахівців як чинник діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С.57 – 69
317. У Міжнародний день інтелектуальної власності в НБУВ відбудеться семінар з питань журналів відкритого доступу. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/node/2897> (дата звернення: 1.09.2023)
318. Укр. Ліб. Бібліотека Української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua> (дата звернення: 20.10.2023)
319. Українська бібліотечна асоціація/Ukrainian Library Association. URL: <https://www.facebook.com/ula.org.ua> (дата звернення: 20.10.2023)
320. Українська бібліотечна енциклопедія. URL : <https://ube.nlu.org.ua/article/Інформаційна%20культура> (дата звернення: 18.11.2023)
321. Українська цифрова бібліотека. URL: <https://ubi.org.ua/uk/activity/ukrainska-cifrova-biblioteka> (дата звернення: 5.10.2023)
322. Хіміч Я. О. Інноваційна діяльність бібліотек: світові та українські тренди. *Вісник Книжкової палати*. 2025. № 3. С. 9–15.
323. Хіміч Я. О. Інформаційна культура та медіаграмотність у забезпеченні екзистенційної стійкості в умовах повоєнного полікультурного середовища // У пошуку нових сенсів полікультурного світу. Повоєнний діалог культур : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 16-17 травня 2024 р.) / упоряд. В. П. Дячук. Київ : НАКККиМ, 2024. С.386-388 URL: https://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/Konferencii/Zbirnyk_tez_Diachuk.pdf (дата звернення: 9.01.2025)
324. Хіміч Я. О. Формування інформаційної культури здобувачів вищої освіти в цифрову епоху. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1 (19). С. 86–95

325. Хімич Я. О. Формування інформаційної культури здобувачів вищої освіти як системна діяльність. Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір : матеріали VII Всеукр. наук. конф. молод. вч., асп. та магістран. / М-во культ. України та інформ. політики ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. ; Наук. тов. студ., асп., доктор. і молод. вч. (Київ, 02 листопада 2023 р.). Київ : НАКККиМ, 2023.С. 103-104 URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/Akademiia/Vydannia/konferentsii/Tez_u_02_11_2023_2.pdf (дата звернення: 25.10.2024)
326. Хрущ С. Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксіологічні орієнтири функціонування. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С.70-78
327. Хрущ С.С. Формування інноваційного медіапростору в публічних бібліотеках України: дисертація на здобуття кандидата наук з соціальних комунікацій. Київ, 2023. 220 с.
328. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. URL: <https://mcip.gov.ua/projects/a-href-https-spravdi-gov-ua-tsentr-stratehichnykh-komunikatsiy-ta-informatsiynoi-bezpeky-a/> (дата звернення: 15.10.2023)
329. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
330. Цимбалюк В. Проблеми формування інституту інформаційної культури в теорії інформаційного права України. URL: <http://ndcpi.org.ua/jurnal/stat7.htm> (дата звернення: 18.10.2023)
331. Цифрова епоха: міждисциплінарний дискурс : монографія / [А. Гедзик, Т. Ковальова, О. Коцюрба та ін.] ; Аналіт. центр сучасної гуманітаристики. Харків : Право, 2024. 214 с.
332. Цифрові бібліотечні ресурси та сервіси підтримки наукових досліджень: сучасні підходи та роль у науковій комунікації: Аналітична записка. Київ, 2020. 60 с.

333. Цифрограм. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/digigram> (дата звернення: 1.10.2023)
334. Чмерук Г. Цифровізація – тренд світового розвитку, який визначає розвиток економіки і суспільства. *Економічний простір*. 2020. № 153. С. 18–24.
335. Чотири простори бібліотеки: модель діяльності: практичний посібник / автори-укладачі: О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко; Українська бібліотечна асоціація. Київ: ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2020. 104 с.
336. Чумак І.М., Борецька І.Ю. Інформаційна культура як невід’ємна частина інформаційного бізнесу. Вінниця: Вінницький торговельно-економічний інститут, 2007. 431 с.
337. Швецова-Водка Г. М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять : навчальний посібник. 2-е вид. Київ: Знання, 2012. 320 с.
338. Шехавцов М. О. Формування інформаційної культури студентської молоді в умовах інформаційно-гібридної війни : дис. на здобуття наук. ступ. док. філософ. : 015 професійна освіта; 01 – освіта / педагогіка / ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка". Старобільськ, 2021. 277 с.
339. Шкляр В. І. Мас-медіа і виклики нового століття. Київ: Грамота, 2003. 48 с.
340. Шубенко Н. О. Формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ., 2010. 20 с.
341. Шуляр В. Медіаосвіта: стратегія й тактика співпраці медіапедагогів і бібліотекарів. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnik_konf_AUP_2017.pdf#page=332 (дата звернення: 10.10.2023)
342. ЮНЕСКО визначила п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2182980-unesko->

- viznacila-pat-principiv-medijnoi-ta-informacijnoi-gramotnosti.html (дата звернення: 2.10.2023)
343. Якубіна В.Л. Основні тенденції концептуалізації феномену мас в сучасній соціальній філософії і: автореф. дис. канд. філос.н. Київ., 2008. 16 с.
344. Ярема І. Бібліотека нового покоління та її роль як соціального інституту в інформаційну добу. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 10. С.26 - 30
345. Ярема І. Цифрові комунікації як інструмент інноваційної діяльності публічних бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 10. С. 49–59. DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269461
346. Akcil U., Bastas M. Examination of university students' attitudes towards e-learning during the COVID-19 pandemic process and the relationship of digital citizenship. *Contemporary educational technology*. 2021. № 13(1). DOI: 10.30935/cedtech/9341
347. Al-Abdullatif A.M., Gameil A.A. Exploring students' knowledge and practice of digital citizenship in higher education. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*. 2020. № 15 (19). P. 122–142. DOI: 10.3991/ijet.v15i19.15611
348. Alshehri A., Cumming T. Mobile technologies and knowledge management in higher education institutions: Students' and educators' perspectives. *World Journal of Education*. 2020. № 10 (1). P.12-22. DOI: 10.5430/wje.v10n1p12
349. Barbuti N. Thinking digital libraries for preservation as digital cultural heritage: By R to R4 facet of FAIR principles. *International Journal on Digital Librerie.*, 2021. № 22. P.309-318. DOI: 10.1007/s00799-020-00291-7.
350. Barthes R. *Mythologies: The complete edition, in a new translation*. New York: Hill and Wang, 2012. 288 p .
351. Baskerville R., Dulipovici A. The theoretical foundations of knowledge management. *Knowledge Management Research & Practice*. 2006. № 4 (2). P.83–105 DOI: 10.1057/palgrave.kmrp.8500090

352. Bell, D. *The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting*. New York: Harper Colophon Books, 1974. 507 p.
353. Benítez-Márquez, M. D., Sánchez-Teba, E. M., Bermúdez-González, G., & Núñez-Rydman, E. S. Generation Z within the workforce and in the workplace: a bibliometric analysis. *Frontiers in Psychology*. 2021. № 12. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.736820
354. Borgohain D. J., Bhardwaj R. K., & Verma M. K. Mapping the literature on the application of artificial intelligence in libraries (AAIL): a scientometric analysis. 2024. *Library Hi Tech*. № 42. P.149–179. DOI:10.1108/LHT-07-2022-0331
355. Breznik K. Knowledge Management – from its Inception to the Innovation Linkage. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2018. № 238. P. 141-148. DOI: 10.1016/j.sbspro.2018.03.017
356. Butnariu M., Milosan I. Preliminary assessment of knowledge management in universities. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. № 62. P. 791-795. DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.09.133
357. Cabeza-Pullés D. Fernández-Pérez V., Roldán-Bravo M. Internal networking and innovation ambidexterity: The mediating role of knowledge management processes in university research. *European Management Journal*. 2020. № 38(3). P. 450-461. DOI: 10.1016/j.emj.2019.12.008
358. Cameron K., Quinn R. *Diagnosing and changing organizational culture: Based on the competing values framework*. Reading, MA: Jossey Bass, 2011. 268 p.
359. Carlsson U. *Understanding Media and Information Literacy in the Digital Age*. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/gmw2019_understanding_mil_ulla_carlsson.pdf (accessed: 10.10.2023).
360. Castells M. *The rise of the network society* (2nd ed.). Chichester: Wiley-Blackwell, 2010. 656 p.

361. Cegarra-Navarro J.-G., Martelo-Landroguez S. The effect of organizational memory on organizational agility: Testing the role of counter-knowledge and knowledge application. *Journal of Intellectual Capital*. 2020. № 21(3). P. 459-479
362. Chatterjee S., Samanta M., Dey S. Role of public libraries in providing community information services. *SSRN*, 2020. February 11. DOI: 10.2139/ssrn.3535051
363. Choo C., Bergeron P., Detlor B., Heaton L. Information Culture and Information Use: An Exploratory Study of Three Organizations. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2008. № 59 (5). P. 1–15. DOI: 10.1002/asi.20749
364. Choo C.W. Information culture and organizational effectiveness. *International Journal of Information Management*. 2013. № 33. P. 775–779. DOI: 10.1016/j.ijinfomgt.2013.01.005
365. Cipolletta, S.; Mocellin, D. Online counseling: Psychologists' attitudes towards new ways of interaction. *Psychotherapy Research*. 2018. № 28. P. 909–924. DOI: 10.1080/10503307.2016.1259533
366. Contributors to Wikimedia projects. Instagram - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. 2011. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Instagram> (accessed: 13.10.2023).
367. Cortesi, S., Hasse, A., Lombana-Bermudez, A., Kim, S., Gasser, U. Youth and digital citizenship+ (plus): Understanding skills for a digital world. Youth and Media. *Berkman Klein Center for Internet & Society*. 2020. URL: <https://cyber.harvard.edu/publication/2020/youth-and-digital-citizenship-plus> (accessed: 13.10.2023).
368. Council of Europe. Digital Education. A Conceptual Model. 2015. URL: <https://www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/a-conceptual-model> (accessed: 10.05.2023)

369. Cox A. M. How artificial intelligence might change academic library work: applying the competencies literature and the theory of the professions. *JASIST*. 2023. № 74. P. 367–380. DOI:10.1002/asi.24635
370. Curzon, S., & Quinonez-Skinner, J. Academic libraries. In M. J. Bates (Ed.), *Encyclopedia of Library and Information Sciences* (3rd ed., pp. 11–22). CRC Press, 2009. P. 11–22. DOI: 10.1081/E-ELIS3-120044525.
371. Dalkir, K. *Knowledge management in theory and practice*. Routledge, 2013. P. 127–133. DOI: 10.4324/9780080547367
372. Dedebali N.C., Dasedemir I. Social studies teacher candidates' perception of digital citizenship. *International Journal of Educational Methodology*. 2019. № 5 (3). P. 465 - 477. DOI: 10.12973/ijem.5.3.465
373. Dei D., Walt T. Knowledge management practices in universities: the role of communities of practice. *Social Sciences & Humanities Open*. 2020. № 2(1). DOI: 10.1016/j.ssaho.2020.100025
374. Deja M. Information and knowledge management in higher education institutions: the Polish case. *Online Information Review*. 2019. № 43 (7). P. 1209-1227. DOI: 10.1108/OIR-03-2018-0085
375. Deja M., Rak D., Bell B. Digital transformation readiness: perspectives on academia and library outcomes in information literacy. *The Journal of Academic Librarianship*. 2021. № 47. 102403. DOI:10.1016/j.acalib.2020.102403.
376. Drucker P. *Post-Capitalist Society*, New York: Harper-Collins Publ, 1993. 240 p.
377. Erdem C., Koçyiğit M. Exploring Undergraduates' Digital Citizenship Levels: Adaptation of the Digital Citizenship Scale to Turkish. *Malaysian Online Journal of Educational Technology*. 2019. № 7 (3). P. 22 – 38. DOI: 10.17220/mojet.2019.03.003
378. European Commission. *Digital Education Action Plan 2021-2027*. URL : https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/deap-factsheetsept2020_en.pdf (accessed: 16.10.2023)

379. Floridi L. A look into the future impact of ICT on our lives. *The Information Society*. 2007. № 23 (1). P. 59–64.
380. Fugazza G. Q., Saldanha G. S. Privacidade, ética e informação: uma reflexão filosófica sobre os dilemas no contexto das redes sociais. *Encontros Bibli-Revista Eletronica De Biblioteconomia E Ciencia Da Informacao*. 2017. № 22 (50). P. 91–101. DOI: 10.5007/1518-2924.2017v22n50p91
381. Giddens A. *Sociology* (5th ed.). Cambridge: Polity Press, 2006. 1096 p.
382. Gryaznova E., Treushnikov I., Goncharuk A. The role of information culture in the formation of a cultural ideal. *Perspectives of Science and Education*. 2020. № 43 (1). P. 379–388.
383. Hamid S. Knowledge Management using Social Media Tools in Higher Education Institution (Review). *Recent Trends in Information Technology and its Application*. 2020. № 3(1). P.1-14. DOI: 10.5281/zenodo.3669992
384. Harris A., Johns A. Youth, social cohesion and digital life: from risk and resilience to a global digital citizenship approach. *Journal of Sociology*. 2020. № 57(4). DOI: 10.1177/1440783320919173
385. Harvard Library. Facebook URL: <https://www.facebook.com/theHarvardLibrary> (accessed: 21.11.2023)
386. Holcer, D., Horban, Y., Masina, D., Skachenko O. Library online services during Covid-19: the experience of libraries in croatia and Ukraine. *Library Mercury*. 2021. № 1(25). P. 81–97. DOI: [10.18524/2707-3335.2021.1\(25\).231472](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2021.1(25).231472)
387. Horban O., Babenko L., Lomachinska I., Hura O., Martych R. A knowledge management culture in the european higher education system. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. № 3. P.173-177
388. Horban Y., Gaisyniuk N. Library online services during COVID-19: The experience of libraries in Croatia and Ukraine. *Library Mercury*. 2021. № 1(25), P. 81–97. DOI: 10.18524/2707-3335.2021.1(25).231472
389. Horban Y., Gaisyniuk N., Dolbenko T., Karakoz O., Kobyzhcha N., Kulish Y. Media space of a modern library in the context of its organizing by virtual and

- augmented reality technologies. *International Journal of Information and Education Technology*. 2023. № 13 (4). P. 718–723. DOI: 10.18178/ijiet.2023.13.4.1858.
390. Horban Y., Gaisyniuk, N. Innovative technologies and methods in the management of higher education establishment library. *Library Science. Record Studies. Informology*. 2023. № 1. P. 12–18. DOI: <https://doi.org/10.63009/lrsri/1.2024.12>
391. Horban Y., Gaisyniuk N., Dolbenko T., Karakoz O., Kobyzhcha N., & Kulish Y. Virtual and augmented reality technologies in the organization of modern library media space. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. № 22 (5). P. 375–380. DOI: [10.22937/IJCSNS.2022.22.5.53](https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.5.53)
392. Horban Y., Gaisyniuk N. Virtual and augmented reality technologies in the organization of modern library media space. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. № 22(5). P. 375–380. DOI: 10.22937/IJCSNS.2022.22.5.53
393. Huang Y., Cox A. M., & Cox J. Artificial Intelligence in academic library strategy in the United Kingdom and the Mainland of China. *Journal of Academic Librarianship*. 2023. № 49. 102772. DOI: 10.1016/j.acalib.2023.102772
394. Hussain A., Ahmad S. Mapping the literature on artificial intelligence in academic libraries: a bibliometrics approach. *Science & Technology Libraries*. 2024. № 43. P. 131–146. DOI:10.1080/0194262X.2023.2238198
395. Islam M. N., Ahmad S., Aqil M. et al. Application of artificial intelligence in academic libraries: a bibliometric analysis and knowledge mapping. *Discover Artificial Intelligence*. 2025. № 5. 59. DOI:10.1007/s44163-025-00295-9
396. Ivashchenko V., Voskoboinikova-Huzieva O., Balabanova K., Pohrebniak I., Soshynska V., Semenko S. Media Communications as a Factor of Global Digital Culture. *Economic Affairs*. 2022. № 67(3). P. 233-238. DOI:10.46852/0424-2513.3.2022.12
397. Ivashova V., Goncharov V., Erokhin A., Kolosova O., Migachev, M., Berkovsky V. Education in a digital society: the problem of formation of

- information culture. *International Journal of Civil Engineering and Technology*. 2019. № 10 (4). P.1341-1347
398. Kafashpoor A., Shakoori N., Sadeghian S. Linking organizational culture, structure, Leadership Style, strategy, and organizational effectiveness: Mediating role of knowledge management. *Advanced Research in Economic and Management Sciences*. 2013. № 10. P.158–172. DOI: 10.4236/ajibm.2014.412083
399. Karnouskos S. Artificial intelligence in digital media: the era of deepfakes. *IEEE Transactions on Technology and Society*. 2020. № 1(3). P.138 – 147. DOI: 10.1109/TTS.2020.3001312
400. Khan A., Ibrahim M., Hussain A. An exploratory prioritization of factors affecting current state of information security in Pakistani university libraries. *International Journal of Information Management Data Insights*. 2021. № 1(2). DOI: 10.1016/j.jjime.2021.100015.
401. Kuzma J. European digital libraries: web security vulnerabilities. *Library Hi Tech*. 2010. № 28(3). P. 402-413
402. Lauri L., Heidmets M., Virkus S. The information culture of higher education institutions: the Estonian case. *Information Research*. 2016. № 21(3). P. 722 - 726.
403. Leguina A., Mihelj S., Downey J. Public libraries as reserves of cultural and digital capital: addressing inequality through digitalization. *Library & Information Science Research*. 2021. № 43. DOI: 10.1016/j.lisr.2021.101103,
404. lib4you: путівник бібліотеками України. URL: <https://lib4you.org.ua> (дата звернення: 10.06.2023)
405. Litvaj I., Stancekova D. Decision - making, and their relation to the knowledge management, use of knowledge management in decision – making. *Procedia Economics and Finance*. 2015. № 23. P.467-472. DOI: 10.1016/S2212-5671(15)00547-X

406. Lo L. Evaluating AI Literacy in Academic Libraries: A Survey Study with a Focus on U.S. Employees. *College & Research Libraries*, 2024. № 85 (5). P. 635–657. DOI:10.5860/crl.85.5.635
407. Lomachinska I. Value orientations of information culture as a key factor of society information security. *SKHID*. 2018. № 5. P.34-38. DOI: 10.21847/1728-9343.2018.5(157).148432
408. Lomachinskiy B. Ukrainian and international experience of formation of information competences by means of library practices. *Society. Document. Communication*. 2023. № 8(3). P. 22-33. DOI: [10.69587/sdc/3.2023.22](https://doi.org/10.69587/sdc/3.2023.22).
409. Lomachinskiy B. Prospects for the implementation of the concept of digital citizenship in scientific libraries. *Society. Document. Communication*. 2023. № 8 (4). P. 29-39. DOI: [10.69587/sdc/4.2023.29](https://doi.org/10.69587/sdc/4.2023.29)
410. Lomachinskyi B. The role of digitalization of libraries in ensuring the humanitarian security of society. *SKHID*. 2023. № 4 (3). P. 66 – 73. DOI: [10.21847/2411-3093.2023.4\(3\).268297](https://doi.org/10.21847/2411-3093.2023.4(3).268297)
411. Lomachynska I., Lomachinsky B. Culture of knowledge management at a modern university. *Quality of University Education: Educological Discourse: collective monograph / Ed. V. Ogneviuk*. Prague: Oktan Print, 2022. P.190-210
412. Luhmann N. Introduction to systems theory. Cambridge: Polity Press, 2013. 300 p.
413. Luhmann N. Social systems. Stanford: Stanford University Press, 1995. 650 p.
414. Luhmann N. Theory of society. Vol. 1. Stanford: Stanford University Press, 2012. 504 p.
415. Maharani Pratiwi Maksum, Najmudin, Bambang Sunarko. The effect of e-book use, digital literacy and availability of library book collections on learning achievement. *Soedirman Economics Education Journal*. 2023. № 5 (1). P. 55 – 65

416. Mangkhang C., Kaewpanya N. The Digital Etiquette Enhancing to Global Citizenship of Social Studies Teachers in a New Normal Society. *Higher Education Studies*. 2021. № 11 (3). P. 89-94. DOI: 10.5539/hes.v11n3p89
417. Martin F., Gezer T., Wang C. Educators Perception of Student Digital Citizenship Practices. URL: <https://par.nsf.gov/servlets/purl/10198994> (accessed: 25.11.2023)
418. Martin, D. A., & Shapiro, J. N. Trends in online foreign influence efforts. Princeton University, 2019. 64 p. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZX7B33XQgGl4EC6tlGzn6CM-X3Q32YA2/view> (accessed: 13.10.2023).
419. Martzoukou K. Academic libraries in COVID-19: a renewed mission for digital literacy. *Library management*. 2021. № 42 (4/5). P. 266-276. DOI: 10.1108/LM-09-2020-0131
420. McLuhan M. The Gutenberg galaxy: The making of typographic man. Toronto: University of Toronto Press, 1962. 293 p.
421. McLuhan M. The medium is the message: An inventory of effects. New York: Bantam Books, 1967. 160 p.
422. McLuhan M. Understanding media: The extensions of man. Cambridge, MA: MIT Press, 1994. 396 p.
423. McLuhan M., & Fiore Q. War and peace in the global village. Corte Madera: Gingko Press, 2001. 192 p.
424. McShane I. Public libraries, digital literacy and participatory culture. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*. 2011. № 32 (3). P.383–397.
425. Meme noun - Definition, pictures, pronunciation and usage notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com. Oxford Learner's Dictionaries. Find definitions, translations, and grammar explanations at Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/meme> (accessed: 23.10.2023).

426. Mihelj S., Huxtable S. *From Media Systems to Media Cultures*. Cambridge University Press, 2018. 369 p. DOI: 10.1017/9781108525039
427. Milenkova, V.; Lendzhova, V. Digital Citizenship and Digital Literacy in the Conditions of Social. *Crisis. Computers*. 2021. № 10 (4). 40. DOI: 10.3390/computers10040040
428. Munsch A. Millennial and generation Z digital marketing communication and advertising effectiveness: A qualitative exploration. *Journal of Global Scholars of Marketing Science*. 2021. № 31 (1). P. 10-29. DOI: 10.1080/21639159.2020.1808812
429. New York State Library <https://www.facebook.com/NYSLibrary>. URL: <https://www.facebook.com/NYSLibrary> (accessed: 21.11.2023)
430. Nicholas A. J. Preferred learning methods of Generation Z *Faculty and Staff - Articles & Papers 2020*. 74. URL: https://digitalcommons.salve.edu/fac_staff_pub/74
431. Nonaka I., Takeuchi H. The company is a creator of knowledge. The origin and development of innovation in Japanese firms. Moskva: ZAO «Olimp-Biznes», 2011, 384 p.
432. Nonaka I., Toyama R. The knowledge-creating theory revisited: knowledge creation as a synthesizing process. *Knowledge Management Research & Practice*. 2003. № 1(1). P. 2 - 10. DOI: 10.1057/palgrave.kmrp.8500001
433. Nonaka I., Toyama R. The theory of the knowledge-creating firm: subjectivity, objectivity and synthesis. *Industrial and Corporate Change*. 2005. № 14(3). P. 419–436. DOI: 10.1093/icc/dth058
434. Nonaka I., Toyama R., Konno N. SECI, ba, and leadership: a unified model of dynamic knowledge creation. *Long Range Planning*. 2000. № 33(1). P.5-34. DOI: 10.1016/S0024-6301(99)00115-6
435. Nowack L., Maul T., Kraus W., Hansch W. Knowledge management supporting education and research at a university cleanroom. *Knowledge Management Research & Practice*. 2009. № 7(1), P. 100-112 DOI: 10.1057/kmrp.2008.33

436. Odede I.R., Jiyane G. Exploring dimensional constructs of digital literacy skills for higher education. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. 2019. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2806>
437. Oguche D., Lamidi A.D., Gabasa P. Capacity Building for Library and Information Professionals: Core Skills and Competence. *International Journal of Applied Technologies in Library and Information Management*. 2017. № 3 (2)
438. Oktaviani S. Students' Anxiety on iGeneration of Poststructuralism at SMA Kuala Kapuas and Palangka Raya : Journal article. 2023. 14 p. URL: <https://edujavare.com/index.php/EDUJAVARE/article/view/43/138> (accessed: 13.10.2023).
439. Oliver G. Information culture: exploration of differing values and attitudes to information in organizations. *Journal of Documentation*. 2008. № 64 (3). P. 363–385.
440. Oliver G. Understanding Information Culture: Conceptual and Implementation Issues. *Journal of Information Science Theory and Practice*. 2017. № 5 (1). P. 6–14.
441. Öztürk G. Digital citizenship and its teaching: A literature review. *Journal of Educational Technology & Online Learning*. 2021. № 4 (1). P. 31-45. DOI: 10.31681/jetol.857904
442. Pangrazio L., Sefton-Green J. Digital rights, digital citizenship and digital literacy: What's the difference? *Journal of New Approaches in Educational Research*. 2021. 10(1). P. 39–52 DOI: 10.7821/naer.2021.1.616.
443. Parsons T. *The Social System*. Glencoe, IL: Free Press, 1951. 575 p.
444. Pereira S., Fillol J., Moura B. Young people learning from digital media outside of school: The informal meets the formal. *Media Education Research Journal. Comunicar*. 2019. 27 (58). P. 41-50. DOI: 10.3916/C58-2019-04
445. Petrova G., Smokotin V., Kornienkob A., Ershovaa I., Kachalov N. Knowledge Management as a Strategy for the Administration of Education in the Research University. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015. № 166. P. 451-455. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.12.552

446. Phillips A.L., Lee V.R. Whose responsibility is it? A statewide survey of school librarians on responsibilities and resources for teaching digital citizenship. *School Library Research*. 2019. 22. P.1-20. URL: http://www.ala.org/aasl/slr/volume22/phillips-lee_ (accessed: 13.10.2023).
447. Pichler, S., Kohli, C. & Granitz N. DITTO for Gen Z: A framework for leveraging the uniqueness of the new generation. *Business Horizons*. 2021. № 64 (5). P. 599-610. DOI: 10.1016/j.bushor.2021.02.021
448. Polovynchak Y., Bondarenko V., Matviichuk L., Strunhar V. Legal resources of historical and cultural heritage: presentation in library collections and their popularization. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*. 2022. № 7. P. 29-35. DOI: [10.15802/unilib/2022_270740](https://doi.org/10.15802/unilib/2022_270740)
449. Prudnikova O., Kuznietsov O. Security at information culture: Wouldn't we lose humanity? *Philosophy and Cosmology*. 2018. № 21. P. 107–115
450. Rafi M., JianMing Z., Ahmad K. Technology integration for students' information and digital literacy education in academic libraries. *Information Discovery and Delivery*. 2019. № 47 (4). P. 203-217. DOI: 10.1108/IDD-07-2019-0049
451. Rampai N. The development model of knowledge management via social media to enhance graduated student's self-directed learning skill. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2013. 1006-1010. DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.10.425
452. Rese A., Kopplin C.S., Nielebock C. Factors influencing members' knowledge sharing and creative performance in coworking spaces. *Journal of Knowledge Management*. 2020. № 24 (9). P.2327-2354.
453. Rossouw von Solms, Johan van Niekerk. From information security to cyber security. *Computers & security*. 2013. № 38. P.97 - 102
454. Rui J., Stefanone M. Strategic self-presentation online: A cross-cultural study. *Computers in Human Behavior*. 2013. № 29. P.110–118. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.07.022>

455. Schwertner K. Digital transformation of business. *Trakia Journal of Sciences*. 2017. № 15(1). P. 388-393. DOI:10.15547/tjs.2017.s.01.065
456. Serna E. Maturity model of Knowledge Management in the interpretativist perspective. *International Journal of Information Management*. 2012. № 32. P. 365 – 371. DOI: 10.1016/j.ijinfomgt.2011.12.001
457. Shane-Simpson C., Manago A., Gaggi N., Gillespie-Lynch K. Why do college students prefer Facebook, Twitter, or Instagram? Site affordances, tensions between privacy and self-expression, and implications for social capital. *Comput. Hum. Behav.* 2018. № 86. P. 276–288. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.04.041>
458. Sharma A. K. Knowledge management and new generation of libraries information services: A concepts. *International Journal of Library and Information Science*. 2010. №. 1 (2) P. 24-30
459. Singh V., Margam M. Information Security Measures of Libraries of Central Universities of Delhi : A Study. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*. 2018. № 38 (2). P. 102-109
460. Smokotin V., Petrova G., Gural S. Theoretical principles for knowledge management in the research university. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2014. № 154. P. 229-232. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.10.141
461. Social Media and Digital Citizenship: The Urgency of Digital Literacy in the Middle of a Disrupted Society Era. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*. 2020. URL: <https://www.researchgate.net/publication/340520647>. DOI: 10.3991/ijet.v15i07.13239
462. Strunga A. The Integration of Virtual Learning Communities into Universities' Knowledge Management Models. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015. № 197. P. 2430-2434. DOI: 10.1016/j.sbspro.2015.07.306

463. Subaveerapandiyan A., Gozali A. A. AI in Indian libraries: prospects and perceptions from library professionals. *Open Information Science*. 2024. № 8, 20220164. DOI:10.1515/opis-2022-0164
464. Sun P. Five critical knowledge management organizational themes. *Journal of Knowledge Management*. 2010. № 14(4). P. 507 – 523. DOI: 10.1108/13673271011059491
465. Taddeo M., Floridi, L. (Eds.). *Information Warfare in the Age of Cyber Conflict*. Routledge, 2020. 26 p.
466. Talmon, G. A. Generation Z: what's next? *Medical Science Educator*. 2019. № 29 (Suppl 1). P. 9 -11. DOI: 10.1007/s40670-019-00796-0
467. The Library of Congress. URL: <https://www.facebook.com/libraryofcongress/> (accessed: 13.10.2023).
468. Toffler A. *Power Shift: Knowledge, wealth, and violence at the edge of the 21 century*. New York: Bantam Books, 1990. 649 p.
469. UkrLib.com.ua: Бібліотека української літератури. URL: <https://www.facebook.com/UkrLib> (дата звернення: 21.11.2023)
470. UNESCO. Towards knowledge societies. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141843> (accessed: 16.09.2023)
471. van Oostrom M., Pedraza-Rodríguez J.A., Fernández-Esquinas M. Does the Location in a Science and Technology Park Influence University – Industry Relationships?: Evidence From a Peripheral Region. *International Journal of Knowledge Management*. 2019. № 15(3). P.66-82.
472. Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності. URL: <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/2118> (дата звернення: 10.10.2023)
473. Voskoboinikova-Huzieva, O., Masimova, L., Vernyhora, N. & Soshynska V. Digital Culture and Digital Media: Professional Competences. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. 2020. № 9. (3). P. 282–288. DOI: 10.35940/ijitee.C7945.019320
474. Vuorikari R., Punie Y., Carretero Gomez S., Van den Brande G. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The

- Conceptual Reference Model. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. 88 p. (EUR 27948 EN). DOI: 10.2791/11517
475. Walters, M.G., Gee, D., & Mohammed, S. A literature review: Digital citizenship and the elementary educator. *International Journal of Technology in Education (IJTE)*. 2019. № 2(1). P. 1-21.
476. Webster, F. Theories of the information society (3rd ed.). London: Routledge, 2006. 320 p.
477. Wright T. Information culture in a government organization: Examining records management training and self-perceived competencies in compliance with a records management program. *Records Management Journal*. 2013. № 23 (1). DOI: 10.1108/09565691311325004
478. Yadlin-Sega A., Oppenheim Y. Whose dystopia is it anyway? Deepfakes and social media regulation. *The International Journal of Research into New Media Technologies*. 2021. № 27(1). P. 36–51, DOI: 10.1177/13548565209239
479. Yale University Library. URL: <https://www.facebook.com/yalelibrary/> (accessed: 21.11.2023)
480. Yolande M. Définition(s) de la culture informationnelle. Béguin, Annette (dir.). Rapport final ERTé *Culture informationnelle et curriculum documentaire, Lille 3*, 2010. Décembre. P. 127–133.
481. Yolande M. Empowering through information culture: participatory culture, a stepping stone? A theoretical reflection. *European Conference on Information Literacy (ECIL)*. Istanbul, Turkey, 22–25 October 2013.
482. Zan B.U., Çolaklar H., Altay A., Taşkın N. A study on digital literacy skills of faculty of letters students: Use of university library. *International Journal of Emerging Technologies in Learning/ iJET*. 2021. № 16 (1). P.152-172. DOI: 10.3991/ijet.v16i01.16567
483. Zheng W., Yang B., McLean G. Linking organizational culture, structure, strategy, and organizational effectiveness: Mediating role of knowledge management. *Journal of Business Research*. 2010. № 63 (7). P.763-771 DOI: 10.1016/j.jbusres.2009.06.005.

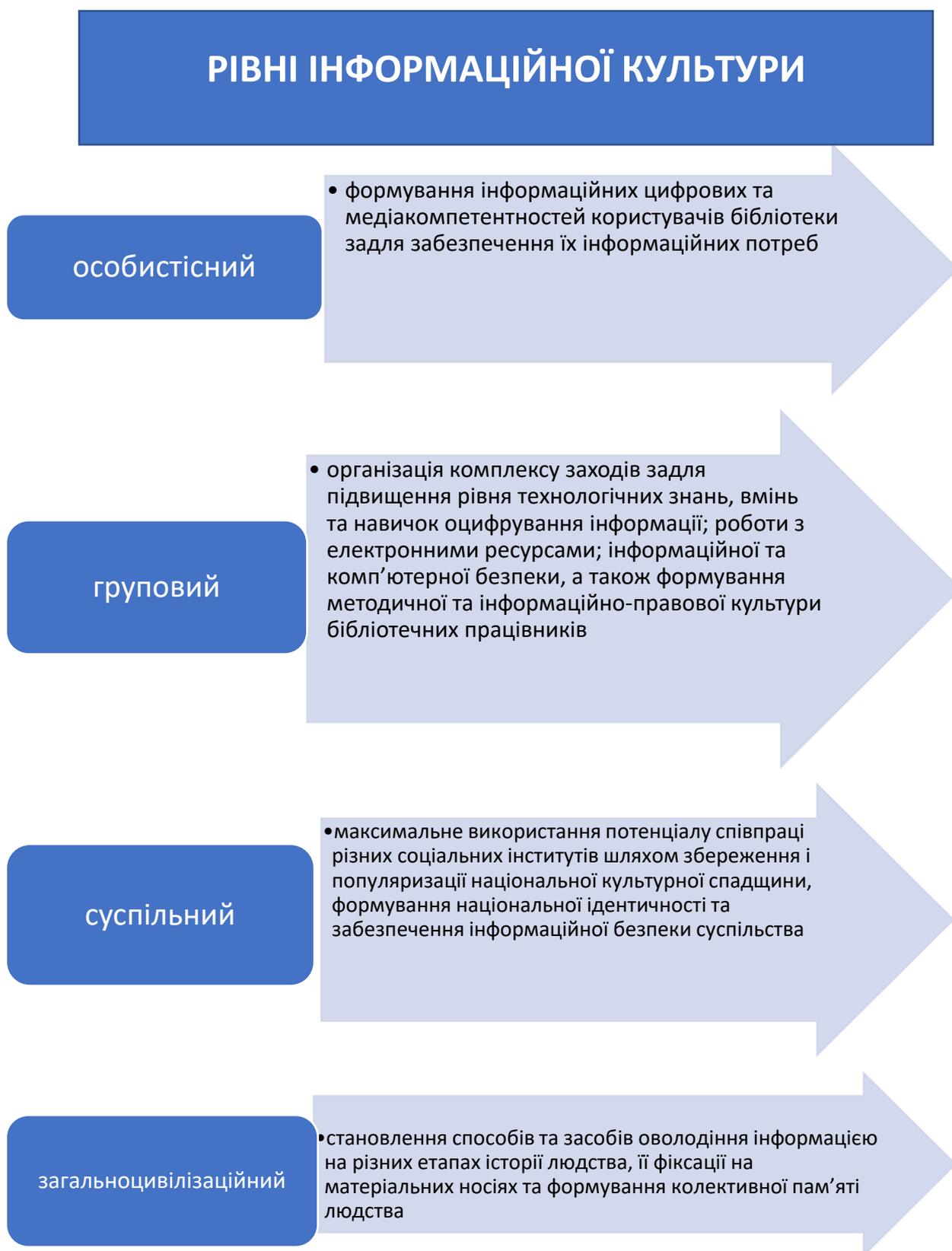
484. Zollmann F. Bringing Propaganda Back into News Media Studies. 2019. DOI: 10.1177/0896920517731134. URL: <https://journals.sagepub.com/DOI/full/10.1177/0896920517731134> (accessed: 15.06.2023)

ДОДАТКИ

(Всі додатки створені автором)

Додаток 1

Інформаційна культура : основні наукові підходи	Освітній вимір	Мотиваційно-особистісний	Гносеологічний	Процесуально-діяльнісний
		розуміння важливості практичного застосування інформаційних технологій на рівні особистісних переконань	знання базових понять та категорій	готовність до використання інформаційних технологій у практичній діяльності
	Соціально-філософський вимір	аналіз інформаційної культури у контексті проблеми аксіологічного виміру цивілізаційного розвитку як єдності понять «культура» і «цивілізація»		
	Правовий вимір	якісний стан правової організації інформаційного суспільства , виражений в інформаційно-технологічних навичках (інформаційна грамотність), інформаційній свідомості, мисленні, всіх різновидах інформаційної діяльності, рівні правового регулювання сфери інформаційних відносин		
	Технологічний вимір	розгляд інформаційної культури як сукупності знань, умінь і навичок пошуку, відбору, аналізу інформації з метою задоволення інформаційних потреб		
	Культурологічний вимір	розуміння інформаційної культури як історично зумовленого способу інформаційного пізнання світу, творчим результатом якого є артефакти духовної і матеріальної культури.		
Управлінський вимір	розуміння інформаційної культури як системи базових компонентів культури суспільства, що пов'язані з інформатизацією управлінської діяльності			

Додаток 3

Функції інформаційної культури в контексті інформаційно-комунікаційних перетворень			
<i>вербальна</i>	<i>письмово-друкована</i>	<i>технічна</i>	<i>комп'ютерна</i>
світоглядна	Світоглядна	Світоглядна	Світоглядна
культуротворча	культуротворча	культуротворча	культуротворча
регулятивна	регулятивна	регулятивна	регулятивна
	освітня	освітня	освітня
	комунікативна	комунікативна	комунікативна
	технологічна	технологічна	технологічна
	збереження соціальної пам'яті	збереження соціальної пам'яті	політична
		політична	управлінська
			збереження соціальної пам'яті
			міжкультурного діалогу
			віртуального конструювання соціальної реальності
			психолого-реабілітаційна
			трансформаційна
			безпекова
			аналітико-прогностична

Інноваційні засоби з підвищення рівня інформаційної культури користувачів

Система управління знаннями у наукових бібліотеках

НАПРЯМИ ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ З ЗАЛУЧЕННЯМ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

Когнітивний

- Вивчення природи знань, особливостей їх розвитку.
- Здатність керувати знаннями, інформаційною культурою.
- Зміна стилю мислення, мобілізація індивідуального та творчого потенціалу, трансформаційне керівництво тощо.

Організаційний

- Дослідження організаційної культури університетів: розробка ефективних моделей управління вищими навчальними закладами та вищою освітою; залучення соціальних мереж для обміну досвідом, створення віртуальних бібліотечних спільнот

Технологічний

- Дослідження можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у накопиченні, передачі та управлінні знаннями. Взаємозв'язок між управлінням знаннями та інформаційними технологіями визначає чотири основні напрямки найближчого майбутнього - соціальне програмне забезпечення, консумеризація (знань), людський фактор та організація роботи, системи та практики.

Напрями аналізу інформаційної культури в наукових бібліотеках

інформаційний

- сукупність знань, умінь та навичок, задля ефективного задоволення інформаційних потреб

комунікаційний

- володіння необхідним рівнем комунікаційної компетентності

технологічний

- вміння та навички роботи в галузі ІТ

методологічний

- методика оперування інформаційними масивами

управлінський

- ефективне управління інформаційними ресурсами

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ

РІВЕНЬ ПОЧАТКІВЦЯ

рівень пошуку власної професійної ідентичності, оцінки теорії і практики: використовуються віртуальні навчальні спільноти, де взаємодія між студентами та викладачами (а також між студентами) є поверхневою

КОМПЕТЕНТІСНИЙ РІВЕНЬ

Забезпечує електронне наставництво та електронне стажування

ЕКСПЕРТНИЙ РІВЕНЬ

віртуальні навчальні спільноти стають експертними спільнотами, що включають фахівців з однієї галузі, які обговорюють питання поточних досліджень, можливості фінансування проектів та різні підходи до практичних питань

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА В НАУКОВИХ БІБЛІОТЕКАХ: РІВЕНЬ КОРИСТУВАЧІВ

Добірка матеріалів про медіаграмотність на сайті Наукової бібліотеки Мукачівського державного університету :

<https://msu.edu.ua/library/?s=медіаграмотність>

- > [Онлайн послуги](#)
- > [На допомогу користувачу](#)
 - [Академічна доброчесність](#)
 - [Науковцю](#)
 - [Аспіранту](#)
 - [Науково-методична робота](#)
 - [Наукометричні бази](#)
 - [Бібліометрика](#)
 - [Правила користування бібліотекою](#)
 - [Оформляємо список використаних джерел](#)
- > [Нормативно-правова база](#)
- > [Дистанційний відділ комплектування](#)
- > [Волонтерство](#)
 - [Оголошення](#)
 - [Акція "Подаруй дитині радість"](#)
 - [Допомога ЗСУ](#)
 - [Допомога ВПО та ін.](#)

повідомлення в мас-медіа та вміти створювати свій власний медіа-продукт.

Добірка матеріалів про медіаграмотність

ЯК РОЗПІЗНАТИ ФЕЙК ВІ НОВИНИ [Як розпізнати фейкові новини](#) – інфографіка Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (IFLA), що допоможе виявити неправдиву інформацію.

Media Sapiens – проект з підвищення медіаграмотності споживачів медійного контенту. Сьогодні в Україні потужним медіа-освітнім проектом є «Media Sapiens». Цей проект у 2010 році започаткувала «Телекритика» (зараз – «Детектор медіа») для підвищення медіаграмотності аудиторії. Матеріали сайту допоможуть відрізнити якісну та правдиву інформацію, виявляти маніпулятивні спроби впливу на громадську думку та не піддаватись їм, довідатись про інформаційні права та можливості їх використати. Цим порталом користуються журналісти, активісти, представники телекомпаній, друкованих та електронних медіа та інші, кого цікавить критичний погляд на висвітлення подій. На порталі ви знайдете добірки книг про медіа-освіту, цікаві медіа-дослідження, анонси медіа-подій, тощо.

Медіаосвіта і медіаграмотність – портал, створений на базі онлайн-бібліотеки з медіаосвіти Міжнародного благодійного фонду "Академія української преси".

Media IQ – проект із розвитку медіаграмотності та критичного мислення.

Stopfake.org – сайт для перевірки фактів, головна мета якого – перевірка істинності, інформації, посилення медіаграмотності аудиторії і боротьба за чітке розмежування між журналістикою фактів і пропагандою.

Новинна грамотність – онлайн-курс, спрямований на поширення медіаграмотності серед населення в умовах воєнного конфлікту.

МедіаДрайвер – мультимедійний онлайн-посібник, що містить текстову інформацію, інфографіку та відео про різні типи медіа, що допомагають навчитися орієнтуватися у складних лабіринтах інформації.

Довірай, але перевірай. Медіаграмотність в українському суспільстві – книжка проекту клубу ілюстраторів Pictoric, що містить ілюстрації та тексти журналістів на тему медіаграмотності.

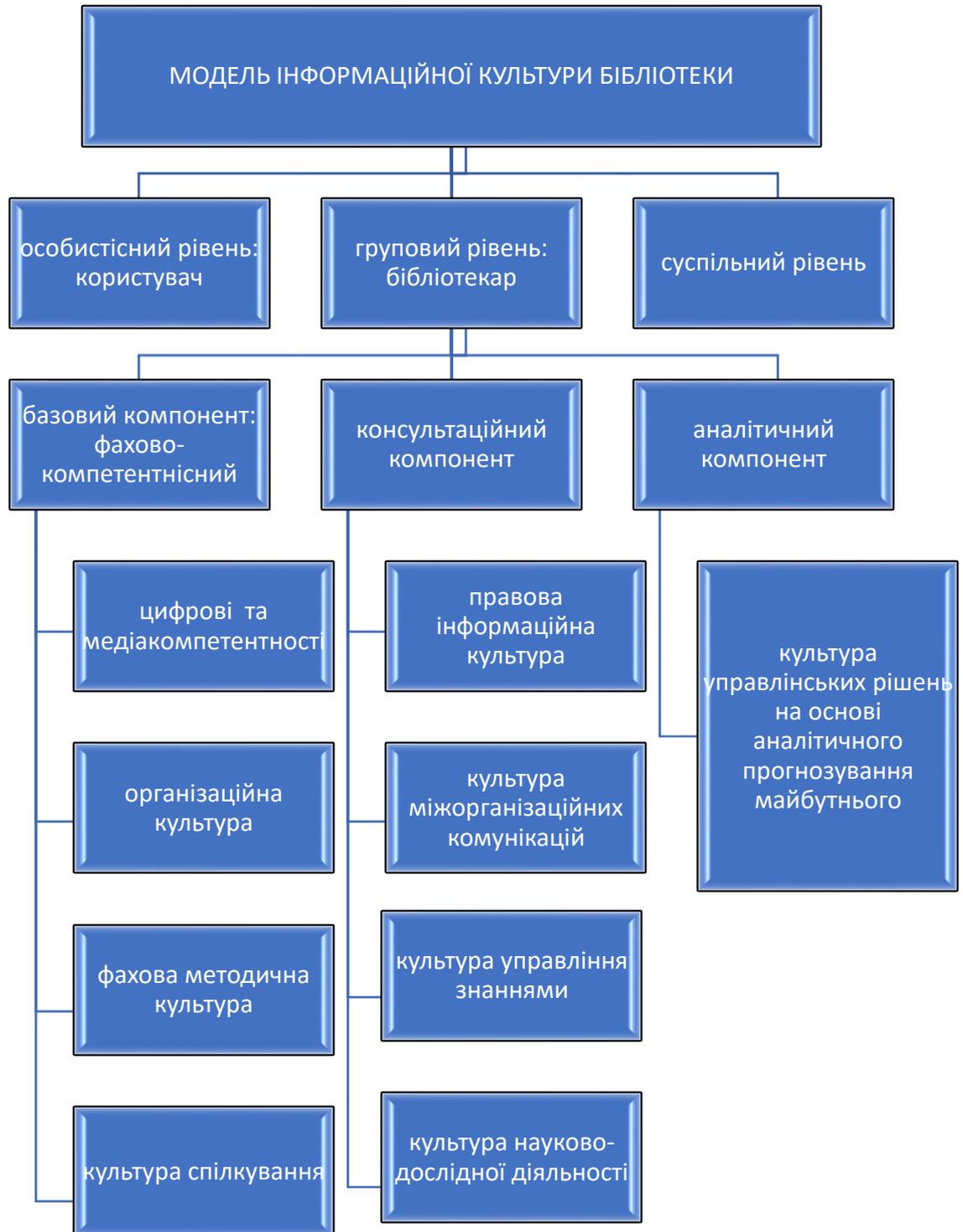
Наукова бібліотека
Мукачівського державного
університету

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ
ПЕРШОКУРНИКІВ

Наукові видання
Мукачівського державного університету

1. Як часто ви відвідуєте бібліотеку?

90 відповідей

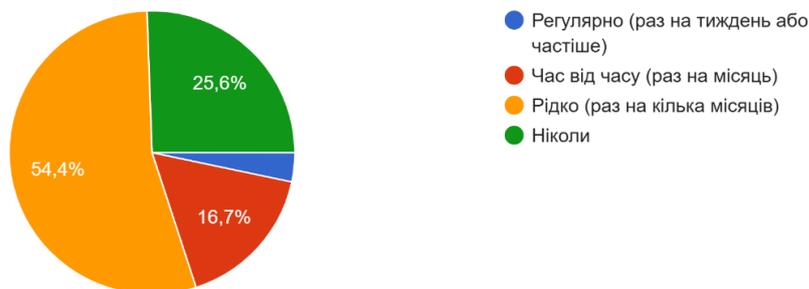

Рисунок 1

2. Для яких цілей ви зазвичай користуєтесь бібліотекою? (оберіть до 3 варіантів)

90 відповідей

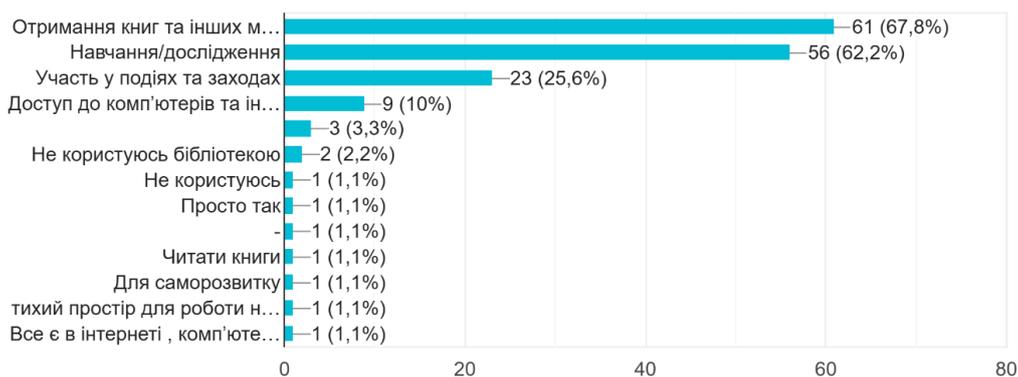

Рисунок 2

3. Які цифрові послуги бібліотеки ви використовували?

90 відповідей

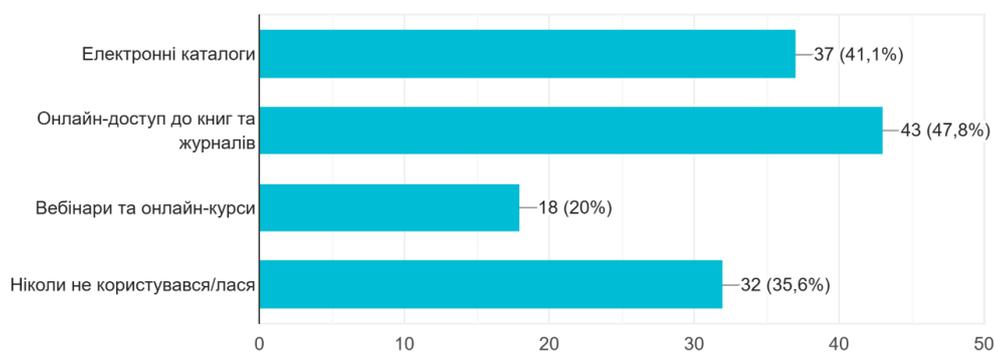

Рисунок 3

4. Наскільки важливо, щоб бібліотеки розвивали цифрові послуги?

90 відповідей

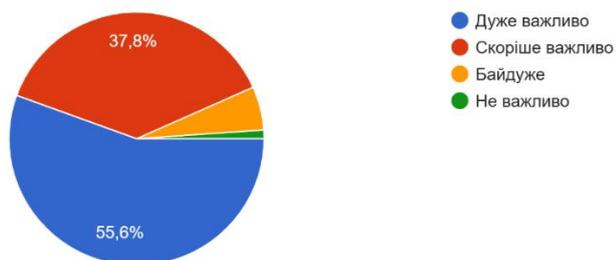

Рисунок 4

5. Чи вважаєте ви, що бібліотеки повинні активно підтримувати цифрову грамотність населення?

90 відповідей

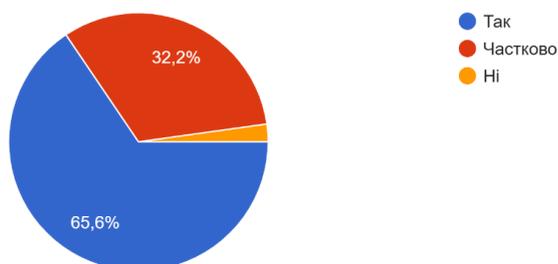

Рисунок 5

6. Які з цифрових інструментів у бібліотеках ви вважаєте найкориснішими?

90 відповідей

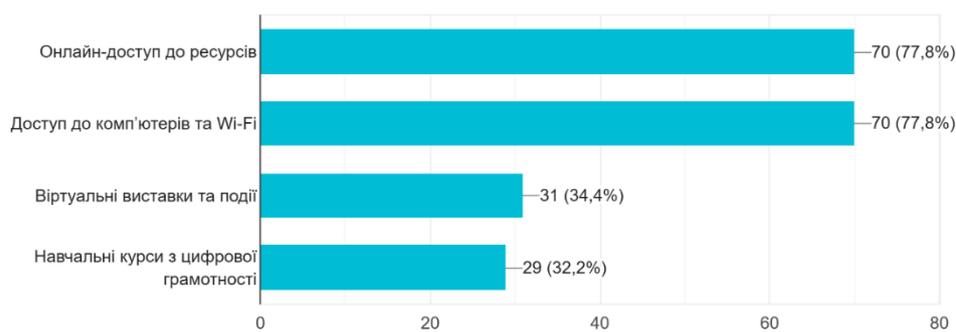

Рисунок 6

7. Чи маєте ви досвід користування електронними книгами?

90 відповідей

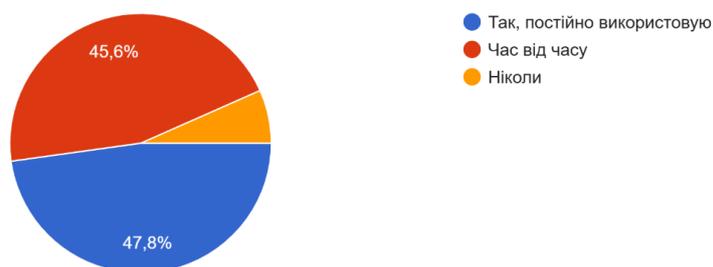

Рисунок 7

8. Як ви оцінюєте зручність цифрових сервісів бібліотек?

90 відповідей

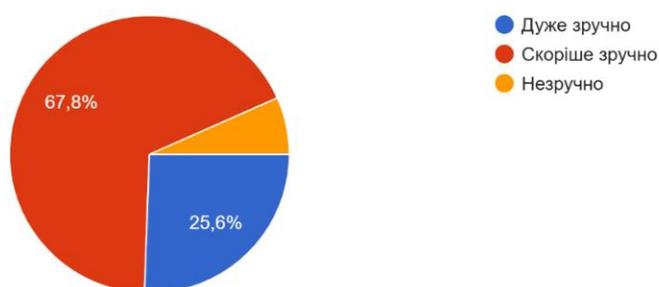

Рисунок 8

9. Як бібліотеки можуть сприяти сталому розвитку? (оберіть до 3 варіантів)

90 відповідей

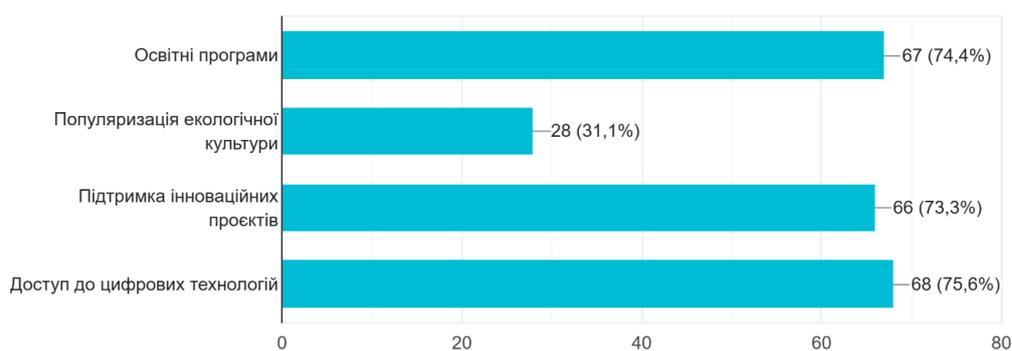

Рисунок 9

10. Чи підтримуєте ви концепцію «зелених бібліотек» (бібліотек, що впроваджують екологічні практики)?

90 відповідей

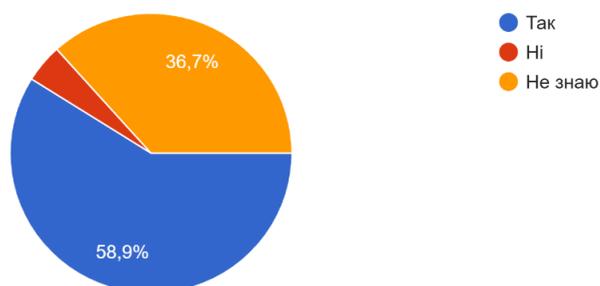

Рисунок 10

11. Наскільки важливо, щоб бібліотеки розвивали екологічно відповідальні практики? (оцініть від 1 до 5, де 1 – неважливо, 5 – дуже важливо)

90 відповідей

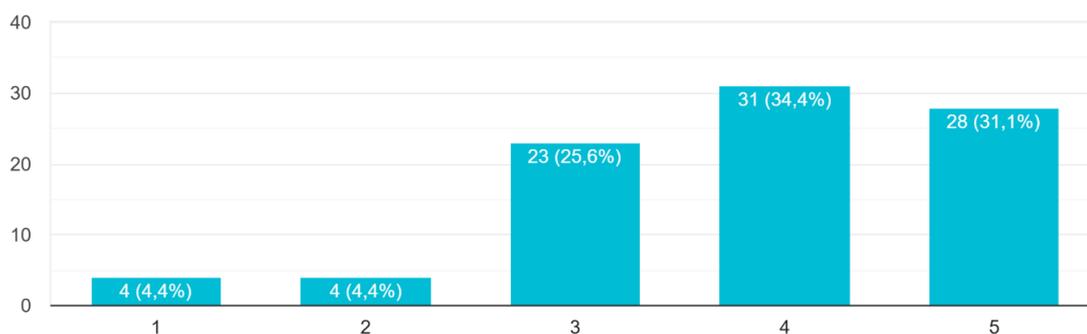

Рисунок 11

12. Як ви ставитеся до бібліотек, які переходять на цифровий формат, зменшуючи друковану продукцію?

90 відповідей

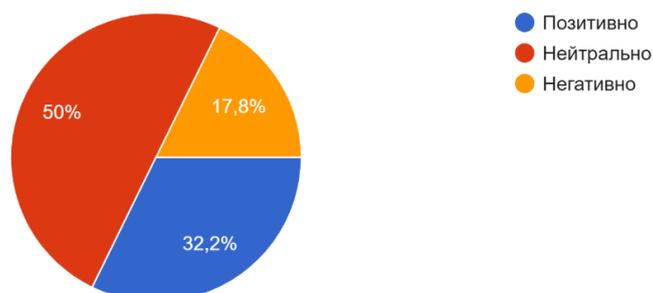

Рисунок 12

13. Чи достатньо вам знань для використання цифрових ресурсів бібліотеки?
90 відповідей

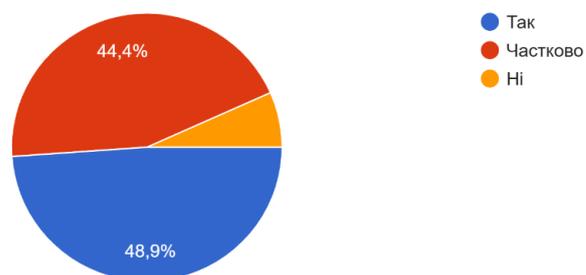

Рисунок 13

14. Чи підтримуєте ви ідею безкоштовного доступу до цифрових навчальних матеріалів у бібліотеках?
90 відповідей

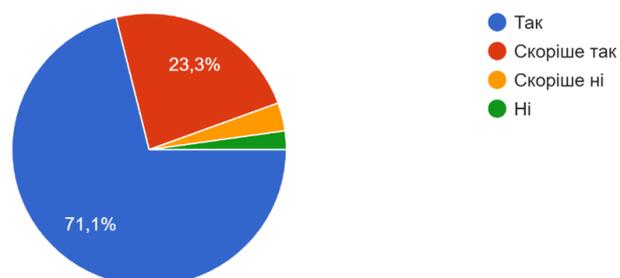

Рисунок 14

15. Який формат навчання в бібліотеках для вас зручніший?
90 відповідей

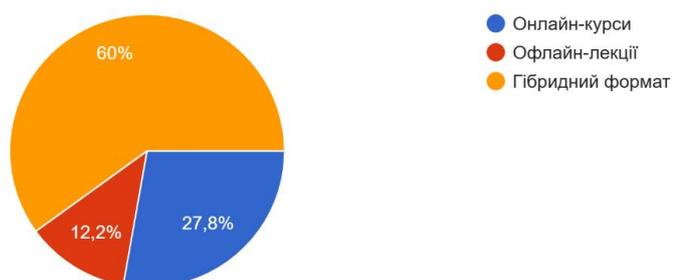

Рисунок 15

16. Чи потрібно бібліотекам більше впроваджувати новітні технології (штучний інтелект, доповнена реальність тощо)?

90 відповідей

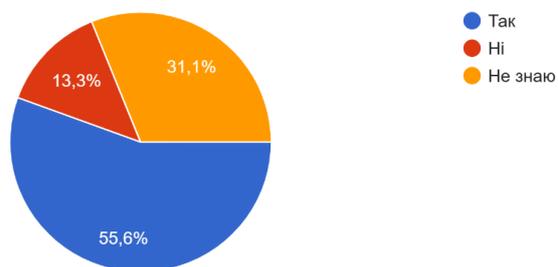

Рисунок 16

17. Ви віддаєте перевагу друкованим чи електронним книгам?

90 відповідей

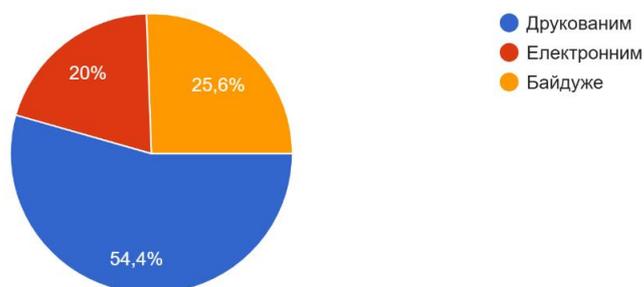

Рисунок 17

18. Чи доводилося вам брати участь у цифрових ініціативах бібліотек?

90 відповідей

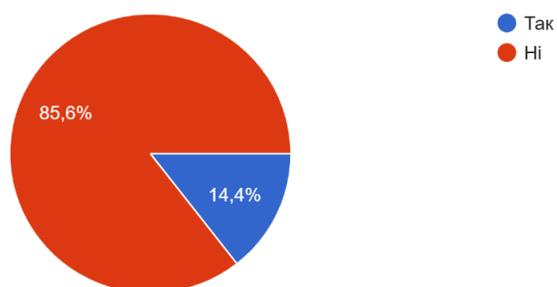

Рисунок 18

19. Які послуги бібліотек ви хотіли б покращити? (відкрита відповідь)

90 відповідей

щоб у бібліотеках була сучасна література

комунікація, асортимент

На сам перед варто було б покращити доступ до ресурсів у онлайн-форматі. Адже не завжди сайти бібліотек є зручними і для деяких верств населення виглядає не зрозумілим. Окрім цього можна було б створювати відео-гайди, або ж відео-ознайомлення для тих чи інших сайтів електронних бібліотек.

Комп'ютери

Поява віртуальної реальності, могла б забезпечити відтворення подій книги перед читачем

Онлайн замовлення книг

Послуги орієнтовані на самозабезпечення бібліотеки в плані бюджету. Усунути паперові каталоги та перенести в цифровий простір де ти можеш замовити потрібні матеріали через мобільне доповнення або як в фаст-фуді через електронний каталог.

Рисунок 19

20. Що мотивувало б вас частіше відвідувати бібліотеку?

90 відповідей

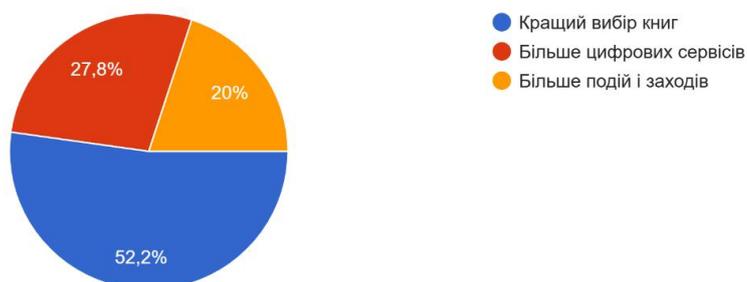

Рисунок 20

21. Наскільки добре ви володієте цифровими навичками?

90 відповідей

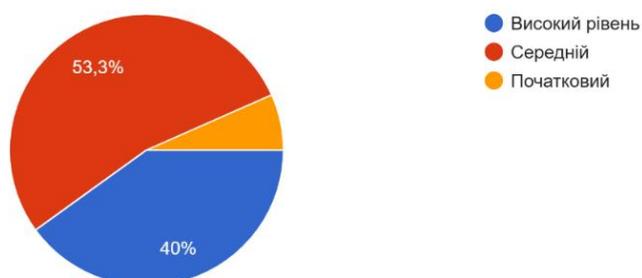

Рисунок 21

22. Чи готові ви навчатися цифровій грамотності через бібліотеки?

90 відповідей

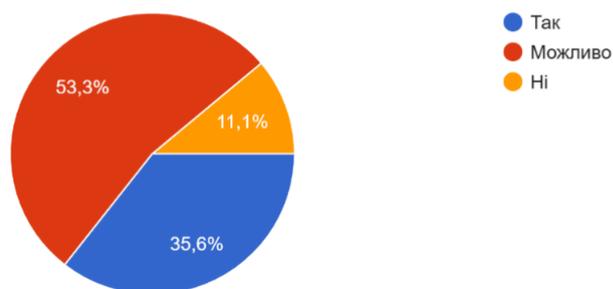

Рисунок 22

23. Як оцінюєте роль бібліотек у формуванні цифрових компетентностей?

90 відповідей

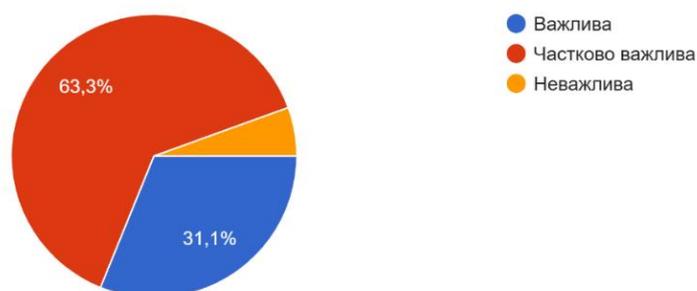

Рисунок 23

24. Чи слід бібліотекам більше співпрацювати з ІТ-компаніями та університетами для розвитку цифрової культури?

90 відповідей

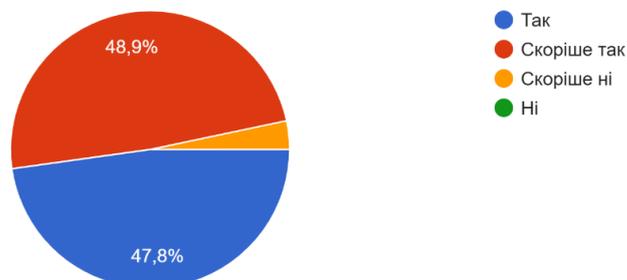

Рисунок 24

25. Якими ви бачите бібліотеки через 10 років? (відкрита відповідь)

90 відповідей

Більш сучасними

Сучасними та зручними

Через 10 років бібліотеки стануть сучасними освітніми хабами, де поєднуютимуться традиційні книги, цифрові технології та інтерактивні простори. Вони активно впроваджуватимуть штучний інтелект для пошуку та аналізу інформації, розширять доступ до електронних ресурсів і впровадять більше онлайн-послуг.

Окрім цього, бібліотеки перетворяться на місця для зустрічей і навчання: коворкінги, лекційні зали, студії для подкастів чи відеозапису. Важливим стане розвиток культурних ініціатив – від кінопереглядів до воркшопів з програмування чи дизайну. Тобто бібліотеки майбутнього будуть не лише книгосховищами, а й центрами розвитку знань та творчості.

Цифрові технології

Гарне обладнання, просторі і сучасні зали

Рисунок 25

26. Чи підтримуєте ви розвиток бібліотек як відкритих просторів для спільної роботи та навчання?

90 відповідей

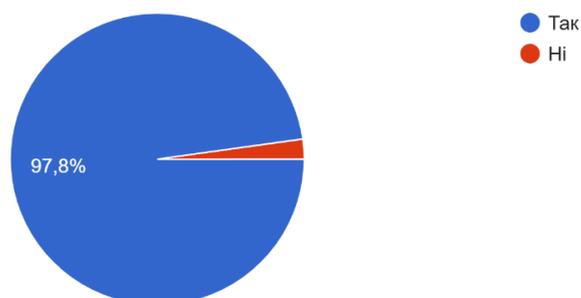

Рисунок 26

27. Чи можуть бібліотеки стати цифровими хабами громад?

90 відповідей

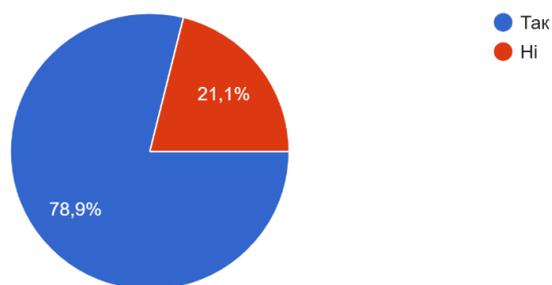

Рисунок 27

28. Які технологічні інновації в бібліотеках вас цікавлять найбільше?

90 відповідей

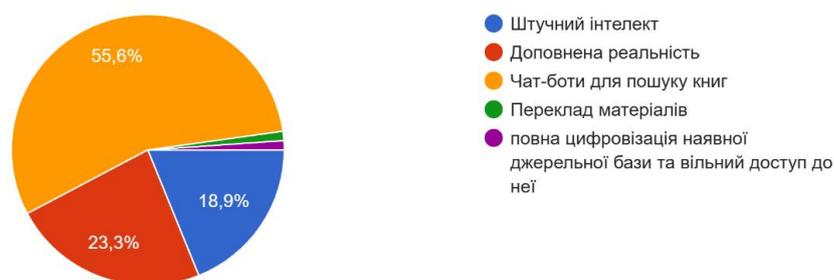

Рисунок 28

29. Чи слід бібліотекам більше розвивати програмування та STEM-освіту?

90 відповідей

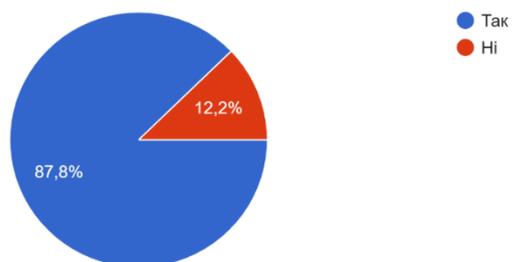

Рисунок 29

30. Чи варто бібліотекам впроваджувати цифрові сертифікати про навчання?
90 відповідей

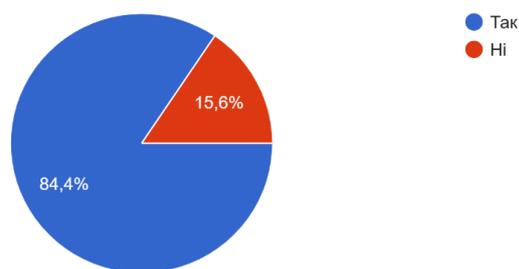

Рисунок 30

Відповіді до питання **25. Якими ви бачите бібліотеки через 10 років?**
(відкрита відповідь)

- Через 10 років бібліотеки стануть сучасними освітніми хабами, де поєднуюватимуться традиційні книги, цифрові технології та інтерактивні простори. Вони активно впроваджуватимуть штучний інтелект для пошуку та аналізу інформації, розширять доступ до електронних ресурсів і впровадять більше онлайн-послуг.
- Окрім цього, бібліотеки перетворяться на місця для зустрічей і навчання: коворкінги, лекційні зали, студії для подкастів чи відеозапису. Важливим стане розвиток культурних ініціатив – від кінопереглядів до воркшопів з програмування чи дизайну. Тобто бібліотеки майбутнього будуть не лише книгосховищами, а й центрами розвитку знань та творчості.
- Аналітика - досить складний процес і часто прогнози не є 100-відсотковими, особливо, згадуючи Насіма Талеба. Проте наважуся спрогнозувати, що більшість бібліотек перейде у цифровий формат, а друкована продукція буде як раритет та підніметься у ціні.
- Бібліотеки майбутнього стануть інтерактивними хабами знань із поєднанням цифрових та фізичних ресурсів, просторів для навчання, досліджень і творчості. Вони активно використовуватимуть штучний інтелект, віртуальну реальність і автоматизовані сервіси для персоналізованого доступу до інформації.
- Комфортний простір для роботи, проведення заходів і дискусій. Цифровізація всього процесу від зберігання до отримання потрібних матеріалів.
- Інклюзивні і доступні простори: Бібліотеки будуть більш інклюзивними, з підвищеною увагою до доступності для людей з обмеженими можливостями, зокрема через інтеграцію спеціальних технологій для людей з порушеннями зору, слуху або рухової активності.

- Бібліотеки мають стати громадськими відкритими центрами як для спілкування, так і для навчання, проведення подій, виставок тощо.
- бачу їх відкритими для всіх людей, та сподіваюся що друкований формат книг збережеться.
- Зі доступом до книг онлайн. Та зі зручним простором в фізичних бібліотеках
- Як читач, я мрію, щоб бібліотеки мали такий же вигляд, як за кордоном. Щоб це був простір для відпочинку, зустрічей з письменниками, місцем для інтелектуального зростання сучасних поколінь. Адже зараз молодь активно повертається до читання книг і не хотілося б, щоб штучний інтелект все зіпсував і ми втратили талановите покоління
- Через 10 років бібліотека стане сучасним культурно-освітнім простором для навчання, спілкування та розвитку
- Бібліотеки через 10 років будуть цифровими, інтерактивними та соціально активними. Вони стануть культурними й освітніми хабами з VR/AR, штучним інтелектом, зонами для навчання й подій. Друковані книги залишаться, але цифрові ресурси переважатимуть.
- не просто місцем для читання книг і збору інформації, а саме простором для розвитку, можливо навіть відпочинку, де можна знайти цікавих людей й розвинути свої навички.
- Передусім усе в доступі онлайн з власного комп'ютера, але можна також приїхати, отримати друковану книгу чи щоби попрацювати в залі. Також цікавлять аудіо книги, хоча особисто мені не все є сенс слухати, згадую книги, які сприймаю тільки візуально (більш складні для сприйняття)
- Через 10 років бібліотеки стануть не лише місцем збереження книг, а й сучасними культурно-освітніми центрами, які поєднують традиційні та цифрові ресурси
- Як масивні ресурси, з відкритим доступом до цифрових текстових та аудіо книг. Як заклади для підвищення рівня цифрової грамотності та інформаційної культури.
- Як відкритий простір для навчання, коворкінг. Бібліотека, що має потужний електронний ресурс з літературою.

Відповіді до питання **19. Які послуги бібліотек ви хотіли б покращити?**
(відкрита відповідь)

- Поява віртуальної реальності, могла б забезпечити відтворення подій книги перед читачем
- Послуги орієнтовані на самозабезпечення бібліотеки в плані бюджету. Усунути паперові каталоги та перенести в цифровий простір де ти можеш замовити потрібні матеріали через мобільне доповнення або як в фаст-фуді через електронний каталог.

- Відкритий доступ до wi-fi, доступ до цифрових ресурсів, засоби для друкування і копіювання (це може бути платною послугою, але це важливо), мають бути портали бібліотек з останніми новинами і анонсом подій.
- Хотів би знати про цифрові сервіси та мати змогу користуватися ними дистанційно: з власного комп'ютера, тоді, коли зручно і без витрат часу на дорогу
- Зручність доступу – продовження терміну користування книгами онлайн, можливість бронювання та доставки літератури
- Збільшення кількості оцифрованих видань. Створення аудіо версій книг, для можливості прослуховування, під час роботи\відпочинку.
- Було б чудово організувати тематичні дослідження, під час яких залучати зацікавлених людей (молодь) і використовувати історичні книги.
- доступність до специфічної літератури, оскільки не всі твори є у відкритому та повному доступі; - краща категоризація за темами.